

IVAN NJARI • NYÁRI JÁNOS

Dvanaest i jedan • Tizenkettő és egy

Kiadja:
Soproni Čakav katedra Egyesület

Szerkesztette / Urednica
Sipos Zsivics Tünde, Payrits Ferenc

Grafikai és tördelőszerkesztő / Grafički radovi i prijelom
Matijaković Ana

Borítóterv / Omot
Payrits Ferenc

Fotó: Horváth Tímea

Megjelent a Horvát Köztársaság
Magyarországi Nagykövetségének anyagi támogatásával

Izlaženje ove knjige je materijalno potpomoglo
Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Mađarskoj

Izdavač: Čakavska katedra Šopron

ISBN 978-963-12-9798-0

Nyomda / Tisak Foreno Sopron
(harmadik kiadás / treće izdanje)

IVAN NJARI • NYÁRI JÁNOS

Dvanaest i jedan
Tizenkettő és egy

Tartalomjegyzék

Előszó a második kiadáshoz.....	7
Bevezető.....	21
I. TÖRTÉNET: Emlékezzetek Vukovarra.....	23
II. TÖRTÉNET: Helyettes.....	28
III. TÖRTÉNET: A város.....	39
IV. TÖRTÉNET: A kedvenc.....	49
V. TÖRTÉNET: A tréfamester.....	55
VI. TÖRTÉNET: Apuci.....	63
VII. TÖRTÉNET: Kérlelhetetlen valóság.....	67
VIII. TÖRTÉNET: Robbanóanyag.....	73
IX. TÖRTÉNET: Tankelhárító.....	78
X. TÖRTÉNET: Kifolyt vér nélkül.....	83
XI. TÖRTÉNET: Darázs.....	88
XII. TÖRTÉNET: Vanga.....	94
XIII. történet.....	105
ÉRTELMEZÉS.....	118

Sadržaj

Ususret drugome izdanju.....	123
Recenzije.....	132
Uvod.....	147
I. PRIČA: Sjetite se Vukovara.....	148
II. PRIČA: Pomagač.....	153
III. PRIČA: Grad.....	163
IV. PRIČA: Mezimac.....	173
V. PRIČA: Vic-majstor.....	178
VI. PRIČA: Tajo.....	185
VII. PRIČA: Neumoljiva stvarnost.....	189
VIII. PRIČA: Eksploziv.....	194
IX. PRIČA: Tenkouništavač.....	198
X. PRIČA: Bez prolivene krvi.....	203
XI. PRIČA: Bumbar.....	207
XII. PRIČA: Vanga.....	212
XIII. priča.....	222

Prividne nepovezanosti, igre brojevima ili ususret trećemu izdanju

1.

U moru brojnih i naizgled nepovezanih događaja, ljudi i mjesta ponekad je teško uočiti nit poveznice. Odmah pri upoznavanju čini nam se da nekoga već otprije poznajemo, na mjestu na kojemu smo po prvi puta u životu čini nam se da smo već ranije bili, a *déjà-vu* postao je već toliko opće mjesto u suvremenoj kulturi da ga je nepotrebno dodatno pojašnjavati.

2.

Godine 1835. čepinski vlastelin Adamović donio je plan o kolonizaciji isušenoga močvarnoga tla u južnoj okolini grada Osijeka. Iz sjeverozapadne Mađarske (tada Kraljevine Ugarske) tristotinjak je Mađara 1836. naseljeno iz raznih krajeva županije Győr (Jura), Moson (Mošon) i Sopron (Šopron) u Vladislavce (mađ. Lacháza). Matične knjige svjedoče da su među njima bile i obitelji Njari (u mađarskom pravopisnom obliku Nyári), Kanižaj (Kanizsai), Kő, Nađ (Nagy), djedovi i bake njihovih pradjedova i prabaka, ratari i tvornički radnici.

3.

Godine 1945. u stražnjem dijelu starih kola pogonjenih jednom konjskom snagom, no pretrpanih raznim skupocjenim namještajem sjedi devetogodišnji dječak (rođen je 1936.), Ivan Njari (Nyári János) sa svojom majkom. Njegov otac, ujedno mu i imenjak, tog je trena u ulozi kočijaša. Sjedi s Müllerom, svojim gazdom, bogatim folksdojčerom. Vozi ga u Austriju. Tek su tjedan-dva iz njih Crvena armija i Rusi. Dječak po noći čuje rat koji kao da progoni baš njih. Uskoro su u Kisegu (mađ. Kőszeg), na zapadnoj granici Mađarske. Dječak je ovdje prvi, i iako to tada još ne zna, zadnji puta. Nedaleko odavde gazda im je u znak zahvalnosti ostavio konja i kola. Nedugo potom presrela ih je i Crvena armija. Vidjevši koliko su napaćeni nakon višemjesečnog puta, pustili su ih da idu natrag odakle su došli – u Slavoniju.

4.

Godine 2015. dobio sam posao lektora hrvatskog jezika na Zapadno-mađarskom sveučilištu, na Pedagoškom fakultetu “Dánijela Berzsenyija”. Tada sam po prvi puta u životu došao u zapadnu Mađarsku, u Szombathely (Sambotel), u Kiseg, u kojemu je prije točno sedamdeset godina bio i moj

djed. Vidio sam i Juru, i Šopron, i Petrovo Selo (mađ. Szentpéterfa), i Koljnof (mađ. Kópháza).

5.

U Petrovom Selu upoznajem Timeu Horvat, novinarku, Gradišćansku Hrvaticu. U Petrovom Selu znali su i Eduarda Rózsú-Floresa, književnika, novinara, hrvatskoga dragovoljca Domovinskoga rata, branitelja Laslova. U obrani istoga Laslova ranjen je i moj otac.

6.

Godine 2016., od 23. do 27. studenog, s Timeom Horvat, dopredsjednicom Hrvatske samouprave Željezne županije (Vas), organiziramo četverodnevne Večeri Domovinskoga rata u županiji Vas. Mađarska riječ vas slučajno na hrvatskome znači željezo. Iz moga oca su, nakon što je ranjen tijekom bitke za Laslovo, liječnici izvadili gotovo pola kilograma željeza.

7.

U Kisegu, Petrovom Selu, Plajgoru (Ólmod) i Nardi (Narda) tri dana za redom moj otac zajedno sa svojim šogorima, mojim ujacima Danijelom i Josipom Arapom, govore o Domovinskom ratu. Danijel je kao dragovoljac stupio u Domovinski rat kada je bio petnaestogodišnjak i u njemu bio do zadnjega dana kao pripadnik 3. gardijske brigade i među ostalima sudjelovao i u vojnim operacijama Bljesak, Zid i Feniks. Josip je također dragovoljac Domovinskoga rata od prvoga dana, pripadnik 2. gardijske brigade – Gromova, a kasnije Specijalne policije Omega. I on je obišao sva ratišta od Borova Sela, preko Pakraca i Gospića do zadarskoga zaleđa i Dubrovnika, a sudjelovao je i u mirnoj reintegraciji Hrvatskoga Podunavlja. Prvo pitanje koje je netko iz publike postavio nije bilo upućeno nikome od njih nego mojoj majci – kako ste Vi kao žena podnijeli spoznaju da su Vam suprug i braća na ratištu?

8.

Godine 1995. predsjednik Franjo Tuđman odlikovao je mog oca Redom Nikole Šubića Zrinskog za junački čin. To odlikovanje zauzima osmo mjesto u važnosnom slijedu hrvatskih odlikovanja. Te godine odlikovan je i Redom hrvatskoga križa. Danijel i Josip odlikovani su nizom odlikovanja za svoje ratne doprinose, bez ijedne mrlje u svojoj karijeri. Izvan obiteljskoga i prijateljskoga kruga u hrvatskoj su javnosti potpuno nepoznati. Večeri Domovinskoga rata u zapadnoj Mađarskoj bile su im prvi i jedini javni nastup, i to “samo kao potpora svome šogoru,” kao što su rekli.

9.

U Plajgoru, najmanjemu mjestu od posjećenih, bilo je najviše prisutnih, osjećaji su bili najizraženiji, a atmosfera nezaboravna. "Svenek nam je drago ako nas negdo posjeti iz stare domovine!", rekao je načelnik Plajgora Vince Hergović, načelnik jednoga mjesta u našoj staroj domovini. Kristina Glavanić, načelnica Narde, prilikom predstavljanja knjige u Nardi rekla je: "... i ako pogledam sad ovu prostoriju, ima tu Hrvata, Gradišćanaca, Mađara, Hrvata iz Mađarske, Mađara iz Hrvatske, a svi smo mi svoji. I hvala Bogu da je tako."

10.

Iako sam kao hrvatski lektor od 2015. do 2017. godine obišao većinu (gradišćansko-) hrvatskih naselja u zapadnoj Mađarskoj i dio u istočnoj Austriji (Burgenlandu), ne mogu se oteti dojmu da je najsnažniji hrvatski identitet (očuvan u Petrovom Selu i Koljnofu.

11.

Odjeci s predstavljanja drugoga izdanja knjige *Dvanaest i jedan/Tizenkettő és egy* mogli su se čuti na internetskom radiju Hrvata u Mađarskoj "Croatica", 1. prosinca 2016. godine,¹ pročitati u 2. broju Hrvatskoga glasnika (12. siječnja 2017. godine),² na raznim lokalnim internetskim stranicama,³ a recenziju knjige u austrijskom 24. broju Panonskoga ljetopisa (njem. Pannonisches Jahrbuch) napisao je dr. sc. Robert Hajszan.

12.

Zahvaljujući prvenstveno Franji Pajriću, ali i Hrvatima u Mađarskoj, treće izdanje ove knjige ugledalo je svjetlost dana.

12 i 1

(Pra)bakama i (pra)djedovima. Roditeljima. Braniteljima.

Denis Njari

¹ Arhivska .mp3 snimka emisije dostupna je na internetskoj stranici <http://radio.croatia.hu/83-2016-archiv-adasok/579-2016>

² Dostupno na sljedećoj internetskoj poveznici: http://epa.oszk.hu/02900/02962/00138/pdf/EPA02962_hrvatski_glasnik_2017_02.pdf

³ Primjerice: <http://www.szentpeterfa.hu/2016-11-26-prezentacija-knjige-nyari-janos-tizenketo-es-egy.html> <http://felsocsatar.hu/wp-content/uploads/2017/02/Glasnikjanuar12.pdf>

U ime izdavača Čakavske katedre Šopron

Dvojezična knjiga *Dvanaest i jedan*, s kojom smo se mogli upoznati prošloga ljeta putem samoga autora i drugih vjerodostojnih svidokov u južnom i sridnjem dijelu ugarskoga Gradišća, dobar je primjer i slika jednoga vremena, ko nij' ni tako daleko od nas.

Boj u Hrvatskoj, ki je za naše ljude ostao i do danas većinom nepoznat, završio je pred 22 leti. No, kako ćete iz knjige moći doznati, nažalost, ta boj još dugo neće biti završen.

Autor je kroz svoje svidočanstvo kanio pokazati ča znači boj, ča znači neljudsko držanje, ča znači, kad ljudskost fali i kad se ljudi počnu ponašati gorje no živine. Isto tako s druge strane pak, kako se človik mora držati u neki situacija i ne popustiti, iako je u pitanju vlašći žitak ili žitak svojih najbližih.

Neka ova knjiga bude memento za sva vremena i da se nigdar ta vremena ne vrnu nanovič. U ime izdavača se zahvaljujemo na pomaganju Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Ugarskoj, prez kojega ova knjiga ne bi mogla biti nanovič izdana.

Ususret drugome izdanju

Kao urednika, kroatista, povjesničara, pedagoškog djelatnika, hrvatskog građanina, pripadnika mađarske nacionalne manjine, i posebice - kao sina - iznimno me veseli drugo izdanje knjige Dvanaest i jedan. S jedne strane žalostilo me što 2010. godine, po završetku godine, nismo uspjeli naći hrvatskoga izdavača koji bi se usudio izdati knjigu ovako teške tematike. S druge strane raduje me što je upravo Savez mađarskih udruga prepoznao njezinu književnu, filološku, povijesnu i edukativnu vrijednost – i to ne samo izdajući je u 3/4. dvobroju mjesečnika *Hagyaték* iz 2013. godine, nego i kasnije objavljujući ju u nastavcima u tjedniku *Magyar Napló* 2013. i 2014. godine.

Prvo izdanje knjige je po prvi puta predstavljeno javnosti 10. lipnja 2013. godine u Mađarskom kulturnom društvu *Népkör* u Osijeku, a promociju su vodile gospođa Tunde Šipoš Živić i dr. sc. Ana Lehocki Samarđžić, kojoj se i ovim putem iskreno zahvaljujem na stručnom i kvalitetno održanom predavanju. Uz njih i uz autora, na predstavljanju je govorila i Ivana Šojat Kuči, kojoj također dugujemo zahvalnost što je izdvojila vrijeme i za pisanu recenziju i za aktivno sudjelovanje na predstavljanju. Isto tako, zahvalnost dugujemo pojedinačno i svakome od šezdesetak posjetitelja koji su te večeri popratili bogati program koji je izdavač priredio, uključujući i čitanje ulomaka (Marija Šipoš Golub) i glazbenu točku koju je imala Korina Tomašić Deak. Izvještaj s te promocije objavljen je i u *Glasi Slavonije* 12. lipnja 2013. godine. Za prijevod članka iz 1991. godine s hrvatskog na mađarski jezik zahvaljujemo doc. dr. sc. Zsuzsanni Mersich.

Još jedna promocija prvoga izdanja održana je u Hrastinu u rujnu 2013. godine. Tu je promociju vodila gospođa Zsuzsanna Kutin i velečasni Péter Szenn, kojemu također dugujemo zahvalnost na trudu koji je uložio za organizaciju, ali i za dubinsku analizu teksta.

Ipak, prvi ulomak iz ovoga djela javnosti je predstavio profesor dr. sc. Goran Rem s osječkog Filozofskog fakulteta, u svojoj knjizi *Poetika buke: Antologija slavonskog ratnog pisma*, koja je tiskana u prosincu 2010. godine. Za to mu, kao i za kasniju pozitivnu usmenu kritiku, također zahvaljujemo.

Osim već navedenima, zahvalnost treba odati i svima onima koji su u 21. stoljeću, već duboko u digitalnom dobu, iskazali zanimanje za kla-

sičan tip knjige i usprkos vlastitim svakodnevnim brigama i obvezama, odvojili vrijeme i knjigu pročitali. I ponovno se vraćam na dihotomiju da mi je s jedne strane drago što nije malen broj čitatelja ove knjige (praktički cijela naklada je razdijeljena još 2013. godine), a s druge strane žalim što mi se čini da bi ih u hrvatskom društvu ipak moglo biti znatno više.

Ovome izdanju prilažemo još dva dijela koja nisu bila tiskana u prvom izdanju. Prvi dio su recenzija, mišljenja, osvrti i kritike mojih kolega i prijatelja – Ivana Milas, Ivane Vučemilović Grgić, Tamare Damjanović, Domagoja Tomasa, Marka Eka, Domagoja Kostanjevca te profesorica Sande Ham i Jadranke Mlikote. Drugi je dio članak objavljen 1991. godine u Virovitičkom listu i kasnije prenesen u Podravcu, jedinstveni zapis o ranim ratnim događajima i svome ranjavanju koji je Ivan Njari ostavio još 1991. godine. Kako je već i novinarka 1991. godine primijetila – ne pati od potrebe za publicitetom te ni prije ni poslije toga nije davao nikakve intervjuje ni izjave za medije. Dopustit ću si ovdje osobnu primjedbu i nadodati – šteta – jer bi imao što za reći. Ovako tema Domovinskoga rata (p)ostaje predmet diskursa glasnijih. Ég és föld a különbség!

Denis Njari

Verica Rupčić:

Potresna priča iz Slavonskog ratišta, Heroji hrvatske obrane: Teško ranjen među ružama²

Teško ranjen među ružama

“Osjetio sam da letim, te toplinu i bol koja mi je u tom trenutku obuzela čitavo tijelo. U trenu sam dodirnuo zemlju, a kroz glavu mi prođe misao da sam ostavio sina i suprugu i pitanje: “Što će biti s njima?”

Dok u istočnoj Slavoniji bijesni rat, posjetili smo jednog od neposrednih učesnika u ratnim borbama - gospodina IVANA NJARI, našeg sugrađana, koji je obavljao funkciju zapovjednika čete u Centru za obuku pripadnika policije za posebne namjene u Erdutu.

Gospodin Njari je prilikom jedne akcije u selu Palači (kod Laslova) teže ranjen, te smo ga zamolili da nam pobliže opiše stanje koje vlada u Slavoniji na ratištima i da nam ispriča kako je on stradao.

Malo zbunjen našim posjetom, ne želeći preveliki publicitet, jer kaže da u Slavoniji nije želio davati nikakve izjave za novine, ipak je pristao na razgovor.

U Đurđevcu živi i radi 7 godina sa suprugom Elizabetom i 4,5 godišnjim sinom Denisom i trenutno je na oporavku i liječenju nakon ranjavanja. Došao je iz rodne Slavonije, gdje je u Osijeku završio Elektrotehničku školu, pa je zbog nemogućnosti zaposlenja u struci, izvršio prekvalifikaciju na nagovor kolega, te prešao u redove policije, nakon završenog 8-mjesečnog tečaja. Obavljao je sve poslove koje policajac može obavljati, a prilikom toga je bilo mnogo lijepih i onih manje lijepih događaja i trenutaka - prisustvovao je kod raznih svađa, bračnih razmirica, diobe imovine između braće uz ružan završetak, tučnjava, prometnih nesreća, a najteže mu je bilo gledati patnju i bijedu djece koja žive u alkoholom razorenim obiteljima. U Đurđevcu ima mnogo prijatelja, koji su mu pomogli i u poslu i privatno, Đurđevac osjeća kao drugi dom. Neobično mu se sviđa mentalitet Podravaca, njihova miroljubivost, druželjubivost i prijaznost.

² Objavljeno u Virovitičkom listu 1991. godine i Podravec, tjedni list Općine Đurđevac, broj 31/32. iz 1991. godine, na stranicama od 8.-11.

Na ovaj način je želio zahvaliti svim čitateljima koji će ga ovdje prepoznati, na pruženoj pomoći, riječima ohrabrenja i prijateljstvu.

Svoju priču je gospodin Njari započeo ovako:

“U proljeće je krenula inicijativa od Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske za osnivanjem jedinica za posebne namjene iz kojih su kasnije trebale izrasti jedinice Zbora narodne garde Republike Hrvatske. Iz redova policije su odabrani policajci koji su moralno, politički, radno, a prije svega stručno zadovoljili tražene uvjete, što je utvrđivano testiranjima. Tu su prednost imale osobe koje su imale završenu školu rezervnih oficira, s dobivenim činom potporučnika, te s mogućnošću dobivanja višeg čina, ovisno o uspješnosti u akcijama. U Varaždinu je osnovan Centar za obuku pripadnika policije za posebne namjene Vinica, zapovjednik tog centra je bio aktivno vojno lice, koji je napustio vojne redove, a zamjenik reaktivirani umirovljeni zapovjednik policijske stanice. Tu su također bila i tri inspektora iz Đurđevca. Zadatak je bio da se 500 polaznika Centra osposobi za pripadnike za posebne namjene, za antiterorističku djelatnost.

Trebali su odisati profinjenošću, uglađenošću, a djelovati čvrsto, odlučno, stručno i smjelo izvršavati sve postavljene zadatke. Nakon jednomjesečne obuke svega 200 polaznika je savladalo obuku. Politička je situacija bivala sve složenija, te su polaznici prebačeni u novi Nastavni centar otvoren u Erdutu. Polaznici su bili naoružani lakim pješadijskim naoružanjem u kojem je bilo dosta neispravnosti, nešto od tog naoružanja je bilo pred otpisom, nije bilo dovoljno rezervnih okvira za municiju, a rezultat svega toga je najtragičnije što se moglo dogoditi, a to je Borovo Selo. Tu su uletjeli sa jednim okvirom municije i psihički nepripremljeni, naletjeli su na mnogo brojnijeg neprijatelja, koji je bio naoružan najsuvremenijim naoružanjem i imao pomoć tenkovskih jedinica Jugoslavenske armije, koji su i tada pucali po pripadnicima policije, iako su iz njihovih redova bile opovrgavane te činjenice.

Ja nisam sudjelovao u tim događajima, jer sam u Vinici, gdje sam obavljao funkciju zapovjednika voda, pa zatim zapovjednika čete, te nosioca nastave, a kasnije preuzeo funkciju rukovodioca materijalno-tehničkih sredstava; morao osigurati prihvrat

300 novih polaznika, od kojih je već prvih dana broj bio znatno smanjen.

Zbog problema koji su nastali u Erdutu, tražio sam da budem prebačen u Erdut, gdje sam obavljao funkciju zapovjednika čete, te zajedno sa

radnim kolegama iz Đurđevca obavljao sve zapovjedničke dužnosti. Želio sam dečkima, kojih je velika većina bila iz Đurđevca, vratiti samopouzdanje, koje im je uvelike bilo poljuljano, te ih uvjeriti u njihove vlastite sposobnosti. Shvatio sam tada da je počelo doba hladnog rata jer je vojska svaku noć držale u napetosti polaznike nastavnog centra. Kad se tome dodaju neispunjena obećanja bivšeg zapovjednika centra, te neispunjena obećanja zapovjednika Policijske uprave Osijek, pokojnog gospodina Kira, koja su se odnosila na bolje naoružanje, neisplaćene osobne dohotke, te neodlaske svojim obiteljima, ne čudi što je sve to uvjetovalo vrlo brzi odlazak te, za koju sam smatrao i smatram još uvijek, najobučenije jedinice u RH. Otišla je u Zagreb gdje je rasformirana u manje jedinice i te su poslana na druga bojišta diljem Hrvatske. Dio te jedinice su bili i tragično preminuli Ivan Kolar i Petar Juriša, te sada koristim priliku da njihovim obiteljima izrazim sućut. Radilo se o divnim momcima. Ne mogu se oteti utisku da su ratovali uz moje rame, da bi i danas bili među živima.

Na vlastito traženje dobio sam odobrenje Štaba sa Tuškanca, te odobrenje Policijske uprave Osijek, da ostanem u Nastavnom centru u Erdutu i pružim stručnu pomoć novim polaznicima koji su stizali u Centar, a trebali su prerasti u Zbor narodne garde. Ta je jedinica, kao i ona koja je otišla, također imala problema sa naoružanjem, a i većina se njih prvi puta srela sa neposrednim napadima četnika, koji su, očito dobro obaviješteni, napali Centar Erdut prilikom smjene dvije jedinice. Smjena je vršena u poslijepodnevnim satima. Jedinica koja je odlazila ostavila je kompletnu uniformu, te oružje i municiju, a nova jedinica - novi polaznici koji su tek stigli, nisu ni upoznali Centar, a kamoli stražarska mjesta niti isturene predstraže. Iste noći od strane četnika izvršen je napad u kojemu je učestvovalo preko

150 četnika. Napad je počeo oko 22 sata i trajao čitavu noć, tako da sam imao dosta problema oko obilaženja predstraža, jer dečki nisu znali rukovati oružjem, bili su prestrašeni, ali istovremeno odlučni da brane prije svega vlastiti život, te Centar, pa i cijeli Erdut. Moje prisustvo i čvrste zapovijedi ulijevale su im povjerenje u činjenicu da ne možemo izgubiti. Vrlo sam brzo otkrio mjesto gdje su bili stacionirani četnici, prebacivali su se sa obale Dunava, prišli smo im sa 20 novih polaznika Centra u Erdutu, tražeći od časnika Vlade Janči iz Đurđevca odobrenje, da upotrijebim trenutne tromblonske mine plotunskom paljbom kako bi zaustavili četnike

u njihovim namjerama. Gospodin Janči je učinio najbolje što je mogao u tom trenutku - nazvao je telefonom Vojnu komandu Jugoslavenske armije u Osijeku, te od njih dobio odgovor da se ni u kom slučaju ne puca na pripadnike Jugoslavenske armije. Oni su također uočili kretanje naoružanih civila s četničkim obilježjima, na svega 200 m udaljenosti. Vojska je bila stacionirana na bogojevskom mostu, tamo su bila i dva ratna broda, te su s njima pomagali četnicima, a četnička se horda uz zavijanje i vriskanje pod okriljem tih brodova i noći povukla na vojvođansku stranu. Time je glavni napad četnika odbijen. Vjerujem da bi efikasnije bilo da smo dobili odobrenje za otvaranje plotunske paljbe tromblonskim minama, jer bi četnicima nanijeli velike gubitke, što bi ih možda poljuljalo u njihovim daljnjim nakanama. Sutradan ujutro su moji radni kolege, moji ratni drugovi napustili Centar Erdut, a neke od njih sam tada posljednji put vidio što mi posebno teško pada, bili su dobri ljudi.

Prvi jači konflikt sa četnicima imali smo prilikom patrole u Bijelom Brdu. Ususret nam je nailazilo bijelo putničko vozilo vukovarske registracije, koje se nije zaustavilo na naš znak, te je pokušalo pregaziti policajce, a u pravcu našeg vozila iz unutrašnjosti automobila je otvorena vatra. Po uzvraćenoj vatri, to je vozilo sletjelo u pokrajnji jarak, gdje smo pronašli tri mrtva četnika i čuli zapomaganje dvojice ranjenih četnika. Ranjenim smo četnicima pružili prvu pomoć, a tada su iz mraka izronila još tri četnika koji su bili iznenađeni prizorom. Prijetili su s uperenim puškama, a ja sam ih savladao ne ispalivši niti jedan metak, jer me ponio bijes njihovim postupcima. Sva trojica četnika bila su razoružana i privedena u Policijsku stanicu Dalj, gdje im je bila ponuđena hrana i po njihovoj želji pivo.

Tom prilikom je ubijeno 3 četnika, ranjeno 2, a zarobljeno 3 četnika, oduzet jedan mitraljez M-53 "Thompson", sa većom količinom municije.

Kako se situacija zaoštravala, akcije su se redale munjevitom brzinom:

Aljmaš, Erdut, Dalj – svuda gdje smo učestvovali nigdje nije bio niti jedan ranjen iz moje grupe.

Svugdje je došlo do izražaja da vojnici kad nisu vođeni oficirskom rukom aktivnih pripadnika Jugoslavenske armije, postaju lagana meta za onoga tko zna ratovati, ne napadaju u grupama, hodaju sporo i uspravno. Do tada me čudilo zbog čega oni mogu tako lako zauzimati

hrvatska sela.

Moram napomenuti da sam prilikom oporavka moje grupe u Policijskoj

skoj upravi u Osijeku nekoliko puta došao u verbalni konflikt sa pokojnim gospodinom Kirom, zapovjednikom policijske uprave, koji je u nekoliko navrata donosio po meni vrlo čudne odluke.

Situacija je postajala sve složenija, mi smo mogli još jedino "blefirati", što smo i činili čitavih 45 dana. Navest ću i primjere: zvaao sam gardistu na osmatračnici i pitao vidi li na kontrolnoj tabli pored sebe crveno svjetlo, dok mi je on odgovorio da ima hrpa svjetala i nekakvih dugačkih cijevi na kojima su nekakvi vrhovi. Ja sam urlao preko radio-veze da tko je dopustio takvom nesposobnjakoviću da vrši tako odgovornu akciju, jer ako on slučajno pritisne krivo dugme, u zrak može odletjeti i Bogojevski most i vojska i susjedno srpsko selo, a sa zelenim dugmetom pogoditi i sam Beograd. Imao sam u jedinici i dvojicu koji su izvrsno govorili engleski jezik, te sam ih uputio da razgovaraju radio-vezom kako su došli u sastavu jedne grupe iz Australije i Amerike, te da im ovdašnje zapovjedništvo ne pušta da oslobode Hrvatsku, za što su i bili pripremani i obučavani. Takvi su 'blefovi' i sitne laži držali u strahu Miloševićevu rezervnu armiju, koja je bila u 40-tak tenkova i 20 samohotki, a prema nama je imala upravljene cijevi 'kaćuša' (višecjevni bacači raketa i cijevi dalekometnih haubica 105 mm). No, uočio sam da je vrijeme 'blefa' isteklo, jer se brojno stanje vojske vidno povećalo, a isto tako se sa srpske strane skelama prebacio veliki broj naoružanih ljudi. Istovremeno su stanovnici Erduta i Dalja srpske nacionalnosti počeli napuštati sela, što je siguran znak da predstoje četničke akcije.

Kako se mještani Korodža (čiji su stanovnici većinom mađarske nacionalnosti) dugo nisu uspjeli izvući iz četničkih okova, jer jedini put je kroz Palaču iz koje je bilo napadnuto i Laslovo, čiji su stanovnici također mađarske nacionalnosti. Dobili smo zeleno svjetlo probijanja puta kroz mjesto Palaču do Korodža, jer svi mirovni pokušaji s četnicima i Jugoslaven-skom armijom nisu uspjeli. Kako je i Laslovo svake noći bilo napadano iz

Palače, odlučili smo izvršiti tokom noći kontraudar. Dobio sam odobrenje gospodina Šeksa, gospodina Glavaša, te gospodina Bagarića da izvršim pripremu akcije. Upozorio sam ih da akciju neći izvesti ako bi moglo doći do žrtava od strane garde i stanovništva. Akcija se nije činila teška, jer je udaljenost između Palače i Laslova mala. Zatekli smo nesprenne teroriste, te smo prvi udar završili za svega 5 minuta. Zatim smo vrto-vima uz pomoć vodiča-mještanina Palače, prišli četničkom štabu (kuća

tzv. vojvode) i drugoj barikadi. Tom su prilikom četnici raspalili vatru iz snajpera, 'Thompsona' i ručnih bacača iz kojih je bilo u našem pravcu ispaljeno više od 20 granata. Mi smo se nalazili u neposrednoj blizini, tako da su granate letjele u luku iznad nas. Išao sam prvi, iza mene tri prekaljena gardista i vodič u formaciji razmaka od 5 metara. Vidljivost je bila vrlo mala, te sam bio uvjeren da je svih 20 gardista iza mene.

Pred samim četničkim štabom prešli smo preko minskog polja i ne znajući to, a također i ne znajući da nas je samo petero. Naredio sam 'trubaču' - nosaču ručnog bacača da puca u drugu barikadu, no na našu žalost, on je promašio.

To je diglo na noge 30-tak četnika, te nam je predstojala vrlo teška borba, s obzirom da je ostatak grupe ostao odsječen 500m iza nas, u kukuрузишту. Shvativši da nema uzmaca, odlučio sam da nastavimo akciju, ne pokazavši nimalo straha, što je i mojim kolegama dalo hrabrosti i snage.

Čuli smo kako četnici pucaju; nasumice u nedoumici, jer ne znaju gdje se zapravo nalazimo, a mi smo bili samo 1m ispod njih. Uspjeli smo bombama uništiti mitraljesko gnijezdo, te jedan snajper. Nakon detonacije ručnih bombi, vjerujući da je u pitanju minobacač, četnici se preplašeni zavlače u podrum. No kod druge barikade dolazi do još jednog kraćeg okršaja sa preostalim četnicima, te oni ubrzo napuštaju i to mjesto okršaja, pa nailaze na drugu grupu gardista, koja ih potom razbija. Ostali smo bez municije, no tamo su bili mladi i neiskusni gardisti koji se nisu usudili prići i dostaviti zatraženo. Izašao sam na ulicu i vidio ih 10-tak kuća dalje i viknuo im da dotrče. Za to se vrijeme iza mojih leđa odvijala drama - 3 gardista i vodič, koji su me vjerno pratili bili su napadnuti. Osokoljeni četnici znanjem da smo bez municije, što sam nehotice uzviknuo, približili su se bunaru gdje su bili gardisti. Jedan od njih je to uočio, te je želio spriječiti, no zatajila mu je toliko razvikana slovenska puška MGv, što je jedan četnik iskoristio i bacio bombu među četvoricu gardista. Radilo se o prekaljenim borcima, hitro su se pobacali u stranu, te su ih šrapneli samo lakše ranili. Povukao sam se u dvorište i potražio zaklon iz ograde sa betonskim donjim dijelom, imao sam automatsku pušku i jedan okvir municije, te jediničnom paljbom držao odstupnicu svojim ranjenim kolegama. Tada je pao jedan bradati četnik, no ostali su nastavili paljbu i tri su bombe pale vrlo blizu mene. Bio sam uvjeren da paljba dolazi iz obližnjeg bunara, jer sam čuo udarac kante za vodu o zid bunara, no kasnije sam

shvatio da je kantu pokrenuo šrapnel, a četnik od kojega mi je vrebala najveća opasnost se nalazio na balkonu iznad mene, odakle je i bacio ručnu bombu na 2 metra od mene. Osjetio sam da letim, te toplinu i bol koja mi je u tom trenutku obuzela čitavo tijelo. U trenu sam dodirnuo zemlju, a kroz glavu mi prođe misao da sam ostavio sina i suprugu i pitanje: "Što će biti s njima?" Nakon prvog straha, koji nestaje prestankom krvarenja iz usta pokušao sam provjeriti rane na tijelu, kojih je bilo posvuda. No ipak se nisam odlučio predati, uzeo sam pištolj, te između crvenih i bijelih ruža, koje su bile tek u pupoljcima, otpuzao u jarak. Iako sam bio ranjen i nisam se mogao kretati, preko puta me uporno gađao četnik sa snajperom. Kola Hitne pomoći se nisu zbog četničke vatre mogla probiti dva sata, te sam ja tako ranjen čekao, a uz mene je bio gardist, koji je i sam bio ranjen metkom koji je zadobio kad je meni pomagao.

Zadobio sam dvadeset i osam rana po cijelom tijelu, no najviše i najveće su one po nogama.

Nakon pružene pomoći i liječenja u osječkoj bolnici, pušten sam na kućnu njegu. Oporavak teče dobro, još malo i bit će sve kao i prije i mogu reći da sa nestrpljenjem čekam potpuni oporavak da mogu otići natrag u Slavoniju, u borbu za našu Hrvatsku."

Doista neobična priča o hrabrom i neustrašivom mladom čovjeku - suprugu i ocu, o čovjeku koji je bio spreman dati svoj mladi život za Hrvatsku i koji je uz sve ovo što je do sada prošao i usprkos činjenici da je umalo izgubio život, spreman ponovo, sa tek zacijeljenim ranama, krenuti u borbu do potpunog oslobođenja Hrvatske. Zato apeliramo na naše čitatelje: pružimo podršku našem junaku, pokažimo mu da nije sam, da smo svi spremni braniti našu domovinu Hrvatsku. Nemojmo ga razočarati, jer on je pokazao da voli ovaj kraj i ljude u njemu.

Verica Rupčić

Recenzije

Slavoniji, dijelu naše domovine gdje je i smještena radnja djela *Dvanaest i jedan*, rat zasigurno nije bio brat. Njegove su posljedice i dan danas vidljive na gotovo svakom koraku istočne Hrvatske. Ratni ostatci i dalje vrebaju iza uglova podsjećajući nas na strašne devedesete. Međutim, najteže su posljedice rata zasigurno one koje ostaju u samom čovjeku.

Autor Ivan Njari odlučio je s nama podijeliti sudbine trinaestorice svojih prijatelja i suboraca te ih na taj način sačuvati od zaborava. Sve su to ljudi koje je on u pojedinim dijelovima svoga života poznavao i koji su ga se dojmili zbog svoje izrazite hrabrosti i poštenja. To su priče o malim ljudima lavljeg srca koje neprijatelj nije uspio pokoriti, već je umjesto njega to učinila njihova psiha. Možda se čini kako je najbitnije preživjeti rat, ostati živ i prisutan tijelom, ipak, u stvarnosti je najbitnije ostati zdrav duhom. Upravo je duh gotovo nemoguće sačuvati u ratu. Strahote koje čovjeka zadese, ili koji ima nesreću naizgled 'samo' svjedočiti ratnim strahotama, ostavljaju neizbrisiv trag na ljudskoj svijesti i duši.

Ovakve i slične priče smo svi mi s ovih prostora slušali tijekom djetinstva. Ipak, smatram da je bilježenje ovakvih svjedočanstava od velike važnosti za povijest naše domovine. Ponajviše za branitelje i njihove obitelji i obitelji poginulih te za sve one koji su preživjeli Domovinski rat ili su na bilo koji način povezani s njim. Bitno je sačuvati od zaborava taj mali, ali iznimno značajan dio naše povijesti.

U svakom retku teksta jasno je da je upravo to bila namjera autora; za-bilježiti sudbine ljudi koji za života naizgled nisu bili ni po čemu posebni, osim po izvrsnom sklopu vrлина koji ih je na kraju stajao života. Svu trinaesticu krasile su iznimna skromnost, ljudskost, radišnost i poštenje. Davali su od sebe najviše što su mogli i najbolje što su znali, a da pritom nisu tražili ništa za sebe. Najbitnije od svega je da pritom nisu mislili na vjeru, nacionalnu pripadnost niti bilo koje drugo opredjeljenje pojedinca. Jedino bitno bilo im je sačuvati ljudski život i ostati čovjek u svakoj situaciji pa čak i onoj najbezizlaznijoj. Antun Gustav Matoš jednom je rekao da je ljepše ostati čovjekom nego postati kraljem. Vjerojatno ni ne znajući za tu uzrečicu trinaest heroja uvijek ju je imalo na umu. Ta ih je spoznaja u toj ratnoj neizvjesnosti izdvajala iz mase i činila posebnima. Iz tog su razloga i postali junacima ove priče o trinaestorici koji ipak nisu uspjeli sebe održati

na životu usprkos izrazitoj hrabrosti. Kako ne bi dodatno mučio njihove obitelji i prijatelje autor je odlučio neimenovati ih te im na taj način osigurati mir i spokoj koji naposljetku i zaslužuju.

Ivana Milas, mag. educ. philol. angl. et croat.

* * *

Pri čitanju svake knjige koja nam donosi svjedočanstva rata uvijek se možemo sjetiti djetinjstva kada se djeca igraju rata. Podjela na pozitivce i negativce, ruke i prsti kao oružje, vika, cika, graja, bezazlenost. A onda se pitamo kako to da je stvarnost puno drugačija i okrutnija. Trinaest priča koje donosi knjiga Ivana Njarija predstavlja sve ono što generacije obuhvaćene ratom bolno znaju, a pisanjem iz perspektive običnog ratnika zapravo donosi priče svakoga tko je sudjelovao u ratu ili dio dijelom rata. One su predstavnice svih onih priča koje čujete u vlastitim kućima i obiteljima, sve nose univerzalnu bol i nijedna nije sama. Ova knjiga je najbolji podsjetnik na sve ono što se prolazi u ratu, što je dio ljudi, ali ne da vas i dalje ranjava nego da kao čitatelji možete povezati bol s osobama, koje možda danas i poznajete, i dati joj oduška. Simbolično trinaest priča međusobno povezanih samo jednom osobom, autorom, daje puno više nego sadržaji svih vojnih operacija, pobjeda i gubitaka tijekom Domovinskog rata jer donosi ono što je najvažnije u ratu, ljude. Oni daju važnost povijesti, a bitno je da se ona zapiše. Jer danas je tragična i bolna, a za budućnost vrijedna i istinita. Knjiga jednostavnim načinom prikazuje događanja na području istočne Slavonije u obliku sudbina trinaestero ljudi koje zahvaća rat, a svatko od njih donosi nešto po čemu su danas i poznati hrvatski branitelji. Neograničeno žrtvovanje, hrabrost i povezanost u tim vremenima daje neopisivo suosjećanje čitatelja, a tragična sudbina dvanaestero branitelja i želju da njihove priče, prije svega životi, ne budu neosobni i neiskorišteni u prenošenju ratnih okolnosti Domovinskog rata. Knjiga nema ulogu u procjenjivanju dobrih i loših strana donešenih odluka tada vrhovnih zapovjednika i određivanju odnosa političkih strana i na tom putu donosi priče anonimnih osoba koje su pokazale humanost u teškim okolnostima bez obzira na nacionalnost, društveni položaj ili uvjerenja pritom dajući mjesta i pričama o lošim procjenama vlastitih suboraca. Knjiga odaje zahvalnost i priznanje svima koji su uspjeli sačuvati dio svoje ljudskosti,

a upravo je to autora inspiriralo da stavi na papir sve sadržaje o ljudima koji su svojim djelovanjem obilježili male tijekom rata. Tako trinaesta priča zaokužuje cjelinu s naglaskom na nadi i uvjerenju da unatoč tjelesnim i duševnim ožiljcima mi imamo snagu malo pomalo pobjeđivati svaki novi dan, za sebe i druge. Igra je iz djetinjstva bezazlena, ali ono što čini ratnika, u imaginarnom i stvarnom svijestu, jest njegova neprestana borba. Jeste li i vi ratnik?

Ivana Vučemilović-Grgić, mag. educ. philol. croat. et hist.

* * *

Dobivajući ovo djelo u ruke, unaprijed sam znao koji tematski okvir pokriva, pa sam stoga imao i određena očekivanja u tom pravcu. Naime, radi se o prikazivanju ratnih epizoda Domovinskog rata s hrvatske strane, te nemogućnosti uklapanja hrvatskih branitelja, najčešće idealista, u postratnu društveno-političku zbilju. Pritom su navedene epizode prenesene u tekstualni oblik od strane autora, hrvatskog branitelja, odnosno izravnog aktera i sudionika Domovinskog rata. Stoga bismo ovo djelo, promatrajući širi kontekst suvremene hrvatske književnosti, lako mogli svrstati u korpus hrvatskog, odnosno slavonskog ratnog pisma, budući da istome tematikom odgovara. Međutim, na taj način upadamo u svojevrsnu zamku, s obzirom da ovaj tekst nije pisan u vrijeme ratnih zbivanja, već s odmakom gotovo dvadeset godina od njih.

U djelu se obrađuje fenomen smrti kao književna tema u kontekstu ratnih i postratnih zbivanja Domovinskog rata, što samo po sebi nije novost u suvremenoj hrvatskoj književnosti, ali novinu predstavlja način obrade tog fenomena, kroz formu kratkih priča, te položaj autora u odnosu na pripovjedača i same likove. Isto tako, za razliku od primjerice Matišićevih dramskih djela, koja karakterizira obrada slične tematike uz dozu crnog humora, ironije ili sarkazma, ovdje je humor također prisutan, no on je nešto "blaži" i najčešće se javlja uz dozu sjete i melankolije, osjećaja koji se protežu kroz svih trinaest kratkih priča, odnosno epizoda, od kojih se djelo sastoji.

Sve su one pisane jednostavnim, jasnim i razumljivim, gotovo razgovornim stilom, a svima im je zajednička i svojevrsna referentna točka – Domovinski rat. Gotovo svaka od trinaest epizoda, odnosno priča, ima

svoju ideju, najčešće od samog autora jasno sažetu i izraženu na kraju pojedine pripovjedne cjeline. Kronotop pojedinih cjelina iznosi se samo kao okvirni prostorno-vremenski kontekst (npr. godina, mjesec, mjesto radnje – Osijek, Nuštar, Vinkovci, Zagreb), najčešće na samom početku teksta ili dodatno izdvojen pri njegovu vrhu, tako da se sami događaji obrađeni u pojedinim epizodama ne mogu locirati, ukoliko niste bili njihovim izravnim sudionikom ili vrlo dobrim poznavateljem, što je bila i intencija samoga autora, koju navodi urednik u pogovoru.

Isto tako, akteri zbivanja, odnosno likovi u pripovjednim cjelinama, ne mogu se identificirati, iako su svi stvarne osobe doživljene kroz autorovu, tj. pripovjedačevu prizmu. Tu se također radi o autorovoj svjesnoj odluci, za koju su razlozi izneseni u spomenutom pogovoru. Glavni su akteri najčešće označeni zamjenicom (On), a u nekim slučajevima glagolskom imenicom (npr. Pomagač) ili imenicom (npr. Vic-majstor), dok su sporedni akteri najčešće označeni profesijom, odnosno zanimanjem (npr. liječnik, unproforac, zapovjednik), a ponekad nadimkom (npr. Oko) ili rodbinskim nazivom (npr. zet). Valja spomenuti kako se ratni neprijatelj u tekstu ne imenuje nacionalnim kolektivom (Srbi), već se isključivo naziva dijelom toga kolektiva (četnici), koji prihvaća matricu velikodržavnog projekta, pa ga autor stoga drži odgovornim za rat i agresiju.

Svih trinaest kratkih priča povezuje zajednički, sveznajući pripovjedač u prvoj osobi jednine, koji je u svima njima ujedno i sudionik zbivanja, no tek u posljednjoj, trinaestoj priči, prelazi s homodijegetske na autodijegetsku razinu, i to na prvoj razini pripovijedanja. Naime, trinaesta priča od prethodnih se dvanaest razlikuje na nekoliko razina, od kojih je jedna i složenost kompozicije, budući da se kod nje javljaju dvije razine pripovijedanja, obje s autodijegetskim pripovjedačkim rakursima. Također, u posljednjoj pripovjednoj cjelini dolazi do odstupanja od uobičajenoga fabularnog tijeka, s obzirom da priča ne završava tragično, već iskazuje određenu "formulu kompromisa" sa životom, zasnovanu na kršćanskim temeljima i vrijednosnom sustavu, čija se nit zapravo provlači od samoga uvoda i pripovjedačeva dijaloga s Bogom. Isto tako, njezinim se fabularnim tijekom kontrastira uobičajenoj simbolici broja 13, iz čega se da zaključiti kako se autor na neki način, između ostaloga, obračunava i s praznovjermem, te na kršćanskim temeljima pruža čvrstu vjeru i nadu u svojevrsnu katarzu, odnosno pročišćenje duše, iskazano u samoj priči.

Stoga vjerujem kako ovo djelo svakako zaslužuje pozornost, te zavrjeđuje objavljivanje, jer u neku ruku pruža nov pogled na okolnosti Domovinskog rata, postratne zbilje, te braniteljske problematike u njoj, iskazan putem svjedočanstava aktivnog sudionika Domovinskog rata, te aktera u opisanim zbivanjima, pretočenima s njegove strane u suvremenu književnu formu.

*Domagoj Tomas, mag. educ. philol. croat. et hist.
asistent na Odjelu za kulturologiju Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku*

* * *

Rukopis Dvanaest i jedan podijeljen je na 13 poglavlja (priča). Moguće je promatrati ga kao zbirku kratkih priča, s obzirom na njihovu jedinstvenu tematsku povezanost kao i duljinu te strukturalnu sličnost. Svako je poglavlje/priču moguće čitati i interpretirati kao zaseban tekst, no razaznaje se dosljednost u narativnom, fabulativnom i karakterološkom smislu te zaokruženost koja se postiže uvodom i završnim poglavljem, u kojima se očituje direktna angažiranost autora/subjekta teksta. Stoga se cjelokupan tekst, čijih je pojedinih 13 sastavnica gradirano sukladno intenzitetu opisanih događaja, ipak treba primarno smatrati cjelovitim proznim djelom/romanom namijenjenom kontinuiranom čitanju. S obzirom na tu potencijalnu dvojbenost prilikom definiranja književne vrste, tekst je uklopljen u postmodernističku epohu u kojoj je i pisan. Uvodnim je dijelom teksta najavljena tematika, a riječ je o, danas još uvijek osjetljivoj, temi Domovinskog rata kojoj je potrebno oprezno pristupati, kako iz pozicije autora tako iz pozicije čitatelja/recipijentata teksta. Ratna proza, čiji je procvat bio početkom i u prvoj polovici 90-ih godina nedvojbeno jest i morala je interferirati s autobiografskim diskursom. Takav je slučaj i s ovim tekstom, iako se danas ratno pismo koncipira s određenom vremenskom distancom prema opisivanim i proživljavanim događajima. Svaki je tekst fokusiran na jedan lik, njegovu osobnu priču, kao i onu koju autor u ratnom kontekstu s njim dijeli. Činjenica je da je autor stoga visoko iskustveno i emotivno angažiran, no korištena retorička sredstva opisuju neke od uistinu mučnih ratnih događaja bez da se i u jednom trenutku zalazi u govor mržnje, za što kod ovakvog tipa teksta uvijek postoji opasnost. Dobiva se dojam kao

da je riječ o autoru koji promatra s distance, a ne empirijski, što je velika vrlina teksta. Nekoliko je „trikova“ kojima se postiže takav cilj. Primarno, riječ je o vrlo jednostavnoj i smirenoj naraciji, bez pretjerane eklatantnosti, čime se fokus stavlja primarno na sam sadržaj teksta, a ne na njegova autora i njegovo eventualno „stanje duha“ koje bi moglo biti potencirano kao tema. Potom, birane riječi načelno su neutralnog, konotativnog značenja, a i za one za koje postoji mogućnost interpretacije kao dijela određenog, makar ratnog, žargona postoji pojašnjenje u pogovoru, dok tumač nepoznati(ji)h riječi i(li) kratica pomaže pri povijesnoj kontekstualizaciji i pojašnjenju onoga o čemu se u tekstu govori. S te strane, za manje upućenog čitatelja, tekst dobiva i edukativnu funkciju. Nadalje, cilj je teksta bio, s obzirom na to da je svako poglavlje/priča popraćeno kratkim osobnim komentarom autora, ukazati na male, a zapravo velike ljude koji su, uslijed inih političkih previranja/malverzacija/stvorenih predrasuda nakon rata, nezasluženo zaboravljeni kao istinski heroji čiji su životi neminovno morali završiti tragično. Jedno je od najvećih svijetlih točaka teksta činjenica da je u potpunosti lišen političke pristranosti. Naglasak je u svakoj priči na Čovjeku i elementarnim moralnim/ljudskim vrijednostima kojima je potrebno ili dobro težiti. Iako je tekst pisan iz perspektive hrvatskog branitelja, s obzirom na varijetet likova/stvarnih ljudi koji su opisani, čitatelj je preokupiran njihovim sudbinama, a ne biranjem strana jer se nadaje ideja o tome da je svaki svjestan zločin ili svaka svjesna okrutnost za osudu i to je, vrlo suvislo i razumno razrađena te u potpunosti argumentirana, stoga uspješno potvrđena osnovna teza romana.

Tamara Damjanović, mag. philol. croat.

* * *

Književni tekst „Dvanaest i jedan“ autora Ivana Njarija pripada skupini djela koja ulaze u razdoblje drugog desetljeća od završetka Domovinskoga rata i koji su posvećeni tematiziranju ratnih zbivanja. Takvome nizu tekstova mogu se pridodati još mnogi drugi. Neki od njih žanrovski pripadaju romanima, pričama, svjedočanstvima, ali i kronikama, memoarima, dnevnicima pa čak i dokumentarističkim oblicima predstavljanja ratnih događanja. Vrlo su često takvi dokumentaristički tekstovi čitaniji od literarno obilježenih pa im se pridaje i veća pozornost. To je zbog nji-

hove pripadnosti povijesnim knjigama iz kojih se mogu dobiti određene informacije i znanja. Međutim, gotovo nikada u takvim povijestima nema iskustva običnoga čovjeka koji je rat i ratna zbivanja proživio i preživio. Zbog toga povijesna znanost u takvom obliku nije posve relevantna. Ptičjom perspektivom prikazan je tijek Domovinskoga rata, ali kako su kroz njega prošli sudionici rata, stanovnici države, puk, rijetko je poznato.

Literarne tekstove posvećene tematiziranju rata treba ozbiljnije shvatiti kako bi se vidjelo što se događalo ispod površine svih kretanja. U literarnim tekstovima, kakve hrvatska književna produkcija i poznaje, živi običan čovjek iz puka koji je prošao kroz ratna zbivanja, i koji se vrlo često za svoju egzistenciju borio sam.

„Dvanaest i jedan“ napisan je kroz 13 međusobno nepovezanih poglavlja koja bi se prema suvremenim zakonitostima znanosti o književnosti mogla definirati kao priče. Riječ je o odvojenim kratkim pričama koje su posvećene jednom liku - branitelju Domovinskoga rata i opisivanju zgoda vezanih uz toga lika. Riječ je o istinitim događajima, stvarnosti, ne o fikciji. Kratke su priče zasebni dijelovi cjeline teksta. Svaka ima svoju tematsku okosnicu, naočigled je neovisna o ostalim tekstovima, ali u izdvojenome svijetu ne bi mogla funkcionirati kao zasebna.

Sve su priče napisane prema istome obliku, imaju početak, sredinu i kraj, kao i svaki prozni tekst. U uvodnome dijelu predstavlja se lik priče te ga se postavlja u mjesto i vrijeme, središnji dio čini opisivanje događa koje su vezane uz toga lika a kojih se pripovjedač u datom trenutku mogao sjetiti, dok se nakraju opisuje njegovo samoubojstvo te pripovjedačev stav prema tome liku/ osobi koju je poznavao. Svaka priča završava kratkom porukom kroz koju pripovjedač zaokružuje sâmu priču i koja djeluje kao poruka čitatelju. Osim toga, sve poruke međusobno su povezane i djeluju u svrhu mijenjanja svijesti i prenošenja vjere.

Također, žanrovskom određenju teksta treba dodati da bi se tekst mogao definirati i kao oblik autobiografije, i to kao autobiografija u užem smislu. Autobiografija u užem smislu u svoj korpus uključuju tekstove koji prikazuju pripovijedanje o osobnom životu autora i njegovim iskustvima, u takvim su tekstovima vrlo često instance autora, pripovjedača i lika istovjetne. Djelomično bi se tekst mogao svrstati i u asocijativni tip autobiografije zbog odnosa prema opisanom. Naime, riječ je o prisjećajućem pripovijedanju koje ponekad ne slijedi kronologiju, ali se gotovo uvijek veže

uz neki motiv koji dalje nalaže razvoj teksta. Također, na mnogim mjestima u tekstu čitatelj može imati osjećaj čitanja dnevnčkih bilježaka, što je također vrlo bitan element. Nekoliko priča i jest omeđeno vremenskom pa čak i prostornom značajkom. Pripovjedač tematizira događaje u kojima je najčešće i sam sudjelovao i koja su utjecala na njega, svoje stajalište ne prikazuje direktno, iako se ono može iščitati iz samoga teksta. Stoga, treba istaknuti autorovu uspješnu isprepletenost takvoga oblika privatnoga dnevnika s autobiografskim tipovima proze.

Osim toga, tekst je pisan fragmentarnim pristupom, što je također uočljivo nakon pročitane cjeline. Navedeno bi se moglo i detaljnije obrazložiti. Fragmentarnost, i to prisjećajuća fragmentarnost, djeluje na površini cijeloga teksta jer je struktura cijeloga teksta sastavljena od fragmenata – priča, ali i u samim pričama gdje se vrlo često nailazi na fragmentarnost kao osnovni model pisanja.

Sadržajno o tekstu treba govoriti kao o obliku svjedočanstva, budući da je sve napisano potaknuto istinitim događajima. Autor teksta i sam je pripadnik skupine likova koji su opisani u pričama – branitelj. A oni su pak najbolji svjedoci svih ratnih zbivanja.

Prema svemu navedenom treba istaknuti da se književni uradak Ivana Njarija „Dvanaest i jedan“ po svojim strukturnim i fabularnim obilježjima uklapa u postmodernističku epohu, što je još jedan razlog za ovjeravanje teksta kao poželjnog među čitateljskim iskustvima.

Marko Ek, mag. educ. philol. croat.

* * *

Zbirka ratnih priča Ivana Njarija predstavlja vrijedan doprinos hrvatskoj ratnoj prozi ili, da budem precizniji, slavonskom ratnom pismu, kako je naslovom svoje knjige slavonsko pisanje o Domovinskom ratu nazvao prof. dr. sc. Goran Rem u svojoj monografiji Slavonsko ratno pismo iz 1997. Zbirka predstavlja i svojevrsnu autobiografiju u širem smislu samog autora kojeg je na pisanje o nečem privatnom (osjećajima vezanima uz događaje koje je proživio u ratu, ali i osjećajima koje osjeća zbog događanja poslije rata) potaknulo nešto društveno (Domovinski rat i njegove posljedice), čime zbirka postaje donekle kronološki određena autobiografija legitimirana ratom kao vanjskim utjecajem i time je društveno omeđena autobiografija, ali zbog brojnih reminiscencija na rat i fragmenata iz tog

razdoblja života koji čine priče te fragmenata (u puno manjem broju, najčešće na kraju priče kada se opisuje tužan kraj glavnog lika svake priče) iz razdoblja nakon rata, zbirka se može odrediti i kao asocijativna autobiografija. U temelju se priča nalazi autobiografija u užem smislu zbog toga što su autor, pripovjedač i lik isti (autor se kao lik pojavljuje u svakoj priči, ali nikad nije glavni, već je isprepleten s događanjima u životu lika kojem je priča posvećena) i zatim se svaka priča razvija u biografiju lika o kojem je priča, kao svojevrsna posveta njegovu doprinosu u Domovinskom ratu. Zbirka je i donekle polidiskurzivna autobiografija zbog ispreplitanja autobiografskog, biografskog i putopisnog diskursa (autor zbirke često je putovao, tj. dobivao premještaje tijekom rata i sva su ga ta putovanja obilježila i utjecala na konačni izgled zbirke, kao i sadržaje samih priča).

Zbirku čini Uvod i 13 priča koje sve govore o jednom od ljudi s kojima je autor služio u Domovinskom ratu, a svima njima zajedničko je to što su bili branitelji i više nisu među živima – u prvih 12 priča likovi su počinili samoubojstvo, a u trinaestoj priči, koja je na više načina različita od ostalih, lik biva ubijen. U Uvodu autor si daje možda i najviše emocionalnog oduška u cijeloj zbirci izražavajući svoje duboke osjećaje i patnje uzrokovane događajima u ratu te objašnjava zašto piše zbirku. Struktura je svake priča jednaka – na početku je neka vremenska ili sadržajna odrednica, zatim slijedi kratki uvod u priču – kako je autor (pripovjedač) upoznao glavnog lika te priče, koji su ga događaji obilježili i doveli do njegova samoubojstva. Svaka priča završava porukom u kojoj autor-pripovjedač izražava svoj osobni stav prema glavnom liku te priče i događajima koji su doveli do njegova samoubojstva, također pokušavajući dati neku opću poruku čitateljima, pokazujući i da pisanjem želi sačuvati sjećanje na poginule suborce. Trinaesta je priča drugačija od ostalih jer je dotadašnji pripovjedač sada i sam slušatelj, a ulogu pripovjedača preuzima glavni lik trinaeste priče. U pričama se izmjenjuju pripovjedač u 1. i 3. licu, čime se donekle na razini pripovjedača ukazuje i na miješanje subjektivnosti i objektivnosti u pričama. Koliko god autor-pripovjedač pokušavao ostati objektivan, zbog vlastitih iskustava koja su ga oblikovala to je nemoguće. Ipak, objektivnost se zadržava zahvaljujući izostanku detaljnog opisa brutalnih scena (u većini opisa) te opisa neprijatelja općenito u kojima se na jedan gotovo dokumentaristički način daje slika onoga što se događalo. Također, objektivnost je zadržana i zbog izostanka izravnog imenovanja likova, bili oni

glavni ili sporedni, umjesto izravnog imenovanja rabe se osobne zamjenice ili neke odrednice likova (Pomagač, Zet itd.). Time svi ti likovi postaju simboli osoba koje su postojale, bile slične njima i doživjele sličnu sudbinu u Domovinskom ratu, a i ratu općenito, te na taj način, zbirka ratnih priča postaje i zbirka s antiratnom porukom jer koliko god prikaz rata bio dokumentaristički i realistički, on istovremeno, iako latentno, šalje jednu snažnu antiratnu poruku – Ne ponovilo se više – koju autor-pripovjedač ima potrebu izraziti zbog svojih iskustava u ratu. Subjektivnost se ponajviše javlja u Uvodu, porukama na kraju priča, stalnoj nazočnosti vjerskih elemenata, tj. oslanjanju likova i pripovjedača na Boga i Božju pomoć (iskreni vjerski osjećaji pripadaju najintimnijim dijelovima ljudske psihe, neovisno o tom kojoj religiji netko pripadao) te u trinaestoj priči koja je koliko posvećena liku koji ju pripovijeda, toliko i samom autoru zbirke koji na vidjelo iznosi svoje najintimnije osjećaje vezane uz rat i razdoblje nakon rata. Stilski su priče jednostavne, sintaksa je izvorna, nedotjerana, jezik je jednostavan, bez izrazitih simbola i metafora, autor uopće ne pokušava sakriti svoju poruku ili otežati čitatelju dekodiranje napisanog, njegov je cilj biti što jasniji i jednostavniji, a zbog svega toga zbirka postaje dokumentaristički prikaz i, kako je urednik zbirke rekao, svjedočanstvo.

Zbirka je posveta svim onim malim ljudima, kojima pripada i sam autor zbirke, koji su tuđe i veće interese stavljali ispred svojih, a koji su, nakon što su postali nepotrebni, ostavljeni od društva i onih koji su ih trebali. Time ona postaje kolektivno sjećanje koje sve treba podsjetiti na male ljude koji često bivaju nepravedno zaboravljeni, što zbirku čini primjenjivom ne samo na Domovinski već i na sve ratove vođene u ljudskoj povijesti. Osim u tom, vrijednost je i zbirke u pluralnosti žanrova koje ona sadrži, često i u jednoj priči. Zbog svega toga zbirka je vrijedan doprinos slavonskom i hrvatskom ratnom pismu, još više zbog toga što ju je napisao onaj tko je opisane događaje vidio svojim očima ili ih čuo iz prve ruke, postajući na taj način kamera kojom je netko snimio tužne sudbine Domovinskog rata.

Domagoj Kostanjevac, magistar edukacije hrvatskog jezika i književnosti i magistar pedagogije

Knjiga kratkih priča Ivana Njarija Dvanaest i jedan na 83 stranice okuplja trinaest domovinskih ratnih priča-sudbina u koje je upisan i život njezina autora; priče su omeđene početnim tekstom – Uvodom – u kojem autor progovara o vlastitoj potrebi zapisivanja djelića sjećanja ratne svakodnevice koju je dijelio sa svojim suborcima, braniteljima, a čiji je život tragično, najčešće samoubilački, okončan onda kada je ratna stvarnost već pomalo bivala zaboravljenom.

Od trinaest okupljenih priča brojčanom je oznakom, uz kratak podnaslov kao lajtmotivska odrednica svake (Sjetite se Vukovara, Pomagač, Grad, Mezimac, Vic-majstor, Tajo, Neumoljiva stvarnost, Eksploziv, Tenkouništavač, Bez prolivene krvi, Bumbar, Vanga), samo posljednja, znakovitim brojem 13 obilježena priča, lišena bilo kakve pobliže odrednice – u njoj autor autobiografski ispovijeda vlastito poratno preživljavanje čime istodobno postaje i glavnim junakom priče.

Ivan Njari knjigom Dvanaest i jedan ostavlja pisani trag o vlastitoj ratnoj i poratnoj, izvanliterarnoj, zbilji koja je odredila i živote njegovih junaka, a čija su herojstva ispisala prostor svake priče. O ratnim zbivanjima autor stoga progovara proznim oblikom autobiografski omeđene kratke priče u kojoj hrvatska ratna i poratna zbilja postaje dokumentom u kojem pripovjedno ja upućuje na svjedočanstvo opisanoga i proživljenoga. Dokumentarizam je u ponekim pričama izravno naznačen upisivanjem vremena i mjesta (književne) zbilje (primjerice siječanj, '92., Nuštar, u I. priči: Sjetite se Vukovara) što takvim pričama daje značajku dnevničkoga zapisa. Autobiografski pripovjedač na sebe preuzima ulogu i autora, i pripovjedača, i lika, koji ipak nije glavni; osim u posljednjoj, trinaestoj priči, ta je uloga dodijeljena onima kojima je knjiga i posvećena – suborcima, braniteljima i njihovim obiteljima. Svakoj je tematizaciji ratnoga događaja, kao osnovnoga pokretača priče, prethodilo vraćanje na predratne godine kada je autor-pripovjedač upoznao likove budućih priča, njihove obitelji, da bi na završetku svake priče zabilježio djeliće njihove sudbine emotivno izgubljenih pojedinaca u poraću stvarajući time uzročno-posljedičnu cjelinu teksta. Njarijevi junaci u pričama nisu imenovani što ni malo ne umanjuje vjerodostojnost i dokumentarizam svake priče – ispričovijedane ljudske sudbine tako prestaju biti pojedinačne te se upisuju u kolektivnu svijest čuvanja nacionalnoga identiteta; autorova osobna povijest kao hrvatskoga ratnoga dnevničara i povijest njegovih likova postaje dio skupne hrvatske

povijesti i njezine potrebe čuvanja kolektivnoga sjećanja.

Ujedinjujući osobine dokumentarizma, historizma, biografizma i autobiografizma knjiga kratkih priča Dvanaest i jedan Ivana Njarija upotpunjuje hrvatsku domovinsku ratnu prozu, a sve u cilju da komunikacijskoj zajednici kojoj se pričama autor i obraća u svijesti upiše i od zaborava spasi tragove neizostavne suvremene hrvatske ratne povijesti.

prof. dr. sc. Sanda Ham

doc. dr. sc. Jadranka Mlikota

profesorice na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost

Filozofskog fakulteta u Osijeku

* * *

Kažu kako se čovjek privikne na sve, čak i na rat. To prihvaćamo kao činjenicu. Nikada ne razmišljamo koliko je teško priviknuti se na mir. Nakon rata, kada smo doznali u što se sve ljudi mogu pretvoriti, što čovjeku mogu učiniti, kada ostanemo bez svega i shvatimo koliko smo sami. Kada nam zapravo više ništa nije jasno.

Ivan Njari našao se usred zlokobne tišine, usred tame u kojoj smo ili sami s Bogom, ili ni sa čime, u kojoj ili idemo dalje, ili padamo. Gospodin Njari pronašao je Boga, pronašao je riječi s pomoću kojih je podigao eterične, najljepše moguće spomenike svojim poginulim suborcima.

Priče Ivana Njarija ljudske su riječi bez krinki i prenemaganja, u njima je život onakav kakav jest, u njima se sve ogleda: čovjek i svijet oko njega u kobnome vremenu početka devedesetih. Njegove su priče poput renesansnih portreta koje on slika iz sjećanja: zračna perspektiva pitome Slavonije i prijatelj, suborac koji ga uporno posjećuje u snovima, kojeg riječima oslikava bez imalo patetike – čovječno, iskreno, onako kako treba da bi čovjek ostao čovjekom. Ovo je knjiga-album, zbirka priča o ljudima koji su na trenutak zaboravili sebe zbog drugih, koji su ostali ljudima. Ovo je istina bez celofana, vrisak protiv zaborava koji ne osjeća ni trunku potrebe da ikome zamaže oči. Ovo je čarolija bez trikova, kutija puna duše. Dirljiva zato što je istinita. I nikako drukčije. Da se ne zaboravi.

Ivana Šojat – Kuči

najnagrađivanija hrvatska književnica 2010. i 2011. godine

IVAN NJARI

Dvanaest i jedan

Uvod

Živ sam. Dišem. Bože, zašto?

Zbog čega si pun milosti prema meni kada ničim to nisam zaslužio? Koliko puta sam te molio da me uzmeš k sebi?

I kada sam donio odluku okončati ovu muku zauvijek, poslao si svoje anđele kako bi me zaustavili u mom naumu.

Prkosio sam Ti, vrijeđao Te, svađao se s Tobom, vikao i urlao:

- Da te ima, ubio bi me gromom!

Čak i tada imao si bezgraničnu milost prema meni. Ipak, želju si mi ispunio. Grom si poslao, ali mene si ostavio netaknutog. No, ni tada mi tvoja milost nije bila dovoljna. Nastavio sam griješiti, biti ohol, svojeglav, bahat. Ali tvoja zadnja poruka poslana preko mog vlastitog sina osvijestila me, uzdrmala i tako jasno očistila dušu, da mi je istoga trenutka sve crnilo nestalo iz misli, srca, duše i probudilo iz nekog pesimističnog sna.

Shvatio sam dragi, milostivi Bože, da je Tvoja milost bezgranična i uvijek spremna oprostiti i pomoći i najvećem grješniku ukoliko iskreno traži pomoć i oprost.

Hvala ti, Bože, na milosti. Hvala ti, Bože, na prosvjetljenju.

Podari mi, Bože, mudrosti, volje i snage kako bih uspio ispuniti dano obećanje i spasiti od zaborava svoje prijatelje, suborce, branitelje.

Unaprijed se ispričavam njihovim obiteljima, prijateljima i znancima što sam dio života koji sam imao čast proživjeti s njima odlučio pisanim riječima ovjekovječiti i pokušati svima obznaniti o kakvim je herojima riječ.

I. PRIČA

Sjetite se Vukovara

Siječanj, '92., Nuštar

Snijeg polako pada. Slavonska zimska idila. Ipak, istina je surovija, ratna. U mjestu je, osim pripadnika Hrvatske vojske i policije, bio postrojen i dio muških mještana kako bismo svi zajedno branili mjesto od četničkih i JNA formacija. Mještani su se svojim junaštvom u bitkama za obranu mjesta već ranije iskazali i dokazali da je nemoguće - moguće te da ne pobjeđuje uvijek brojniji, jači ili vojnoškolovaniji. Osobita mi je čast bila boraviti u njihovom društvu i tada sam zajedno s njima osjećao da sam dio nečeg velikog, povijesnog. Teško je to opisati riječima, jednostavno, to se mora doživjeti i osjetiti. Većina istinskih branitelja zna što pokušavam opisati.

Među tim hodajućim herojima, bila su i moja ratna braća iz Erduta, pripadnici I. bojne III. gardijske brigade. Posebno me se dojmio jedan od njih. U to sam vrijeme obavljao vojne zadaće za zapovjedništvo gardijske brigade vezane uz praćenje neprijateljskih pokreta, označavanje i otkrivanje njihovih ciljeva te sam često boravio na izbačenim položajima i u rovovima s pripadnicima I. satnije I. bojne. Jednom prigodom potihom je procurila obavijest o velikom udruženom četničkom JNA napadu, uz pratnju preko 70 tenkova, od čega je više od pola bilo 84.

Mnogo vozila bilo je u pokretu iz Vinkovaca prema Đakovu. Iako nije bila izdana zapovijed o povlačenju, tako se činilo. Čak je i stožer III. gardijske brigade bio u Đakovu. Kad sam pozvao na razgovor bivšeg visokog oficira iz JNA koji je, začudo, i u našoj Hrvatskoj vojsci ponovno bio visoko cijenjeni časnik, rekao mi je, s težinom u glasu:

- Mi imamo 20 protuoklopnih tenkovskih mina. Od toga samo 5 antenskih... 5 osa... 10 maljotki, bateriju ZIS-ova... - na trenutak je zastao, a onda opet rekao:

- Nažalost, samo s dvadeset do trideset granata, a JNA ima najmanje pedeset 84!

Ponovno trenutak šutnje. Duboki udah.

- Za pretpostaviti je da će se probiti minimalno petnaestak-dvadesetak 84, te nešto 55... Problem je što jedna 84 u svom punjenju ima više od trideset granata...

Ponovno duboki udah.

- Nema potrebe da vam dodatno govorim o njihovoj razornoj moći. Tom neprijateljskom oklopu treba dodati i bojnu pješadiju sačinjenu od JNA i paravojnih dobrovoljačkih četničkih formacija...

Moram biti iskren i priznati da me taj odličan poznavatelj vojnih znanja, doktrina i ratovanja na smrt preplašio. Neprijatelj je djelovao presnažno.

Zabrinut, vraćam se iz Đakova preko Vinkovaca u Nuštar. Susrećem iste gardiste, policajce, mještane koje sam i ostavio. Zovu me na kavu i okrjepu. Bezbrizno čavrljaju. Odlazim od njih i žurnim koracima krećem u kuću gdje se nalazio stožer obrane mjesta. Dok mi snijeg škripuće pod čizmama i hladnoća štipa obraze, muči me savjest jer suborcima nisam rekao što se sprema. Bojao sam se da ni zapovjedništvo nije upoznato sa situacijom.

U stožeru sam zatekao poznata lica. Atmosfera je bila opuštena. S kazetofona dopirala je tiha, uhu ugodna muzika. Tamburaška.

Onaj posebni gardist, u čije ime ovo i pišem, uočio je moje zabrinuto, preplašeno lice. Prišao mi je, zagrlio me i pitao što me muči.

- Zna li vi što se kuha? Tko je glavni zapovjednik obrane? – odgovorio sam mu protupitanjem.

Nasmijao se i odgovorio:

- Nemate razloga za strah. Ta, barem ste vi poznati po hrabrosti! Otkud toliki strah i zabrinutost kod vas? Ovih dana izvješća i dnevničke sastavljam i pišem ja, a sve važne odluke donosimo zajedno!

- Dobro. – odgovorio sam i iznio obavijesti koje sam imao.

Opet se nasmijao, kao i ostali u kući. Otišao je do stola i pokazao mi zapovijed – obavijest koju je dobio još jučer i u kojoj je sve to stručno vojnički bilo opisano. Gledao sam ga u nevjerici. Ponovno se nasmijao, rekao da se opustim, sjednem pored peći, okrijepim kavom ili čajem. Atmosfera je u kući i dalje bila opuštajuća. Vrijeme je brzo prolazilo, smijao sam se vicevima i šalama, a On je došao do mene i upitao me:

- Sada kada vam se vratila boja i osmijeh na lice, jeste li za jedan obilazak prvih crta obrane mjesta?

Krenuli smo. Bio je hladan zimski dan. Dečki su bili na svojim položajima, neki su zapalili vatru. Ništa im nije zamjerao ni prigovarao. Razgovarao je s njima, raspitivao se o njihovim obiteljima, djevojkama, sportu,

autima. U jednom trenutku, s neprijateljske strane, začula se buka motora. Nakon toga i fijuk granata. Potrčali smo brzo u smrznute rovove, dok je oko nas zavladała grmljavina, prasak i lom. Desetak minuta poslije, granatiranje je prestalo i čulo se samo turiranje neprijateljskih kamiona, tenkova i oklopnih transportera. Pomislio sam:

- *Počinje.*

Pogledao sam Ga kako se smireno uspravlja, pogledavajući lijevo-desno ne bi li se uvjerio da od granatiranja nije bilo žrtava. Podigao je motorolu i izrekao riječi od kojih mi se i dan-danas leđi krv u žilama i vlaže obrazi.

- *Prijatelji, suborci! Slijedi nam tarabana! Reći ću vam samo jedno: SJETITE SE VUKOVARA!*

Odjek riječi još nije bio nestao, a dečki su već bili izašli iz svojih rovova. Jedni su pucali u zrak, drugi vikali, treći plesali. Ostali su dotrčavali iz svojih skloništa i kuća da vide što se događa, čemu galama, radost, veselje. Zrak je bio ispunjen pobjedničkom energijom. Nesigurnost i melankolija ovdje nisu mogle naći svoje mjesto. Vojnička srčanost prelazila je s vojnika na vojnika, s borca na borca, s brata na brata...

Od neprijatelja nije bilo ni traga ni glasa. Ugasili su svoje tenkove, kamione i oklopne transportere. On me pogledao, dotaknuo mi rame i s podsmijehom rekao:

- *Eto im njihova stručna vojna predviđanja!*

Sada je to i meni izmamilo osmijeh na lice.

Odjednom je odjeknula pucnjava i to s ničije zemlje. Obojica smo potrčali u tom smjeru. Zatekli smo dvojicu mještana koji su prstom pokazivali u pravcu neprijatelja i rekli kako je grupica od desetak mještana i dragovoljaca HOS-a krenula u napad.

- *Napad je najbolja obrana! – uzvikivali su.*

S nekolicinom dragovoljaca u hipu smo krenuli po njih. Budući da su neprijateljski minobacači i snajperisti bili na svojim položajima, nije ih bilo lako i brzo doći. Trenutak prije nego što smo do njih uspjeli dopuzati, preko motorole nam je javljeno da stiže UNPROFOR i moli za prekid vatre s hrvatske strane kako bi se neprijateljska vojska i civili mogli povući. Zaprepašteno smo se pogledali i u trenu dogovorili da se. On još s dvojicom ratne braće vrati, a ja da s ostalima nastavim. Morali smo ustati, što je zbog snajperista bilo opasno. Srećom, bio je loš strijelac.

Put je bio popraćen zujanjem metaka oko naših glava. Unatoč opasnosti, nismo željeli odustati. Mještane smo sustigli na neprijateljskim rovovima. Kupili su ostavljene puške i streljivo. Bili su veseli, razigrani i nasmijani. Prepoznali su me i nevoljko me odlučili poslušati da se vratimo u bazu. Na pola puta do sigurnosti četnici su se osilili i gađali nas sa svih strana. Samo Božjom milošću uspjeli smo se svi vratiti neozlijeđeni.

On nas je dočekaao. Za očekivati je bilo da će vikati na nas, kažnjavati, osuđivati. A On se šutke sa svakim pojedinačno rukovao. Strepili smo poštovanjem i divljenjem.

* * *

Pred rat se zaljubio. Mladenačka ljubav kakva se samo može zamisliti. Djevojka je ostala u drugom stanju.

U kasnu jesen i zimu '91., te zimu '92., neki građani srpske nacionalnosti, kao i pripadnici JNA, napustili su svoje stanove. Istovremeno su neprijatelji iz okupiranih mjesta protjerivali nesrpsko stanovništvo. Stoga su mjesni odbori, uz odobrenje grada, vojske i policije izdavali privremena rješenja za useljenje u takve napuštene objekte. Na taj je način i On dobio privremeno rješenje za stan te u njega smjestio svoju djevojku u visokom stadiju trudnoće. U međuvremenu, srpska obitelj: majka i dvadesetogodišnja kći, vratile su se u stan. Kći je bila izuzetno tolerantna i plemenita te nije željela njegovu djevojku izbaciti iz stana. No, majka nije bila tolerantna. Otišla je na policiju i s hrvatskim policajcima izbacila je u kućnom ogrtaču u hladnu zimsku noć, prateći je uzvicima:

- *Ustaška kurvo!*

Policajci su bili vezanih ruku zbog zakona po kojemu verbalno vrijeđanje nije bilo kažnjivo. Pokušali su djevojku smjestiti negdje drugdje, no ona je odbila.

Prehladila se. Došlo je do komplikacija i na kraju je izgubila bebu, te je i sama jedva ostala živa. Liječnici su ustanovili da više neće moći imati djece.

On je to teško podnio. Postao je šutljiv i zaokupljen razmišljanjima.

* * *

Jednog hladnog zimskog jutra, zvuci strojnice proparali su zrak.

PRIJATELJU MOJ, OVO PIŠEM DA NIKADA NE BUDEŠ ZABORAVLJEN I OVIM TI NAČINOM ZAHVALJUJEM ŠTO SI DOZVOLIO DA MOGU STAJATI PORED TEBE.

II. PRIČA

Pomagač

Veljača ,92. Zima se i dalje drži. Snijega ima oko pola metra. Nuštar sav izranjavan i pod bijelim pokrivačem sjaji i puni dušu svakom posjetitelju.

Tih dana okupilo nas se iz svih kutaka Slavonije. Vladalo je zatišje.

Po zapovijedi obilazio sam i dvije prve crte obrane. Baza mi je bila u vinkovačkom naselju Mala Bosna. Tamo sam upoznao pripadnika HOS-a, dragovoljca, branitelja, brata, zaštitnika, vođu, ratnika.

Naš susret odigrao se pod čudnim okolnostima. Poslije obavljenog zadatka otišao sam se okrijepiti u kafić. Sjedio sam u kutu. U jednom trenutku u kafić su upala četvorica ili petorica u vojnim maskiranim odorama. Zgrabila su gardista koji se igrao na poker aparatu i izvukli ga na ulicu. Bjesomučno su ga počeli udarati rukama i nogama.

Nitko od prisutnih nije reagirao. Muk je prožeo prostoriju.

Tada je jedan iz grupe nasilnika izvadio pištolj i stavio pretučenom krvavom gardistu cijev pištolja u usta i galamio. Nisam ga uspio ništa razumjeti.

Nešto je u meni puklo, snažno sam odgurnuo stol i u trenu se našao na ulici. Izvadio sam svoj prepravljeni signalni pištolj u kojem je bila umetnuta cijev za metak sačmarice. Opalio sam u zrak. Pucanj je odjeknuo poput topa. Nešto grančica je palo. Svi su ostali zatečeni.

I dok su me oni zabezegnuto gledali, otvorio sam signalni pištolj, izbacio čahuru i ubacio novi metak, te zatvorio pištolj. Nehajno sam ga držao u ruci i zapovijedio:

- Pustite čovjeka!

Ostala četvorica gledala su u mene kao u tipa koji drži pištolj, a jedan od nasilnika mi je odbrusio i odgovorio:

- Što te boli kurac što mi radimo?! Gubi se da i tebe ne nabijem na kurac!

Izvadio sam drugi pištolj i mirno mu ga uperio u glavu.

- Samo naprijed! – odgovorio sam.

Ostali su također počeli vaditi oružje. Situacija je bila pred eksplozijom.

Na stepenicama se pojavio On. U jednoj ruci držao je cigaru, a u drugoj uzi. Uperio ga je u ostale i odlučnim glasom zapovijedio:

- *Ostavite oružje i lezite!*

Djelovao je opasno i odlučno. Poslušali su ga. Meni je dobacio:

- *Glavonju ostavljam tebi!*

Ponovno se okrenuo, mirno vratio oba pištolja u futrolu, izvadio nož i krenuo prema nasilniku. Izvadio je cijev pištolja iz žrtvinih usta i uperio ga prema meni.

Nastavio sam hodati i stavio čelo na cijev pištolja i viknuo:

- *Pucaj, seronjo četnički!*

Maknuo je pištolj i počeo vikati:

- *Nisam ja četnik!*

- *Jesi! – odgovorio sam. – Ako tučeš hrvatskog gardistu i prijetiš mu smrću.*

Vikao je da mu je gardist dužan novce i da ga je želio zaplašiti. Više ga nisam slušao.

Okrenuo sam se i pogledao oči u oči s Pomagačem. Kad sam zakoračio na prvu stepenicu, glavonja je počeo prijetiti da će ubiti mene, Pomagača, našu djecu...

Tada sam se trgnuo, u trenu okrenuo i skočio, zgrabio ga za kosu, oborio na tlo i stavio mu nož pod grlo i zamolio da ponovi zadnje izrečeno. Počeo je cviliti, moliti, a ja sam mu se derao na uho:

- *Mene možeš ubiti, nabiti na kolac, zapaliti, ali djecu i obitelj ne spominji!*

Izvadio sam mu novčanik, uzeo osobnu iskaznicu, grubo ga podigao, poljubio u čelo i rekao:

- *Zbogom!*

Čitavo vrijeme On, Pomagač, sve ih je držao na ciljniku svog uzija.

Nasilnici su otišli, a pretučeni se vratio za poker aparat. Nije nam ni zahvalio. Pomagaču sam ponudio piće. Rukovali smo se rukohvatom hrvatskih dragovoljaca. Nismo puno govorili. Obojica smo znali da smo u pravom društvu.

Bio je vrlo mlad, možda dvadeset godina, a njegov ozbiljan izraz lica govorio je više od riječi. Nisam ga požurivao:

- *Kada me u potpunosti prihvati, otvorit će se i tada ću saznati kakve je sve strahote preživio i zašto ima tako ozbiljan izgled – mislio sam.*

U razgovoru sam doznao da smo gotovo susjedi. Njihova je baza također bila u naselju Mala Bosna.

Sutradan sam svratio i shvatio da su oni dragovoljci HOS-a i da samostalno drže dio crta obrane i to one najteže, prema Mirkovcima. Nisu u sastavu Hrvatske policije. Nemaju plaću ni materijalnih potpora u hrani, strjeljivu ili gorivu. Imaju vlastitu dostavu iz centra HOS-a u Zagrebu.

Zbog određenih opravdanih poteškoća snabdijevanje im kasni i po više od mjesec dana. Što se tiče hrane, snalazili su se preko Crkve i Caritasa. Svećenik ih je upoznao i zavolio jer su bili redoviti na misama, a i inače su bili izvanredno moralne osobe, uvijek spremni pomoći.

Bilo ih je dvadesetak. Baza im je bila uredna i sve je kod njih odlično djelovalo i još bolje bilo organizirano. Oni, tako malobrojni, držali su neprobojni zid obrane, a ni u jednom trenutku, ni noću ni danju, njihova budnost i spremnost nije opadala.

On, moj Pomagač, bio im je vođa, netipični vojni zapovjednik. Autoritet mu je proizlazio iz povjerenja koje su suborci imali u njega.

Tog prijepodneva pili smo kavu, a On mi je rekao da bismo trebali vratiti osobnu iskaznicu vođi nasilnika. Potvrdno sam kimnuo glavom.

Stigli smo pred prelijepu veliku katnicu s kovanom ogradom. Na zvonjavu nam je otvorio simpatični djedica. Rekli smo mu da smo prijatelji njegovog sina, a on se nasmijao i rekao:

- Prijatelji moga zeta.

Ponudio nas je pićem, hranom, kavom. Prihvatili smo voćni sok. Obojica smo se divili masivnom antiknom namještaju, umjetninama, uređenju kuće. Pokazivao nam je slike kćeri i unuke i usput rekao da su izbjeglice u Njemačkoj te nam pokazao i kovertu s adresom pošiljatelja. Pomagač je neprimjetno prepisao adresu.

I tada je stigao nasilnik, fini zet. Kad nas je ugledao, izgubio je boju u licu. Pomagač je već pod stolom držao otkočenu zbrojevku. Bili smo ležerni i nasmijani, ponašali smo se kao da nasilnika odavno poznajemo.

Bilo je očito da djedica nije znao za njegovu nasilničku stranu. Vratili smo mu osobnu iskaznicu, djedici zahvalili na gostoprimstvu i napustili kuću. Zet nas je ispratio i potihom kroz stisnute zube počeo prijetiti. Pomagač mu je mirno pokazao adresu na papiru iz Njemačke i rekao:

- Prijatelju, mi smo tebe već zaboravili, ne želimo nikoga pokapati. Samo jedna prijateljska molba: ti nas nemoj nikada zaboraviti.

Pružio mu je ruku, rukovao se s njim i usputno mu rekao:

- Uvijek nas možeš naći u HOS-ovom stožeru u naselju Mala Bosna.

Nakon nekoliko dana zet je uistinu došao. Donio je šunku, kavu i sanduk piva i rekao da je voljan pomoći ako još išta zatrebamo. Pomagač ga je pozvao u kuću, počastio i upoznao s prisutnima. Kad je zet otišao, rekao je:

- *Bit će on dobar.*

I uistinu, postao je prava logistika. Nabavljao je krumpire, meso, pribore za osobnu higijenu, bonove za gorivo, sredstvo za čišćenje. Naše nesuglasice bile su zauvijek zaboravljene.

I zet je osjetio nešto posebno u zraku te je često boravio u bazi HOS-a. S vojnicima je išao i na nedjeljne mise. Gotovo je postao njihovim članom.

Ipak, na Pomagaču sam vidio da ga i dalje more brige. Obećao je svojim suborcima rješavanje statusa i dobivanje plaće. Oslonio se na centar u Zagrebu, a oni su slali samo obećanja, ne i rješenja.

Provjerio sam u zapovjedništvu III. gardijske brigade je li moguće kakvo rješenje. U kadrovskoj su mi rekli da je moguće, ali pod jednim uvjetom:

- *Ako postanu pripadnici gardijske brigade.*

Na taj način dobili bi zaostale plaće, zdravstveno i mirovinsko osiguranje. Jedino što trebaju učiniti jest skinuti crne uniforme i oznake HOS-a te ubuduće u potpunosti izvršavati zapovjedi nadređenih časnika. Usto, postojala je i mogućnost da ih pojedinačno rasporede i popune gardijske postrojbe.

Nije prihvatio. Moj prijedlog rješenja naljutio ga je.

Od početka 90-tih bio je u postrojbama HOS-a. Tajno su se obučavali. Samoinicijativno organizirali su si izrazito zahtjevnu vojnu obuku. Plaću, činove i slavu nisu ni tražili ni očekivali. Jedini cilj i motiv bio im je samostalna i slobodna hrvatska država. Jedan drugome zakleli su se vlastitim životima.

Upravo zbog toga, moje rješenje doživljavao je kao pljusku.

Sutradan sam ih zatekao kako susjedu pomažu pokriti krov. Više nisam spominjao svoje rješenje.

Navečer je zet zamolio za uslugu. Njegov bliski rođak uspio se pred rat izvući iz Borova Sela. Izbjegao je u Njemačku, u međuvremenu se zaposlio i zaradio lijepe marke. No, njegova žena, Srпкиnja, ostala je s njihovom kćeri u selu. Četnici su za to saznali i preko čudnih veza uspjeli doći do njega i ponuditi mu da za 20.000 maraka oslobodi svoju obitelj. Navodno su bili u Mirkovcima.

Pomagač je odgovorio da ne vjeruje u mogućnost poštene razmjene, ali da će razmisliti i provjeriti može li se štogod učiniti.

I ja sam želio pomoći te sam kontaktirao Oko, najvještijeg i najboljeg izvođača u Vinkovcima. Nakon nekoliko dana dostavio nam je poruku u kojoj je pisalo da se u jednoj kući u Mirkovcima od strane četnika i pripadnika JNA vrše zlostavljanja i silovanja žena.

Pomagač je odmah odlučio djelovati. Od samoga početka bila je to veoma opasna i riskantna operacija. Nijedno vojno ni policijsko zapovjedništvo nije odobrilo akciju niti bi ju odobrilo da su o njoj bili obaviješteni. U slučaju poteškoća nismo mogli očekivati pomoć. Jedino što smo mogli očekivati bile su sankcije.

Kontaktirao sam Oko te je i on bio spreman pomoći i sudjelovati. Oko je bio od velike pomoći. Izvrsno je poznao teren, a i mnogo ljudi. Iz gardijske brigade nabavio sam snajper, a Oko je za nj riješio prigušivač. Formirali smo tim od sedam ljudi: Pomagač, Oko, četvorica HOS-ovaca i ja. Nabavili smo bijele plahte i bunde...

Te hladne zimske noći Oko nas je poveo. Osobno sam dobio zaduženje da budem snajperist, ne stoga što sam bio najbolji strijelac, nego zato što sam nedavno bio ranjen u noge. Rane su ostavile traga i nisam bio brz i pokretan, pa da ne zadržavam tim.

Relativno smo brzo stigli do pruge. Pomogli smo jedan drugome učvrstiti bijele plahte. Predstojećih osamstotinjak metara ravnice bio je najteži dio.

Oko je išao prvi. U normalnim okolnostima tu razdaljinu prešli bismo za desetak minuta, a nama je puzajući trebalo nekoliko sati.

Ispod srušenog drveta bio je moj zaklon. Oko mi je pokazao gdje su bile postavljene mine te na što trebam posebno obratiti pozornost. Njih šestero dalje su nastavili plitkim kanalom. Pratio sam ih i bio uz njih preko snajpera. Pomagač je kod druge kuće uočio pokrete. On i još jedan HOS-ovac zastali su, a Oko je s ostalima nastavio dalje.

Po dogovoru za obavljanja posla trebalo mu je sat vremena. Akcija je tekla prema planu. Oko je sve odlično pripremio i isplanirao. Ponedjeljkom je četnička budnost ništavna. Nedjeljom uvečer četnici se vraćaju u Srbiju te se svi na rastanku naliju alkoholom, tako da oni koji ostaju dugo spavaju ili bauljaju od alkohola. Dogovor je bio da se cijela akcija izvede bez ispaljivanja metaka i bez žrtava.

Oko i njegova grupa vodili su četiri žene i već su bili na pola puta do mene. Tada je Pomagač krenuo u akciju. On i HOS-ovci u hipu su noževima sredili trojicu stražara, a zatim upali u kuću. Izašli su s uplakanom mladom djevojkom. Nije mogla hodati. Pomagač ju je nosio. Bez problema stigli su do nas i u povratku smo odlučili riskirati i ne puzati. Pratila nas je Božja pomoć i zaštita jer, kad smo ponovno prešli prugu i vratili se u sigurnost, u Mirkovcima je počela pucnjava.

Sljedećih dana četnici su prekršili primirje i granatirali Vinkovce i sva prigradska naselja.

Zet je uistinu bio od pomoći. Žene i djevojku odvezao je u bolnicu. Nisu bile razgovorljive, većinom su šutjele i odgovarale tiho s da ili ne, tako da ih nismo ni pitali za imena.

Drugi dan posjetili smo ih u bolnici. Saznali smo da su žene bile zarobljene Hrvatice, a djevojka Srpkinja. Djevojka je bila potpuno zbunjena i uplašena. Prestala je plakati tek kad su došli Pomagač i jedan HOS-ovac. Liječnik je bio zbunjen. Nije znao što se dogodilo. Djevojka je izjavila da su je silovali i tukli ustaše, a smirila se tek kad su došli HOS-ovci. Pomagač mu je objasnio.

- Četnici su srpskoj obitelji oteli kćer. U nedjelju poslijepodne na njoj se izredao čitav autobus vikend-četnika. Domaća četnička bagra nastavila je zločin po noći i sljedeće jutro.

Pomagač je zamolio liječnika da obavijesti policiju kako ne bi došlo do zabune. Pomagač i HOS-ovac ostali su uz djevojku u bolnici. Srećom, djevojka se kroz par dana u potpunosti oporavila i navela je imenom i prezimenom svoje silovatelje, barem one domaće, koje je poznavala.

HOS-ovac je odlučio pomoći djevojci. Bio je iz Istre i zamolio je Pomagača za slobodne dane kako bi ju odvezao svojoj kući. Zet se ponovno pokazao i više nego korisnim: osigurao je prijevoz, novu žensku odjeću, hranu i piće za put te džeparac.

Oko je Zetu objasnio da rođakova žena i kći nisu otete ni zarobljene, nego da je sama žena organizirala „otkupninu“ od muža kada je čula da je u Njemačkoj, kako bi tim novcem pomogla srpsku stvar, te da živi s neakvrim četničkim probisvijetom. Kćer je udala negdje u Srbiju.

Zet je sutradan donio 20.000 maraka i predao ih Pomagaču riječima kako je rođak taj novac namijenio za obitelj, a budući da je izgubio obitelj, želi pomoći HOS-u.

Pomagač je zamolio Zeta, Oko i mene da zajedno odemo svećeniku i njemu predamo novac za one kojima je pomoć potrebna. Zet i Oko bili su u nevjerici. Prilikom predaje novca svećenik je bio toliko dirnut da je zaplakao.

Možda će već sutra Pomagač otići u Caritas po brazilske konzerve, brašno, rižu, mlijeko u prahu, a danas poklanja toliko novca. Uz velike ljude na vlastite oči svjedočimo velikim djelima koja zauvijek ostanu u srcu.

Na Pomagačevu licu uočio sam još veću sjetu i morao sam ga pitati zašto. Jedno vrijeme je šutio, a onda je odgovorio:

- *Grize me savjest. Ja sam kriv za jučerašnje granatiranje grada, za svu štetu i za sve ozlijeđene i poginule.*

- *Nisi ti pucao po gradu i granatirao. Četnicima ne treba povod za njihovo divljanje – rekao sam mu.*

- *Spasio sam pet života i oduzeo šest. – odgovorio je.*

- *Nisi ti oduzeo nijedan život nego spasio mnoge od njihovih zlodjela.*

Međutim, vidio sam da ga moji odgovori nisu utješili. Povukao se u osamu i prepustio razmišljanjima.

U Nuštru se u međuvremenu zaoštrilo pa sam Pomagaču rekao da idem tamo. Nije ništa odgovorio, šutke se okrenuo. Rukovao sam se s ostalim pripadnicima HOS-a i krenuo do auta. U njemu je bio Pomagač, a na zadnjem sjedalu njegov ranac i oružje. I dalje nije ništa govorio.

Na ulaznom punktu u Nuštar rutinski nas je zaustavila policija. Prepoznali su me, a Pomagač im je dobacio šteku cigareta. Pokazalo se da situacija nije bila dodatno zaoštrena. Rekli su nam da se jedan mještalinin-dragovoljac napio rakije od trulih krumpira i u takvom omamljenom stanju nestručno rukovao u rovu kalašnjikovom. Teško je ranio jednog suborca i dvojicu lakše.

Budući da je taj mještalinin u trijeznom stanju bio od velike pomoći, a njegov je zapovjednik bio dobričina, inscenirao je četnički napad i poslao izvješće o hrabroj obrani, odbijanju napada i ranjavanju. Pijanac se otrijeznio i gorko pokajao.

Učinjeno se nije moglo popraviti i zapovjednik je pokazao ljudsku stranu. Nisam ga osuđivao zbog toga.

Pomagač je rekao da mora nešto sam obaviti. Nisam postavljao pitanja.

Ipak, uskoro sam dobio odgovore na nepostavljena pitanja. Policajac s

punkta odradio je smjenu i vraćao se u centar. Uočio me, pružio mi rukom i rekao:

- *Pravi fajter onaj tvoj prijatelj!*

Sa zanimanjem sam ga pustio da dalje govori.

Sa svojima je u Vukovar stigao iz Zagreba još početkom rujna ,91. Bilo ih je tridesetak. Vukovarska ih je obrana desetkovala. Kada je došla zapovijed da se grad preda, ostalo ih je osam, od toga jedan teže ranjen, a trojica lakše. Tvoj prijatelj nije bio ranjen. Odlučili su se na proboj prema Nuštru. Vodio ih je zapovjednik koji je bio lakše ranjen u ruku. U početku su bili u pokretu samo noću. No, kada su razulareni četnici postali svjesni da više nema otpora, natjecali su se u zvjerstvima i pljačkama. A kada bi negdje zapucalo, jurili bi tamo oklopnim transporterima i kamionima na koje su montirali protuavionske topove i sva moguća druga oružja. Njegova skupina tako se morala kretati danju i, htjela ne htjela, dolazila je u oružane sukobe s četnicima. Kod prvog sukoba najteže ranjeni suborac zatražio je strjeljivo od ostalih i zamolio da majci prenesu poruku:

- *Oprosti, majko.*

Nevoljko su ga ostavili, ali morali su. Iza njih je dopirala žestoka pucnjava. No, nakon stotinjak metara, zapovjednik se okrenuo i potrčao natrag. Svi su pošli za njim. Četnici su već stigli do njihovog suborca, odрубili mu glavu i leš nabili na kolac. Kad su vidjeli da su se naši dečki vratili, zatrčali su se među njih. Nisu koristili puške, samo noževe. Nakon nekoliko minuta bili su u potpunosti od krvi. Preživjela su samo trojica, od čega jedan s ubodom u stomak. Zapovjednik je poginuo. Većina je četnika ubijena, a samo su dvojica ili trojica pobjegla. Tvoj je prijatelj imao samo lakšu ogrebotinu na licu. Nožem je pokušao iskopati plitku raku kako bi zakopao ratnu braću, ali već su četnici, koji su pobjegli, doveli pojačanje na kamionima s PAM-ovima. Od siline granata i mitraljeskih metaka rušila su se drveća, a kukuruz je padao kao pokošen. Njih trojica preživjelih s mrtvih su četnika pokupili strjeljivo i bombe i puzajući nastavili dalje. Četnici se nisu usudili za njima, nego su PAM-ovima nasumce pucali. Drugog dana ponovno su začuli pucnjavu. Tvoj se prijatelj popeo na drvo i prenio im da su u jednom kukuružištu četnici opkolili nekoliko gardista i da ih pokušavaju pobiti. Njih su dvojica onom ranjenom u stomak pomogli da dođe do sigurnog zaklona. Ostavili su mu nešto strjeljiva i vode i obećali mu da će se vratiti po njega. Onda su brzim koracima krenuli pre-

ma kukuružištu. Četnicima su dolazili s leđa. Pojedinačnom preciznom paljbom u trku lako su se probili do opkoljenih gardista. Zatekao ih je strašan prizor. Vidjeli su više od trideset gardista, a gotovo svi bili su teže ranjeni. Neka trupla bila su razbacana uokolo, bez ruku, bez nogu. Četnici nisu znali što se događa, koliko je stiglo novih gardista. Budući da su ranije bili ozbiljno nastradali, malo su se povukli i nastavili granatirati sa sigurne udaljenosti. Tvoj prijatelj pogledao je svog suborca i rekao mu da sam nastavi proboj do sigurnosti i dovede pomoć, a da će On ostati. Suborac mu je ostavio gotovo sve strjeljivo i puške i ponio si samo dva pištolja i bombu. Rukovali su se i potom je suborac otrčao. Četnici su ga uočili i kamionima krenuli za njim. Onaj suborac ranjen u stomak iz zaklona je čuo pucanje i kamione. Vidio je kako četnici poput bijesnih lovačkih pasa love njegovog prijatelja koji trči u cik-cak i pokušava pobjeći. Ustao se, zagalamio prema njima i zapucao. Četnici su odmah zaboravili na bje-gunca i krenuli u kukuružište. Nije bilo prilike za poštenom borbom. Zapucali su prema njemu OSA-ama i zoljama te ga u potpunosti raznijeli granatama. Tvoj je prijatelj sve to vidio. S poginulih je skinuo košulje od kojih je načinio zavoje i pokušao ranjenicima koliko-toliko imobilizirati rane. Odvukao ih je od sredine kukuružišta do ruba. Između poginulih gardista nekako je uglavio kalašnjikov. Od njihovih je hlača izrezao ko-nop koji je zatim povezao otvaračem kalašnjikova i svako malo potezao da kalašnjikov opali.

Četnici se više nisu usudili ući u kukuružište nego su ga granatirali i pu-cali po njemu iz svih oružja. Kako je vrijeme prolazilo gardisti su jedan po jedan umirali na rukama tvog prijatelja. Njegov je suborac uspio doći do Nuštra s tri rane: na ramenu, ruci i glavi. Ispričao je okupljenim gardistima situaciju i molio ih za pomoć. Objasnili su da imaju zapovijed i kako ne smiju napuštati obranu mjesta jer je i njih malo i očekuju napad, ali da su stigli neki Zagrepčani te da njih pita za pomoć. Domaći mještаниn ponudio se za vodiča, a ispostavilo se da su zagrebački dobrovoljci dijelom HOS-ov-ci, a dijelom navijači Dinama, Bad Blue Boysi. Oni ništa nisu pitali. Odmah su krenuli. Uspjeli su doći do pomagača i spasili su pet preživjelih i ranje-nih gardista. Pritom su i sami imali deset poginulih i nekolicinu ranjenih. Tada sam prvi put vidio tvog prijatelja. Posebno me se dojmio; sa svakim se ranjenikom pozdravio, nad svakim poginulim pomolio. I kad god dođe u Nuštar obiđe ih na groblju. Nikad još nisam sreo takvog borca...

Tek što je policajac završio priču Pomagač se vraćao, visok, atletski građen, u čistoj crnoj odori. Plijenio je pozornost i djelovao posebno, gotovo sveto. Prišao je, kimnuo glavom, ništa nije govorio. Pošli smo do auta i vratili se do baze. Pozdravili smo se i otišao sam predati izvješće u stožer gardijske brigade u Đakovu.

Raznorazni zadatci, izvješća i papirologija zadržali su me u zapovjedništvu nekoliko dana. Po povratku sam odmah otišao u bazu HOS-a. Pomagača nije bilo. U kutu sam vidio zapaljenu svijeću. Svi su spuštali pogled. Jedan mi je prišao, zagrlio me i rekao:

- *Nema ga više, otišao je... Ostavio je poruku majci:*

- *Ne ljuti se, mami.*

Dobio je zapovijed iz Zagreba da se priključe djelatnom vojnom sastavu Hrvatske vojske ili policije te da skinu oznake HOS-a i crne uniforme. To je pokazao svim suborcima. Zatim je otišao u osamu i uzijem si okončao život.

Otac je došao po njegovo tijelo i odvezao ga u Zagreb gdje su ga sahranili u obiteljskoj grobnici. Bilo ga je teško gledati. Nije se odvajao od kovčega. Glavu i ruke nije micao sa sina.

Nakon nekog vremena samo su zakrvavljene oče govorile o neizrecivoj boli.

Niti jedan od njegovih HOS-ovaca nije pristupio postrojbi Hrvatske vojske ili policije. Otišli su u Bosnu i priključili se obrani Bosne i Hercegovine od četničkih i JNA postrojbi.

ZATO VAS MOLIM: IMAJTE STRPLJENJA S BRANITELJIMA.
NE VJERUJTE LAŽIMA O DRAGOVOLJCIMA HOS-A. POMOLITE
SE ZA NJIHOVE DUŠE.
I PAMTITE: ON NE SMIJE BITI ZABORAVLJEN. KAO NI NJEGOVI
SUBORCI!

III. PRIČA

Grad

Prosinac ,91. Osijek.

Nakon pada obrane Vukovara napadi na Grad postali su intenzivni. U roku od 24 sata po Gradu i prigradskim naseljima padalo je više od tisuću različitih topovsko-tenkovskih granata.

Jedan dio postrojenja Saponije bio je izdvojen kod Nemetina. Nedaleko su bili voćnjaci. Tih dana četničke i JNA postrojbe kroz te su voćnjake poslali velik broj svojih krvoloka. Dio građana Grada i okolice nije imao ratničke krvi i kolonama vozila odlazili su u pravcu Zagreba i Mađarske. Istina, jedan dio odvezio je svoju obitelj: djecu, žene, bake i djedove na sigurno, a onda se odmah vratio, no dio se zaboravio vratiti dok nije bilo sigurno. Branitelji Grada kasnije su ih u šali nazivali ,mađarskom brigadom.

Zbog masovnog četničkog napada znalo je nedostajati ljudstva jer je većina branitelja danonoćno bila angažirana u obrani. Često su nakon odbijanja napada na jednoj crti obrane doslovno trčali na drugu. Samo su rijetki imali automobil ili kamion. Sve je to dodatno iscrpljivalo branitelje. Međutim, na taj su način četnici imali dojam da je obrana masovnija.

Jednog se prosinačkog dana On izdigao iznad ostalih i pokazao hrabrost o kakvoj mnogi mogu samo maštati da im kola venama i srcem.

Godine ,91. je poput mnogih hrvatskih mladića pozvan na služenje JNA. Do tada je to bio poseban događaj za obitelj vojnika i samog vojnika. Pravile su se velike proslave; pekli su se prasci, kolači, a sve u cilju dostojnog ispraćaja vojnika. Nerijetko su svirali i tamburaši. No te godine bio je to tužan događaj. Tako je i On, moj nekadašnji sugrađanin, otišao na služenje vojnog roka u Srbiju.

Kako se situacija pogoršavala, tako je i njemu život u odori JNA vojnika svakim danom bio sve teži. Kažnjavali su ga ni zbog čega, ponižavali, nazivali ustašom. Stoički je podnosio nepravdu i u okrilju noći molio Boga da mu podari snage kako bi sve to izdržao.

Nakon pogibije policajaca u Borovu Selu, Mirkovaca, Tenje, Dalja, Aljmaša, Erduta, postalo je neizdrživo. Odlučio se na bijeg.

Uspio si je uštedjeti nešto novaca i iako je bio pod posebnom paskom, uspio je izbjeći njihovom nadzoru, kupiti civilku i kartu za vlak. Na želje-

zničkoj postaji uočio je mnogo vojne policije. Skrivao se da ga ne opaze. Primijetio je to jedan čovjek koji je s obitelji također putovao te ga pozvao da im se priključi. Prihvatio je njegov poziv i pomogao im nositi putne torbe. Opazila ga je vojna policija i krenula prema njemu. Gospodin koji mu je pomogao, stao je pred njih i rekao:

- Ostavite mi sina na miru, već su mi dva u vojsci. Dok su oni tamo, ovaj ne ide nikuda!

Vojni policajci na to su se povukli.

U vlaku mu je Gospodin ponudio da boravi u njegovoj kući te da ostane koliko god želi te da ne mora strahovati za svoju sigurnost. Gospodin je bio srpske nacionalnosti.

On je odbio njegovu ponudu, ne želeći biti na teret. Ipak, Gospodin je bio ustrajan i na kraju mu je dao i nešto novca. Rekao mu je da se njegov sin nalazi na služenju vojnog roka u Puli te da se nada kako će i njegovom sinu tako, ako ustreba, netko pomoći. On se od srca zahvalio toj dobroj obitelji. Ostavio im je svoje podatke i adresu da se jave ako ikad zatrebaju pomoć jer bi im se volio odužiti. Rastali su se kao prijatelji.

Po dolasku kući, odmah se javio u vojni odsjek u Gradu, a oni su, jer je bilo još takvih odbjeglih mladića iz JNA, organizirali posebnu vojnu postrojbu za njih u kojoj se vršila vojna obuka koja im se računala kao redovno služenje vojnog roka. Na taj je način tajna vojna policija JNA onemogućena da ih nađe i izvede pred svoj vojni sud. Zapovjednici obrane Grada nastojali su ih zaštititi od svake pogibelji. Nisu bili slani na prvu crtu obrane i ni u kakve druge borbene zadaće.

No tog se dana zbio žestok napad iz nekoliko pravaca. Lakše ranjeni nisu se odvozili u bolnice, nego su se nastavljali boriti. Jedan od jačih napada išao je kroz voćnjake. Prva crta obrane imala je više poginulih i ranjenih, a zbog žestokog napada i na drugim dijelovima obrane, ljudstvo se nije moglo preraspodjeljivati. Osmatrač sa silosa uočio je veće pokrete četnika u voćnjacima. MIG-ovi JNA svojim su raketiranjem i granatiranjem dodatno otežavali situaciju.

Mladići su ne jednom molili zapovjednika da ih pusti u akciju i kada im je on nijemo potvrdno kimnuo glavom, erupcija oduševljenja i veselja raširila se Marom (starom tvornicom tekstila). Žustro i hitro otrčali su po opremu. Neki nisu imali ni puške ni pištolja. Ipak su svi, pa makar i bez naoružanja, jurnuli u kamion.

Vozač ih je ostavio tristotinjak metara ispred voćnjaka i objasnio im put do prve crte obrane. Metci su oko njih zviždali, ficukali, udarali o zid, beton ili se odbijali stvarajući iskrice. Fijukale su i granate, a nerijetko su se uz grmljavinu i lom aktivirale. Njima ništa od toga nije smetalo. Bili su neustrašivi. Trčali su u sprintu prema voćnjacima. Iz pravca u kojem su trčali začuli su vrisak i pucnjavu. To ih je ponukalo da trče još brže.

Crta samo što nije bila probijena, a malobrojni ranjeni i izmoreni branitelji krajnjim su je naporima održavali. Na desetak metara od njih bili su četnici skriveni iza drveća i do njih se mogla dobaciti ručna granata. Budući da ih je bilo mnogo, lako se može zamisliti koliko je situacija bila teška. Mladići su dotrčali do rovova, neki su počeli skakati u zaklon, a On ga je preskočio. Vičući, bez puške, krenuo je prema četnicima. Većina ga je pratila.

Četnici su bili iznenađeni. Nisu stigli ni reagirati, zapucati. Po dolasku do prvoga uhvatio je cijev puške i oteo mu je iz ruke, pucao u njega te nastavio trčati prema ostalima. Za njim su išli ostali branitelji, a priključili su im se i branitelji iz rovova. Tako malobrojni jurili su za četnicima koji su se dali u bezglavi bijeg. Brzinom munje vijest se sredstvima veze proširila po svim crtama obrane i u krv svih branitelja ulila dodatni motiv.

Četnički napadi bili su odbijeni. Četnici su pretrpjeli velike gubitke. Nikada više nisu ponovili pješачko-motorizirani napad tih razmjera.

Sljedećih dana, osvećujući se za poraz, na Grad i okolicu povećali su broj ispaljenih granata. Mladići, bolje rečeno djeca, golobradi vojnici, pokazali su da se na njih može računati. Samo Božjom pomoći i zaštitom među njima nije bilo poginulih. Tek je nekolicina bila lakše ranjena.

On je postao zvijezda. Svi su ga tapšali, željeli se rukovati s njim, čestitali mu, častili ga pićem. Godila mu je vojna slava i poštovanje starijih branitelja. Bilo je to njegovo vatreno-krvavo krštenje. I zapovjednici su se nakon toga dana s posebnim poštovanjem odnosili prema njemu. Imao je poseban, zasluženi status. Sve to posebno mu je godilo.

No rat još nije bio dobiven, obrana Grada i dalje je trajala, a On se prometnuo u borca za posebno teške situacije. Takvih u Gradu i okolici nije bilo mnogo što je na njegova mlada pleća stavilo teški teret.

Ubrzo se ukazala potreba osnivanja izviđačko-diverzantske skupine koja će trebati otići u neprijateljsku pozadinu i skinuti točne koordinate neprijateljskog četničkog topničkog položaja, tzv. Debele Berte. U tu

skupinu i operaciju pripadnici su pristupali isključivo dobrovoljno. On se prijavio među prvima. Imali su brzu i učinkovitu izobrazbu o vojnoj topografiji, orijentaciji, skidanju azimuta, izračunavanju topničkih elemenata za gađanje, kutomjera i daljinomjera kako bi po potrebi mogli vršiti korekciju naše topničke vatre. Bili su izvrsni učenici. U rekordno kratkom vremenu bili su spremni za pokret.

Bila je kasna jesen, početak zime. Vegetacija je još osušena i otežava prikradanje. Suho granje glasno pucketa i nadaleko se čuje, lišće je gotovo opalo i s drveća i s visokog korova. Šuljanje i prikradanje tada je gotovo nemoguće, a budnost je stražara povećana. Noću je mrkli mrak i nemoguće je proći kroz minska polja, kojih je bilo i s naše i s njihove strane. Međutim, oni su bili novoosnovana diverzantska skupina i ni po koju cijenu nisu željeli odustati.

Podijelili su se u dvije skupine. Obučeni ronionci trebali su ići jednim dijelom čamcem, a drugi dio preroniti s bocama te zatim nastaviti u skladu s mogućnostima. Odredili su si mjesto i vrijeme sastanka.

Druga skupina, u kojoj je i On bio, išla je kopnom. Cilj im je bio po danu približiti se četničkim položajima što je više moguće, a po noći glumiti pijane četnike zalutale u minsko polje, kako bi izbjegli njihovu nadzor, i zatim nastaviti prema planu, odnosno mogućnostima situacije.

Prije polaska, svi su otišli na ispovijed, pričest i svetu misu. Nije bilo dugog čekanja ni odgađanja. Četnička Debela Berta nanosila je velike štete Gradu.

Skupina ronionca besprijekorno je izvršila prebacivanje. U potpunosti su nadmudrili četnike i sigurno stigli na mjesto sastanka i to mnogo ranije.

Druga skupina od početka je bila u problemima. Mnogobrojne mine na ničijoj zemlji vratile su ih na početni položaj. Krenuli su najčuvanijim putem uz asfaltiranu cestu lijevim kanalom. Mijenjali su se na prvoj poziciji kako im ne bi popustio oprez prema postavljenim minama. Napredovali su polagano. Mine su postavljene bez reda i bilo ih je teško opaziti. Kada bi je opazili, daljnji postupak bio je „lagan“. Umjesto jednoga, trebalo im je dva dana i noć da se na tridesetak metara približe okupiranom mjestu pod četničkim nadzorom.

Pred izlazak na cestu uzeli su dvije boce rakije, malo je poprskali po sebi, a malo i popili. Nakon dva-tri gutljaja On se prvi ustao i okrenuo

kapu sa šahovnicom, stavio je u džep od hlača, a krunicu u džep od jakne. Počeo je pjevati neku srpsku novokomponiranu pjesmu. Budući da ih je volio slušati, to mu nije predstavljalo nikakav problem. Četnička ga je straža čula, pitala tko je i lozinku. On im je opsovao ustašku mater i pozvao ostale iza kanala riječima:

- *Brale, ovo nije put za Beograd!*

Ostali su se pridružili u bezobraznom, prostom, vulgarnom prostačenju i ispijanju boca. On je legao nasred ceste. Ostali su se smijali i ludirali. Ubrzo im se četnička straža pridružila. Komentirali su:

- *E, budale jedne, da znate koliko ste bili blizu smrti!*

Oni su se na to smijali kao ludi.

On je pogledao u zapovjednika hoće li djelovati ili će nastaviti s glumatanjem. Nastavili su do bolje situacije. Grlili su se s četnicima, pijući i ludirajući se ušli su u mjesto. Četnički stražari, kojima su ostavili bocu rakije, ostali su stražariti, a oni nastavili dalje. Očekivali su da će selo biti gotovo prazno, a ono je bilo puno maskirnih ljudi u sivomaslinastim vojnim odorama. Početni plan nalagao im je da idu glavnom ulicom, a sada se nisu mogli odlučiti trebaju li ići lijevo, prema rijeci Dravi, ili desno. Nitko nije bio iz mjesta i sada su uvidjeli grješku. Nisu znali ulice ni preprjeke.

Zbog toga su odlučili riskirati glavnom ulicom, stazom uz lijevi red kuća u pravcu kretanja. Kada bi naišli na nekog, pravili su se da pričaju, mrmljali su, psovali i produžili bi dalje. No gotovo već pri izlazu iz sela okružila ih je skupina pijanih četnika i počela ih vrijeđati; kako oni nisu pravi četnici, nego mlakonje, seronje, da im treba jebati žene i majke zbog kukavičluka. Jedan je izvadio ogromni nož i stavio ga jednom iz skupine pod grlo.

- *Što je? Ustr'o si se! - vikali su.*

Drugi je izvadio revolver i zapucao im pod noge i počeo se derati:

- *Pleši užičko, majku ti izdajničku!*

Treći je raspalio rafal iz srpkinje u zrak i dreknuo:

- *Tišina! Otpevajte „Deliju“ svi skupa i možete da idete!*

On je pogledao prema zapovjedniku. Nož mu je već neko vrijeme bio spreman. Da su i htjeli pjevati tu pjesmu nisu mogli jer je nisu znali. Zapovjednik je samo potvrdno kimnuo glavom i svi su kao jedan skočili nožem na najbližeg im četnika. Četnika je bilo više, neki su fizički bili izrazito jaki te na ubod noža nisu pali.

Iako je u početku izgledalo kako će biti svladani od četničke ruke, nakon nekoliko minuta iza i ispred njega su kukala i zavijala dva četnika, drugi iz tima beživotno je ležao, a na zapovjedniku su ležala trojica četnika i držala ga za ruke; prema njemu su krenula dvojica, a iz obližnjeg dvorišta trčala je još nekolicina.

-Bježi! - viknuo mu je zapovjednik.

On se okrenuo i jurnuo u mrak. Iz svih pravaca čuo je galamu i viku. Odlučio se sakriti u betonsku cijev mosta. Iz cijevi je sutradan vidio kako vuku zapovjednika, tuku ga i rukama i nogama, uriniraju na njega. A onda je u jednom trenutku stigla vojna kompanjola iz koje su izašli oficiri JNA. Oni su nastavili s torturom i ispitivanjem:

- Koliko vas ima; otkud ste došli, zbog čega?!

Zapovjednik je vikao i jaukao od boli, ali nije odgovarao. Jedan zlotvor dosjetio se da ga polije benzinom, zapali, a nakon nekog vremena ugasi. Smijao se kao luđak.

On je to sve promatrao iz cijevi. Zapovjednika, koji je već bio polumrtav, zavezali su za drvo i svatko ga je, što je jače mogao, udario rukom, nogom ili ga pljunuo.

Kada je pala noć, On se oprezno izvukao. Povukao se u sporednu ulicu, našao nekakvu metalnu cijev i kada je naišao jedan četnik, mlatnuo ga je po glavi. Skinuo je njegovu jaknu i obukao je na sebe, a svoju njemu, i zatim ga istom cijevi izudarao po licu do neprepoznatljivosti. Uhvatio ga je za rever jakne i izvukao na glavnu ulicu, vičući:

- Evo ga, evo ga, mamu mu jebem ustašku!

Kada se mnoštvo skupilo, izvadio je kapu sa šahovnicom iz džepa i rekao:

- Ovo je imao na glavi!

Svi su počeli pljuvati po truplu, udarati ga nogama, vulgarno prostačiti spominjući mu ustašku majku.

Odvukli su ga u obližnju gostionicu koja je bila polupijanih četnika. Imao je u džepu svojih stotinu njemačkih maraka, izvadio ih, stavio na pult i rekao:

- Mrtvi nas ustaša časti. Svima piće dok ima para!

Za taj novac moglo se puno popiti. Otišao je do wc-a i iskrao se kroz mali prozorčić. Uputio se prema zavezanom zapovjedniku. Po dolasku do njega kleknuo je i imao je namjeru prerezati mu vezove oko tijela te

zajedno pobjeći. Zapovjednik mu je tiho šapnuo:

- *Ubij me i nastavi po zadatku.*

Nije ga želio poslušati, no kada je odvezao konopac oko tijela, ustuknuo je vidjevši da mu je slomljena rebra izbijaju iz tijela, predio oko genitalija i nogu bio je izgoren gotovo do kostiju. Bio je to stravičan prizor.

Dok ga je tako gledao, četnik iza leđa mu je prišao i rekao:

- *Šta to radiš, konju, ja sam određen da pazim na ustašu!?*

On se primaknuo zapovjedniku i brzim snažnim pokretom prerezao mu vrat. U hipu je bio mrtav. Ustao se, obrisao nož o četnika i rekao:

- *Jebem radoznale!*

Ovaj je zanijemio, ustuknuo i odstupio. Uzeo mu je pušku koju je imao naslonjenu na ogradu i krenuo laganim hodom prema izlazu iz sela glavnom ulicom. Četnik ga se nije usudio pitati za svoju pušku, kao ni nitko drugi. Mirno se išetao iz sela.

Nakon stotinjak metara kada se uvjerio da ga nitko ne prati, skrenuo je na sporedni put i mjesto sastanka. Kasnio je 12 sati, no potajno se nadao da ga druga skupina čeka. Nada se pokazala ispravnom. Zapovjednik druge ronilačke skupine odlučio je čekati još 24 sata, tako da je imao „sreće“.

Ispričao im je proživljeno i nastavili su za zadatkom, tada još više motivirani da uspiju u svome cilju. U pozadini nije bilo straža i provjera te su se lako kretali. Ubrzo su otkrili kako su lukavi četnici i JNA imali nekoliko lažnih, lako uočljivih topničkih i tenkovskih položaja od drvenih maketa, a pravi su bili dobro skriveni i zakamuflirani.

Precizno su skinuli koordinate pravih ciljeva, a potom kontaktirali u zakazano vrijeme zapovjedništvo i dobili su zadatak da se vrate nazad i to putem kojim su ronionci došli. Srećom, On je bio snažne građe, izvrstan plivač i lako je svladao osnove ronjenja. Četničke budnosti na vodi nije bilo jer su smatrali da nitko ne može plivati u hladnoj Dravi u prosincu. Skupina je to obavila bez problema.

Dobivenim koordinatama „naša Berta“ bez ikakvih je poteškoća eliminirala četničku topničku prijetnju. Skupina je dobila posebne pohvale od nadređenih zapovjednika i duži plaćeni odmor do poslije Božića i Nove godine, da se odmori i oporave.

Poznanici su ga opet tapšali po ramenu, častili ga pićem, rukovali se s njim, iako im On nije ništa govorio o izvedenoj akciji. Nekako su svi s

njegovog lica mogli iščitati o njezinoj težini. Aktivno se s društvom „odmarao“ igrajući bilijar, pikado, ispijajući pića u kafićima.

U to je vrijeme upoznao svoju buduću ženu. Znali su se od ranije. Ljubav se jednostavno dogodila i planula. Kako je rat bio u svojoj najtežoj fazi, nije bilo vremena za romantične šetnje, maštanja, izlaske i potajne sastanke.

Brzo su se vjenčali. Jednako tako, brzo je došlo i prvo dijete. On je bio iz mnogobrojne obitelji pa su iznajmili kuću. Za potrebe najamnine, režijske i kućanskih troškova trebalo je mnogo novaca. Nekako je gurao kao i svi. Naučio je živjeti u oskudici. Stiglo je i drugo dijete. Žena je željela više za sebe, željela je da joj pomogne oko djece, u spremanju kuće, u kuhanju. Željela je šetati s njim, obilaziti prijatelje i rođake.

On je sve češće odlazio od kuće i družio se s drugim braniteljima. Jedan drugome bi se jicali, potužili, popili jedno-dva pića, zapjevali i sve bi bilo lakše, podnošljivije. Većina žena to nije shvaćala.

I njegova supruga smatrala je to bježanjem od odgovornosti roditelja i muža. Nastajale su svađe i razmirice. Djeca bi to slušala i gledala. On bi sav ljutit zalupio vratima i otišao.

Supruga to nije željela trpjeti. Nije mogla naći razumijevanja za njegovu „nesanicu“, za njegov rat; nije željela pomisliti, a kamoli slušati o tomu. Ubrzo su se rastali, ne službeno, „papirnato“, ali stvarno. Donosio joj je novce, i više nego što je imao i mogao. Nije želio da njoj ili djeci nečega nedostaje.

Dopunškoga posla bilo je sve manje, a tako i novca. Sve više nedostajala mu je supruga i djeca. Supruga bi ga ponekad prihvatila misleći i vjerujući njegovim riječima kako se promijenio, no ubrzo bi postao onaj stari koji ne može spavati, mora otići i nema ga danima. Ponovno ga je istjerala. Taj put za ozbiljno.

Brzo se vratio, molio je da ga pusti da uđe... Vikao joj da ju voli. Nije popustila. Otišao je i vratio se za pola sata. Nogom je provalio ulazna vrata, izvadio ručnu bombu i rekao da će se ubiti ako ga ne primi nazad jer ne može živjeti bez nje i djece.

Čula je već nebrojeno puta takve scelamajuće izjave nakon kojih bi On opet po starom, a obećala je i sebi i djeci da bez obzira na ljubav prema njemu neće nasjesti po stoti put na iste izjave. Uvidjevši da ona neće popustiti, aktivirao je ručnu bombu. Supruga je u zadnjem djeliću sekunde

uspjela djecu ubaciti u drugu sobu i svojim ih tijelom zaštititi od detonacije ručne bombe.

On je na mjestu ostao mrtav. Djeca su otišla susjedima i rekla što se dogodilo. Susjedi su čuli prvo galamu, a zatim buku, ali se iz straha nisu željeli miješati. Zatekli su mrtve supružnike. Ne pamti se takva sahrana, toliko ljudi, toliko boli i suza.

Po djecu je došla socijalna služba i dala ih udomiteljskim obiteljima.

JOŠ I DANAS MI JE PRED OČIMA ONAKO VEDAR, NASMIJAN I RAZIGRAN. ZNAM DA SU SADA NA NEBU ZAJEDNO.

MOLIM VAS, KADA SRETNETE DJECU POGINULIH BRANITELJA, IMAJTE PUNO SRCE LJUBAVI ZA NJIH, BUDITE IM BRAĆA, SESTRE, OČEVI, MAJKE, PRIJATELJI.

IV. PRIČA

Mezimac

Upoznao sam Ga u srednjoj školi. Vratio se s obitelji s dugotrajnog rada u inozemstvu. Tamo je bio rođen i mogao je dobiti strano državljanstvo. Mnogi su na početku 90-tih godina grozničavo tražili bilo kakvu vezu s nekom od zapadnih država radi dobivanja državljanstva, mogućnosti useljenja, azila. Nečega. Bila su to vrata raja. Nekima je to i uspjelo.

On, koji je to s lakoćom mogao dobiti, nije tražio. Vrlo mlad prijavio se u dragovoljačku postrojbu Hrvatske vojske. Imao je dva brata i sestru. Sestra se udala i otišla živjeti u Švicarsku ili Njemačku. Pomagala im je koliko je mogla i molila ih da dođu k njoj. Bila je posebno povezana s Njim, možda iz razloga jer je bio najmlađi i oduvijek je navikla paziti na njega. Braća su se također prijavila kao dragovoljci u Hrvatsku vojsku. Jednako su ga pazili i čuvali kao i sestra. Nekad je njihova bratsko-sestrinska povezanost znala biti pretjeranom.

-Jedi! Obuci se toplije! – znali su mu govoriti. Ipak je on bio njihov mlađi brat.

Mediji su počeli izvještavati o sitnim čavkama, incidentima koji su izbijali na području Slavonije između naših i četnika. Krajem kolovoza mađarsko selo Laslovo bilo je već pod stalnim neprijateljskim oružanim pritiskom. Bili su poluotok u neprijateljskom okruženju. Cesta prema Ernestinovu bila im je jedina veza sa sigurnošću, a i ona je bila pod stalnom neprijateljskom vatrom. Topovsko-minobacačkom, najčešće.

Mađarska država raširila je ruke i prihvatila sve koji su željeli u sigurnost. Uglavnom su to bila djeca, starci i bolesnici. Za njih je mađarska vlada osigurala smještaj, hranu, školovanje i liječenje. Prihvaćali su i građane drugih nacionalnosti. Mađare, Hrvate, Slovake, Rusine, pa čak i Srbe. Mađari su kao narod također doživjeli veliku kalvariju pod SSSR-om i bili su svjesni ozbiljnosti situacije koja se događala Hrvatima. Uvijek su bili uz hrvatske patnike, zajedno su plakali, tugovali. Tješili ih nakon saznanja o pogibiji oca, sina, brata, muža. Nerijetko su se i sami Mađari dragovoljno prijavljivali i zajedno sa svojom braćom branili Laslovo. Nažalost, neprijateljska se vojska svom žestinom i silinom okomila na to malo mjesto i sami mještani imali su mnogo ranjenih i poginulih. Većina ih se nije bavila politikom, niti su shvaćali zašto ih JNA napada. Jednostavno su

bili prisiljeni braniti svoja stoljetna ognjišta, a kada branite kućni prag, hrabrosti i odlučnosti vam ne nedostaje.

I On je u 10. i 11. mjesecu ,91. boravio u Laslovu. S njim su bila i njegova braća. Jedne se večeri bez njihova znanja prijavio u izvidničku akciju. Osmatrači su tijekom dana primijetili kamionsko-tenkovske pokrete premještanja, no budući da su bili preudaljeni, nisu mogli utvrditi o čemu se točno radi. Zbog toga je oformljena ta mala skupina izvidnika.

Bila je to ratna jesen i kukuruzi su ostali neobrani. Bili su izvrstan zaklon od ljudskoga pogleda, ali nikakav zaklon od strjeljiva i topovskih granata. Nisu morali puzati, nego polusagnuto hodati. Išli su u koloni jedan za drugim, a On se prijavio na čelo. Bio je mršav, visok, vižljast, žilav. Imao je posebno izoštren instinkt za predosjećanje opasnosti. Jednostavno bi stao, osluškivao, a zatim bez posebnog razloga vratio nazad ili krenuo drugim putem. Sutradan bi se ustanovilo kako je ispred bilo minsko polje ili četnička zasjeda.

Mirno ih je vodio, napredovali su polako. Na putu su obišli i nekoliko neprijateljskih punktova. Nakon dva sata stigli su do mjesta na koje su ih osmatrači uputili. Situacija je nagovještavala opasnost. Uočili su da su kamionima dovezeni rezervisti JNA, 5 novih tenkova i nešto minobacača. Bilo je jasno da se sprema novi napad.

Vođa tima izviđača imao je motorolu i, bez obzira na opasnost, odlučio je upozoriti branitelje mjesta. Naravno, i neprijatelji su imali svoje motorole i odmah su pokrenuli lov na izviđački tim. Izviđači su pod takvim okolnostima bili prisiljeni promijeniti rutu povratka i skriti se u jednom šumarku. Uspjeli su se zavući u najgušće raslinje i četnici su u dva-tri navrata prolazili pokraj njih, ali ih nisu primijetili. Bili su pijani i obijesno su ispucavali duge rafale. Srećom, niti jedan nije dotaknuo skupinu u raslinju.

Braća su ujutro tražila svog mlađeg mezimca. Nisu ga uspijevali pronaći i nervoza im je ispunjala raspoloženje. Na to se iz četničke pozadine počela čuti pucnjava. Ljutito su otišli zapovjedniku obrane mjesta. Njegov izraz lica, klimanje glavom lijevo-desno i slijeganje ramenima, davao im je odgovor. Stariji ga je zgrabio za košulju i vikao iz svega glasa:

- Molio sam vas, kumio da ga nigdje ne šaljete!! Ako baš mora, da idemo i mi s njim! Ili makar jedan od nas! On se ne zna čuvati!

Zapovjednik ih je smirivao i rekao da je sve pod kontrolom te da sku-

pina čeka noć kako bi se vratio. Na pola njegove rečenice, po mjestu je počelo padati nebrojeno različitih topničkih projektila. Nastupila je za-
glušujuća buka, prasak i lom. Dim se još nije bio ni razišao, a četnici su
jurnuli sa svih strana. Na nekim je mjestima crta obrane bila probijena,
pa su branitelji trčali u tim smjerovima, bez obzira na veliku pogibeljnu
opasnost. Ipak, unatoč bezizglednoj situaciji, branitelji su uspjeli izdržati
i odbiti napad.

No mala izviđačka skupina zapela je u poteškoću. U isti šumarak smje-
stio se i dio rezervista JNA i praktički ne znajući opkolio izviđačku skupi-
nu. Pokazalo se pametnim što su se zavukli u neprohodno šipražje. Tako
ih je i druga noć dočekala u šumarku. On se po noći došuljao do uspa-
vanih rezervista i ukrao im nešto kruha, konzervi i vode. Rezervisti su se
sutradan ujutro međusobno skoro pobili zbog manjka konzervi.

Braća su ponovno napala zapovjednika, a on im je odgovorio da ništa
ne zna i da nema ljudstva za spasilačku ekipu. Braća su se pogledala i
bez riječi počela spremati i naoružavati. Nisu prošli neopaženo, još im se
nekolicina pridružila. Kad su krenuli, još su im mnogi pritrčavali. Zapov-
jednik je uvidio kolika se skupina sprema i odlučio ih zaustaviti. Nisu ga
slušali. Zapovijedao im je odlučnim i prijetećim glasom, ali njegove riječi
gubile su se u njihovoj odluci da pomognu bratu. Njih dvadeset bilo je
uporno u svom naumu.

Za to vrijeme u šumarku rezervisti JNA odnekud su dovukli ženu i
tjerali je da im radi oralni seks. Zatim su joj razgoltili grudi i na njima
gasili cigarete. Žena je zapomagala, vrištala. A divljaci su se luđački cere-
kali. Jedan se „dosjetio“ da ju postavi u pseći položaj, zadignuo joj suknu,
skinuo donje rublje i doveo na nju njemačkog ovčara. Pas je lajao, ona
vrištala.

On, Mezimac, to više nije mogao gledati. Izašao je krupnim koracima iz
zaklona, izvadio pištolj i prvom pucao u glavu. Nastala je pucnjava s obje
strane. On je za to vrijeme podigao ženu i krenuo trčeci prema kukuruzu.
Metci su pljuštali prema njima, ali uspjeli su im umaknuti. Božjom zašti-
tom stigli su do drugog kraja kukuružišta na kojem je bio plitki sigurno-
sni kanal. Rezultat neprijateljskog pucanja bio je pokošen kukuružnjak.
Neprijatelji nisu ulazili u kukuružište, nego su po njemu počeli pucati iz
minobacača od 120 nm. Detonacije su bile zaglušujuće, razorna sila velika,
tako da je skupina imala veliku sreću što je naišla na plitki kanal.

Braći i ekipi pucnjava je u šumarku otvorila put, jer su se neprijatelji na stražarskim punktovima okrenuli prema nazad, a nisu gledali prema naprijed. Napad im nije bio ni u mislima. Braća su, ne znajući gdje se nalazi skupina, jurnuli na neprijateljsko mjesto. Ekipa je rezervistima i četnicima nanosila velike gubitke zato što nikako nisu očekivali napad. Ta oni su bili napadači! Većina se četnika i rezervista dala u panični bijeg.

Braća i ekipa išli su sve dublje za njima, usput pregledavajući kuće ne bi li pronašli izviđačku skupinu. Nedaleko četničkog mjesta bila je stacionirana oklopno-mehanizirana postrojba JNA i kako su ih četnici pozvali upomoć, oni su istovremeno krenuli. Izviđačka je skupina čula pucnjavu i vođa skupine ponovno je uključio motorolu kako bi sa zapovjednikom obrane provjerio što se događa. Zapovjednikovu obavijest čuli su i četnici jer su i oni imali motorole.

Izviđačka skupina znala je za postrojbu JNA i krenuli su u pravcu ekipe kako bi ih vratili. U međuvremenu, četnici su shvatili kako je hrvatska ekipa malobrojna te su krenuli u protunapad. Počela se voditi bitka za svaku kuću, za svaki zaklon. Metci su pljuštali, fíćukali, zviždali, rikošetirali se, padale su granate. Sve je bilo puno dimnog baruta, buke od ručnih bombi.

Braća i skupina bili su prisiljeni na povlačenje. Imali su nešto lakše ranjenih. Četnički stražari s punktova zapucali su prema njima s leđa. Izgledalo je kao da je skupina u klopci. Tada im je s leđa prišla izviđačka ekipa. Predvodio ih je On urlajući i pucajući. Četnička se straža odmah razbježala. Ekipa je zaposjela zaklone i preciznom puščanom paljbom držala odstupnicu braći i skupini. Za nekoliko minuta svi su bili na sigurnom u mađarskom mjestu.

Braća su se u početku ljutila na Mezimca, a poslije ga nisu mogla ispustiti iz svog zagrljaja, sretni što je još uvijek s njima.

Nekoliko dana nije bilo četničkih napada. Tu i tamo nešto topničkih granatiranja. Tek toliko da im ne popusti budnost.

Obrana se držala još nekoliko tjedana, a onda je do njih došla vijest o padu grada heroja - Vukovara. Cesta prema Ernestinovu već je bila prešječena tako da je mjesto bilo u potpunom okruženju. Gotovo sve kuće u mjestu bile su 100 % uništene granatiranjem. Nije se imalo više što čuvati. Stoga je zapovjednik obrane odlučio postupiti ljudski. I on je odlučio sačuvati što više braniteljskih života i svi zajedno krenuli su u proboj.

Sastavili su jednu veću skupinu s ranjenicima i nekoliko manjih da zavaraju četnike. Braća su s nekolicinom krenula uz prugu prema Ernestinovu. Cilj im je bio doći do Bobotskog kanala, a zatim se uz njega vratiti prema sigurnosti.

Kad su stigli do željezničke stanice u Ernestinovu, u obližnjim su kućama uočili četnike kako iz njih izvlače muškarce, žene, djecu i starce. Neke su ukućane odmah ubili iz pištolja, a neke su tukli do smrti. U jednom trenutku četnici su dovezli traktor i za njega zavezali trudnu mladu ženu. Zatim su je živu vukli cestom dok nije preminula. Kada su počeli vući i mrcvariti mladu trudnicu, On je ustao i već gotovo jurnuo da joj pomogne. Braća su ga uspjela u zadnji tren uhvatiti i zadržati na zemlji. S užasom je sve to promatrao. Četničko divljanje nije imalo granica.

Skupina se oprezno nastavila kretati i uspjela po planu vratiti u sigurnost. Nakon pada Laslova, Ernestinova, Antunovca i dijelom Ivanovca, prva crta obrane premjestila se na Hrastin, Vladislavce i dijelom Ivanovac.

On je opet bio na prvoj crti obrane. Topnička granatiranja, četnički napadi, sve mu je to postalo rutina. Slike ratnih strahota i užasa ostala su mu duboko zarezana u duši. S lica mu je nestao dječaćki osmijeh.

Tješio se jedino činjenicom što niti jedna ratna strahota nije bila učinjena od pripadnika Hrvatske vojske i policije. Sve dok jednog dana jedan hrvatski vojnik nije odlučio osvetiti ubijene prijatelje.

Dan ranije, nekoliko iznimno preciznih minobacačkih četničkih projektila ubilo je nekolicinu branitelja iz Laslova i Zagreba. Taj hrvatski vojnik bio je uvjeren da su točne položaje naših branitelja četnicima otkrili srpske starice i starci iz malog obližnjeg srpskog mjesta. Otišao je tamo, sve ih pokupio, nagurao u neki podrum i pucao po njima dok ih nije sve pobio.

Kad je On za to čuo, u potpunosti se promijenio. Izjedala ga je činjenica da je hrvatski vojnik prošao nekažnjen za svoj zločin. Govorio je to kod kuće ocu i braći, no oni su mu govorili:

- Pusti to, nije na tebi da sprovodiš zakon. Već će on biti za svoja nedjela kažnjen, ako ne ovdje, ono od Boga!

Nije se mogao pomiriti s tim i prihvatiti da je to u redu. Malo-pomalo počeo je osjećati da ga drugi osuđuju kao da je on nešto loše uradio. Počeo se sve više povlačiti u sebe.

Jedne zimske hladne noći, pozdravio se s ocem i braćom i otišao u mrklu noć. Jednom od braće to je postalo sumnjivim. Ubrzo je tišinu noći prekinula snažna eksplozija. Brat je skočio kao šilom uboden. Izašao je u hladnu crnu zimsku noć i zajedno s drugim bratom zazivao brata mezimca.

Našli su ga između dva sela raznesene glave. Njihov jecaj proparao je tišinu noći glasnije od bilo koje granate. Na rukama su ga donijeli kući, a otac je pao na koljena i glasno zaplakao. Braća ga dotad nikada nisu vidjeli da plače. Nedugo nakon sahrane sina i sam je od tuge umro.

HVALA TI, BOŽE, ŠTO SI MI DOZVOLIO DA POZNAJEM TAKVE
BRANITELJE.

HVALA TI ŠTO SI MI DOZVOLIO DA U JEDNOM TRENUTKU STO-
JIM U NJIHOVOJ SJENI. MOLIM TE, NE DOZVOLI DA BUDU ZA-
BORAVLJENI.

Vic-majstor

Političari su potpisali nekakvo primirje.

Na teren su izašli mnogobrojni pripadnici UNPROFOR-a. Zvali smo ih bijelcima zbog njihovih bijelih odora i vozila. Povremeno su se događali manji pojedinačni oružani incidenti – ponekad se pripadnik Hrvatske vojske ili policije napio, pa pucao iz oružja u zrak, a mirni dobrosusjedi, pobunjeni srpski teroristi, uzvratili bi topničkom vatrom, pravdajući se pred bijelcima kako su napadnuti. Bijelci bi se na to dali revno u istraživanje i nalaženje krivca. Među Hrvatima, naravno.

U to vrijeme ni rata ni mira istaknuli su se mirni, staloženi, obiteljski ljudi koji što vide to i naprave, puni genijalnih zamisli i posebice prepoznatljivi po svojoj strpljivosti, poslušnosti i disciplini. Postajali su naša dobra strana, ona stvaralačka. Bilo ih je milina gledati kako uvijek uredni, obrijani, izglačani salutiraju bijelcima i sa strahom iščekuju njihove reakcije, odgovore, zapisnik. Ovima je to posebno imponiralo, izgledalo je kao da uživaju maltretirati te naše zapovjednike koji su u potpunosti nevini i tražiti krivca tamo gdje ga nema. Pregledavali su i prebrojavali topničke granate, kao da smo mi sami pucali na sebe i izvojevali slične gluposti.

Pozvan sam u zapovjedništvo i poslan na poseban zadatak otkriti našeg nepoznatog izvrsnog strijelca koji je već dosad teško ranio ili ubio osmoricu četnika. Bilo je to kao da tražim iglu u plastu sijena. Nisam prigovarao kao inače, jer sam se poželio pokreta. Nisam vjerovao u istinitost tih četničkih tvrdnji koje su prenijeli Unproforci, nego sam vjerovao da su se međusobno posvađali, pa pobili, a usput iskoristili situaciju i sve lažno prikazali i svalili na nas. Naši časnici, koji su imali „odlično stečena vojna znanja i vještine od ranije“, ili, skraćeno - bivši časnici JNA i kod nas su ponovno bili visoko rangirani, a kao podređene imali su dio časnika koje smo od milja nazivali pitomim vojnim manekenima i nije nimalo čudno što su te četničke objede prihvaćali vrlo ozbiljno i s velikom revnošću kretali u rješavanje istih.

Obilazeći naše baze, punktove i prve crte obrane, uvijek sam nastojao upoznati i druge postrojbe, branitelje do nas.

Tako sam upoznao i Njega. Bio je srednje građe, onako slavonski snažan, temeljit. U civilu automehaničar, imao je oko 25 godina. Uvijek se

šalio i bio spreman za vic, zafrkanciju. Neku smiješnu spačku. Tako je jednom prigodom kvaku zapovjednikova ureda namazao crnom kremom za cipele. Ovaj se, ne znajući, razmazao svud po licu i tako sav zamaskiran im nešto važno objašnjavao, usput spomenuvši:

- *Tko je to u sobi čistio čizme?*

Na njegovo pitanje svi su prasnuli u smijeh. O semaforu na njegovom licu i ljutini da se i ne govori.

Nije bilo teško pogoditi od koga su dolazile takve zamisli i tko je, kao slučajno, dobio nagradnu prekobrojnu stražu ili nekakvo nepotrebno dežurstvo. Nije bio zlopamtilo, dapače, za to bi vrijeme smišljao neku novu nepodopštinu.

No, nije on bio samo vic-majstor. Kada je trebalo učiniti nešto dobro, opet je prednjačio.

Sjećam se prigode kada je od nekog prijatelja dobio stari neispravni moped. Danima je po njemu šarafio, nabavljao dijelove, a kada ga je konačno osposobio poklonio ga je sinu jednog branitelja koji je također bio pripadnik iste postrojbe, vrlo siromašan i otac četvero djece. Najstariji, kome je vic-majstor poklonio moped, imao je trinaestak godina i skrbio se o mlađim sestrama i bratu.

Majka se negdje šmucala s čudnim tipovima. Došla bi kući u vrijeme isplate vojničkih plaća, muža obradila, novce uzela i opet nestala. Taj najstariji sin svojim je sestrama i bratu bio i otac i majka, oblačio ih, kuhao im, hranio ih i kupao i stavljao na spavanje.

Zapovjednik je imao ljudskosti i puštao oca kući kad god je to bilo moguće, no prve crte obrane su se morale čuvati danonoćno i tih je dana otac bio na položajima. Dečki iz njegove postrojbe s položaja dogovorili su se da pola hrane koje dobiju daju njegovoj djeci, tako da je najstariji sin u vrijeme ručka mopedom dolazio iz obližnjeg sela. Nitko ga nije zadirkiavao, dapače, odnosili su se prema njemu s poštovanjem i punili mu kanticu hranom. Nerijetko se pronašao neki bombon, a on bi stidljivo zahvalio i spremio ga u džep riječima:

- *Veselit će mu se moja sestrice.*

A na viceve našeg vic-majstora dječak se zarazno, nevinim dječjim glasom glasno smijao. I brzinom munje svi su bili sretni, veseli, nasmijsani.

Dječakov je dolazak u taj mali vojni tabor za dečke uvijek bio radost i kada bi iz nekog razloga kasnio, svi su pogledavali na sat i nestrplji-

vo osmatrali i iščekivali ga. Zabrinutost bi prestala čim su čuli brujanje malog mopeda. Objašnjavao je kako je morao čekati da njegova sestra završi sliku koju je braniteljima nacrtala iz zahvalnosti za bombone.

Tu su sliku branitelji odmah objesili na zid u skloništu.

Sklonište je u stvari bila velika zemunica. Branitelji su iskoristili jednu udubinu u šumskom tlu za izradu zemunice. Iz Vrpolja su dobili stare željezničke pragove, šine. Njih su majstorski iskoristili za izradu krova, a na sve su stavili vreće s pijeskom i na kraju zemlju. U zemunici se bez poteškoća moglo stajati, čak i oni viši, u sredini je bio veliki okrugli stol s klupama, u jednom kutu peć, a uokolo desetak kreveta. Rasvjetu je napajao kamionski akumulator na koji su znalacki priključili i radio iz auta. Sve je bilo uredno, čisto, složeno, što bi se reklo - po špagi, vojnički. Bila je to izrazito homogena skupina branitelja. Tko ne zna da je rat, rekao bi da su na izletu; toliko se ta zemunica činila pitomom.

I onda, rat je kroz pobunjene srpske teroriste pokazao svoje najgore zločinačko lice.

Bez ikakve najave, bez ikakvog povoda ispalili su topničku kanonadu. Branitelji koji su se nalazili u zemunici ostali su neozlijeđeni, a svi oni vani su razneseni. Dijelovi tijela bili su razbacani po krošnjama drveća, a neka trupla nađena su bez glave, druga bez ruku, nogu, donjeg ili gornjeg dijela trupa...

On, vic-majstor, preživio je, ali dječakov otac nije. Kako je ta isturena crta obrane bila na rubu šume, po tijela branitelja moralo se traktorom. Tog podneva ponovno se čulo brujanje mopeda, a svim preživjelim braniteljima zazeblu je oko srca. Oči su im se napunile suzama, a kada im je dječak prišao, nisu mogli progovoriti, riječi su im zastale u grlu. Ni vic-majstor nije ništa govorio, samo je dječaka čvrsto zagrlio.

Dječak je u tom trenu odrastao.

-Mogu li zadnji put vidjeti oca? – pitao je - na što su se svima oči još više zasuzile i samo su spuštali poglede i okretali se. On ga je i dalje držao, a zatim nježno pustio i rekao mu:

-Sve će biti kao prije, bit će dobro.

-Nikad više neće biti kao prije, ja više nemam tatu. – odvratio je dječak i zaplakao.

Opet ga je primio na rame, a da ni sam nije mogao skriti suze.

Branitelji su se mijenjali, a uvijek su barem dvojica bila s djecom. Maj-

ku nisu mogli pronaći. Pokop je bio velik; došao je velik broj branitelja, a kada su djeca zaplakala za svojim taticom i plačući ga prizivali, nikada na jednom mjestu nije bilo toliko branitelja suznih očiju.

Nedugo nakon pokopa pojavila se uciviljena udovica.

Nije prošlo dugo, a moped je ponovno oko podneva zabrujao. Iznenadjeni branitelji radoznalo su promatrali dječaka koji je postišeno držao kanticu. Vic-majstor mu je prišao, uzeo kanticu, napunio ju hranom, spremio mu nekoliko čokolada iz braniteljskog sljedovanja. Uštipnuo ga je za obraz i ispričao mu vic, no dječak se nije smijao. Imao je tužno, zabrinuto lice.

Vic-majstor ga je odveo na stranu i malo po malo saznao kako je majka uzela sav novac koji su branitelji skupili i otišla. Dao je tko je koliko mogao, ali nije bilo branitelja koji nije dao ništa, a kako je riječ o mnogo branitelja, bila je to poprilična svota koju su predali dječaku, a sada su dječak i njegovi mlađi brat i sestre ostali bez ičega i nisu imali ni za kruh.

Vic-majstor je dječaka pogladio po kosi, poljubio u čelo, izvadio novčanik i dao mu sve novce i rekao neka slobodno i bez srama dođe k njima svaki dan kao i prije. Za njih će uvijek biti hrane. Dječak ga je zagrlio, sjeo na moped i otišao kući. Kad su ostali branitelji saznali, pobješnjeli su od ljutnje na majku. Sljedećih dana kada je dječak dolazio, ničim to nisu pokazali, natjecali su se ljubaznošću prema njemu i nastojali ga oraspoložiti. I onda, odjednom, nekoliko dana dječak nije dolazio. Branitelji su se zabrinuli i odlučili ga posjetiti. Svoj su djeci kupili igračke. Kuća je bila zatvorena, uzalud su kucali, zazivali. Odlučili su pitati susjede, a oni su prvo nevoljko slijegali ramenima, a zatim rekli da su došli socijalni radnici i odveli djecu. Kuda, nisu znali.

Sve se vratilo u staru kolotečinu. Postrojba je popunjena novim braniteljima. Vic-majstor se posebno sprijateljio s jednim Daljcem. Dok sam tamo boravio primijetio sam da nešto mute, kad bi im bilo tko prišao prestali bi razgovarati. A onda sam od jednog dragovoljca HOS-a u kafiću čuo da se okuplja ekipa za posebnu akciju, a ako sam spreman sudjelovati, imam pozivnicu.

Na tajnom sastanku Vic-majstor se nemalo iznenadio kad me ugledao. Osim nas, tu je bio Daljac, dva HOS-ovca i još dva gardista. Osim Daljca, svi su bili ratnici kojima i sama pomisao na akciju uzburka krv.

Daljcu su žena i sin ostali u Dalju. Jednom mu je prigodom ispao nov-

čanik, a iz njega slika žene i djeteta. Podigao ju je Unproforac i gestikulirajući objasnio da ju je vidio. Ubrzo su pronašli prevoditelja i sve je postalo jasno. Ona je zarobljenica, čisti i sprema u nekom lokalnu u Erdutu. Unproforac je bio voljan pomoći. Pokušao ju je već sam dovesti, ali nije uspio. I sam je znao da je to moguće samo akcijom. Dugo smo smišljali i planirali akciju, budući da se radilo o Erdutu, duboko u neprijateljskoj pozadini, a tamo se među ostalim nalazila i Arkanova baza i centar za obuku. Unproforac je htio pomoći po svaku cijenu i to nam je dalo ideju: Unproforac nam je nabavio bijele odore, a u svoje vozilo UNPROFOR-a sakrio naše oružje. Morali smo mu obećati da ćemo ga upotrijebiti samo u krajnjoj nuždi. Daljca nismo povelili.

Poteškoća na našem prijelaznom punktu: hrvatski policajci su nas sumnjičavo gledali, no kad je pravi Unproforac počeo galamiti na stranom jeziku, koji oni naravno nisu znali, odmah su mu vratili dokumente i podigli rampu. Srpski teroristi samo su mahnuli i propustili nas. Sa zanimanjem smo promatrali krajolik kojim smo prolazili i pokušavali uočiti topovske i tenkovske položaje. Susretali smo brojne četnike koji su nas pozdravljali i mahali.

U Erdutu je četnički stražar na ulazu u kuću gestikulacijom i pokretima ruku jasno pokazao da se tu radi o javnoj kući. Ušli smo, donosio se viski, rakija, šunka. Nas šestorica nismo govorili, samo se smješkali i usput brojali stražare. Dogovor je bio da se zadržimo sat-dva kako ne bismo bili sumnjivi.

Otišli smo u sobe pretvarajući se da smo mušterije i ženama rekli o čemu je riječ. U početku nam nisu vjerovali, a zatim su zaplakale i zagrlile nas. Jedna je rekla da bez djeteta nigdje ne ide.

Djeca su bila u susjednoj kući. Pitali smo ih za Daljčevu ženu i dijete. Sve su pogledale u zemlju, a onda je jedna rekla:

- Nema ih više. Do prije nekoliko dana spremala je, čistila i kuhala, a onda je zapela za oko jednom četniku. Tjerao ju je na prostituciju, odbila je. Otišao je po njezinog sina i zaprijetio da će ga ubiti ako ne pristane. Pljunula mu je u lice i istrigla mu sina iz ruku. Četnik je otišao po subraću. Dotjerao sve žene, a zatim joj ponovno zaprijetio pred svima.

- Ne budeš li htela da se kurvaš, ovde ću da ti ubijem sina! I ne samo da ležiš, nego da zadovoljiš svaku mušteriju!

Žena mu je ponovno prišla i pljunula mu u lice. Četnik se nacerio,

izvadio nož i prerezao vrat djetetu. Žena je skočila za zakrvavljenim djetetom. Četnik joj je zario nož u srce.

Ostali smo užasnuti.

Stražare smo lako svladali i zatvorili ih u podrum. Pokupili smo djecu i žene i svi ušli u vozilo UNPROFOR-a. Žene i djeca su legli na pod, a mi posjedali. Vraćali smo se kraćim putem. Četnici su nas putem i dalje pozdravljali. Na izlaznom punktu ponovno nije bilo poteškoća. Naši policajci ponovno su počeli nešto petljati kako nas moraju zadržati i o svemu obavijestiti nadređene. Uz mnogo muke uspjeli smo ih namoliti da to ne rade kako Unproforac ne bi imao problema.

Žene i djecu ostavili smo u Osijeku, a mi smo se vratili na mjesto polaska. Tamo nas je čekao Daljac. Nitko mu nije mogao reći pravu istinu. Već i sama spoznaja da mu je obitelj mrtva, za njega je bila strašna. Pao je na koljena i tako klečeći i jecajući uhvatio Unproforca za noge i kroz plač jecao:

- Obećali ste ih dovesti.

I Unproforac je kleknuo i podigao ga. Zajedno su plakali.

Daljac je nakon toga napustio Hrvatsku vojsku, a Vic-majstor je pre-stao pričati viceve i smišljati šale. Postao je šutljiv i počeo je piti.

Jednog dana Vojna policija III. gardijske brigade pozvana je na intervenciju u neko selo vinkovačkoga kraja gdje hrvatski vojnik prijeti obitelji kako će ih ubiti. U selu smo primijetili mnoštvo ispred jedne kuće. Vojni policajci su se odmah rasporedili. Pošao sam za zapovjednikom i u dvorištu ugledao Vic-majstora kako na glavi civila drži uperenu pušku. Zaustavio sam zapovjednika i rekao da povuče vojne policajce i da ću to ja riješiti bez problema. Ušao sam u dvorište, prepoznao me, nasmiješio se i zapovijedio ženi da donese stolicu i ponudio mi da sjednem. Ništa nisam shvaćao, a onda je viknuo i dječak je sav uplakan dotrčao. Naš dječak, dječak na mopedu. Dječak ga je zagrlio, a meni pružio ruku. Vic-majstor je zatim rekao dječaku da iziđe iz dvorišta, a dječak ga je molio da ne učini ništa loše.

- Vidiš kako je još uvijek dobar i želi dobro ovom govnu od čovjeka? - rekao je Vic-majstor.

- Znaš li što je učinio našem dječaku? „Dobio“ ga je od socijalne službe i natjerao ga da spava u štali sa stokom, a pogledaj koliku kuću ima i koliko praznih soba! Natjerao ga je da im radi poput vola, a pitaj ga koliko ga je

puta ošinuo bičem! Malo se zajebò, on nema više pravog tatu, al' ima nas i nitko ga neće maltretirati, tući, iskorištavati!

- U pravu si - odgovorio sam i izvadio prepravljene signalni pištolj i pucao u zemlju. Detonacija je bila poput topovskog udara. Seljak posvojitelj se od straha pomokrio.

Vic-majstor se nasmijao i rekao mi da sam luđi od njega. Seljak se rasplakao, dotrčala je i njegova žena i molila za njegov život. Rekao sam im da se smire, a kada su se smirili, pitao sam ih imaju li što za prijaviti, je li ih itko maltretirao, prijetio im da će ih ubiti. Mahnuo sam zapovjedniku Vojne policije da priđe. Seljak je otvorio usta i izgledalo je kao da želi potvrditi sve to što sam ga pitao, kad ga je žena šutnula nogom i rekla da je sve u najboljem redu. Zapovjednik Vojne policije rekao je:

- Pitanje je postavljeno vašem suprugu.

Seljak ga je prestrašeno pogledao u oči i plačući rekao da nema nikakvih prigovora na postupanje Vojne policije ni bilo koga drugoga. Ubrzo je stigla socijalna radnica, odvela dječaka i obećala da će svu djecu zajedno dati u udomiteljsku obitelj. Obećala nam je dostaviti i novu adresu djece.

Vic-majstora sam tada vidio zadnji put. Ubio se iz puške. Nije ostavio nikakvu poruku.

Ostala je samo duboka praznina i svaki put kad čujem neki vic sjetim se kakve je on viceve pričao.

U svoj toj tuzi i boli tek sada shvaćam da nismo Unproforca ni pitali za ime i adresu. Još gore, nismo mu ni zahvalili. Zato sada koristim priliku i samo mogu reći:

HVALA, VELIKI GOSPODINE UNPROFORČE. NEIZMJERNO VAM HVALA.

VI. PRIČA

Tajo

U obrambenom Domovinskom ratu nismo ratovali ni u jednoj bitci rame uz rame, ali zajedno smo se družili kao djeca. Možda mi to ne daje za pravo da na osnovu istraživanja pišem o njemu kao ratniku-branitelju, nego kao o čovjeku istinskih vrijednosti.

Naše djetinjstvo odvijalo se u širokom šoru jednog malog slavonskog sela. Došao je s roditeljima privremeno živjeti kod bake dok njihova kuća nije bila zazidana. Imao je starijeg brata i mlađu sestru. Stariji nas je brat sve pazio i čuvao i bio prema nama uvijek zaštitnički raspoložen. Ponekad bi se i igrao s nama. Mlađi brat i ja razvili smo poseban odnos. Uvijek smo se zajedno igrali, sve smo dijelili, a često nam se i njegova najmlađa sestra priključila.

Dani su nam prolazili u igri skrivača, Indijanaca i kauboja, Švaba i partizana, škole, vije...Zajedno smo radili i mnoge seoske domaće poslove: čuvanje stoke, skupljanje oraha, šljiva, jabuka, tovarenje kukuruza. Kroz igru nam ništa nije bilo teško.

Vrijeme je brzo prolazilo, a njihova je kuća sve više postajala useljivom. Odselili su u kraj koji smo zvali Novi stanovi. Daljina nas je udaljila i sve smo se rjeđe viđali i družili. Krenuli smo svatko svojim putem.

Onda su stigle devedesete. Stariji brat se bez razmišljanja prijavio u Tigrove. U njima je vrlo brzo stekao epitet pravoga tigra, borca, ratnika. Suborci su ga neprestano hvalili i veličali. Kada bi u bitci bilo najteže i najopasnije, on se uvijek isticao posebnom hrabrošću i nerijetko uspijevao preokrenuti tijek bitke u korist Tigrova. O njegovoj hrabrosti dovoljno govori činjenica da mu je nakon ranjavanja određena invalidnost Hrvatskog ratnog vojnog invalida od 70% za stalno, a on je molio invalidsku komisiju da mu smanje na 50% kako bi se mogao vratiti u postrojbu I. gardijske brigade i na prvu crtu obrane, zajedno sa svojim suborcima. Ipak, novi propisi u Hrvatskoj vojsci i gardijskoj brigadi umirovili su ga.

Mlađi je brat tijekom djetinjstva i mladenaštva obolio od nekog oblika raka. Mnoge su ga starice u selu već bile otplakale i otpisale, kada je On uspio dokazati da se voljom, borbom i vjerom sve može pobijediti, pa i opaka neizlječiva bolest. Uspješno se oporavio i u potpunosti izliječio te oženio prekrasnom ženom koju je obožavao. Osnovali su obitelj i dobili

troje predivne djece. Počeo je raditi u IPK-u. Primanja nisu bila prevelika, ali skromnoj obitelji dovoljna za sretan zajednički život.

Onda se došuljao rat i do našeg malog slavonskog sela i sve promijenio. Prijavio se kao dragovoljac ,91. u Hrvatsku vojsku i hrabro dao svoj doprinos obrani. Nije bio poput brata - stijena od koje su se odbijali neprijatelji i padali pokošeni od njegovih rafala, ali nije ni odstupao s položaja kada su se mnogi povlačili. Može se reći da je bio oprezan, nastojeći se ne izlagati nepotrebnoj pogibelji. Suborci i branitelji cijenili su ga i poštovali kao svog odanog i marljivog pripadnika. Bazu - kuću u kojoj su boravili sam je održavao čistom i urednom, a u svakom je trenutku bio spreman skuhati kavu, pripremiti hranu, oprati suđe i zatim otići na prvu crtu i besprijeorno odraditi svoju smjenu. Dok bi se neki bahato i lijeno odnosili prema straži i promatranju neprijatelja spavajući, On je čitavu smjenu neumorno promatrao, osluškiavao i pazio. Nekoliko puta je tako spriječio iznenadne neprijateljske napade alarmirajući sve branitelje na vrijeme.

Bio je tipičan samozatajni branitelj koji puno daje, a zauzvrat ne traži ništa. Nikad se nije hvalio ni posebno isticao, a ipak je bio temelj, snaga koja krase Hrvatsku vojsku. Često bi dolazio u doticaj s ranjenim i poginulim braniteljima. Za njega oni nisu bili samo branitelji, nego njegovi prijatelji iz djetinjstva, sumještani, rođaci. Stvarne osobe koje je poznavao, s kojima se veselio, radovao na svadbama, krštenjima, kirbajima i tugovao na sahranama. Sve to strašno ga je pogađalo, iako nije pokazivao.

S vremenom počeo se sve više povlačiti, odvajati od ostalih. Šutke razmišljati.

* * *

Doživio je i preživio mnoge topničke napade četnika, raketiranja neprijateljskih migova. Napade tenkova.

Strahote rata doživio je u njegovom najgorem mogućem obliku. S lica mu je sve više počeo nestajati onaj veseli dječjački osmijeh. Umjesto njega, na lice mu je pala neka sjeta, a dušu ovile brige.

Prilikom jednog četničkog napada lakše je bio ranjen. Ipak, nije želio napustiti suborce i otići u bolnicu oporaviti se. Prepustio se rukama i pomoći terenskog liječnika.

Poslije završetka svih borbenih djelovanja napustio je Hrvatsku vojsku.

Želio se vratiti na svoje staro radno mjesto u IPK-u, koje je tada, poput drugih sličnih poduzeća, bilo zahvaćeno privatizacijom. Radio je povremeno i za to bio slabo plaćen. Iako je bio ranjen, nije želio tražiti nikakva braniteljska prava, invalidnost i mirovinu. Samo je želio pošteno raditi i za svoj rad biti plaćen. Prihvaćao se svakog posla.

Nerijetko su ga naši novopečeni poštenu poslodavci prevarili i nisu mu dali nikakvu plaću. Šutke bi prihvatio tu činjenicu i tražio drugi posao.

Najteže mu je bilo kada bi došao kući, a njegova su dječica bila gladna. Sve je teže podnosio njihove molećive poglede. Još gore bi mu bilo kada bi mu oni, tako mali, dali šnitru kruha ili pola jabuke, koju su dobili od susjeda ili starice koji su se smilovali gladnoj djeci. Viđao je oko sebe neke branitelje i suborce koji su dobili velike mirovine, stanove, invalidnine. Zbog djece i žene, odlučio je ostvariti ta svoja braniteljska prava koja su mu i zakonom pripadala.

Krenuo je od jednih do drugih vrata, skupljao sve moguće potvrde. Kada bi uspio u tom mukotrpnom birokratskom procesu, iz Ministarstva bi mu javili da je od prve potvrde prošlo više od šest mjeseci te da mora dostaviti novu. Čitav taj postupak tražio je veću svotu novca, što je predstavljao samo dodatan, nepotreban financijski teret za njegovu osiromašenu obitelj.

I tako sizifovski svaki put ispočetka. Kao da je novca bilo na bacanje!

Kap je prelila čašu kada mu je jedan lijeni, bahati činovnik Ministarstva rekao da On i nije pravi branitelj, da nije bio ranjen, da nije obolio i da nema nikakva prava.

* * *

Prijateljima, suborcima i braniteljima često je znao najavljivati da će se ubiti. Nisu ga shvaćali ozbiljno. Ta On je uvijek bio najsmireniji, najstalozheniji! U najtežim trenucima bio je svima podrška, rame za plakanje. Često ih je znao iz pesimizma svojim jednostavnim racionalnim rješenjima brzo oraspoložiti, vratiti u normalu.

Tko bi mogao i pomisliti da je On na rubu!

Nitko nije shvaćao koliko mu je zapravo teško. A bivalo je sve teže jer je svojoj dječici sve teže osiguravao koricu kruha.

Jedne srijede poslao je ženu i djecu njezinoj majci kako bi joj pomogli u vrtu i pripremio si teren.

Zatvorio se u drvarnicu. Uključio motornu pilu. Uglavio je i bacio se na nju.

Ubrzo, žena mu se vratila jer je počela sumnjati da se nešto događa. Imala je što za vidjeti. Od prizora koji ju je zatekao onesvijestila se.

Njegov čin uzdrmao je ne samo naše selo i okolicu, nego i čitavu Hrvatsku. Ne pamti se toliki broj ljudi na sahrani i toliko prolivenih suza. Vapaji njegove djece i supruge dirnuli su svakoga tko se tamo zatekao.

Ubrzo se Ministarstvo oglasilo i osigurali njegovoj ženi i djeci braniteljska prava, koje je On cijelo vrijeme pokušavao ostvariti.

Na mjestu stare trošne kuće vrlo brzo sagrađena je nova, a supruga i djeca dobili su pravo na braniteljsku mirovinu.

Sada mu djeca više nisu gladna i imaju napokon život dostojnog čovjeka. Njihov tajo dao je za njih svoj život.

Oni ga neumorno i dan-danas posjećuju na groblju kako bi s njim podijelili jabuku i ispričali mu svoje dogodovštine.

**PRIJATELJU MOJ, PRAVI BRANITELJU, NISI ZABORAVLJEN NITI
ĆEŠ IKADA BITI.**

VII. PRIČA

Neumoljiva stvarnost

Pohađali smo zajedno osnovnu školu. Već tada svi su Mu se iz razreda divili. Izvodio je sve moguće atletičarske vježbe na vratilu, gredi, „konju“ s lakoćom, a o vježbama snage, krosu, skoku u dalj, sprintu da i ne govorim. Ostali predmeti koju su tražili puno truda i učenja baš Mu i nisu išli, no tek sam kasnije shvatio zašto.

Otac mu je teško obolio, noge su mu otkazale, pao je u kolica. Imao je mlađeg brata i sestru. Majka je radila težak fizički posao u ciglani. On je preuzeo sve kućanske poslove, brigu oko bolesnog oca, mlađeg brata i sestre. Zbog toga nije imao vremena za učenje. Uz to je u jesen za nadnicu korpario pri istovaru kukuruza, zimi je cijepao drva, čistio staze od snijega; u proljeće kopao kukuruz, repu; ljeti išao u žetvu, metlice. Nastojao je pomoći majci i ocu na sve moguće načine.

Otac mu je nakon nekog vremena umro. On se zaljubio, oženio, osnovao sretnu obitelj. Imao je četvero djece. Nažalost, jedno dijete im je umrlo. Nema ničeg bolnijeg od sahranjivanja vlastitog djeteta. Međusobna ljubav i vjera pomogla im je da nastave sa životom.

Tih godina Hrvati su teško dolazili do bolje plaćenih poslova. Odlučili su se na rad u inozemstvo. Ubrzo je čitava obitelj bila na radu u inozemstvu: majka, brat i sestra. Zajedno su lakše svladavali jezik. Rad im nikad nije bio stran te su ubrzo postali cijenjeni i poštovani. Za razliku od nas, stranci cijene i pošteno plate marljivost. Išlo im je i više nego dobro.

Onda je On osjetio poziv u srcu, poziv druge majke, poziv hrvatske domovine i nije se dvoumio ni trenutka. Ostavio je i više nego dobro plaćen posao u inozemstvu i među prvima se prijavio kao dragovoljac u postrojbi policije. Tada se ona zvala Postrojba policije za posebnu namjenu.

Sreli smo se ,91. u petom mjesecu u Erdutu. U prvi mah Ga nisam prepoznao, iako se nije bio promijenio. Jednostavno Ga nisam očekivao tamo. Obojici nam je bilo drago što smo skupa. U tim, za mene teškim trenucima, njegovo prijateljstvo, prisutnost, odanost, kao i moja prema njemu, mnogo mi je značila. Postrojba policije za posebne namjene, s kojom sam stigao u Erdut, dobila je zadatak vratiti se u Zagreb. Kasnije je iz nje nastala II. gardijska brigada.

Slavonac sam i policijski visoki časnicu su mi dozvolili da ostanem u

Slavoniji, Erdutu i pomognem svojim stečenim iskustvom u formiranju nove postrojbe policije za posebnu namjenu. Iz nje je, kasnije, jednim dijelom nastala III. gardijska brigada, a drugi dio je ostao u sastavu policije. U tim je danima upoznavanja bilo nepovjerenja prema meni od strane jednog policijskog časnika koji je također došao izvana, mislim iz Kanade, i pravi odani prijatelj mi je uistinu mnogo značio.

Iako smo svi mi u dan-dva postali izvrsni prijatelji, teško je bilo naći vrijednog i poštenog skladištara. A On, moj prijatelj, upravo je to bio i čitavu zbrku oko skladišta riješio je u rekordno kratkom vremenu. Pedantno i vojnički složio je vojne maskirne odore, oružje, strjeljivo. Poslije djela njegovih ruku sve je izgledalo tako jednostavno.

Osim tog posla u skladištu, On je obavljao i sve druge zadatke kao i ostali pripadnici policije. Ne moram ni objašnjavati pod kakvim smo psihičkim stresom bili jer smo bili u potpunom okruženju i četničkoj blokadi više od trideset dana, a sve skupa nas je bilo oko trideset. O svakonoćnim četničkim provokacijama da i ne govorim.

Držali smo isturene predstraže koje su samo uočavale četnike i njihove pokrete. Teško je i zamisliti osjećaj koji vas prožima u tihoj mrkloj noći kada tik uz vas prolazi četnička trojka, a vi ne smijete ništa poduzimati. Kada se udalje na sigurnu udaljenost, obavještavate bazu vezom (motorolom) o tome, a zatim prolazi još jedna grupa četnika, pa još jedna i više ni sami ne znate gdje se nalaze. A On je često boravio na tim noćnim predstražama za koje se uvijek dragovoljno javljao.

Po danu se četnici nisu pokazivali. Pretpostavljali smo da su kod četničkih jataka. Jedne noći vraćali smo se iz obilaska punktova, kada je On dotrčao na cestu, podigao ruku iznad glave s puškom na ruci. Odjednom je počelo praskati sa sviju strana. Oko njegovih nogu frcale su iskre, meci su zujali, fićukali. Mogla se osjetiti vrelina metaka koji vam prolaze pored lica. Dopuzao je do nas i rekao da su nam pedesetak metara dalje četnici postavili zasjedu. Pravdao se kako je zbog toga napustio predstražu.

- Neka si i dobro si to učinio, spasio si nam živote... – svi smo mu to govorili.

Čuvši pucnjavu počeli su pristizati i ostali pripadnici policije. Četnici su se razbježali. Iako smo ga sutradan svi hvalili, On je skromno slijegao ramenima i govorio da nije učinio ništa posebno i da bi drugi učinili isto da su bili na njegovom mjestu.

Druge noći predstraže su javljale velike četničke pokrete. Tražili smo dozvolu iz grada da otvorimo vatru jer je bilo jasno da nas opkoljavaju. Dobili smo odgovor da smijemo uzvratiti samo kada nas napadnu i dok napad traje. Srećom, među četnicima je bilo pijanih i drogiranih pa su počeli pucati bez razloga. Bilo ih je mnogo i samim tim su mislili da je sve gotovo.

Odlučili smo centar ne braniti iz centra, već u okolnim poljima, dok četnici nisu još bili grupirani. Sve smo dogovarali u trku. Bili smo već uhodana ekipa.

Kad smo uočili četnika ili kad nam ih je predstraža locirala, jurnuli smo na njih i pucali na njih jedinačnom vatrom iz pušaka. Kada bi nam oni uzvratili, sklonili bismo se iza zaklona i preciznom jedinačnom vatrom ih natjerali na povlačenje. Tako smo uspjeli protjerati nekoliko četničkih grupa.

No oni su vrlo brzo shvatili da nas nema mnogo pa su po nama raspalili ručnim raketnim bacačima i svim mogućim raspoloživim oružjem. Nismo mogli ni proviriti iz zaklona.

Jedan od nas dosjetio se da zajauče, zakuka. U početku smo stvarno pomislili da je ranjen. Oni su jurnuli na nas i razvila se međusobna žestoka razmjena puščane vatre. Od silne pucnjave nismo primijetili kako nam dvije grupe četnika dolaze iza leđa.

On je opet bio na predstraži, uočio je pokrete četnika i shvatio njihovu namjeru, te po njima otvorio vatru. Na taj je način otkrio svoj položaj i sam postao njihovom metom. Kada su garonjom raspalili po njemu, raspolovili su grmlje i slomili grane na drvetu. On se otkotrljao desno i tako izbjegao pogibiju. Pustio je da četnici pomisle kako su ga eliminirali, i kada su izašli iz zaklona i počeli mu prilaziti, pokazao im je kako ubojita može biti njegova puška.

Sa svitanjem su se četnici počeli povlačiti. Pustio im je da pokupe mrtve i ranjene. Ujutro se činilo kako je noć bila samo ružan san.

Sutradan smo saznali od jednog potporučnika JNA kako nas je napadalo 150-200 četnika, pristiglih iz Borova Sela i Srbije.

Opet smo mu zahvaljivali na pravovremenoj pomoći, a On je skromno umanjivao svoje zasluge posvetivši se revno poslovima u skladištu.

Bilo je očito da se sprema nešto veliko, jer se na srpskoj strani Dunava okupilo mnoštvo naoružanih četnika, a i noću su se uočavali njihovi veći pokreti. I iz Zagreba i iz Osijeka zapovijedali su nam da odgovaramo samo

na pogibeljne oružane napade. Kao da bi nas tridesetak i još toliko iz dalje policijske stanice uspjelo zaustaviti nekoliko stotina do zuba naoružanih četnika, koji su usto imali i potporu JNA tenkova i topništva.

Svi smo zajedno odlučili i poslali poruku da ćemo napasti postrojbu JNA, oduzeti im teško topničko naoružanje, a po mogućnosti i koji tenk, jer jedino smo tako mogli imati kakvu-takvu mogućnost da se obranimo.

Začudo, u roku nekoliko sati Dravom i Dunavom stigao je riječni brod koji je doveo smjenu, a nas vratio u grad. Nekim „čudom“ četnici su otvorili vodeni put koji je do tada bio neprohodan.

On je ostao u gradu.

Ubrzo su se naše slutnje obistinile i četnici, zajedno s JNA tenkovima i topništvom, zauzeli su u neravnopravnoj borbi Dalj, Erdut i Aljmaš. Tako se prva crta bojišnice pomaknula gotovo na sam grad.

I On je opet bio na prvoj crti obrane.

Jednom prilikom, dok su policijskim autom hitali na drugu crtu obrane prema voćnjacima kod Nemetina, kod nadvožnjaka ih je izraketirao mig i svi su bili ranjeni.

Usprkos ratnoj opasnosti i pogibelji, pripadnici Hitne pomoći brzo su stigli do njih, i samo mu je brza liječnička pomoć spasila život i ublažila posljedice ranjavanja.

Četnici i JNA nisu marili za oznake Crvenog križa ni bijele liječničke kute. Dapače, oni su im bili omiljene mete. Usprkos svemu, djelatnici Hitne pomoći u najkraćem su mogućem vremenu stizali do prvih crta i zbrinuli ranjenike.

Nakon oporavka i izlječenja, vratio se u policiju. Nastavio je s redovitim policijskim zadaćama, a u redovitim je smjenama odlazio na prvu crtu obrane.

U to vrijeme ni rata ni mira, uz prisustvo UNPROFOR-a, nije bilo četničkih pješačko-motoriziranih napada, kao ni topničkih djelovanja. Tu i tamo neki bi se četnik približio, zapucao ili bi možda tijekom mjesec dana palo nekoliko nepreciznih topničkih granata, što je naspram onih početnih 1000 dnevno, bilo gotovo pa zanemarivo.

Ipak, još je uvijek bilo opasno i pogibeljno.

U tim danima „rata“ bile su važne neratne zadaće. Kao npr. kuhanje, pranje suđa, držanje kruga baze urednim i čistim, gradnja klupa, stolova, nadstrešnice, roštilja, peći, skupljanje drva, uređenje i izgradnja wc-a i dru-

gih naoko nevažnih poslova koji su bazu činili ugodnijom i podnošljivijom za život. Mnogima se mučilo od same pomisli na te radnje, a On je neumorno radio i stvarao. Reklo bi se dobra duša baze, odnosno malog policijskog terenskog kampa.

Malo-pomalo stigle su vojno-ratne operacije Bljesak i Oluja. Njega, kao i većinu, zatekle su u posebnim pripremama na prvoj crti obrane grada i okolice.

Očekivao se veliki četnički napad i odmazda za pretrpljene poraze. Srećom, izostao je.

Došla je mirna reintegracija, a On se prijavio u riječnu policiju te i tamo zaslužio poštovanje svojih kolega.

Jedne zime nekakav konop im se zamotao oko propelera policijskog broda. On se bez razmišljanja skinuo i zaronio u hladnu vodu. Budući da je konop bio čvrst i dobro omotan, trebalo mu je vremena da sve to razmrsi, ali je uspio.

Usljedile su teške upale i duga liječenja.

Policijski zapovjednici poštovali su ga i cijenili. Iako je zbog invalidnosti uzrokovane ranjavanjem i bolesti mogao u invalidsku mirovinu, odradio je puni radni staž.

Navikao je mnogo raditi, dati se sav u posao i umirovljenje mu je teško palo. Do tada je bio izvrstan suprug, otac, djed. Primjieran u svemu, strpljiv i smiren, kako s odraslom djecom, tako i s malim unucima u pelenama.

Tada se nešto dogodilo. On, koji nikad nije povisio ton, počeo je vikati, svađati se bez ikakvog razloga. Počeo je odlaziti od kuće. Iz nekog razloga više nije imao strpljenja ni za normalan razgovor sa suprugom, djecom, unucima, prijateljima. Povlačio se u sebe, šutke razmišljao i onda opet bez nekog posebnog razloga odlučio otići od supruge i djece i odseliti na selo.

Supruga ga je obožavala, voljela, neprestano mu ugađala i opraštala te ga molila da se predomisli. No On je bio neumoljiv.

Nije prošlo puno vremena kako nas je sve šokirala vijest - objesio se!

Tuga, nevjerica i žalost grozna istina. Stvarnost je neumoljiva.

Iako sam bio na sahrani, ne želim vjerovati da ga nema, nego se nadam da ću ga sresti nasmiješenog u društvu supruge, s unukom na rukama.

NIKADA TI NEĆU REĆI ‚ZBOGOM‘, NEGO: DO NAŠEG SLJEDEĆEG SUSRETA, NEKA BOG BUDE S TOBOM!

VIII. PRIČA

Eksploziv

Kao i svaki slavonski dječarac jurio sam za loptom. Nisam bio nogometni virtuoz, ali trudio sam se i nadasve ga volio igrati. U susjednom malom mađarskom selu uvijek je nedostajalo igrača za prvu postavu te sam s lakoćom primljen u prvi tim. Tamo sam upoznao Njega. On je već bio, moglo bi se reći, nogometni veteran, ili još bolje, nogometni Mozzart. Često je u pomanjkanju trenera obavljao i tu funkciju.

Kasnije, sa suprugom je vodio mali lokalni kafić. Mnogo su radili, štedjeli i za tadašnje prilike bili dobro situirani. Osim kafića, ozbiljno su se bavili i poljoprivredom.

Početakom devedesetih, poput mnogih, aktivno se uključio u pobjedu Hrvatske priključivši se među prvima u Hrvatsku vojsku i obranu.

Rat je vrlo brzo njihovo malo mjesto doveo na prvu crtu isturene obrane. Nakon pada Vukovara i povlačenja branitelja iz Laslova, njihovo mjesto postalo je novo Laslovo. Svakodnevnice i cjelonoćne žestoke borbe iscrpljivale su branitelje do iznemoglosti. Morali su u početku improvizirati s malo lovačkog oružja i vrlo malo kalašnjikova. Možda dva-tri, najviše pet. Stoga je često odlazio u grad u zapovjedništvo policije i vojske tražeći pomoć. Ne u ljudstvu, nego u naoružanju, strjeljivu. Zapovjedništvo je i samo u tim prvim danima rata loše stajalo, tako da se gotovo uvijek vraćao neobavljena posla.

Onda je do njih došla vijest kako su pripadnici JNA napustili skladište TO u Lugu blizinu Čepina. Stigle su onamo već mnoge postrojbe, no na vratima i svuda uokolo bile su postavljene oznake minirano.

On je prvi krenuo. Vrlo brzo ustanovilo se da je većina tih oznaka bila lažna. Ipak, plašili su se napada zrakoplova i raketiranja te su brzo vozilima izvlačili strjeljivo i naoružanje. U tom žurnom radu zaboravili su na zrakoplove koji su tako nisko nadlijetali da su uspjeli probiti zvučni zid. Zagrmilo je poput atomske bombe. Eskadrila MIG-ova bombe je istresla između naselja i vojarne Lug. Nikada im nije bilo jasno jesu li to namjerno učinili ili su jednostavno promašili cilj. Kako god bilo, zahvaljivali su Bogu na pomoći i zaštiti.

U takvoj sveopćoj strci našla se nekolicina snalažljivih koji su kao slučajno nekoliko kutija naoružanja sklonili na sigurno. Kasnije su se time

okorištavali na način da su prodavali puške, okvire, strjeljivo, TT-ece bez okvira i sl.

On i njegova skupina naoružanje su odvezli u zapovjedništvo, a zatim na revers zadužili potreban broj pušaka, streljiva i naoružanja. Oni snalažljivi nisu na kraju baš dobro prošli. Vojna i civilna policija ih je, na osnovi njihovih prodajnih oglasa, pronašla i pretresom stana oduzela im vojnu opremu i oružje te protiv njih podnijela prijave.

S dobivenim oružjem mjesto je imalo puno više mogućnosti za obranom koju je On, zajedno s ostalim zapovjednicima, pomno planirao. Znao je točno gdje se nalazi svaka zemunica, zaklon, svaka puška. Poimence je znao i svakog branitelja. Cilj Mu je bio napraviti neprobojne, neuništive zaklone kako bi zaštitio branitelje od ubojitosti teških neprijateljskih topničko-minobacačkih granata. Usprkos svemu, ranjavanja su se događala. Nažalost, i ono najgore - pogibije. Sve to ostavljalo je duboke rane na njegovoj duši. Teško se s takvim ratnim strahotama suočavao, osobito jer je sa svakim braniteljem prijateljevao. Doživljavao je to kao osobni poraz.

Zajedno s mještanima bila je dogovorena diverzantska akcija kako bi pokušali onеспособiti jedan dio neprijateljskog topništva. Manja skupina, sastavljena uglavnom od domaćih mještana, poslana je na zadatak. Nosili su crne odore, a oko nogu ljepljivom su trakom zalijepili rezervne okvire pune strjeljivom. U rancima su ponijeli bombe i eksploziv.

Skupina je krenula u sumrak. Prva prepreka bila im je rijeka Vuka. Nisu se željeli smočiti pa su preko nje prebacili dva balvana. Mještani su izvrsno poznavali teren tako da su dobro napredovali i vješto kanalima izbjegavali minska polja, kao i mogućnost da budu opaženi. Pred jutro su stigli pred neprijateljsko mjesto.

Bilo je puno neprijatelja i nisu mogli odmah krenuti u akciju. Čekali su noć i promatrali neprijatelje. Bili su neugodno iznenađeni kad su među neprijateljima ugledali i svoje susjede – domaće četnike.

- Zar i on?! A bio je tako dobar, pošten... - u nevjerici su među sobom komentirali. On je za to vrijeme sa zebnjom iščekivao bilo kakvu obavijest od skupine. Bojao se da nešto nije krenulo po zlu jer su se već trebali vratiti.

Neprijatelji oko minobacača nisu postavili stražu. Skupina se uspjela do njih došuljati i izvaditi eksploziv. Međutim, tada su shvatili da nitko od njih ne zna stručno postaviti eksplozivnu napravu. A sve je bilo pripremljeno. I eksploziv, i sporogoreći štapić i detonirajuća kapisla. Uzalud,

kad nisu znali time rukovati. Ta ipak, oni nisu bili pravi učeni vojnici, nego ljudi koji su samo željeli obraniti svoje mjesto, pa i pod cijenu vlastitih života.

Na koncu su odlučili eksploziv ostaviti pored minobacačkih mina i na njih baciti ručne granate. Šestorica su se udaljila tristotinjak metara, a dvojica koja su izvukla kraće šibice, ostali su na desetak metara. Bacili su bombu i dali se u sprint prema ostalima.

Kada je to grunulo, zemlja se zatresla, a drveće polomilo. Bacače bombe zahvatili su šrapneli. Odmah su zakukali, ostali su došli do njih, stavili ih na leđa i krenuli u povlačenje.

Neprijatelji su brzinom munje dojurili sa svih strana i odmah krenuli u lov na njih. Oni su se povlačili istim putem – kanalom. Zadnja dvojica krajnjim naporom uspijevali su zaustaviti neprijatelje na sigurnoj udaljenosti.

Čuvši eksploziju, On je odmah poslao po njih branitelje koji su pohitali prema rijeci Vuki. Također je, unatoč zabrani nadređenih da se granate trebaju štedjeti, otvorio topničku vatru prema neprijateljima.

Za to je vrijeme skupina izložena smrtnoj situaciji, polagano napredovala. Dvojica ranjenih govorili su im da ih ostave i puzajući nastave bez njih prema sigurnosti. Oni će nastojati do svog zadnjeg časa držati odstupnicu.

Međutim, oni nisu željeli ni čuti za takvu njihovu hrabru gestu. Nastavili su puzajući i boreći se istovremeno. Povlačili su se mic po mic, vukući sa sobom i svoje ranjene suborce.

Nakon 12 sati takve borbe i kretanja, gotovo su stigli do svojih mještana-branitelja koji su im pošli u susret, kada je neki četnik bacio ručnu bombu među njih. Instinktivno, jedan mještandin-branitelj tijelom se bacio na nju i tako ostale zaštitio od sigurne smrti.

Neprijatelji su likovali, a domaći branitelji im još hitrije jurnuli u susret.

U žestokoj razmjeni vatre neprijatelji su izvukli deblji kraj i povukli se.

Pod puščanom i snajperskom vatrom, branitelji su uspjeli izvući ranjene i, nažalost, dvojicu poginulih branitelja. Jedan od ranjenih šrapnelom također je preminuo.

Po dolasku u sigurnost mjesta, izmiješale su se radost i tuga. Radost zbog uspješno obavljene akcije i povratka, a tuga zbog poginulih i ranjenih branitelja.

On je tu pogibiju i ranjavanje ponovno teško primio i osjetio se krivim zbog slanja mještana u akciju. Sve ih je i više nego dobro poznao i sama pomisao na obavještavanje obitelji poginulog bila je bolna. Jecaj i vrisak supruge zaboli poput uboda užarenog mača. Ipak, znao je da im to duguje.

Nakon razgovora s obiteljima, kao da mu se ucrtala još jedna bora na licu. Manje se družio i sve se više povlačio u sebe prepuštajući se samotnim razmišljanjima.

I kada bi se upustio u razgovor, bio je odriješit, uvijek je morao biti u pravu, a često bi se ljutito okrenuo, zalupio vratima i otišao. Često bez pravog povoda.

Srećom, uz manje pušcane incidente, pravih teških bitaka više nije bilo. Rat je bez velike pompe jednostavno prestao. Veći dio ljudi razvojačen je i pokušao se vratiti ranijim poslovima i životu.

On je imao sreće jer je bio privrednik i poslovi su mu i dalje dobro išli. Iako je imao novca, nije ulazio ni u kakve privatizacijske aranžmane. Bio je zadovoljan svojom imovinom, a često je nesebično i drugima pomagao.

No iz nekog se razloga često počeo svađati sa suprugom i kćeri. Ona je to neko vrijeme šutke i mirno podnosila, a onda, uvidjevši da to ne vodi nikuda, odlučila prekinuti život u svađi. Rastali su se. Ona je otišla živjeti u grad. Ostao je sam. Nakon nekog vremena zatvorio je kafić. Gotovo da ni s kim više nije komunicirao.

Pronašli su ga raznesene sljepoočnice. Pored njega ležao je samo pištolj. Nije ostavio nikakvu poruku.

Jednostavno je otišao.

Tenkouništavač

Pohađali smo zajedno srednju školu i skupa bježali s nastave odlazeći u kino gledati filmove Bruce Leeja, James Bonda... Zajedno smo išli i na nogometne utakmice navijati za naš NK Osijek. Tada nam se to doba činilo izrazito teškim, a sada vidim da ne kažu uzalud kako je đačko doba najljepše doba. Brzo je prošlo, a život nas je uputio različitim pravcima.

Devedesete je dočekao u malom slavonskom selu s većinskim srpskim stanovništvom. Ratne prilike sve su se više zahuktavale i zaoštravale te su pojedini susjedi po noći tiho s obiteljima odlazili u Srbiju.

U jesen '91., jedan od susjeda s kraja sela, kojeg je poznao i s kojim se nerijetko družio, ušao mu je u dvorište. Za pretpostaviti je bilo da je došao nešto posuditi, kakvu alatku ili ga zvati da mu pomogne nešto raditi. A susjed mu je mirno i otvoreno u lice rekao da On s obitelji ode odmah iz sela ako mu je mio vlastiti život i život njegove djece i žene!

Nije vjerovao vlastitim ušima. Visok, atletski snažne građe, zgrabio ga je za košulju i izvukao iz dvorišta na ulicu i rekao:

- Sram vas i stid može biti! Prijetite smrću mojoj obitelji!

Susjed se pokušao opravdati.

- Oprosti... ne ja... oprosti mi, Bože, i same pomisli na to.. ne ja... Ne, ne! Samo sam ti želio dobro...! A ti meni tako... Sam si kriv za sve što će te snaći! I tebe i tvoju obitelj!

Ispratio ga je prijetećim pogledom i dalje pod blagim šokom. Prišao mu je drugi susjed s kojim je bio kao s bratom. Zajedno su si pomagali oko svega.

- Jesi li ti čuo što je ovaj stao mlatiti?!

Susjed ga je samo mirno pogledao, slegnuvši ramenima.

- Dobro ti je i rekao! Odlazi što prije! Nemoj ništa uzimati - stavi obitelj u auto i bježi dok još možeš! Ponesiš li nešto više, ubit će te!

Okrenuo se i otišao u kuću.

On je i dalje bio u nevjerici. Ušao je u kuću i ljutito rekao ženi što je upravo doživio. Ona je zaplakala, pala mu u zagrljaj, plačuci:

- Što će biti s nama?!

Pokušao ju je smiriti.

- Nije to ništa... Pa to su naši susjedi... Sve će biti u redu!

Žena Ga nije slušala. Inzistirala je da pobjegnu.

Povela je djecu, uzela nešto malo odjeće, školsku torbu, sjela u auto i otišla svojim roditeljima u grad.

Ujutro je On otišao na posao. Navečer se vratio kući. Sve se činilo najnormalnijim.

U zoru su se začuli pucnji. Istrčao je u kućnim papučama i pidžami, a komšije su ga dočekale uperenim puškama. Prvi ga je udario kundakom u glavu. Pao je, a oni su ga i dalje nastavili tući kundacima.

Dotrčala je stara majka prvog susjede i počela vikati na napadače. Kleknula je kraj njega, obrisala mu krv s lica, ljutito pogledala sina i viknula:

- *Životinje!!*

Pomogla mu je da ustane, odvela ga do vrata, pokazala prema kukuružištu i suznih očiju prozborila:

- *Oprosti sinko, poludjeli su... Ne znaju što čine... Idi! Bježi! Zadržat ću ih dok god mogu!*

Sve ga je boljelo od udaraca. Stisnuo je zube i potrčao. Nisu ga pratili. Iz daljine je čuo pucnjave.

Brzo je uspio stići do sljedećeg sela. Dočekali su ga seljani koji su čuvali stražu. Vičući, uspio im je nekako objasniti tko je i zamoliti da ga prime. Prihvatili su ga tek kad mu je došao rođak koji je jamčio za njega. Seljani su posebno bili na oprezu jer su se bojali neprijateljske lukavosti. Opreza nikad nije bilo dovoljno i svakog tko je ulazio u selo, trebalo je provjeriti.

Tako je ostao i bez auta. Ipak, bio je mirniji jer je znao da su mu djeca i supruga na sigurnom.

Ubrzo nakon nemilog događaja, prijavio se u Hrvatsku vojsku. Bio je raspoređen na punkt do svoga sela odakle je gotovo mogao vidjeti svoju kuću.

Nakon pada Vukovara i Laslova i njegovo selo šutke je palo. Branitelji nisu imali protuoklopnih sredstava. Pokušali su puškama zaustaviti tenkove, ali jednostavno, bilo je nemoguće. Bez većih borbi, bili su prisiljeni na povlačenje.

Crta obrane pomakla se do grada. Ona je bila bolje organizirana, pripremljena, iako s još uvijek nedovoljno protuoklopnog oružja. Raspolažali su s možda dvije Ose, ručnim raketnim bacačem, s nekoliko kumulativnih tromblonskih mina za papovku. Nedostatno. Pravi vojni znalci bi na takvu opremu rekli:

- *Ništa.*

No u rukama branitelja to je bilo mnogo.

Jedan od branitelja uzeo je papovku, dvije kumulativne tromblonske mine i otišao s time gotovo kilometar i pol od crte obrane prema četnicima. Iskopao je dubok rov da može polustajati i prekrio se granjem. Čekao je znak od svojih suboraca kad mu se neprijateljski tenkovi počnu približavati.

Nije dugo prošlo i tenkovi su zabrujali. Ubrzo su stigli do njega, a branitelj s crte mu je preko motorole viknuo:

- *Sada!*

Svi su sa zanimanjem promatrali što će se dogoditi. On je na znak bacio bombu. Uspio je uništiti dva tenka. Ostali su se tenkovi i pješadija brže-bolje vratili.

Nakon pola sata iskrao se iz rova i krenuo nazad. Neprijatelji su ga opazili i počeli pucati prema njemu ručnim oružjem i topništvom. Lakše su ga ranili u ruku. Ipak, uspio se probiti do sigurnosti. Branitelji su ga dočekali s veseljem. Prozvali su ga tenkouništavačem i odnosili se prema njemu s posebnim poštovanjem.

On je još neko vrijeme boravio na toj crti obrane, a zatim je s nekoćinom prebačen na rub šume uz jedan bivši ribnjak. Nekoliko dana je, zajedno s ostalim braniteljima, neumorno radio na raščišćavanju ribnjaka od bodljikavog grmlja i drugog korova. Uspjeli su od nepristupačnog terena napraviti za život ugodan kutak. Prokrčili su i stazu do bivšeg ribnjaka. Posebno su morali biti na oprezu jer je ranija skupina branitelja isti prostor stihijski minirala. No nisu im zamjerali njihovu nevješnost. Pa do jučer su ti isti branitelji, baš kao i oni, orali njive, bili ratari, majstori raznih zanata. Vojne vještine bile su im strane. Uspjeh je bio što su prostor uopće i uspjeli minirati.

Od miniranog neprohodnog ribnjaka, branitelji su uspjeli napraviti za život sasvim funkcionalan tabor. Nastojali su svakom poslu pristupati ozbiljno i pošteno ga odraditi. Izradili su i nekoliko manjih zemunica za spavanje, a dnevni boravak im nije bio ukopan, nego su iskoristili dio ruba šume kao zaklon, a krov i zidove osigurali su vrećama pijeska.

Svaki je branitelj u tom njihovom malom taboru imao svoje zadatke i obveze. Uvečer bi uz logorsku vatru i gitaru pekli ulovljenu ribu, a ponekad bi se na vatri našao i pokoji fazan. On je bio strastveni ribič i nerijetko

ih je opskrbljivao pokojim kapitalnim primjerkom. Također su na visoko izgrađenoj, dobro zakamufliranoj čeki uvijek imali postavljenog osmatrača koji je dalekozorom neprestano promatrao neprijateljske linije obrane i na svaki iole sumnjivi pokret, obavještavao suborce o opasnosti.

Neprijatelji su ih često gađali snajperskim puškama i minobacačima. Kad bi neki branitelj bio ranjen, improviziranim su ga nosilima na rukama kroz nekoliko kilometara neprohodne šume nosili do ceste dok ne bi stigla prva pomoć.

Smjena im je trajala od dva do tri tjedna. On je, kao i većina ostalih branitelja, jedva čekao novi teren, smjenu. Ugodnije su se osjećali na prvoj crti obrane nego kod kuće. Većina njih bila je protjerana iz svojih vlastitih domova i s obiteljima su se nalazili u prognaničkim naseljima ili kod nekih rođaka, prijatelja koji bi im ustupili dio kuće ili stana. Na takvom skućenom prostoru često bi dolazilo do svađa sa suprugama, djecom, roditeljima. Najčešće zbog sitnica.

Na terenu toga nije bilo. Dapače, vladalo je izrazito međusobno poštovanje, tolerancija i razumijevanje. U trenucima ni mira ni rata često bi organizirali kakav turnir u beli, šahu, dominu, pikadu. Imali su i nadmetanja tko će skuhati bolje jelo. Pravili su fiš paprikaš, čobanac, grah, kupus, bundeve.

Naizgled kratko, ali ipak dugo razdoblje rata završilo je. On se razvojačio, zaposlio i vratio u svoje selo. Malo-pomalo uspio je i kući vratiti stari sjaj.

Zbog zdravstvenih problema otišao je u braniteljsku mirovinu. Tada su počeli problemi. Dotad gotovo idiličan odnos sa suprugom i djecom postajao je sve gorim. Sve češće svađe bez povoda i strogoća prema supruzi i djeci doveli su do razvoda.

Žena je s djecom otišla u grad. On je ostao sam. Posjećivao ga je jedino prijatelj s prve crte obrane.

Jednom prigodom tri je dana zaredom dolazio kod njega. Nije ga nalazio. Nije mu se javljao na mobitel. Na kraju je uz prisustvo susjeda odlučio na silu ući u kuću.

Na tavanu su ga našli obješenog uz poruku namijenjenu djeci u kojoj ih moli da mu oprostite za sve, podsjećajući ih na njegovu neizmjernu ljubav. Supruzi je ostavio samo jednu riječ:

- *Oprosti.*

SUPRUZI JE TIJEKOM POGREBA URUČENA HRVATSKA ZASTAVA. SVI SMO BILI NEIZMJERNO GANUTI KADA JU JE PRIVILA NA SVOJE GRUDI, A DJECA STAVILA SVOJU UPLAKANU GLAVU NA NJU I PROZBORILA: MOJ TATA. MNOGI PRIGOVARAJU ŠTO DRŽAVA FINANCIRA BRANITELJSKE POGREBE.

Bez prolivene krvi

Među prvima se prijavio kao dragovoljac u rano proljeće ,91. u Hrvatsku vojsku, koja se tada zvala Zaštitna satnija.

Bio je srednjih godina, ali željan znanja. Upoznali smo se prilikom moje kratke pokazne vježbe sklapanja i rastavljanja puške, njezinog punjenja i pražnjenja te uporabe tromblona. Upamtio sam ga po mnogo korisno postavljenih pitanja. Odmah se vidjelo da želi učiti.

Po pripadnicima Zaštitne satnije često su puškama s prigušivačima pucali srpski teroristi iz gradskih stanova ili krovova. Mnogi su bili ranjeni, a nažalost neki i ubijeni. Iako su branitelji raspolagali s vrlo malo oružja (koje je znalo biti posuđeno i iz muzeja!), često su se znali izlagati opasnostima, ponosno šećući gradom u svojim maskirnim odorama. Nisu se dali zastrašiti neprijateljskim pucanjima s krovova kuća. On se posebno isticao.

Sjećam se jedne prilike kada je MIG nadlijetao i raketirao, a On stajao za PAM-om postavljenim na prikolici tamića. Očekivali smo od njega da zapuca, ljuteći se na njega što to ne radi i dovikujući mu da je kukavica. Onda sam odlučio skočiti na prikolicu misleći da se nešto zaglavilo. Imao sam što i vidjeti. PAM uopće nije imao zatvarač! Bio je to muzejski primjerak! Kada sam to doviknuo ostalim braniteljima, oni su ga počastili gromoglasnim pljeskom i skandiranjem. Trebalo je imati velike petlje stati iza takvog PAM-a, a prema vama ide borbeni JNA MIG! Svaka čast!

U svim prigodama isticao se hrabrošću. Jednom se iz podruma kuće neke srpske obitelji otvorila puščana paljba na policijsko vozilo koje je slučajno prolazilo. Odmah je alarmirana specijalna policija koja je stigla brzinom munje. Uvježbanim i istreniranim radnjama tik-tak opkolili su kuću. Jedan se njihov pripadnik izuzetno vješto prikrao otvoru podruma s namjerom da u njega ubaci suzavac, kada se iznenada iz podruma izdigao srpski terorist i pogodio ga rafalom u prsa i na mjestu ubio.

On se odnekud pojavio, otrčao do ulaza podruma i u njega ubacio ručnu bombu, tzv. kinder-jaje. Iz podruma se začulo zapomaganje, a istaknuta je bila i bijela zastava. Specijalci su ozlijeđene teroriste odvezli u bolnicu na liječenje, a zdrave u istražni zatvor.

Bilo je tužno gledati kako nježno nose poginulog prijatelja.

Postalo je jasno da u gradu postoji organizirana četničko-teroristička skupina. Situacija je bila takva da nije bilo ni vremena ni ljudstva detaljnije istraživati.

Već istu noć dobili smo dojavu o grupi bradatih naoružanih muškaraca između Drave i jednog prigradskog mjesta. Bili smo sastavljeni dijelom od pripadnika Zaštitne satnije, Specijalne policije i Policije za posebne namjene. On je također bio prisutan. Samom akcijom rukovodili su specijalci jer su bili najobučeniji i najspremniji. Zapovjednik specijalaca ustao je i viknuo bradatim naoružanim muškarcima:

- Položite oružje! Predajte se! Opkoljeni ste od pripadnika Hrvatske policije...!

Nije uspio ni završiti rečenicu, a već su počeli pucati u njegovom smjeru i svuda uokolo. Bradonje su u svom arsenalu imali tri-četiri garonje, a kada su oni zagrmili zviždalo je, zujalo, ficukalo na sve strane. Slomljene grane su padale, a travu kao da je kosila nevidljiva kosa! Odnekud su izvukli i raketne bacače. Specijalci su bili blokirani.

U toj situaciji, On je došao do nas i rekao da ih mi štitimo, dok se oni puzajući prikradu bradonjama i s boka ih napadnu noževima. Nisam mu ni stigao reći kako je to nemoguće, a oni su već hrabro bili krenuli. Držeći se zaklona, jedinačnom preciznom paljbom željeli smo prisiliti bradonje na uzmak i zauzimanje zaklona. Međutim, oni se nisu imali namjeru povući, već su išli prema nama pucajući.

Ipak, specijalci su se uspjeli izvući iz nastale situacije pucajući rijetko, ali pogađajući svaki put cilj bez pogriješke. Mi smo malo zastali, lijevo-desno se kretali od drveta do drveta, privukli svu četničku vatru i nije nam bilo nimalo ugodno. U to su specijalci i pripadnici Zaštitne satnije gotovo istovremeno stigli do bradonja i skočili na njih, na što smo i mi jurnuli u susret.

Do našeg dolaska bradonje su već bile svladane. Valjda samo Božjom pomoći i zaštitom nitko od nas nije bio teže ranjen ni poginuo. Čak ni bradonje nisu imali poginulih, samo nekoliko teže i više lakše ranjenih. Svi su bili zbrinuti u gradskoj bolnici, a neozlijeđeni od strane specijalaca privedeni u istražni zatvor.

Nismo stigli ni predahnuti, a već nam je bila javljena nova sumnjiva situacija. Ponovno smo svi bili na svojim položajima.

On se s pripadnicima Zaštitne satnije vratio u bazu standardnim zadacima. Iz civilstva je bio poznat kao izvrstan mehaničar. Popravljao je poljo-

privrednu mehanizaciju, tako da se i u vrijeme stvaranja Hrvatske vojske za njegove zlatne ruke uvijek našlo posla. Za nas je s nevjerojatnom lakoćom riješio problem paljenja na Land Roverima i na kamionima. S lakoćom je rješavao i kvarove druge prirode. Mnogi kojima je pomagao prije rata osobito su ga cijenili i poštovali. Nije mu bilo teško doći u bilo koje doba dana ili noći na hitnu mehaničarsku intervenciju. Često je odlazio i na njive, kada bi zaštekao koji traktor, kombajn, sijačica ili neki drugi poljoprivredni stroj, najčešće u jeku sezonskih poljoprivrednih radova. Nerijetko poljoprivrednici nisu imali novaca da mu plate, pa bi ih On čekao koliko treba ili uzeo u zamjenu neki njihov proizvod - kukuruz, žito, krumpir, prase i sl. Tako je stekao mnogo prijatelja. Ta su poznanstva često u određenim situacijama bila od velike koristi.

Jednom je prigodom bila dojavljena obavijest kako u malom slavonskom selu, naseljenom uglavnom srpskim stanovništvom, treba doći do sastanka s oficirima JNA i podjele oružja. Netko se sjetio da On i tamo ima poznanstva. Kontaktirali smo Zapovjedništvo zaštitne satnije i s njihovim pristankom, uključili Ga u akciju.

On se spremno odazvao pozivu. Obukao je svoju civilnu odjeću i sjeo u stojadina. Nije želio da itko ide s njim kako ne bi bilo ništa sumnjivo. Odbio je uzeti i pištolj. Mi smo ga dopratili do sela, skrenuli na neki prteni put, zamaskirali vozilo i stali osluškivati. O lošem ishodu akcije nismo htjeli ni razmišljati. Ako nešto pođe po krivo, reagirat ćemo instinktivno.

Selo je tada još uvijek živjelo normalnim životom. Nije bilo barikada ni bilo kakvih ratobornih izjava od strane mještana.

Ubrzo se vratio.

- Kulen je preljut... pivo ledeno hladno... - govorio je tako držeći nas neko vrijeme na ledu.

Onda se nasmijao i rekao da mu je poznanik objasnio da s četnicima i njihovim glasnogovornicima nisu željeli ni razgovarati i da poštuju Hrvatsku kao svoju domovinu, ali budući da im dolaze visoki oficiri JNA, njima se može i mora vjerovati.

- Ipak je to JNA!

Rečeno im je da će te večeri u 22 sata civilnim tamićem biti dovezeno i dijeljeno oružje koje će svi zadužiti i ujedno postati TO JNA.

Naš plan bio je čista improvizacija. Pred selom smo trebali glumiti četnike i izvršiti primopredaju oružja. On je trebao ostati u civilu. Međutim,

naš plan nije tekao kako smo ga zamislili jer se ispred tamića kretala vojna kompanjola. U njoj su bili vozač i dva oficira. On se predstavio kao komandant TO sela i uputio ih da vozač i oficiri iz kompanjole nastave dalje do dogovorenog mjesta kako ništa ne bi bilo sumnjivo. Mi smo trebali vojnički preuzeti oružje, upisati brojeve pušaka i na zaduženje ga uručiti budućim pripadnicima TO-a, kasnije doći do njih i usporediti podatke. Oni su mu u potpunosti povjerovali i poslušali ga. Naprosto je bio preuvjerljiv! Čim je kompanjola malo odmakla, vozača i suvozača razoružali smo i potjerali u polje, a On je preuzeo volan tamića i uz našu ga pratnju odvezao u zapovjedništvo.

Sutradan i sljedećih nekoliko dana vladala je tišina. Nitko se nije raspitivao ni za tamić, a još manje za oružje i strjeljivo.

Stotinjak pušaka, kada ih gotovo i nemate (ako ne računamo lovačko oružje) značilo je izuzetno mnogo za obranu Grada i mnogih sela nastanjenih nesrpskim stanovništvom. Uz puške smo bili dobili i bojevo ispravno strjeljivo. A što je najvažnije, sve smo to dobili bez ispaljenog metka, ranjenih i poginulih. On je svojim djelovanjem bio najzaslužniji za uspješno izvedenu akciju. Stoga je bio predložen za mjesto zapovjednika voda u Zaštitnoj satniji, no on je to skromno odbio. Rekao je da je to za njega previše i da će biti zahvalan ako ostane na mjestu gdje je i do tada bio.

* * *

Rat se nastavio punom žestinom i padom Vukovara. Gotovo bez borbe, prisilio je neka sela na povlačenje. Ista sudbina zadesila je i njegovo selo.

On je uzalud pokušavao pronaći smještaj svojoj obitelji. Na kraju je bio prisiljen odvesti ih u Njemačku. Ostao je ondje do kraja rata. Nitko mu to nije mogao zamjeriti. Kad je bilo najteže, dao je najviše i svi su imali samo hvalospjeve za njegovo sudjelovanje u ratu. Njegova hrabra djela neprestano su bila prepričavana.

Nakon rata uspio je obnoviti i urediti obiteljsku kuću. S obitelji je živio mirnim i sretnim životom.

Sve se činilo u redu.

Ipak, stvari nisu uvijek onakve kakvima se čine.

Nekoliko godina poslije sve nas je poput groma iz vedrog neba ošinula vijest o Njegovom samoubojstvu.

XI. PRIČA

Bumbar

Kraj studenog 1991.

Rat je, nakon pada Vukovara i Laslova, brzinom svjetlosti stigao do sela. Po noći su svi mještani bili evakuirani. Jedva su se stigli obući. Neki su u vrećici uspjeli ponijeti komad kruha. Svi ratno sposobni muškarci ostali su braniti selo.

Samo Božjom pomoći i zaštitom uspjeli su spasiti selo od pada, a onda i od razaranja, pljačke, paleži. Po tko zna koji put dokazali su da ne pobjeđuje uvijek Golijat. Bili su naoružani lovačkim naoružanjem, ali i hrabrošću, srcem i odlučnošću velikom do neba. Branili su odstupnicu djeci, ženama, majkama. Tada je zec postao lav.

Usprkos malobrojnosti, lošem naoružanju, žestokom tenkovskom, pješачkom i četničkom napadu nisu odstupili ni milimetra. Nažalost, bilo je i poginulih i ranjenih. Ipak, njihov glavni cilj, sigurna evakuacija žena i djece u potpunosti je uspjela i svi su zdravi i neozlijeđeni stigli do odredišta.

Mnogi su bili zbrinuti u prijateljskoj Republici Mađarskoj, a oni, koji su imali obitelji u sigurnim dijelovima Hrvatske, Njemačke ili drugih zemalja, otišli su k njima. Tako je i moja bliža i šira obitelj došla u Podravinu. Mnogi dobri ljudi pomogli su u okviru svojih mogućnosti, netko i više od toga.

Zamolio sam liječnike da me puste iz varaždinske bolnice na nekoliko dana. Želio sam roditeljima, sestrinoj i tetkinoj obitelji s unucima donijeti najnužnije stvari s prve crte obrane. Liječnik je nevoljko vrtio glavom i rekao da to nikako nije moguće.

- Gospode Bože, hodate uz pomoć štaka! Lijeve noge još vam uvijek krvare, a vi bi na prvu crtu!

Uvjeravao sam ga da ne idem u borbu i na kraju me pustio uz moje potpisivanje da prekidam liječenje na vlastitu odgovornost.

Lijepo je bilo ponovno obući maskirnu odoru. Putovao sam stojadinom. U pravcu Osijeka nije bilo prometa, ali zato je iz pravca Osijeka u pravcu Zagreba bila gotovo neprekidna kolona vozila dugačka preko stotinu kilometara. Nikada ne bih ni pomislio da u Slavoniji ima toliko vozila. Na mnogim punktovima zaustavljali su me, pregledavali, provjeravali propusnice, dozvole za kretanje.

Dugo mi je trebalo da stignem do Grada. Negdje oko Donjeg Miholjca kolonu su napali zrakoplovi. Ljudi su preplašeno izlazili iz svojih automobila, autobusa, kamiona i tražili zaklone u kanalima, poljima. Zrakoplovi su se uz veliku buku obrušavali, pucali iz mitraljeza, izraketalirali dva-tri kamiona, a zatim otišli.

Sav taj napad trajao je nekoliko minuta, a nama napadnutima činio se poput vječnosti. Svi smo bili smrznuti, ozbiljni i ljuti. Djeca su plakala, a prestrašene ih majke pokušavale utješiti.

Ubrzo su automobilima dojurili policajci i gardisti te pokrenuli ljude u vozila i organizirali promet.

U Grad sam stigao po mraku. Odmah sam otišao u vojni odsjek, a zatim u policiju kako bih dobio dozvolu za kretanje i povratak. Na putu sam susreo stare ratne znance. Jedan od njih ponudio mi je prenoćište, upozorivši me da po noći nije preporučljivo hodati sam Gradom. Naime, Grad je i noću često bio granatiran, a nekoliko četnika noću se uspijevalo provući kroz naše linije obrane pucajući po braniteljima, najčešće pojedincima. Zato opreza nikad nije bilo dovoljno i prihvatio sam njegov poziv.

Znanac je u stan zbrinuo još jednog branitelja. Tada sam upoznao Njega, pripadnika Bumbara. Bio je branitelj srednjih godina, oženjen, otac dvoje djece. Prognan iz svog doma. Žena i djeca bili su u izbjeglištvu kod rođaka u Njemačkoj. Svi su ga poštovali kao izuzetno marljivog, poštenog i moralnog obiteljskog čovjeka.

U trenutku kad smo se upoznali u ruci je držao krunicu. Velika većina nas krunicu je nosila oko vrata ili na ramenu i ona je bila naše vjersko utočište u teškim trenucima.

Primijetio je da sa zanimanjem gledam u njegove ruke.

- Ne molim krunicu, ako ste to pomislili. Ne prekidate me, a da budem iskren, i ne znam ju ispravno moliti. Uzeo sam ju u ruku da budem srcem i dušom bliže Bogu... Da Ga zamolim da pomazi moju djecu, dade im hrane, pregleda zadaću... poigra s njima mlin... učini ih sretnima... Eto, to sam molio milosrdnog Boga! - uzdahnuo je, poljubio križić i stavio krunicu oko vrata.

Potom nam je skuhao kavu i tako smo počeli razgovarati do dugo u noć. Razgovarali smo o svemu i svačemu. Imali smo zajednički jezik kao da smo se poznavali godinama.

Sutradan, naš se zajednički znanac vratio u vojni odsjek, a ja sam s

Bumbarom otišao na sok i kavu prije rastanka.

Hodajući ulicom odjednom se začuo fijuk granata i to onaj kao kada pada blizu. U trenutku sam se bacio na asfaltiranu stazu i otpuzao do kakovog-takovog zaklona. Istovremeno je negdje tresnulo, a crjepovi su letjeli na sve strane uz zaglušujuću detonaciju. On je mirno stajao i samo se zainteresirano s laganim smiješkom na licu okrenuo prema meni, dohvatio štaku i rekao:

- Idemo!

Nije prošlo ni pet minuta kada smo čuli novi fijuk granata. On je s jednakom mirnoćom ostao stajati, a ja sam se ponovno bacio na zemlju u potrazi za zaklonom. Nakon četvrtog fijuka granata, mirno mi je rekao:

- Ako tako nastavite, nikad nećemo stići do kafića! Ako je suđeno, nikakav zaklon neće vam pomoći! Budite spremni doći pred Boga! Ispovijedite se, očistite od grijeha i strah će nestati! Bog je s vama, s nama, uz nas i svi ćemo jednog dana biti pozvani! Tko smo mi da određujemo kada će to biti i na koji način!

- U redu. - odgovorio sam - ali Bog je i poručio: „Čuvaj se, čovječe, i ja te čuvam!“.

Nastavili smo dalje. Ipak, nisam se više bacao na svaki fijuk granate, samo trgnuo.

Kafić je bio u podrumu. Ispred prozora i vrata ukoso postavljene daske, a na njih naslagana dva reda vreća s pijeskom. Iako je bilo rano jutro kafić je bio dupkom pun. Jedva smo uspjeli ući. Budući da sam bio na štakama, dvojica, koji su već bili u kafiću, čim su me ugledala, pomogli su mi ući. Odmah se stvorila slobodna stolica i svi su nas počeli častiti.

Svirala je glasna glazba, slavonske tamburice. Bumbar mi je objasnio kako konobar ima dvije motorole - jednu s policijom, a drugu s vojnim zapovjedništvom i u slučaju potrebe svi kreću na mjesto najžešćeg napada ili, u slučaju Bumbara, na minobacački položaj.

S radija su počeli puštati hrvatske borbene pjesme i Bumbar me upitao idem li s njima u slučaju akcije. Potvrдно sam kimnuo glavom.

- Čim puštaju borbene, negdje je teška tarabana! – rekao je.

- Nema problema, vojsku sam odslužio na minobacačima 120 mm, mogu samo pomoći. Bio sam stažo, izašao sam iz vojske s činom vodnika! – spremno sam mu odgovorio, uistinu želeći biti od koristi.

I zaista, nije bilo prošlo dugo vremena i konobar je ugasio glazbu, upalio

sva svjetla i rekao da Saponija kod Nemetina popušta.

Svi su pojurili van i uskočili u vozila. Prevozili su se i u prtljažnicima.

U kafiću je bio još jedan Bumber i mi smo vozilom krenuli na njihov minobacački položaj. Vozio je kao da smo na auto-utrkama i brzo smo stigli. Bumbari su već djelovali, bilo je šest minobacača školski postavljenih, ukopanih. On se priključio posluži, a ja zapovjedniku gdje se vršila korekcija vatre. Izviđač sa silosa javio je da smo prvim plotunom prebacili četnike. Počeo sam izračunavati nove elemente za gađanje, kada je dotrčao jedan poslužitelj s vatrene linije i pitao nas kako stojimo. Dok sam mu govorio da malo pričeka, on je pitao izviđača o našoj vatri, a zatim otišao do minobacača, malo pomjerio cijev minobacača u vis u desno i ispalio granatu.

- Pun pogodak! - uslijedio je odgovor izviđača, a zapovjednik mu je viknuo:

- Javi ostalima kutomjer i daljinomjer!

On je odgovorio:

- Ne znam ti ja to!

Obojica smo se pogledali iznenađeno i začuđeno.

Ipak, ubrzo smo uspjeli uskladiti sve minobacače i plotun je bio ubitačan za četnike, koji su se odmah nakon njega povukli. To je bilo dobro. Nije bilo previše granata i svaka se čuvala. Pri ispaljivanju nije smjelo biti pogrešaka i isključivo se granatiralo četnike u napadu.

Prišao sam onom preciznom Bumberu i upitao ga kako mu je uspjelo ispaliti onako preciznu granatu.

- Jednostavno osjećajem! Od malena sam se igrao praćkom, bacao kamenjem i za razliku od drugih, uvijek sam pogađao! Imam to u sebi! Jednostavno osjetim što trebam učiniti i znam da bi' i prozor mogao pogoditi... Jednostavno znam da to mogu, ne pitajte me puno o tome... Ne mogu vam to matematički objasniti! Ja to znam i ja to mogu! I to je to!

Potapšao sam ga po ramenu, nasmijao se i na štakama krenuo do zapovjednika. Uzeo je jednu štaku i pomogao mi. Svi su bili jako susretljivi.

Sa zapovjednikom sam razgovarao o promjeni položaja jer nakon vatre četnicima neće puno trebati da počnu granatirati položaje. Na kraju smo se dogovorili da pitamo sve Bumbare. I stvarno, jedan se dosjetio šumarka na čijem rubu je udubljenje od iskopa zemlje. Pozvani su kamioni, a dio Bumbara je s inženjerima otišao iskopati rovove i zaklone.

Tek što su minobacači bili prikopčani i tek što smo se udaljili stotinjak metara, po položaju su počele padati granate. Ružno je bilo i gledati i slušati tu

kanonadu granata, a još strašnije zamisliti što bi se dogodilo da smo ostali. I Bumbarima i njihovom zapovjedniku sve čestitke. Moglo ih se samo poštivati i diviti se. Bili su savršeni.

* * *

Bumbari su ostali zajedno do kraja svih borbenih djelovanja. Sudjelovali su u mnogim bitkama i bili potpora našim snagama.

On me odvezao do automobila. Pozdravili smo se i obećali jedan drugome ponovan susret.

Vratio sam se u rodno selo, natovario u automobil i prikolicu jorgane, perine, deke, odjeću, obuću, školske torbe i vratio se u Podravinu. Imao sam sve potrebne dozvole i potvrde i na putu nisam imao nikakvih problema. Obitelj se, poput male djece, veselila kad je vidjela svoje stvari. Zapitkivali su me o svojim muževima, očevima, kućama. Lagao sam, govorio kako je mirno, tiho, da uopće nema borbi te kako oni uživaju.

Sutradan sam se javio kirurgu u Varaždinu u bolnici. Vikao je na mene iz sveg glasa kada je vidio moju lijevu nogu, koja je pocrvenila i počela plaviti.

-Je li bilo vrijedno toga?! - grmio je na mene.

Šutke sam ga promatrao i potvrdno kimnuo glavom.

U bolnici sam ostao još dugo.

Nedavno, kada su klinici bacili petardu blizu mene, sjetio sam se Bumbara i odlučio pozdraviti Ga. Javio sam se ratnom suborcu, a on mi je odgovorio:

-Zar ti ne znaš? On nas je ostavio... Otišao je...

Ispričao mi je kako se On nakon mirne reintegracije s obitelji odlučio vratiti vlastitoj kući. Uspjeli su dovesti pola stvari, a žena i djeca kamionom su otišli po ostalo, dok je On ostao sam u kući. Kada su se vratili, djeca su uzaludno zvala:

-Tata! Tata!

Našli su ga obješenog o kvaku.

Poznanik i ja zajedno smo otišli na grob, pomolili se i u tišini prisjetili istinskog heroja.

DO NAŠEG SUSRETA, BUDI MI DOBRO, PRIJATELJU!

XII. PRIČA

Vanga

Upoznali smo se u čudnim okolnostima. U ljeto '92 premješten sam u veliku vojarnu u Puli. U njoj je došlo do otkazivanja poslušnosti ročnika prema svojim zapovjednicima. Svi časnici i dočasnici u vojnoj izobrazbi bili su bivši oficiri i podoficiri JNA.

Kako to biva, jedan ročnik iznio je dezinformaciju da ti oficiri ni pod koju cijenu nisu željeli na ratište. Iako je, da budemo iskreni, bilo i takvih, ali veoma malo, bit je bila u tome da ih jednostavno nisu željeli slušati ni vojnički se ponašati. Tako je nekolicina časnika i dočasnika iz gardijskih brigada s iskustvom u vojnoj obuci i izobrazbi poslano u ispomoć, uključujući i nas iz III. gardijske brigade.

Čim su nas ugledali, ročnici su ustajali, pozdravljali, pljeskali i bilo je očito da tu neće biti velikih problema. Nismo imali vojne akademije JNA, ali imali smo strašno ratno iskustvo i naše poimanje vojske i vojnika bilo je drastično različito od oficirskoga. Za nas je svaki vojnik osoba i svaki je po nečemu izuzetan, važan i može dati najviše u onome što najbolje zna. Nismo od vojnika stvarali broj bez imena i prezimena, poslušnika kojeg ćemo poslati u ratnu mesnicu da postane topovsko meso, gdje će se vojni akademci igrati rata životima ročnika, djece.

Učili smo ih da razmišljaju svojom glavom, i da, ako uoče grješku, razgovaraju sa zapovjednikom; on će ih poslušati i učiniti ono najbolje, jer i on je samo čovjek i može pogriješiti, a naši ratni zapovjednici upravo su zato i veliki jer znaju slušati i ispraviti pogriješku. Među njima nema zle krvi.

Brzo sam postao zapovjednikom satnije. Jedan od dočasnika, bivši podmorničar, prodavao je automobil i zajedno smo ga krenuli isprobati. Nisam pio alkohol, no on je inzistirao da se obavljena kupoprodaja mora proslaviti. Mislio sam da mi od jedne bevande neće biti ništa. No nije završilo na jednoj.

Išli smo od lokala do lokala i tako u jednom bircu sve koji vole Hrvatsku častili pićem. Svi osim jednoga prihvatili su piće. Taj koji nije prihvatio piće rekao je:

- Ne pijem s ustaškom bandom! I ovo nije Hrvatska, nego Jugoslavija!

Uzeo je čašu, istresao piće i pljunuo. Nije se ni snašao, a već sam bio na

njemu, natjerao ga da klekne i vikao:

- Polizat ćeš svaku kap!

U trenu je probljedio, počeo plakati, zapomagati, vikati da voli Hrvatsku. Molio je da mu oprostim.

Nisam popuštao, alkohol nije dopuštao da djelujem razumno.

I onda je pristupio On, visok oko 180 cm, obučen u crno, atletski građen, s crnom beretkom i maramom oko vrata, sa zbrojevkom u futroli za pojasom. Stavio mi je ruku na rame, a tome što kleči pružio drugu da ustane i ponudio mu piće za Hrvatsku. Odmah je prihvatio i iskapio kao i svi, a zatim izljubio i mene i Njega. Tada je sam sve prisutne počastio pićem za Hrvatsku.

Kada je platio, okrenuo se i pošao prema izlazu. On ga je zaustavio i rekao:

- Čekaj, popit ćeš još jedno piće s nama! Ovo piće pijemo u čast svim časnim Srbima i Crnogorcima!

I iskapio do dna. Taj je opet probljedio, a On mu je rekao:

- Ne stidi se svog porijekla i razmisli prije nego nepravedno osudiš. Nas se ne trebaš bojati, boj se četnika, jer i ti si za njih ustaša.

Taj zatim nije otišao, ostao je s nama, pjevali smo i hrvatske, talijanske, crnogorske, pa i neke srpske narodne pjesme. Taj je postao poznat po tome što je uvijek, gdje god i kad god, branio Hrvatsku i njene branitelje i nerijetko je iz kuće istjerao sunarodnjake koji su govorili suprotno.

A On i ja već smo tada stvorili poseban međusobni odnos. On je bio pripadnik ratne postrojbe koje su se zvale Vange, po legendarnom morskom čudovištu koje živi u podmorju Brijunskog otočića Vanga.

Među prvima se javio i priključio u ljeto ,90. pripadnicima HOS-a u Zagrebu. Prošao je izuzetno tešku i zahtjevnu vojnu obuku. Od svoje ušteđevine sam si je ilegalnim kanalima kupio naoružanje; revolver i američku jurišnu pušku.

U petom mjesecu ,91. njih nekolicina HOS-ovaca dragovoljno se javilo za opasan zadatak miniranja benzinske crpke u JNA vojarni u Zagrebu. Tada je još uvijek vladalo uvjerenje da krećemo u akciju zajedno sa Slovencima i istovremeno napadamo vojarne JNA diljem Hrvatske. Budući da su oni bili HOS-ovci, nije im na vrijeme objavljeno da je akcija obustavljena. On i nekolicina HOS-ovaca već su se dvije noći i dana malo po malo prikradali benzinskoj crpki u vojarni. Nisu imali sredstva

veze i dvojica HOS-ovaca krenula su njihovim tragom s namjerom da ih zaustave u akciji. Ispod žice iskopali su tunel i već postavljali eksploziv u srcu vojarne JNA, kada su dvojica dotrčala do grupe i brzo im iznijeli zapovijed o odustajanju od akcije. Zajedno su, ne skrivajući se, otrčali do otvora tunela. Vojnici JNA već su ih uočili i pucali u njihovom smjeru. On je zadnji ostao i baš u trenutku kada se pridigao da skoči u tunel, pogodio ga je tromblon u rame.

Srećom, vojnik JNA nije skinuo osigurač koji mu je slomio desno rame i srušio ga na tlo. Suborci su izašli iz tunela i povukli ga u nj, a oko vojarne se već stvorilo mnoštvo građana, gardista i policajaca tako da pripadnici JNA nisu krenuli u potjeru za grupom.

Trebalo mu je nekoliko mjeseci da se oporavi i ponovno normalno koristi desnom rukom.

U međuvremenu je stigla zapovijed o rasformiravanju HOS-a u Republici Hrvatskoj te se On priključio Vangama.

U vrijeme odvijanja akcije na zadarskom području, Vange su imale važnu zadaću. Zajedno s drugim postrojbama izvele su jednu od prvih napadnih akcija u kojima je neprijatelj natjeran na povlačenje i bijeg. Vange su napredovale, iako su bili pod teškom neprijateljskom topničkom vatrom. Zna se koliko je razorna topnička granata kada padne na kamen: ne samo da ubija svojim šrapnelima, nego i kamenjem koje velikom brzinom leti na sve strane. Vange su prošle brisani prostor i gotovo u borbi prsa o prsa natjerali četnike na bijeg. Duboko su, poput klina, ušli u neprijateljski teritorij. I druge postrojbe odbacile su neprijatelja, ali ga nisu tako daleko pratili.

U jednom trenutku shvatili su da su otišli predaleko i da se moraju vratiti u liniju s ostalim postrojbama. Počeli su se lagano povlačiti. U međuvremenu je četnicima stiglo pojačanje, te su se osilili i krenuli u protunapad, tako da su se Vange našle u nezavidnom položaju. On je trčao lijevo-desno, naprijed-nazad, neprekidno pucao pojedinačnom vatrom i zadnji se povlačio štiteći ostalima odstupnicu. Oko njega je sve prštalo, fićukalo, iskrilo i dimilo se, no On je bio neumoran. Znao je vrišteći potrčati prema četnicima, a oni bi, iako je On bio sam, bacili puške i potrčali prema nazad. Dojurio bi, uzeo te puške, jednu stavio preko leđa, a drugu u ruke i pucao prema njima te se ponovno povlačio. Božjom zaštitom nije bio nijednom pogođen.

Gotovo je sam na sebe privukao svu četničku pažnju i vatru i tako ostalima omogućio nesmetano povlačenje. No, ratni drugovi iz Vangi nisu ga ostavili na cjedilu; vičući i pucajući dojurili bi mu u pomoć i tako su se čitav dan uz borbene okršaje povlačili iz neprijateljske pozadine. Često su im četnici dolazili i s boka. Uz minimalne gubitke uspjeli su stići do poravnjanja s ostalim postrojbama. I tu su napravili obrambene zaklone i rovove. Morali su se dobro zaštititi jer su četnici nakon prestanka naših napadnih djelovanja mnogobrojnim topničkim oruđem neprekidno granatirali naše položaje. Odlično su surađivali sa susjednim postrojbama.

On je bio odličan slušatelj i tako je od jednog domaćeg mještana čuo za put kojim se može doći do neprijateljske pozadine, uz određeni rizik prolaska kroz minsko polje. Mještana je već nekoliko puta odlazio u izviđanje i donosio podatke o četnicima i položajima njihovih tenkova i topova. Uz to je čuo da u nekoj kući drže zarobljene hrvatske civile. Nekoliko puta tražio je odobrenje od zapovjednika da ode s dotičnim mještanimom u izviđanje. I kada je konačno dobio zeleno svjetlo, mještana nije bilo. Otišao je prije nekoliko dana i već se odavno trebao javiti, no od njega ni traga ni glasa. To je kod Njega samo pojačalo odluku o akciji izviđanja. Naposljetku ga je zapovjednik pustio uz zamolbu da pazi na sebe i da se ne izlaže pogibelji.

Uzeo je svoje naoružanje, nešto hrane i vode i krenuo. Dogovorio se za lozinku radi prepoznavanja u slučaju da se ne stigne vratiti u dogovoreno vrijeme. Lozinka je bila Majka, a odziv Domovina. I tako je lagano puzajući krenuo u mrak.

Za dana je stigao do jednog suhozida kako mu je mještana i rekao. Šuljajući se uz njega krenuo je dalje. Uspio se provući pored četničke straže. Uopće nisu bili usmjereni na osmatranje i osluškivanje. Skupili su se u krugu oko vatre, pili, razgovarali, pjevali. Uskoro je naišao na prve topničke položaje. Pažljivo ih je prebrojio i skinuo koordinate s karte te ih upisao u blok. Nastavio je dalje.

Pomno je zapisivao sve viđeno i uredno zapisivao koordinate četničkih položaja, kao i onih topničkih. U četničkoj pozadini zatekla ga je već peta noć. I dok se tako noću tiho prikradao, čuo je odnekud glazbu. Skinuo je sa sebe ranac, dopunske okvire i s onim najnužnijim – borbenim – puškom, bombom, nožem, pištoljem - krenuo u pravcu glazbe. Uskoro je uočio osvjetljenu kuću s gospodarskim zgradama. Zastao je, pomolio se, vratio

krunicu oko vrata, izvadio boju za maskiranje i prstima je nanio na lice. Tiho, oprezno se prikrajajući stigao je do kuće. U kući je uočio nekoliko četnika za stolom kako se pijani grle, pjevaju, dižu ruke u zrak, razbijaju čaše i boce. Bio je svjestan da mora brzo donijeti odluku o djelovanju te je prvo odlučio istražiti ostale zgrade, da tamo slučajno nema još četnika.

I dok je tako istraživao čuo je jecaje. Nikako nije mogao dokučiti otkuda dolaze. Sat vremena pregledavao je i nije ništa otkrio.

A onda je uočio poklopac septičke jame. Prišao je i oslušnuo, otvorio poklopac i osjetio smrad tijela u raspadanju i vidio ruku koja se podiže prema njemu. U djeliću sekunde uplašio se, u drugom djeliću shvatio da se radi o ljudima. Uhvatio je pruženu ruku i izvukao osobu van.

Prepoznao je mještanina koji mu je pojašnjavao put. Bio je porezan nožem na nekoliko mjesta, pretučen i uplašen. Pitao ga je ima li još živih. Mještanin mu je pognute glave negativno klimnuo glavom. Nije ga više ništa pitao.

Odvukao ga je malo dalje i shvatio da tako ne mogu napredovati. Mještanin je bio moker i natopljen fekalijama, krvario je. Ostavio mu je mali pištolj beretu i rekao:

- *Ako se ne vratim za deset minuta, moraš se sam snalaziti.*

Sam je oprezno došao do ulaznih vrata, otvorio ih i ušao. S vrata je zagrmio:

- *Braćo četnici, predajte se ili umrite!*

Oni su ga na trenutak zabezegnuto gledali i, kad je vidio da se premišljaju, iz ruke u kojoj je držao zbrojevku opalio je jedan metak u kazetofon koji je odmah prestao svirati, a drugom rukom u kojoj je držao američku jurišnu pušku držao ih je na ciljniku. Prvo je jedan podigao ruke iznad glave, a zatim i svi ostali.

Zapovijedio im je da potrbuške legnu na pod, stave ruke na leđa, a onda jednog od njih izdvojio, dao mu ljepljivu traku i rekao mu:

- *Svima oblijepi ruke i noge!*

Četnik je upravo to i učinio, a tada je On isto učinio i njemu. Zatim je svima stavio povez ljepljive trake preko usta, usput provjerivši je li četnik i ostalima stavio povez. Traku je koristio za povezivanje rezervnih okvira, bilo jedan o drugi, bilo o nogu ili ruku, kako prilikom prikrađanja ne bi zveckali. Usto, u borbi, kada je bilo potrebno, bili su na dohvat ruke radi bržeg punjenja, tj. mijenjanja okvira.

Pozvao je mještanina, a on je jedva došao do kuće. Ugrijali su vodu kako bi se oprao. Kod četnika je našao zavoj i prašak za rane. Očistio je i previo rane mještaninu. Pronašli su mu i drugu odjeću i obuću. Pitao je mještanina što da učini sa zarobljenim četnicima, a on ga je ljutito pogledao i rekao:

- Kako to možeš pitati?! Idi pogledaj u jamu da vidiš što su oni učinili našima u jami! Neke su poklali, a druge zatukli maljevima! Za njih nema milosti!

On ga je uhvatio za ruke, pogledao u oči i rekao:

- Ne! Mi nismo životinje poput njih. U borbi, to je nešto drugo, ali ova-ko ne i ne! Neću dozvoliti ni tebi da prljaš ruke. Bit će sve u redu, ne brini. Uzet ću im identifikacijske podatke, sve zapisati i dati našem zapovjedništvu kada se vratimo. Kad rat završi sud će im suditi. Od onog Božjeg ionako ne mogu pobjeći.

Mještanin se nikako nije mogao složiti s tim. Uzeo si je vremena i razgovarao sa svakim četnikom pojedinačno, a zatim ga odveo i ubacio u septičku jamu i rekao im:

Samo koristim vaš zatvor. Želim vam lijep i ugodan boravak.

Zatim su njih dvojica uzeli nešto četničkog oružja, a ostalo sakrili. On je na odlasku usputno postavio jednu minu iznenađenja na ulazna vrata i izišao. Krenuli su nazad prema položajima Hrvatske vojske. Hodali su polagano i oprezno, stalno se osvrćući. Nije prošlo dugo i njihova bojazan ispostavila se točnom. Četnici su išli njihovim tragom.

Mještanin se nije mogao brzo kretati te je On odlučio četnike odvući na drugu stranu za sobom kako bi mještanin imao dovoljno vremena stići do naših. Kratko su se pozdravili. On je krenuo u susret četnicima. Dobro je osmotrio okolinu i našao zaklon da mu leđa budu sigurna za odstupnicu. Pripremio je rezervne okvire, zalegao i pustio četnike da mu priđu na pedesetak metara. Tada je na njih otvorio pušcanu vatru. Na samom je početku nekoliko četnika zajaukalo, a zatim su se raspršili i na njega navalili opkoljavajući ga.

Pucao je precizno i tako ih držao na sigurnoj udaljenosti. Nije računao da četnici imaju ručni raketni bacač. Kada su ga njime zasuli shvatio je da mora mijenjati zaklon. Ostavio je ranac i na njega stavio kapu. Poslagao je nešto kamenja, sve pokrio šatorskim krilom i pored ostavio zarobljenu četničku pušku. Ustao se i zapucao, a zatim je puzajući napustio zaklon.

Ostavio je i nekoliko ručnih bombi na hrpi. Uspio je otpuzati dvjestotinjak metara kada se začula strašna detonacija. Četnici su ručnim raketnim bacačem pogodili hrpu ručnih bombi.

Mještanim je sve to sa sigurne udaljenosti promatrao, no nije vidio kako se On izvukao na sigurno. Bio je uvjeren da je poginuo. A to su uskoro četnici radio-vezom i objavili.

- Ubili smo ustašu. Ništa nije ostalo od njega, samo kapa s inicijalima.

Naravno, i naša Hrvatska vojska čula je tu obavijest i javila njegovoj postrojbi da je poginuo. Uskoro se do naših položaja uspio dovući mještanim i sve potvrdio, kroz suze govoreći da se On žrtvovao za njegov život.

Vange su usprkos zabrani otvorile vatru i samovoljno krenule u napad. Svog prijatelja, suborca, ni mrtvog nisu željeli ostaviti četnicima. Nitko ih nije pratio. Ipak, probili su prvu crtu četničke obrane i natjerali ih u bijeg. Bili su malobrojni, ali odlučni u svom naumu. Zapovjednik je dobio izričitu zapovijed da se hitno vrate na početni položaj. Njegovi najvjerniji suborci odbili su zapovijed, a dio se vratio sa zapovjednikom.

Na preostalu nekolicinu sjurila se silna horda četnika i jednostavno nisu mogli dalje. Uz žestoku međusobnu vatru uspjeli su se vratiti na početne položaje, a neki su već bili ostali i bez strjeljiva. Taj napad Njemu je omogućio sigurniji povratak.

Zbog nepotrebnog izlaganja opasnosti i nedopuštenog napada Vange su prekorene. Nedugo potom, glavni zapovjednik obrane osobno je došao i pohvalio ih. S mnogim pripadnicima se i rukovao, što je njima mnogo značilo. Sve je to bilo, naravno, tek nakon što se saznalo kolike su gubitke nanijeli četnicima.

On se polako približavao našim položajima. Skrenuo je s početnog puta i vratio se na položaj druge postrojbe. Uzalud im je dovikivao lozinku. Na kraju, kada mu je naš pripadnik Hrvatske vojske rekao:

- Predaj se, odloži oružje!

Odlučio je tako postupiti. Bila je to velika pogrješka. Naši su mislili da se radi o četniku. Kod njega su našli koordinate neprijateljskih položaja, njihova osobna imena, karte, strano oružje. Smatrali su da je On četnički specijalac. Tukli su ga svim i svačim, gušili u buretu s vodom u koju su stavili Likvi, vikali:

- Priznaj!

Uzalud im je pokušavao objasniti da je hrvatski vojnik. Na kraju su

mu zavezali ruke i noge, a na vrat stavili pseći lanac i zavezali ga pred psećom kućicom. Srećom, jedan njihov pripadnik se razbolio, pa su zvali liječnika. Kako su Vange imale svog liječnika, on ga je došao pogledati. Po dolasku, odmah je uočio Njega i pitao pripadnike postrojbe:

- *Tko je onaj zavezani?*

- *Četnički specijalac. – odgovorili su mu. - Zamisli, htio nas je uvjeriti da je On hrvatski vojnik. Skoro nas je i uvjerio, no kad je rekao da je onaj naš poginuli pripadnik, znali smo da je neki četnički specijalac.*

Liječnik je s ekipom pregledao njihovog bolesnog pripadnika i vratio se u postrojbu, izvijestio zapovjednika i njegovu ratnu braću. Zapovjednik je izvijestio zapovjedništvo i vojnu policiju, a njegovi su prijatelji pohtjeli da ga oslobode. Vozili su kao da su na trkama.

Kada su ga vidjeli zaplakali su od sreće, oslobodili ga, zagrlili, ljubili u čelo, a zatim sve pripadnike postrojbe razoružali i pitali ga tko ga je tukao, maltretirao i zavezao.

Nije mogao stajati, jedva je govorio i nekako je izmucao:

- *Nitko. I ja bih možda postupio slično na njihovom mjestu. Sve im opraštam. Dapače, pohvaljujem ih. I vi ih pustite, ništa se nije dogodilo. Bitno je da ste vi stigli na vrijeme.*

Sa svakim se pripadnikom postrojbe rukovao, nijedan ga nije mogao gledati u oči. Jedan je zaplakao, kleknuo mu pred noge i rekao:

- *Oprosti.*

On se spustio na koljena, zagrlio ga i odgovorio:

- *Zaboravi, sve je u redu.*

U to je stigla prva pomoć, vojna policija i neki vojni operativci. On je završio u bolnici na liječenju od zadobivenih ozljeda i prijeloma. Nekoliko se mjeseci liječio na bolničkom liječenju, a zatim je uslijedio kućni oporavak. Kod njega je on trajao jedan dan. Odmah se javio u postrojbu.

Postrojba je odmah nakon uspješno obavljenog zadatka povučena u matičnu bazu. Tamo je dobila naizgled lakši zadatak završne obuke mladih vojnih novaka i, naravno, u slučaju potrebe dizanje pričuvnog sastava, popunjavanje postrojbe do punog ratnog sastava i odlazak na ratište. Svaka dva-tri mjeseca dizali su na dopunsku vojnu obuku zapovjednika desetine i vodova na dan-dva, a ponekad i dulje. Zbog toga je postrojba u svakom trenutku u vrlo kratkom vremenskom razdoblju mogla krenuti u izvršavanje bilo kojeg borbenog zadatka.

On se u svemu tome posebno isticao. Svojim primjerom učenja i stalnog vojnog usavršavanja vukao je kompletnu postrojbu, svakog njenog pripadnika da dá maksimum svojih mogućnosti. Svi su ga izuzetno poštovali, cijenili, divili mu se, a ročni i djelatni pripadnici voljeli su ga kao brata. Uvijek je bio spreman pomoći, dobrotu i nesebičnost kod njega nisu imali kraja. Mnogo je puta i svoju plaću podijelio uvidjevši da neki vojnik nema novca ili da neki djelatnik ima financijskih poteškoća.

On nije posuđivao, odlučio je pomoći i jednostavno je vojniku kupio povratnu autobusnu kartu i stavio mu u džep džeparac. Kolegi s posla platio je račun za režije, njegovom djetetu vrtić, a kupio mu je i kućne potrepštine. Nikada im to nije spomenuo niti se pred drugima hvalio. Hrvatsku vojsku, domovinu, zastavu, odoru, u svom srcu stavio je na prvo mjesto. Prema tome se odnosio s posebnim poštovanjem. Vojnu odoru nije skidao ni u slobodno vrijeme. Uvijek je na njemu bila besprijeckorno čista, uredna, izglaçana. Vojničke čizme ulaštene do sjaja. Savršen izgled savršenog vojnog časnika.

Kako je vrijeme prolazilo, kroz postrojbu je prošlo mnogo ročnih vojnika. Ni On, a ni sama postrojba nisu sudjelovali u velikim oslobađajućim akcijama Hrvatske vojske: „Bljesku“ i „Oluj“i. Ali njegovi mladi ročnici, pripadnici mnogih brigada u tim akcijama, jesu i svojim su časnim vojničkim ponašanjem, hrabrošću i obučenošću slavili i Njega i postrojbu. Postrojba je bila glavna rezerva u slučaju da negdje zaškripi, zatreba. Božjom pomoći obje akcije tekle su po zamišljenom planu zapovjednika i postrojba nije upućivana u akciju. Njemu osobno to je teško palo, ali bio je pravi vojnik i bespogovorno je izvršavao vojne zapovijedi. Nakon mirne reintegracije bilo je jasno kako su borbene zadaće završene.

On je i dalje u potpunosti svoj život posvetio vojsci, svojoj postrojbi, svojoj domovini. U potpunosti je zapostavio obiteljski i privatni život. Roditelji su ga obožavali i omogućili mu sve što srce poželi. Imao je sređenu i stambenu i materijalnu situaciju o kakvoj mnogi i danas mogu samo sanjati. Ipak, sve je to zapostavio i živio samo za svoju postrojbu i Hrvatsku vojsku.

I onda je došlo do promjene vlasti na izborima, do preustroja Hrvatske vojske, do zapovijedi da se ukida postrojba. Naređeno je da se njezini pripadnici koji imaju uvjete umirove, a ostali prebace u druge postrojbe.

Njemu je to teško palo. Postao je šutljiv, povučen. I jednoga dana, po-

put groma odjeknula je vijest: ubio se iz pištolja u svom kafiću gdje se s prijateljima često sastajao.

Često se pomolim za njegovu dušu.

DO NAŠEG SUSRETA, BUDI MI DOBRO, MOJ PRIJATELJU.

XIII. priča

Volio bih napisati da sam savršen i da svojoj obitelji nikada nisam učinio ništa loše. Nažalost, u jednom od svojih mnogobrojnih ekscesa prije petnaestak godina otišao sam od kuće. Nikome nisam rekao kamo idem i kada ću se vratiti. Jednostavno sam otišao. Lutao sam, obilazio mjesta u koja samo otpadnici društva zalaze. Tražio, a da ni sam nisam znao što tražim. Tako sam završio četiri stotine kilometara od kuće, u Zagrebu. Povremeno bih se supruzi javio iz telefonske govornice moleći ju za oprost, a zatim nastavio po starome. Skrivajući se od sina gorko je plakala i razmišljala u čemu je pogriješila, što je učinila, što krivo rekla... A zatim je pronašla u sebi snage i ljubavi, zagrlila našeg sina i posvetila mu sve svoje vrijeme. Na upit o tati odgovorila bi:

- *On je na terenu.*

Trudila se da on ne primijeti njezinu bol i očevu glupost ili bolest, što već. Molila se Majci Božjoj da joj vrati supruga, onog od prije rata. Molila se, i tiho u noći plakala. Ujutro je u nadi obilazila stan, ali mene nije bilo. Nikome se nije žalila i jadala. Čvrsti zagrljaj sina i sjaj u njegovim očima na spomen tate davao joj je snage da izdrži. I kada bih nazvao nije me osuđivala i grdila. Ne, govorila je da me voli i da se vratim bez obzira na sve. Osjećala je teško breme na mojim plećima i bol koja me razdire iznutra. Uzalud sam tražio rješenje svoje muke tamo gdje ga nema.

I tada sam u jednom zagrebačkom bircu upoznao Njega. Uspravno je sjedio u maskirnoj odori sam za stolom na sredini birtije. Oko Njega su bile razbijene čaše i boce piva. Ništa nije govorio, ni s kim se nije družio. Kada bi s radija zaszvirala neka hrvatska ili slavonska, tamburaška pjesma razbio bi bocu ili čašu, što mu je već bilo pri ruci, i podigao ruku iznad glave. Vidjelo se da to podizanje nije od veselja i razdraganosti, nego od velike boli i tuge. Konobar bi odmah dotrčao, a On bi izvadio svežanj novčanica i bacio ih. Bilo je tu mnogo više novca nego što je trebalo, a konobar mu nije vraćao ostatak. Sagnuo se, pokupio ih, otišao za šank i donio mu drugo pivo i čašu. Nakon nekog vremena ostao je bez novca i konobar mu više nije htio donositi novo piće.

Prišao sam za stol i ponudio mu piće. Prihvatio je laganim pozitivnim kimanjem glave. Odmah sam naručio duplo. Pri odlasku na toalet konobaru sam rekao da mi umjesto bijeloga vina donese sok od jabuke u

čaši, jer nisam podnosio alkohol. Tako smo bez riječi ispijali pića. Nakon fajrunta, alkohol ga je dobro uhvatio i nije mogao ni stajati na nogama. Uhvatio sam ga pod ruku, On se naslonio na mene i odveo sam ga na spavanje.

Kao prognanik dobio je smještaj u nekom sobičku dva sa dva, u kojemu su bili kreveti na kat. Na kraju dugačkog hodnika bio je zajednički sanitarni čvor. Bilo je tu još dvadesetak takvih soba, a u njima prognani Slavonci. Cimera mu nije bilo, pa sam ja spavao na katu. Na ručak smo išli u vojarnu u kojoj je bilo i neko vojno učilište. Svi smo bili tihi i usporeni, nije bilo smijeha ni veselih razgovora. Nakon ručka otišli smo u obližnji kafić na piće. Naručio je kavu. Upoznali smo se i pitao me što radim u Zagrebu. Kada je čuo moju priču nije mogao vjerovati. Otpratio me do telefona i, kada sam zaplakao i ispustio slušalicu od srama, On se javio i kratko rekao:

- Bez brige, gospođo, bit će sve u redu, prvim autobusom se vraća kući.

I poklopio slušalicu. Podigao me s koljena i rekao:

- Budi otac, i muž, i sin, i brat, i prijatelj, jer ti to možeš! Imaš kome biti, ja nemam, meni su sve ubili, a ti imaš! Budi to i za mene, i za mnoge poput mene, budi pravi! Budi pravi muž i dokaži da nas nisu mogli uništiti, zatrti!

Gledao sam Ga suznih očiju i govorio:

- Oprosti, ne mogu! Toliko sam si puta obećao da neću, pa ponovno padnem, odem, učinim glupost...

Čvrsto me uhvatio za ramena, prodrmao i iz sveg glasa viknuo:

- PREKINI!

Viknuo je tako glasno da su se neki prolaznici okrenuli. Nije mario. Zgrabio me za ruku i ljutito rekao:

- Ništa mi nemoj govoriti! Ništa me ne zanima! Ovog trena ćeš se vratiti svojoj obitelji! Nemoj da te moram odvesti kući za ruku poput djeteta! Boga mi, i to ću učiniti ako bude trebalo!

Otišli smo na autobusni kolodvor, kupio sam kartu. Pozvao sam i Njega.

-Ne sad. – odgovorio je. – Ali doći ću, svakako.

Do polaska autobusa bilo je još nešto malo više od sat vremena. Sjeli smo na klupu i On je počeo svoju priču...

I ja sam imao divnu suprugu i sina, brata, majku i oca... Već 1990. priključio sam se hrvatskoj policiji. Kao redarstvenik sudjelovao sam u mnogim obrambenim akcijama i osiguranjima širom Hrvatske. Godina 1991. mom je rodnom slavonskom selu donijela rat pred vrata. Bio sam oženjen Srpkinjom. I ona, a i njeni roditelji, kao i brat i sestra bili su obični ljudi. Nisu se bavili politikom. Bili su poštovani i među Srbima i među Hrvatima. Ponosili su se što im je zet u hrvatskoj policiji. Pomagali su se međusobno koliko su god mogli. Kada bi im na vrata došli prosrpski orijentirani agitatori otjerali bi ih. Bili su poznata, ugledna, pa i relativno imućna obitelj. Često su siromašnijima znali pomoći na razne načine, a mnogo puta su im i novac posuđivali. Nisu imali neprijatelja ni s jedne strane. Njihova riječ slušala se i poštivala. Nikada nikome nisu učinili ništa nažao. Uostalom, kao ni moja obitelj. Imali smo gotovo ista životna načela koja bi se mogla sažeti u tri riječi: ljubav, obitelj, dom.

Nakon pada Vukovara prebačen sam na slavonsko ratište da svojim do tada već stečenim ratnim iskustvom učinim tu obranu sigurnijom. Mislim da sam opravdao mjesto zapovjednika. Potaknuo sam svoje suborce na kopanje dubljih rovova i izradu sigurnijih skloništa. Uveo sam smjensku stražu s lozinkama i odzivima, a nabavio sam i pse. Čim bi nešto osjetili, oni bi odmah glasno zalajali i tako spriječili bilo kakvo neugodno iznenađenje. Ipak, za svaki slučaj, izradio sam i plan evakuacije, u kojemu sam svakome poimence točno odredio što će raditi; tko će osiguravati povlačenje, tko će pomagati starijima i bolesnima, tko će ići prvi, kojim će se putem ići itd. Kada se počelo jače kuhati i oko moga sela, otišao sam supruzi i sinu i uputio ih njezinim roditeljima misleći da su tako sigurni, budući da su oni Srbi.

Branitelji moga rodna sela nisu bili tako dobro organizirani, iako je njima bilo puno teže. Naime, više od polovice mještana bilo je srpske nacionalnosti, a mnogi su se i javno prosrpski izjašnjavali. Zapovjednik obrane sela bio je dobričina i mnogim je srpskim obiteljima dopuštao da se ise i sa sobom odnesu sve stvari i odvedu stoku. Ponekad bi im čak osigurao i prijevoz i pomoć branitelja. Mnogi su mu suborci govorili da je to znak kako slijedi napad, a on je bio - kao i svi mi tada - u hrvatskom zanosu i ničega se nije plašio. Mislio je da selo ne može pasti.

No, nažalost, jugovojska je istovremeno s nekoliko strana, i to s onih na kojima nije bilo protutenkovskog oružja, mnoštvom tenkova i pješadije napala mjesto i ušla s tih nebranijenih strana u mjesto. Iako se na branijenim crtama obrane vodila teška borba i četnicima su nanošeni veliki gubitci, jedan njihov veliki dio već je bio u centru sela i radio zločine po hrvatskim kućama. Jedan desetogodišnjak uspio je dotrčati do oca na položaj. Rekao je ocu da su četnici već došli do njihove kuće. Tada je počelo povlačenje bez plana i reda. Zapovjednik nije imao srca zabraniti braniteljima spašavanje vlastitih obitelji. Gotovo je bilo 'spašavaj se tko kako zna i umije'. Ipak, zapovjednik obrane se s tridesetak branitelja koji nisu bili iz mjesta povlačio polagano. Četnici su već dobili po repu, a i shvatili da se naši povlače, pa se nisu izlagali prevelikom riziku. Tako se većina stanovništva mogla sigurno povući. Na njih su iz pušaka pucali njihovi dojučerašnji susjedi. Nisu birali mete, gađali su i malu djecu...

Ipak, većina ih je Božjom pomoći stigla na sigurno. Mnoštvo ranjenih zbrinuto je u glavnoj bolnici. Kada sam čuo da je u selu ostalo još mještana obrane krenuo sam natrag. Četnički tenkovi već su zauzeli položaje i počeli ih granatirati. Zemlja je podrhtavala od siline granatiranja, a zrak je bio ispunjen dimom i barutom. Kad su vidjeli da od frontalnog napada neće biti ništa, nekolicina se odvažnih branitelja odlučila autima zajuriti u mjesto i pokupiti zaostale mještane. Išli su zaobilaznim prtenim putovima. Od njih deset, samo su se četvorica vratila. Uspjeli su dovesti dvije obitelji. Automobili su bili izrešetani, a i sami branitelji bili su ranjeni, kao i neki članovi obitelji.

Bio sam zabrinut. Ništa nisam čuo o bratu, ocu i majci. Za suprugu i sina mislio sam da su na sigurnom. Obilazio sam sva mjesta gdje su se mještani privremeno sklonili i neumorno sam se raspitivao.

I onda sam od jednog susjeda čuo da je moj otac izjavio da njega s njegovog kućnog praga i njegove djedovine nitko neće otjerati! Zatim je u sobi u kojoj je boravio zavladao tajac. Novosadska televizija objavila je vijest i prikazala bradatog četnika koji pokazuje na zaklane ljude koji leže na kućnom pragu i govori kako su to ustaše učinile. Objašnjavao je kako su im ustaše izvadile oči i odrezali nos i uši. Pod nogama su mu bili moja majka, otac i brat.

I onda me nešto još jače zazeblo oko srca kad sam se sjetio svoje supruge i sina. Pokušavao sam telefonom dobiti ženinu obitelj. Veze su bile

u prekidu. Bol me sve više razdirala. Istovremeno, počeo je napad na naš položaj. Nismo odstupili ni milimetra. Uništili smo dva tenka, a četničkoj smo pješadiji nanijele ogromne gubitke.

Sutradan sam odlučio izvesti jednu akciju. Odabrao sam nekolicinu koji su poput mene izgubili nekog iz bliže obitelji. Zamjeniku sam sve prenio u slučaju da se ne vratim. Dok smo kretali, stigla je zapovijed da nam se zabranjuje bilo kakva akcija. Samo sam se nasmijao i rekao ostalima:

- *Čuli ste, tko ne želi ne mora ići, ja idem.*

Nitko nije odustao. Koristili smo svaki mogući zaklon, ali nismo previše pazili na vlastitu sigurnost. Neka sila gurala nas je naprijed. Kada smo se približili dvadesetak metara od prvih četničkih položaja, zastao sam, kleknuo i uzeo kronicu. Molitvu sam završio riječima:

- *Bože, ulij u moje srce milost prema četnicima, jer ja je nemam.*

Svi su me pratili. Ostavio sam pušku, otkočio pištolj i vratio ga u futrolu te uzeo nož. Zatim sam pogledao ostale i rekao:

- *Idemo!*

Lagano sam se uspravio, kao i svi ostali, i krenuli smo prema četnicima. Jedan četnik viknuo je:

- *Ustaše!*

Tada smo punim trkom potrčali prema njima. Od straha nisu stigli ni reagirati. Dvojica-trojica bacili su puške i bezglavo pobjegli, dok su ostali od straha stajali kao ukopani na mjestu. U trenu smo bili na njima i srušili ih na zemlju. Kada smo već podigli ruku s nožem da zadamo taj posljednji smrtonosan ubod, panični strah na četničkim licima svima nam je zaustavio ruku. Nitko od nas nije imao srca oduzeti im život.

Podigli smo ih, okupili i pustili jednog da govori. Rekao nam je da su ih nasilno mobilizirali, da nisu ispalili nijedan metak, a većina njih i nisu bili Srbi. Objasnili su nam da u prve redove četnici guraju nasilno mobilizirane Mađare, Hrvate iz Vojvodine, Muslimane, Nijemce, a iza njih zatvorenike koje su pokupili iz svih srpskih zatvora. Rekli su nam da će oni s nama na hrvatsku stranu, ako ih primamo. Molili su samo da se to ne sazna jer će im inače četnici pobiti obitelji. Ujedno su nam rekli da nešto dalje mobilizirani zatvorenici i četnici rade zvjerstva nad zarobljenicima i civilima.

S tom nekolicinom neprijatelja, ostavio sam jednog branitelja, a dvoji-

cu njihovih uzeo sam za vodiče i krenuo dalje. Ubrzo smo stigli do bivše zadruga. Odatle su se čuli vrisci i pucnjevi. Vidjeli smo da četnici vuku za kosu neku ženu. Petorica su je uhvatila, pokidali su s nje odjeću, a zatim su je natjerali da gola trči u krug i pucali joj oko nogu. Neki su, osim što su je čupali za kosu, prilazili i rukama je hvatali za intimne dijelove tijela. Sirota je žena zapomagala i molila ih da prestanu. Bilo je tamo mnogo mještana srpske nacionalnosti, no nitko joj nije pomogao. Bilo je tu i mnogo do zuba naoružanih četnika tako da nas nekoliko nismo mogli djelovati. A onda je netko od te bande četnika jednu ženu srušio i silovao. Ujedno su iz hangara doveli još žena i jednog mladića. Njega su također silovali i to više njih.

Nijemo sam se pogledao sa suborcima. Nismo mogli vjerovati vlastitim očima. Morali smo djelovati. Baš kad smo bili spremni zapucati, četnici su gotovo istovremeno poklali nekoliko žicom vezanih branitelja u maskirnim odorama. Na licima im se vidjela radost zbog počinjenog nedjela.

To je bio okidač za pokret naše skupine. Pucali smo im u glavu, toga puta nije bilo milosti. Napad je bio kratak, ali žestok i ubitačan. Ona dvojica zarobljenika priključila su nam se, pucali su istom žestinom. Četnika je bilo mnogo više i ubrzo smo bili primorani na povlačenje. Sve do jednog bili smo ranjeni, neki i više puta, ali nastavili smo se boriti. Oko nas je prskalo, ficukalo, zujalo, grmilo na sve strane. No, nismo odustajali.

Jedan je pao pogođen u noge, ali nastavio je pucati. Kada je ispraznio sve okvire, izvadio je bombu i htio se njome raznijeti, no u tom trenutku je do njega doskočio četnik, uhvatio ga za ruku i izvadio mu bombu. Ispravio se nad njim i stavio nogu na njega, kao da je ubio jelena i tako likovao pred ostalima. Od nekuda je nabavio benzin, polio ranjenog branitelja i zapalio ga. Njegovi su krici jezivo odjekivali.

Učinio sam jedino moguće, skinuo sa sebe jaknu i potrčao prema njemu. Ostali su me zaštitili pušćanom paljbom. Oko mene je sve iskrilo, no nisam obraćao pozornost na to. U mislima mi je bio jedino zapaljeni branitelj. Jaknom sam ugasio vatru. Iako me prizor užasnua, ničim to nisam pokazao. Branitelj mi se usprkos boli osmjehivao. Oprezno sam ga podigao i polako krenuo s njim nazad.

Branitelji su neprekidno pucali držeći četnike prikovane za zaklone i tako mi omogućili koliko-toliko sigurnu odstupnicu. Do nas su dotrčale

i ona gola, a i druge silovane žene i mladić. U obližnjoj kući našli smo nešto odjeće i deku koju smo iskoristili za nosila. Dvojica branitelja cijelo su vrijeme povremeno pucali držeći tako četnike na sigurnoj udaljenosti. Brzo smo osmislili plan: žene i mladići nosit će ranjenika s četvoricom branitelja i pokušat će se probiti do našeg položaja. A ja i ostala trojica pucanjem smo trebali odvući četnike na drugu stranu i pokušati im omogućiti dovoljno vremena da se izvuku. Bio je to gotovo samoubilački plan.

Nas četvorica u sumrak smo vičući i pucajući jurnuli iz kuće. Ispostavilo se da smo to učinili u posljednji trenutak. Prema nama su brujeći išli četnički tenkovi. Odmah smo krenuli za njima pucajući iz topovskih cijevi. Bili su nam relativno blizu, tako da su topovske granate preletjele preko nas. Nakon pretrčane ulice, dvorišta i vrta stali smo na trenutak da uhvatimo zraka i uočili da nema jednog branitelja. Odlučili smo se vratiti.

Bila je to mudra odluka. Nismo našli neprijatelja, ali smo učinili za četnike neočekivan potez i bez puno potrage i pretresa četnici su prošli pored nas. Taj puta skrili smo se u sjenik. S njega se pružao pogled na zajedno dvorište. Vidjeli smo kako njime prolazi mnoštvo uniformiranih ljudi, ali i civila. Noć smo proveli na sjeniku. Sutradan smo uočili kako skupina četnika vuče mrtvo tijelo našeg prijatelja. Iz hangara su izveli nekoliko žicom vezanih branitelja i veću skupinu civila koju je činilo nekoliko muškaraca starije životne dobi, žena i djece. Na očigled su bili uplašeni, djeca su glasno plakala. Četnici su se zaletjeli u grupu civila i nemilice tukli muškarce. Čuli su se samo tupi udarci i jauci. Nakon nekog vremena okomili su se na zavezane branitelje.

Mi sa sjenika više nismo mogli ni gledati ni slušati mučenja i zlostavljanja. I onda smo čuli brujanje tenka. Četnici su tenkom prešli preko tijela našeg suborca, a zatim natjerali zarobljene civile da pakupe ostatke tijela, operu ručno krv, a zatim sve te ostatke bace svinjama. Zarobljeni civili plakali su, povraćali, molili za milost... Jedino što su dobili od okupljenih civila i četnika bili su poruga i udarci. Ubrzo su zarobljeni civili prestali glasno plakati, jaukati i moliti, samo su im suze tekle niz obraze. To je i četnike, kao i okupljene civile još više razjarilo te su njihova dobacivanja bila još gnusnija, a udarci jači i nemilosrdniji.

Mi smo s ogromnim bijesom sve nijemo promatrali. Još jedna noć dočekala nas je na sjeniku. Imali smo dovoljno vode, a iako nismo imali hrane, nismo osjećali glad. Za to vrijeme žene, mladić i ranjeni branitelj

stigli su do ostavljenog branitelja i neprijatelja te se svi skupa uspjeli vratiti do hrvatskih položaja. Nisu znali što se dogodilo s nama na sjeniku, mislili su da smo se žrtvovali za njihov spas. A mi smo novi dan dočekali gledajući još jedno četničko krvavo izživljavanje nad zarobljenicima.

Izveli su sve zarobljenike i pred svima strijeljali dvojicu branitelja, a zatim sve vratili u improvizirane zatvore. Ponovno su oformili strijeljački vod, pred isti doveli dva branitelja, dva starija zarobljena civila i dvije žene te ih strijeljali. Od njih je netko kleknuo, netko pao, a netko ostao stajati. Četnici su ih strijeljali ćorcima. Kada su vidjeli uplašena lica strijeljanih ljudi smijali su se poput luđaka. Istu radnju ponavljali su nekoliko puta, ponekad s istim zarobljenicima, a ponekad bi ih promijenili. A svaki deseti puta izvršili bi stvarno strijeljanje.

Znam koliko je to nama sa sjenika bilo mučno gledati, a kako je tek bilo zarobljenicima proživljavati to mučenje, teško je i zamisliti. Dani su prolazili.

U jednoj napuštenoj kući našli smo tablu slanine i šunke te tako riješili problem gladi koja se pojavila. Nažalost, situacija u zadružnom dvorištu nije se mijenjala. Svjedočili smo dovodenju novih zarobljenika. Po dolasku zarobljenici su prolazili kroz špalir četnika, a oni su ih batinjali različitim priručnim sredstvima. Tukli su ih nemilice. Jednog su prebili do smrti. Noći su bile još gore. Krici silovanih žena i djece te mladih muškaraca jezivo su parali tišinu noći i svakim krikom zauvijek ranjivali naše duše.

Ostala trojica branitelja bila su za pokret ili pokušaj oslobađanja zarobljenika, ali odgovorio sam ih od toga. Bio sam za to da pričekamo još jedan dan. Nadao sam se da je drugi dio naše skupine uspio stići do sigurnosti hrvatskih položaja i zapovjednicima prenio viđeno i o svemu obavijestio Crveni križ i UNPROFOR kako bi došli do tog zarobljeničkog logora, popisali zarobljenike i na taj im način spasili živote. Nisam prijateljima do kraja ni objasnio svoj naumu kada su u dvorište zadruge ušla četiri bijela Land Rovera UNPROFORA i zatražila od četnika otvaranje zatvora. Oni su to odbili i ubrzo je stiglo vozilo JNA iz kojega je izašao neki stariji, visoki oficir i srdačno se rukovao s Unproforcima. Uskoro su otključali zatvore.

UNPROFOR je revno popisivao zarobljenike. Po noći je stigao autobus i odvezao civile, a iz glasnog razgovora oficira JNA i UNPROFORA

bilo je jasno da zarobljeni branitelji idu na dodatna ispitivanja kod JNA, a zatim, ako im ne dokažu ratne zločine, u razmjeni. Ništa više nisam morao tumačiti svojim suborcima.

Te smo noći krenuli nazad. Odlučio sam se na povratak uz željezničku prugu. Išli smo lagano i oprezno. Često smo određene dionice prelazili puzajući. Izbjegavali smo svaki mogući susret s neprijateljima.

Uz Božju pomoć stigli smo do hrvatskih položaja. Svi smo imali po neku lakšu ranu i odmah smo odvezeni u bolnicu.

Nakon liječničke obrane vratio sam se na svoju crtu obrane. Vojnici su me dočekali oduševljeno. Nisam podlegao slavi i euforiji. Mirno sam nastavio obavljati sve uobičajene dnevne zadatke. Prilikom obilaska prve crte obrane rukovao sam se i razgovarao sa svakim braniteljem, a zatim, ako je bilo moguće, otišao u crkvu. U njoj sam nalazio mir, spokoj i prepuštao se molitvi za suprugu i sina. Uzalud sam pokušavao na sve načine stupiti u kontakt s njima. Nisam uspijevao. Probao sam i s UNPROFOROM. Rezultat isti: ništa.

Međutim, i dalje sam gotovo svakodnevno odlazio u crkvu, molio se i nadao. Nakon nekoliko dana bio sam s dečkima na prvoj crti kad su četnici radio-vezom javili da nam šalju jednu Hrvaticu kao poklon. Odmah sam zapovjedio punu pripravnost sumnjajući u nekakvu četničku podvalu. Ubrzo smo uočili jednu ženu kako s nekom obješenom daskom oko vrata tetura prema njima. Odmah se nekolicina dragovoljno javila da joj krene ususret. Kratko sam odbio sumnjajući na klopku. A onda sam uzeo dalekozor i pomnije osmotrio. Bez riječi sam ostavio dalekozor i punim trkom potrčao ususret dolazećoj ženi. Ona nekolicina dragovoljaca pratila me. Kad sam stigao do žene, s vrata sam joj preko glave skinuo dasku na kojoj je pisalo

„Šaljemo vam srpsku kurvu.”

Bila je obučena u prozirnu ljetnu haljinu koja je bila poderana i krvava. Žena je bila pretučena i drhtala je od hladnoće. Podigao sam ju u naručje i krenuo prema nazad.

Bila je to moja supruga.

U blizini su bila kola prve pomoći i odmah je prebačena u bolnicu. Neprestano sam bio uz nju. Nije govorila, samo je plakala. Liječnici su joj otkrili brojne ozljede i unutrašnja krvarenja. Uzalud su joj pokušavali pomoći. Nije joj bilo spasa. Umrla mi je na rukama. Nije rekla ni riječ.

S njom kao da sam umro i ja. Zapovjedništvo sam predao zamjeniku. Ostavio sam sve oružje i rekao im:

- *Idem tražiti sina.*

Cestom sam krenuo u pravcu četnika. Nisam se skrivao, hodao sam uspravno. Začudo, četnici u mome pravcu nisu ispalili ni metka. Zamjenik je odmah obavijestio zapovjedništvo, a oni UNPROFOR. Po dolasku do četničkih linija skočili su na mene, srušili me na pod i počeli tući nogama.

Hrvatski branitelji odmah su zapucali iz pušaka, no od toga nije bilo učinka jer su četnički položaji bili van puščanog dometa. Kad su me prestali tući, mirno sam se uspravio i šutio. Jedan me prepoznao, otjerao ostale četnike i motorolom četničkom zapovjedništvu javio o njegovoj predaji. Vrlo brzo stigla je vojna kompanjola i s osobitom pažnjom utovarila me u vozilo. Odnosili su se prema meni obazrivo, ponudili mi da se okupam, presvučem, jedem i odmorim. Odbio sam i rekao:

- *Došao sam po sina.*

Ništa nisu odgovorili, nisu me ni zatvorili. Stalno su uz mene bila četvorica do zuba naoružanih na ćelavo ošišanih, nabildanih četnika. Četvrti dan stavili su mi povez preko očiju, utovarili me u automobil i doveli do jedne velike kuće. Unutra je bilo uređeno vrlo luksuzno. Čuvari su mi ponudili da sjednem. Odbio sam i onda mi je ususret došao ženin stric.

Sjećao sam ga se iz svatova. Bio je sav nasmiješen i srdačan. Pružio mi je ruku. Odbio sam ga pozdraviti. Ženin stric ništa nije zamjerio, odgovorio je:

- *U redu, shvatam.*

Ponovio sam:

- *Došao sam po sina.*

- *Znam - odgovorio je - sedi, da objasnim.*

- *Neka, hvala. - odgovorio je. - Stajat ću.*

- *Dobro, odgovorio je ženin stric i počeo:*

- *Ne znam odakle da krenem. Ovaj nesrećni rat je nažalost zahvatio i nas. Kako već znaš, naši su oslobodili mesto od ustaša. Nekoliko dana posle toga par bosanskih četnika upalo je u bratovu kuću. Netko im je rekao da se u kući nalaze žena i dete ustaše. Moj brat i nećak probali su da zaštite tvoju suprugu i sina. Ubili su ih pucanjem u glavu, a zatim i bratovu ženu, a onda su višestruko silovali moje nećakinje. Iste noći jedna nećakinja se*

ubila. Tvoja žena, a nemoj da zaboraviš - i moja nećakinja, grčevito se borila za život vašeg sina. Pristajala je da radi sve da bi on živio. Kada sam doznao što se desilo zakleo sam se životom da će svi krivci da budu kažnjeni, kao i oni koji to nisu sprečili. Ta banda probisveta je to čula i kompletnu moju već pobijenu obitelj odvukla do mesnice i samljela u mesarskom stroju, da bi im sakrili tela. To su učinili i s tvojim sinom, a s nećakinjom, tvojom ženom, ne znam tačno šta se desilo. Navodno su izvršili nekakvu razmenu.

Na ta saznanja samo sam kleknuo, zario glavu u ruke i gorko zaplakao.

Ženin stric čekao je da se smirim, a zatim mi pokušao pomoći da ustanim i rekao:

- Do sada sam uhvatio i rešio petoricu ubica, a i ostalu šestoricu ću da pronađem i zažalit će što su se rodili. Ti ako želiš, možeš da ostaneš, ništa neće da ti fali. Neće da ti padne ni dlaka s glave. Ili ako želiš, mi ćemo da te vratimo nazad.

Ništa nisam odgovorio, samo sam se okrenuo i krenuo van. Vratili su me do prve crte, a UNPROFOR me odveo na hrvatsku stranu.

Suborci su mi prilazili i izražavali sućut. Govorili su mi da na njih u potpunosti mogu računati. Što da sam im odgovorio? Spuštene glave, suznih očiju, hodom slomljena čovjeka otišao sam do crkve, kleknuo pred oltar i gorko zaplakao. Dugo sam boravio u crkvi i molio se za svoju obitelj. Zapovjednici su me htjeli poslati u Zagreb na odmor i oporavak. No, ostao sam. Više mi ništa nije bilo važno. Svakoga dana molio sam Boga da me uzme k sebi i odvede mojoj obitelji. Odgojen sam u katoličkoj vjeri i u njoj je neoprostiv grijeh izvršiti samoubojstvo...

Eto vidiš, prijatelju moj, to ti je moja priča i nadam se da ti je sada jasno zašto se moraš vratiti svojoj obitelji i biti pravi otac i pravi muž. Budi to za mene i za sve druge poput mene.

* * *

Nakon nekoliko mjeseci s obitelji sam bio u Zagrebu na nekoliko sati i odlučio ga posjetiti i upoznati s obitelji. Toga puta u sobi sam zatekao njegovog cimera, a na upit o Njemu samo je slegnuo ramenima i rekao da je otišao. Našli su ga pretučenog u parku. Cimer se više nije sjećao je li On umro od zadobivenih teških ozljeda ili smrzavanja.

ZBOGOM, PRIJATELJU, I HVALA TI ŠTO SI MI POMOGAO DA SE VRATIM NA PRAVI PUT. NIKADA TE NEĆU BITI DOSTOJAN. BUDI MOJ ANĐEO ČUVAR I POMOZI DA TI BUDEM NA PONOS. NIKADA NEĆEŠ BITI ZABORAVLJEN. NI TI NI TVOJA OBITELJ.

O autoru

Ivan Njari rođen je 27. ožujka 1963. godine u obiteljskoj kući u Vladislavcima.

U roditeljskoj je kući od najranijih dana govorio mađarski i hrvatski jezik. Nakon završene osnovne škole u rodnom mjestu upisuje vojnu akademiju u Beogradu, no nakon nekoliko mjeseci odustaje zbog agresivnog i netolerantnog odnosa koji su kolege održavali prema njemu zbog mađarskog podrijetla.

Upisuje Elektrotehničku školu u Osijeku koju uspješno završava i neposredno po završetku usmjerava se na policijsko obrazovanje, koje završava kao jedan od najboljih u klasi.

Ubrzo dobiva posao policajca u Đurđevcu, na kojemu ostaje do 1990. godine te se bez razmišljanja svrstava u prve hrvatske redarstvenike.

Od samoga početka Domovinskog rata sudjeluje kao dragovoljac u Hrvatskoj vojsci. Sudjelovao je u brojnim akcijama, a biva teško ranjen u srpnju 1991. godine, prilikom obrane Laslova.

Uspijeva preživjeti kao svojevrstan medicinski fenomen. Za junački čin u ratu odlikovan je redom Nikole Šubića Zrinskog.

Godine 1992. premješten je u Pulu gdje je vršio obuku ročnika sve do 1997. godine, kada je zbog pogoršanja zdravstvenog stanja prisiljen otići u mirovinu.

Život u Istri bio mu je teško podnošljivim daleko od rodbine, suboraca i prijatelja te se u Slavoniju vraća 2000 godine.

Danas živi u Ernestinovu.

Slika je snimljena u rano ljeto 1991. godine u mjestu Laslovu nakon povratka iz borbenog okršaja moje ratne braće i mene sa četnicima iz susjednog mjesta Palača.

Ubrzo, možda dan ili dva nakon snimanja svi smo ranjeni i zato koristim vašu veliku pomoć kojom ste pomogli da dođe do tiskanja knjige kako bih se zahvalio mojoj ratnoj braći Cekolu, Žocu, Kefi, Sitnom, Šminkeru i mnogim drugima koji su tih dana bili uz nas, kao i liječnicima i medicinskim sestrama osječke bolnice – HVALA!

A kép 1991. kora nyarán készült Szentlászlóban, mikor bajtársaimmal a szomszédos Palacsá béli csetnikekkel való összetűzés után visszatértünk.

Nem sokkal, talán egy két nappal ezután mind megsebesültünk és ezért kihasználnom ezt az alkalmat is, hogy megköszönjem bajtársaimnak Cekolának, Zsoc-nak, Kefának, Szitno-nak és Sminker-nek és még sokaknak, akik akkor velünk voltak, természetesen az eszéki kórház orvosainak és ápolónőinek is egyben, KÖSZÖNÖM!

* * *

Látszólagos kapcsolatnélküliség, játék a számokkal, avagy a harmadik kiadást várva

1.

A látszólag teljesen különböző események, emberek és helyszínek tengerében néha nehéz meglátni az összefüggéseket. Sokszor a megismerkedés után rögtön úgy tűnik, hogy az illetőt már korábban is ismerjük, a helyen, ahol állunk úgy tűnik már voltunk korábban is, a déjávú már megtörtént érzés pedig a kultúránk agyoncsépelet közhelyévé vált, így nincs is szükség további magyarázatra.

2.

1835-ben a csepini uradalom tulajdonosa Adamovics elhatározta, hogy Eszék déli részén a lecsapolt mocsarak helyét benépesíti. Az akkori Magyarország észak-nyugati részéből, Győr-Moson-Sopron megye vidékéről, 1836-ban 300 magyar embert telepítettek Lacházára (horvátul Vladislavci). Az anyakönyvek tanúsága szerint, a betelepített családok közt ott a Nyári, a Kanizsai, a Kő és a Nagy család is, dédapáim és dédanyáim nagyszülei, földművelők és gyári munkások.

3.

1945-ben egy régi lovaskocsi hátsó részében, - mely igaz csak egy lóerős hajtóművel, ellenben sok drága bútorttal megrakva döcögött- üldögél egy kilencéves Nyári János névre hallgatató kisfiú (született 1936-ban) édesanyjával. Apja, kinek neve ugyanaz, a kocsis szerepében együtt ül Müllerral, gazdájával, a gazdag volksdeutsch némettel, akit Ausztriába menekít. Az oroszok és a Vörös Hadsereg egy-két hétnyire vannak csak tőlük. A kisfiú esténként hallja a háborút, mely mintha épp őket üldöznél. Nemsokára megérkeznek Kőszegre, a magyar határon fekvő kisvárosba. A fiú először van itt, bár akkor még nem tudhatja, utoljára is. A gazda nem sokkal távolabb onnét, hálája jeléül, odaadja nekik a kocsit lovastól. Nemsokára a Vörös Hadsereg is eléri őket. Látván a több hónapos úttól meggyötört családot újtjukra engedik őket oda, ahonnan jöttek: Szlavóniába.

4.

2015-ben horvát nyelvi lektorként kerültem a Nyugat-Magyarországi Egyetem „Berzsenyi Dániel” Tanárképző Karára. Ekkor voltam életemben először Nyugat-Magyarországon. Szombathelyen, Kőszegen, ahol nagy-

apám pontosan 70 évvel ezelőtt járt. Láttam Gyórt, Sopront, Szentpéterfát és Kópházát is.

5.

Szentpéterfán megismerkedtem a gradistyei horvát Horváth Tímea újságíró nővel. Ezen a településen ismerték Rózsa-Flores Eduárdót, az író, újságíró, a horvát háború önkéntesét, Szentlászló egyik védőjét. Szentlászló védelméért vívott harcban sebesült meg édesapám is.

6.

2016. november 23. és 27. között Horváth Tímeával a Vas Megyei Horvát Nemzetiségi Önkormányzat alelnökével a megyében négy napos, a Horvát honvédő háborúról szóló estéket szerveztünk. A horvát *željezo* szó magyarul vasat jelent. Édesapámból, miután a Szentlászlóért folytatott harcokban megsebesült, az orvosok közel fél kilogramm vasat távolítottak el.

7.

Kőszegen, Szentpéterfán, Ólmodon és Nardán, három napon keresztül édesapám sógoraival, nagybátyáimmal Arap Dániellel és Józseffel, a háború borzalmairól beszéltek. Dániel 15 évesen jelentkezett mint önkéntes a hadseregbe és mindvégig ott volt a 3. Gárdista brigád kötelékében végigharcolva a Villám, a Fal és a Főnix fedőnevet viselő hadműveleteket is. József szintén mint önkéntes, a 2. Gárdista brigád (a Gromovi- Mennydörgés) tagjaként harcolt, később pedig az Omega speciális rendőrségi osztag tagja lett s bejárta Borovo Selo, Pakrac, Gospić harcterén keresztül, a zadari vidéket egészen Dubrovnikig, majd részt vett a horvát Dunamellék békés reintegrációjában. A közönség első kérdését mégsem nekik szegezte, hanem édesanyámnak- milyen érzései voltak, mikor tudatosult Önben, hogy a férje a testvéreivel együtt a csatatéren harcol?

8.

1995-ben Franjo Tuđman, horvát államelnök, édesapámat a Zrínyi Miklós érdemrenddel tüntette ki hősiességéért. Ez a kitüntetés a nyolcadik, a horvát kitüntetések rangsorában. Ugyanabban az évben megkapta a Horvát kereszt kitüntetést is. Danijel és Josip is több kitüntetés birtokosa, katonai pályafutásuk pedig feddhetetlen. Családjukon és baráti körükön kívül Horvátországban teljesen ismeretlenek. A Honvédő háborúnak szentelt estéken volt első nyilvános szereplésük és mint mondták, “csak a sógorukat jöttek támogatni”.

9.

Ólmodon, még ha ez a meglátogatott települések közt a legkisebb is, itt volt a legtöbb érdeklődő, itt uralkodtak legfőképp az érzelmek, s a hangulat így vált felejthetetlenné. „Mindig nagyon örülünk annak, amikor valaki az őshazából látogat el hozzánk!” – mondta Hergovich Vince, Ólmod polgármestere. Glavanics Krisztina, Narda polgármester asszonya, a könyvbemutató alkalmával így szólt köszöntőjében: „..... Ahogy most itt körülnézek a teremben, látom hogy jelen vannak itt gradistyei horvátok, magyarok, horvátok, a határ mindkét oldaláról, horvátok Magyarországról és magyarok Horvátországból, de igazán az a lényeges, hogy mind egyek vagyunk. Hála a jó Istennek, mert ez, így van jól.“

10.

Habár mint horvát lektor 2015. és 2017. között bejártam a volt Nyugat-Magyarország horvát településeinek zömét (a határ mindkét oldalán), meg kell említenem, hogy a horvát identitástudatot legerősebben a szentpéterfaiak és kópháziak őrizték meg.

11.

A könyv második kiadásának bemutatóiról készült anyagot meghallgathatták a magyarországi horvátok internetes rádiójának, a Croatica Rádióknak 2016. december 1. adásában,¹ olvashattak róla a magyarországi horvátok hetilapjában, a Hrvatski Glasnik 2017. második számában (2017. január 12.)², több helyi internetes portálon, a könyv recenzióját pedig dr. sc. Hajszán Róbert publikálta az Ausztriában megjelenő Pannon Évkönyv 24. számában.

12.

Elsősorban Payrits Ferencnek, de a magyarországi horvátoknak is köszönhetően a könyv, immáron harmadik kiadását élheti meg.

12 i 1

Dédnagyzüleimnek. Szüleimnek. A honvédőknek.

Nyári Denisz

¹A műsor arhivált felvételét megtalálhatják a: <http://radio.croatia.hu/83-2016-archiv-adasok/579-2016>

² Hozzáférhető a következő internet oldalon: http://epa.oszk.hu/02900/02962/00138/pdf/EPA02962_hrvatski_glasnik_2017_02.pdf

³Például: <http://www.szentpeterfa.hu/2016-11-26-prezentacija-knjige-nyari-janos-tizenketto-es-egy.html> <http://felsocsatar.hu/wp-content/uploads/2017/02/Glasnikjanuar12.pdf>

A kiadó, a Soproni Čakav katedra nevében

A Tizenkettő és egy című kétnyelvű könyvvel a tavalyi évben ismerkedhettünk meg Gradistye magyarsági oldalának déli illetve középső részein.

Itt lett több helyen hiteles szemtanúk kíséretében bemutatva az az időszak, mely nincs olyan messze tőlünk, hisz a horvát honvédő háború vége óta, mely sok honfitársunknak mindmáig nem teljesen tisztázott történet, még csak 22 év telt el.

Sajnos, a háború, mint az a könyvből is kiderül, igazából nem ért véget. A szerző saját tapasztalatait, életélményét mutatja be a háború és az azt követő időszak leírásával, leleplezve azt a sok borzalmat, azt az embertelen és érthetetlen viselkedést, amit egy háborús konfliktus egyes emberekből kivált.

A másik oldalon pedig ott áll sok nagyszerű ember tanúbizonysága, hogy igenis megmaradhatunk embereknek, ha kell sokszor saját és szeretteink halála árán is, de ki kell állnunk értékeink mellett. Legyen hát ez a könyv mementó mindenki számára a szörnyű időből, melyet reméljük, nem kell megélnünk soha többet.

A Kiadó nevében köszönjük a Horvát Köztársaság Magyarországi Nagykövetségének anyagi támogatását, mely nélkül e könyv nem láthatta volna meg újra a napvilágot .

Verica Rupčić:

Megindító történet a szlavóniai harcterről, A horvát honvédő hősök:
Súlyosan megsebesült a rózsabokrok árnyékában ¹

Súlyosan megsebesült a rózsabokrok árnyékában

„Úgy éreztem, hogy repülök, abban a pillanatban melegség és fájdalom járta át egész testemet. Egy pillanatra megérintettem a földet, az agyamon átsuhant a gondolat, hogy fiamat és feleségemet magukra hagytam, és a kérdés: „Vajon mi lesz velük nélkülem?“

Míg Kelet-Szlavóniában dúl a háború, látogatást tettünk annak egyik közvetlen résztvevőjénél Nyári János honfitársuknál, aki parancsnokként szolgált az Erdődi speciális célokra kiképzett rendőrségi osztag csapatánál. Nyári úr az egyik bevetés során a Szentlászlóhoz közeli Palacsza településen súlyos sérüléseket szenvedett. Megkértem, mondja el milyen állapotok uralkodnak most a szlavón harctéren, illetve mesélje el hogy szerezte sérüléseit.

Látogatásunk szemmel láthatólag zavarba hozta, hiszen igyekszik kerülni a sajtó nyilvánosságát, elmondta, hogy Szlavóniában nem kíván nyilatkozni egyetlen sajtóorgánumnak sem, de végül mégis rááll a beszélgetésre.

Feleségével és négy és fél éves fiával, Denisszel Szentgyörgyön él és dolgozik immáron hét éve. Jelenleg a harcok során szerzett súlyos sérüléseit gyógykezelgeti. Szlavóniából költözött ide, ahol az Eszéki Villamosipari Szakközépiskolában tanult, de munkalehetőség hiányában kollégái rábeszélésére átképeztette magát. Nyolc hónapos sikeresen bejezett képzés után csatlakozott a rendőrség soraihoz. Rendőrként mindenféle, a rendőrség alapvető feladatkörébe tartozó feladatot végzett. Munkája során nagyon sok szép, ugyanakkor rengeteg kellemetlen pillanatot is megélt. Számptalan veszekedést, családi vitát, testvérek közötti vagyonmegosztást és az e körül folyó marakodást látott, mely általában csúnyán végződött. Verekedésekhez, közlekedési balesetekhez kellett kiszállnia, de a legnehe-

¹Megjelent a Virovitički list-ben 1991-ben, illetve a Podravec-ben, Szetgyörgyvári járás 31/32:1991., 8-11.

zebben viselte az alkoholfogyasztás következtében széteső családok gyermekeinek szenvedését és nyomorúságos sorsát. Szentgyörgyön rengeteg barátja van, akik egyaránt segítették munkájában és a magánéletben is. Szentgyörgyöt második otthonának érzi. Szereti a barátságos és békés Dráva menti emberek mentalitását. Ezúton is szeretne köszönetet mondani az olvasóknak, akik e sorokat olvasva felismerik, azért az önzetlen segítségért, biztató szavakért és barátságért, amiben részesítették.

Az események menetébe és személyes történetébe Nyári úr a következőképpen kezdett bele:

„Tavasszal a Horvát Belügyminisztérium kezdeményezésére egy olyan speciális egység létrehozására került sor, amelyből később a Horvát Nemzeti Gárda egységei kerültek kiválasztásra. A rendőrség soraiból azok kerültek kiválasztásra, akik erkölcsileg, politikailag, munkájukkal, és mindenekelőtt szakmailag illetve a speciális tesztelés után is megfeleltek az előírt feltételeknek. Előnyben részesültek azok a tartalékos tisztek, akik megfelelő végzettséggel rendelkeztek és alhadnagyi rendfokozatot kaptak az előmenetel lehetőségével attól függően, milyen sikeresek voltak a különböző bevetések és akciók során. Varasdon megszervezésre került a Vinica **Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ. A kiképző állomány tagjai a központ parancsnoka a katonai pályát elhagyó valamikori aktív katonatiszt, helyettese egy nyugállományból visszahelyezett rendőrségi parancsnok és három Szentgyörgyi felügyelő volt.**

Az Oktatási Központ feladata egy 500 fős antiterrorista feladatokat el látó és arra jogosult egység kiképzése volt. A kitűzött feladatot csiszoltan, összehangoltan, egyfajta eleganciával, határozottan, szakszerűen és bátran kellett elvégezniük. Az egy hónapos képzés során mindössze 200 főnek sikerült elsajátítania az előírt képzési feltételeket. Közben a politikai viszonyok egyre bonyolultabbakká váltak és a résztvevőket egy új oktatási központba Erdődre irányították. A kiképzésen résztvevők enyhén szólva hiányos könnyű gyalogsági fegyverekkel voltak felszerelve, amelyek közül jó néhány leselejtezésre várt. Nem rendelkeztek elegendő tartalék lőszerrel, ennek eredménye pedig a legtragikusabb dolog volt, ami csak megtörténhetett Borovo településen. Tartalék lőszer hiányában, lelkileg felkészületlenül a rendőri egységek beleszaladtak a legmodernebb technikával állig felfegyverzett ellenségbe, akik a Jugoszláv Néphadsereg tankjainak asszisztálásával lőtték a rendőrségi alakulatot. Ezt a tényt saját köreikben is cáfolták.

Én ezekben az eseményekben nem vettem részt, hiszen Vinica-ban szakasziparancsnokként majd századparancsnokként, oktatásvezetőként, utána pedig az anyagi-technikai erőforrások vezetőjeként tevékenykedtem, továbbá biztosítanom kellett 300 kiképzésre váró újonc felvételét, akiknek száma már az első napokban jelentősen lecsökkent. Az Erdődön keletkezett problémák miatt áthelyezésemet kértem oda, ahol századparancsnokként szolgáltam. Szerettem volna visszaadni a fiúk önbizalmát, amely az események hatása alatt nagymértékben megingott, meggyőzni és megerősíteni őket saját képességeikben. Legtöbben közülük szentgyörgyiek voltak.

Tisztában voltam azzal, hogy elkezdődött egy hidegháborús időszak, mivel a Jugoszláv Hadsereg minden nap nagy feszültség alatt tartotta az Oktatási Központot. Ha mindehhez hozzávesszük a kiképző központ korábbi parancsnokának, és az Eszéki Rendőrkapitányság parancsnokának néhai Kira úrnak beigéret és nem teljesített ígéreteinek halmazát, mely a jobb fegyverekre és fegyverellátásra, kifizetetlen bérekre, a családtagok látogatására vonatkozott, ezért nem meglepő - akkor is és most is így gondolom - a legképzettebb egység nagyon gyors távozása a horvát seregbe. Az egység Zágrábba került, ahol rövid időn belül feloszlott kisebb egységekre, amelyek aztán horvát területen más-más harcterekre lettek irányítva. Az egyik ilyen egységben szolgált a tragikus körülmények között elhunyt Ivan Kolar és Petar Juriša, családtagjaiknak ezúton is szeretném őszinte részvételemet kifejezni. Csodálatos emberek voltak. Nem tudom ki-verní a fejemből a gondolatot, ha válllvetve harcoltunk volna, még ma is élhetnének.

Saját kérésre engedélyt kaptam a Tuškanaci katonai és az Eszéki rendőrségi parancsnokságtól, hogy szolgálati helyem továbbra is az Erdődi Oktató Központ maradhasson és továbbra is segíthessek az új belépők kiképzésében, amely a Horvát Nemzeti Gárda egységévé kellett, hogy kinője magát. Ez az egység, hasonlóan az előzőhöz, rendkívüli fegyver hiánnyal küszködött, tagjai először találták szembe magukat a csetnik alakulatok közvetlen támadásaival, akik nyilvánvalóan jól informáltak voltak és támadást mértek az Erdődi központra két egység őrségváltása közben. Az őrségváltásra a délutáni órákban került sor. Az egység elhagyta őrhelyét, hátrahagyta az egyenruhákat, fegyvereket és lőszereket. Az újoncok pedig sem az Oktató Központot sem az őrhelyeket és az előőrsöket sem ismer-

ték. Azon az éjszakán több mint 150 fős csetnik alakulat indított támadást ellenünk. A támadás 22 óra körül indult meg és eltartott egész éjszaka. Rengeteg problémám akadt az előőrsöket körbejárva történő eligazítás-sal. A fiúk nem tudtak bánni a fegyverekkel, féltek, ugyanakkor elszántak voltak. Elsősorban életüket, a központot és magát Erdődöt védték. Jelenlétem és határozott parancsaim bizakodással töltötte el őket. Tisztában voltak azzal, hogy nem veszíthetünk. Hamar rájöttem hol állomásoznak a csetnik csapatok. Átkeltek a Dunán. Megközelítettük őket 20 fős újonc csapatommal. Engedélyt kértem Vlade Janči tisztől puszkagránátos sortűz bevetésére, hogy megállíthassuk a csetnikeket szándékaikban.

Janči úr a tőle telhető legjobb megoldást választotta – felhívta az Eszéki Jugoszláv Néphadsereg katonai vezetését ahonnan azt a parancsot kapta, hogy semmi esetre se nyissunk tüzet a Jugoszláv Néphadsereg tagjaira. Ők maguk is észlelték a csetnik szimbólumokkal felvértezett civilek mozgását 200 méter távolságra tőlük. A hadsereg a Gombos határában lévő Duna-hídon állomásozott. Volt ott még két hadihajó melyekkel a csetnikeket segítették. A csetnik horda e hajók égése alatt ordítózva, kiabálva az éjszaka leple alatt visszavonult a vajdasági oldalra. Így a csetnikekre mért fő támadási csapás megghiúsult. Hiszem, hogy a puszkagránátos sortűz bevetésével hatékony csapást mérhettünk volna rájuk, nagy veszteséget okozva ezzel az ellenségnek, ami talán megingatta volna őket további szándékaikban. Másnap reggel munkahelyi kollégáim és harcostársaim elhagyták az Erdődi Oktatási Központot. Néhányukat akkor láttam utoljára, ami különösen nehezemre esik, hiszen mind jó emberek voltak.

A csetnikekkel az első nagyobb konfliktusba Bijelo Brdo-nál keveredtünk járőrözés közben. Vukovári rendszámablájú fehér gépkocsi közeledett felénk, mely felszólításunk ellenére sem állt meg, megpróbálta elgázolni a rendőröket, a mi kocsink irányában pedig tüzet nyitottak a benne ülők. Visszalóttunk, kocsijuk az árokba borult, ahonnan jajveszékélés hangjai hallatszottak. Az autóban három halott csetnik holttestére bukkantunk, a bent ülő ötből kettő életben maradt, őket elsősegélyben részesítettük. Ekkor a félhomályból váratlanul még hárman előbukkantak, akiket meglepetésként ért a látvány. Fegyverüket ránk fogva fenyegettek minket, amitől előntött a düh, és egyetlen puskalövés nélkül letepertem őket. Mind hármójukat lefegyvereztük, és elővezettük őket a Dályai rendőrőrsre, ahol étellel és kérésükre sörrel kínáltuk meg őket. Ebben az ak-

cióban három csetnik veszítette életét, ketten megsérültek, hárman pedig fogságba estek. Elkobzásra került egy M53 típusú Thompson géppuska, nagyobb mennyiségű lőszerrel. Mivel a helyzet egyre súlyosabbá vált, vilámgyorsan követték egymást az események. Bárhova is mentünk bevetésre legyen az Almás, Erdőd vagy Dálya, a csapatomból senki sem sérült meg.

Bizonyosságot nyert, amikor a katonák vezetését nem a Jugoszláv Néphadsereg tisztjei végzik, akkor az igazi harcosok könnyű prédájává válnak, hiszen nem támadnak csapatokban, fedezéket nem keresve lassan mozognak tehát harcértékük gyenge. Csodálkoztam is, miért tudják olyan könnyen bevenni horvát településeinket.

Meg kell említenem, hogy néhányszor verbális konfliktusba keveredtem az Eszéki Rendőrkapitányság parancsnokával, a megboldogult Kira úrral, aki több alkalommal is igen furcsa döntéseket hozott.

Mivel a helyzet egyre bonyolultabbá vált, nem sok lehetőségünk maradt a trükközésen és blöffölésen kívül. 45 napon keresztül éltünk is vele rendszeren. Hogy ez mit jelentett, hoznék is rá egy-két példát. Egy alkalommal felhívtam az őrtoronyban szolgálatot végző gárdistát és megkérdeztem tőle, hogy a látja-e azt a piros fényt a mellette lévő vezérlőpulton. Erre a következőt válaszolta: „Van itt mindenféle fény, és vannak valami csúcspan végződő hosszú csövek is.” Rádiókapcsolaton keresztül, ordítottam magamon kívül, ki volt az, aki ennek a hasznavehetetlen és alkalmatlan embernek megengedte, hogy ilyen felelősségteljes akcióban részt vegyen. Ugyanis, ha véletlenül rossz gombot nyom meg a levegőbe repítheti a hidat Gombosnál, a sereget és a szomszédos szerb települést, a zöld nyomógomb használatával pedig eltalálhatja magát Belgrádot is. Az egységemnél ketten is voltak, akik nagyon jól beszéltek angolul. Parancsba adtam nekik, hogy rádiókapcsolaton keresztül beszélgessenek arról, hogy Ausztrál és Amerikai egységekkel jöttek ide és az itteni horvát parancsnokság nem engedélyezi, hogy rész vegyenek Horvátország felszabadításában pedig erre ki voltak képezve. Ilyen és hasonló trükkös és kisebb hazugságokkal tartottuk félelemben Milošević tartalékos hadseregét, mely 40 tankkal és 20 **önjáró** tarackkal vonult fel ellenünk felénk fordított Katyusák (105 mm-es több csövű sorozatlövő rakétafegyver) rakétacsöveivel. Nos, hamar rá kellett jönnöm, hogy a trükközés ideje lejárt, mivel a szembenálló csapatok létszáma a szerb oldalon szemlátomást megnövekedett, a folyón

is kompokkal nagyszámú állig felfegyverkezett katona kelt át. Ezzel egy időben Erdőd és Dalja települések szerb lakossága falvaikat kezdte elhagyni, ami biztos jele volt annak, hogy a csetnikek támadásra készülnek.

A körbezárt Kórógy lakossága (többségében magyarlakta település) hosszú ideig megközelíthetetlen volt, hiszen az egyedüli út Palacsán keresztül vezetett oda - csak megjegyzem, hogy az ellenség szintén innen indította támadásait Szentlászló magyarlakta település irányában is – zöld utat kaptunk, hogy Palacsán keresztül utat törjünk Kórógyig, mivel minden békés megoldásra való törekvésünk a csetnikekkel és a Jugoszláv Néphadsereggel sikertelen volt. Mivel Szentlászlót Palacsából minden éjszaka folyamatosan támadták, úgy döntöttünk, hogy mi is az éjszaka leple alatt indítunk ellentámadást. Engedélyt kaptam Glavaš, Šeks és Bagarić úraktól, hogy előkészítsem a katonai akciót. Figyelmeztettem őket, hogy a művelet nem hajtható végre, amennyiben annak katonai és civil áldozatai lehetnek. A művelet kivitelezése nem tűnt nehéz feladatnak, mivel a Palacsá és Szentlászló közötti távolság jelentéktelen. Felkészületlen terroristákra csaptunk le, így az első rajtaütés nem tartott 5 percnél tovább. Utána – helyi vezető segítségével - a palacsai kerteken keresztül megközelítettük a csetnikek központját (az ún. vajda házat), illetve eljutottunk a második barikádig.

Ekkor a csetnikek 'Thompson' típusú mesterlövészpuskával és több mint 20 kézigránát bevetésével tüzet nyitottak ránk. Mivel mi nagyon közel voltunk, a gránátok a fejünk fölött nagy ívben elrepültek. Egymás mögött ötméteres távolságban haladtunk előre, elől én, mögöttem pedig három edzett gárdista a helyi vezetővel. Miután a *látótávolság* igen *alacsony* volt meg voltam győződve arról, hogy a többi 20 gárdista mögöttem van.

Nem tudtam, hogy a csetnikek parancsnokságának épülete előtt közvetlenül áthaladtunk egy aknamezón, és azt sem tudtam, hogy már csak öten vagyunk. Parancsot adtam a 'trombitásnak', ahogy mi magunk között a rakétavető hordozót hívtuk, hogy nyisson tüzet a második barikádra, de sajnos elvétette. Ekkor mintegy 30 csetnikkel nehéz közelharcba kezdünk nem tudván, hogy a csapat többi tagja elvágva mintegy 500 méterre tőlünk a kukoricásban rekedt. Tudatosult bennem, hogy visszavonulásra nincs lehetőségünk úgy döntöttem, hogy a megkezdett akciót, félelmet nem mutatva folytatnunk kell, ami bajtársaimnak is bátorságot, erőt adott.

Hallottunk, hogy a csetnikek habozva, tanácstalanul és véletlenszerű-

en lőnek, nem tudták hol vagyunk, valójában pedig ott voltunk az orruk előtt 1 méterre. Géppuskafészküket és egy mesterlövészpuskájukat sikerrel szétbombáztuk. Miután a kézigránatok felrobbantak a csetnikék azt gondolván, hogy az aknavető robbant visszahúzódtak a pincébe. De a csetepatének itt még közel sem volt vége. A megmaradt csetnik banda tagjai hamarosan elhagyták helyeiket és szembetalálkoztak a tőlünk leszakadt gárdistáinkkal, akik gyorsan és hatékonyan szétcsaptak köztük. Mi muníció nélkül maradtunk. A másik csapatban a fiatal és tapasztalatlan gárdisták féltek csatlakozni hozzánk, és így nem tudták biztosítani számunkra a szükséges lőszerutánpótlást. Kiléptem a fedezékemből egyenesen az utcára és körülbelül 10 háznyira tőlem megpillantottam őket.

Odakiáltottam nekik, hogy fussanak hozzám. Ez idő alatt a hátam mögött drámai jelenetek zajlottak. Megtámadták hűségese követőimet, a 3 gárdistámat és a helyi vezetőnket. A felbátorodott csetnikék - tudatában annak, hogy lőszer nélkül maradtunk ugyanis véletlenül elszóltam magam, amikor odakiáltottam gárdistáimnak – megközelítették a kutat, ahol csapatom tagjai voltak. Az egyik közülük ezt észrevette, de az agyondicsért szlovén MGV puskája cserbenhagyta. Ezt a pillanatot kihasználva az egyik csetnik kézigránát dobott a négy gárdistám közé. Mivel edzett fiúk voltak, villámgyorsan reagáltak és a földre vetették magukat, így a szétszóródott repeszektől csak könnyebben sérüléseket szenvedtek. Visszahúzódtam az udvarba, és egy betonlábazatú kerítésnél fedezékbe vonultam. Automata fegyveremmel és a maradék lőszerrel tüzelni kezdtem, megkönnyítve sérült kollégáim visszavonulását. A heves tűzharcban elesett egy szakállas csetnik, a többi viszont tovább folytatta a lövöldözést, miközben három kézigránát is robbant nagyon közel hozzám. Meg voltam győződve, hogy a lövések a közeli kút irányából jönnek, mivel vödör-csapódás hangját véltem felismerni, de később rájöttem, hogy a vödört egy repesz mozgathatta meg. A legnagyobb veszély azonban ott leselkedett a hátam mögött, közvetlenül a fölöttem lévő erkélyen. A két méterre fölöttem álló csetnik kézigránát dobott felém. Úgy éreztem, hogy repülő, abban a pillanatban melegség és fájdalom járta át egész testemet. Egy pillanatra megérintettem a földet, az agyamon átsuhan a gondolat, hogy fiamat és feleségemet magukra hagytam, és a kérdés: „Vajon mi lesz velük nélkülem?”

Az első pillanatok az ijedtségé voltak, mely a *számból történő vérzés* megszűnésével elillant. Megpróbáltam feltérképezni sérüléseimet, melyek egész testemen beborították. Nem adtam könnyen az életemet, kezembe fogtam pisztolyomat és csúszva-mászva az udvarban bimbózó fehér és vörös rózsák bokrai árnyékában elvonszoltam magam egy árokba. Annak ellenére, hogy súlyosan megsérültem, átellenben egy csetnik kitartóan lőtt rám. A mentők a hevesen dülő harcok miatt később érkeztek a helyszínre. Ezekkel a súlyos sérülésekkel egyik gárdista társammal, aki segítségemre sietett és közben ő is lövést kapott vártuk a segítséget, mely csaknem két órát késett. A testem 28 helyen sérült meg, de a legtöbb és a legsúlyosabb sérüléseket a lábaimon szereztem.

Kórházi ellátásom után az Eszéki Kórházból hazaengedtek és most ott-honi szakápolásban részesülök. Szépen gyógyulok, még egy kis időbe telik, és minden újra a régi lesz. Elmondhatom, hogy nagyon várom a teljes gyógyulás pillanatát, hogy utána visszatérhessek szülőföldemre Szlavóniába és újra harcolhassak hazánk, Horvátország szabadságáért.”

Nem mindennapi történet egy bátor és félelmet nem ismerő fiatalembertől – férjtől és apától, az embertől, aki fiatal életét nem kímélve kész volt azt feláldozni a honért. Az éppen lábadozó időszakát töltő fiatalember teljes gyógyulása után kész addig harcolni, míg hazája Horvátország teljesen fel nem szabadul. Ezért kérem az olvasókat, hogy biztosítsák támogatásukról hőszünet, mutassuk meg neki, hogy nincs egyedül, hogy hazánk Horvátország védelmére mind készen állunk. Ő megmutatta, hogy szereti ezt a vidéket és az itt élő embereket, ezért ne okozzunk neki csalódást.

Verica Rupčić

NYÁRI JÁNOS
Tizenkettő és egy

Bevezető

Életben vagyok. Lélegzem. Istenem, miért?

Miért vagy ilyen kegyelmes velem, mikor ezt semmivel sem érdemeltem ki? Hányszor kértem, hogy vegyél magadhoz?

És mikor meghoztam a döntést, hogy véget vetek ennek a szenvedésnek mindörökre, elküldted az angyalaidat, hogy megakadályozzanak a tervem végrehajtásában.

Dacoltam Veled, sértegettelek, veszekedtem, kiabáltam és sikoltottam.

- Ha léteznél, villámmal ölnél meg.

Még akkor is határtalan kegyelmed volt felém. Mégis teljesítetted a kívánságomat. Villámot küldtél, de engem érintetlenül hagytál, a te kegyelmed nekem még ekkor sem volt elég. Továbbra is vétkeztem, hatalmaskodó, makacs és gőgös voltam. De a te utolsó üzeneted, melyet a saját fiamon keresztül küldtél nekem, tudatosította bennem, megrázott és olyan egyértelműen megtisztította a lelkem, hogy ugyanabban a pillanatban minden sötétség kitűnt a gondolataimból, szívemből és lelkemből, és felébresztett ebből a borúlátó álomból.

Megértettem kedves, kegyelmes Istenem, hogy a te kegyelmességed határtalan és mindig készen áll megbocsátani és segíteni még a legnagyobb bűnösnek is, amennyiben őszintén kéri a segítséget és megbocsátást.

Köszönöm neked, Istenem, a kegyelmességet. Köszönöm neked, Istenem, a megvilágosodást.

Ajándékozz meg engem, Istenem, bölcsességgel, akarattal és erővel, hogy sikerüljön betartani az adott ígéretemet, hogy megmentssem a feledéstől saját barátaimat, harcos társaimat, honvédő társaimat.

Előre is elnézést kérek az ő családjajuktól, barátaiktól és ismerőseiktől, amiért azt az életet, amelynek része voltam, és amit megtisztelő volt velük megélni, saját elhatározásomból írott szavakkal kívánom megörökíteni, és megkísérlem mindenkiben tudatosítani, milyen hősről van szó.

I. TÖRTÉNET

Emlékezetek Vukovárra

,92. január, Nustar

Lassan esik a hó. Szlavóniai téli idill. Mégis a valóság durvább, háborús. Helyben volt a horvát katonaságon és rendőrségen kívül a helyi férfiak egy része is, hogy együtt védjük a települést a csetnik és JNA alakulatoktól. A helyiek a település megvédésekor történő harcokban, hősiességükkel már korábban is bebizonyították h nincs lehetetlen és, hogy nem győzedelmeskedik midig a több, erősebb és harcképzettebb. Személyesen tisztelem volt az ő társaságukban tartózkodni és ekkor velük együtt éreztem h részese vagyok valami nagynak, történelminek. Nehéz ezt szavakkal leírni egyszerűen ezt meg muszáj megélni és átérezni. Az igazi honvédők többsége tudja, mit próbálok megfogalmazni.

Ezek a gyalogos hősök között voltak az én háborús testvéreim Erdődről, az I. zászlóalj III. gárdista brigád tagjai. Egy közülük különösen lenyűgözött.

Ebben az időben katonai feladataimat láttam el a gárdista brigád parancsnokságának. Az én feladatom volt az ellenséges mozgalmak követése az ő céljaik jelölése és felderítése és gyakran tartózkodtam „távol eső” pozícióban és árkokban az I. zászlóalj I. csapat tagjaival. Egyik alkalommal halkán szivárgott a figyelmeztetés a nagy, közös csetnik - JNA támadásról, több mint 74 tank kíséretében, aminek több mint fele 84-es volt.

Sok jármű volt mozgásban Vinkovactól Dakovo felé. Parancs ugyan nem volt kiadva a visszavonulásról, mégis úgy tűnt. Még a III. gárdista brigád vezetősége is Dakovón volt. Amikor beszélgetésre hívtam a volt magas rangú tisztet, aki meglepő módon, a mi horvát katonaságunkban is ismét nagyra becsült tiszt lett, azt mondta nekem, elnehezült hangon:

- *Nekünk 20 tankelhárító aknánk van, ebből csak 5 antennás, 5..., 10 maljotki - egy pillanatra megállt és aztán megint mondta:*

- *...sajnos, csak húsz-harminc gránát de JNA-nak legkevesebb ötven 84-es van...!*

Megint egy perc hallgatás. Mély levegővétel.

Feltételezhető, hogy legkevesebb tizenöt-húsz 84-essel törnek be és valamennyi 55-el...

A baj az, hogy egy 84-es megtöltve több mint harminc gránátot tartalmaz...

Ismételten mély levegő.

- *Nincs szükség rá, hogy magának tovább beszéljek az ő különböző hatalmukról. Ehhez az ellenséges páncélzathoz hozzá kell még adnunk a JNA, félkatonai és önkéntes csetnik alakulatokból álló gyalogos zászlóaljat.*

Őszinte leszek és bevallom, hogy ez a katonai tudományt, tantételt és hadviselést kiválóan ismerő tiszt engem halálosan megijesztett. Az ellenség túl keménynek tűnt.

Aggódva érkezem vissza Dakovoról, Vinovacon keresztül Nustarba. Összetalálkozom ugyanazokkal a gárdistákkal, rendőrökkel és helyiekkel, akiket itt is hagytam. Kávéra és pihenőre hívnak. Felhőtlenül csevegnek. Elmegyek tőlük és sietős léptekkel haladok a házba, ahol a helyvédő vezetőség tartózkodott. Míg a hó nyikorog a csizmám alatt és a hideg szorongatja az arcomat, kínoz a lelkiismeretem, mert a társaimnak nem mondtam el mi készülődik. Félttem, hogy a parancsnokságnak sincs tudomása a helyzetről. A vezetésben ismerős arcokra leltem. Ellazult hangulat volt. A kazettás magnóból a fülnek kellemes, halk zene szólt. Tamburás.

Az a kivételes katona, akinek a nevében én ezt írom, felismerte az én aggodalommal teli ijedt arcomat. Odajött hozzám, megölelt és megkérdezte mi aggaszt.

- *Tudjatok -e, hogy mi készülődik? Ki a védelem fő parancsnoka?* - visszakérdezéssel válaszoltam neki.

Elnevette magát és válaszolt:

- *Nincs oka az aggodalomra. Legalább maga ismert a bátorságáról. Honnan ekkora félelem és aggodalom magában? Ezekben a napokban a jelentéseket és naplókat, összeállítom és írom én, és minden más fontos döntést meghozunk közösen!*

- *Jól van.* - válaszoltam és elmondtam a híreket, amiket megtudtam.

Ismét elnevette magát, ugyanúgy ahogy a többiek is a házban. Elment az asztalig és megmutatta a parancsot - a jelentést, amit még tegnap kapott és, amelyben mindez katonai szakszavakkal volt leírva. Hitetlenül néztem rá. Megint csak elnevette magát mondta, hogy engedjem el magam, üljek le a kályha mellé és frissítsem fel magam egy kávéval vagy teával. A hangulat a házban továbbra is laza volt. Az idő gyorsan múlt, nevettem a vicceken és tréfákon ekkor odajött hozzám és megkérdezett:

- *Most, hogy visszakapta a színét és a mosoly visszaiült az arcára, lenne kedve körüljárni az őrhelyek első vonalát?*

Elindultunk. Hideg téli nap volt. A fiúk a helyükön voltak, voltak akik tüzet gyújtottak. Semmit sem szólt meg nekik és semmit sem vetett a szemükre. Beszélgetett velük, érdeklődött a családjaik felől, barátnőkről, autókról és sportról beszélt. Aztán az egyik pillanatban, az ellenséges oldalról, motorok zaja hallatszódott. Ezután gránátok zúgása is. Gyorsan beszaladtunk a fagyos árkokba, dörgések, repedések és szilánkok vettek körül minket. Tíz perccel a bombázás után megálltak és csak az ellenséges teherautók, tankok és páncélosok mozgolódása hallatszódott. Arra gondoltam.

- *Kezdődik.*

Ránéztem, hogy milyen nyugodtan áll, körülnézett jobbra és balra, hogy megbizonyosodjon afelől, hogy lettek -e áldozatai a bombázásnak. Felemelte a motoroláját és kimondott két szót amitől a mai napig megbor-zongok és megfagy a vér az ereimben.

- *Barátaim, társaim! Következik a harc! Csak egyet mondok nektek: EMLÉKEZZETEK VUKOVARRA!*

Még el sem tűnt a szó visszhangja a fiúk már kimentek az árkokból. Voltak akik a levegőbe lövöldöztek, voltak akik kiabáltak, mások viszont táncoltak. A többiek odaszaladtak a bűvőhelyeikről és házaikból, hogy megnézzék mi történik, mi ez a nagy kiabálás, öröm és boldogság. A levegő győztes energiákkal volt teli. A bizonytalanság és melankólia itt nem talált helyet. A bajtársiasság átszállt katonáról katonára, harcosról harcosra és testvérről testvérré...

Az ellenségnek nyoma sem volt. Eloltották a tankjaikat, teherautóikat és páncélosaikat. Ő rám nézett, megfogta a vállam és kis mosollyal az arcán annyit mondott:

- *Itt van nekik az ő szakszerű katonai előrelátásaik!*

Ekkor ez nekem is mosolyt csalt az arcomra.

Egyszer csak lövöldözés visszhangzott, méghozzá a senki földjéről. Mindketten elkezdtünk futni abba az irányba. Rátaláltunk két helybé-lire akik ujjal mutattak az ellenség felé és mondták, hogy egy helyiekből és a HOS-hoz tartozó önkéntesekből álló tíz fős kis csoport támadásba kezdett.

- *A támadás a legjobb védekezés!- kiabáltak.*

Több önkéntessel elindultunk értük. Mivel az ellenség gyalogosai közül a snajperesek és bombavetőik a helyükön voltak így nem tudtuk könnyen

és gyorsan utolérni őket. Egy perccel azelőtt, hogy sikerült bemásznunk hozzájuk, rádión jelentették nekünk, hogy érkezik az Unprofor és kéri a tűzszünetet horvát részről, hogy az ellenséges erők és civilek vissza tudjanak húzódni. Döbbsen néztünk egymásra és abban a pillanatban meg is beszéltek, hogy ő két háborús testvérünkkel együtt visszamegy én meg a többiekkel maradok és folytatom. Fel kellett állnunk, ami a snajperesek miatt veszélyes volt. Szerencsére rossz íjász volt. Az utunkat folyamatosan a fejünk mellett elsuhanó golyók hangja árnyékolta be. A veszély ellenére nekünk nem állt szándékunkban feladni. A helyieket beértük az ellenség ár-kainál. Összeszedték a puskákat és lőszereket. Vidámak voltak, játékosak és nevetősek. Felismertek engem, vonakodva ugyan, de meghallgattak, hogy térjünk vissza a bázisra. Félúton a biztonságos hely felé a csetnikek kiszúr-tak minket és elkezdtek löni minket minden oldalról. Csak Isten kegyelmé-nek köszönhetően sikerült mindenkinek sértetlenül visszatérnie.

A háború előtt szerelmes lett. Fiatalos szerelem, amelyet csak el lehet képzelni. A lány teherbe esett.

1991 és 1992 késő őszén és telén a szerb nemzetiségű lakosok egy része, ugyanúgy, mint a JNA tagjai is, elhagyták otthonaikat. Ugyanakkor az ellen-séges erők is száműzték a megszállt területekről a horvát lakosokat. A helyi bizottság a város engedélyével ideiglenes megoldásként lehetőséget adott a rendőrség és katonaság tagjainak arra, hogy beköltözzenek az ily módon magára hagyott épületekbe. Ilyen úton jutott hozzá ő is egy lakáshoz, ahová elhelyezte az előrehaladott terhes barátnőjét. Időközben a szerb család tag-jai, anya és húszéves lánya, visszajöttek a lakásba. A lány különösen elnéző és nemes volt, nem akarta kidobni a barátnőjét a lakásból. Az anya nem volt ilyen toleráns. Elment a rendőrségre, és a horvát rendőrökkel egy hideg téli éjszakán kidobatta a lányt egy szál köntösben, és azt kiabálta:

- *Usztasa kurva!*

A rendőröknek meg volt kötve a keze a törvény miatt, amely szerint a verbális sértés nem volt büntetendő. Megpróbálták a lányt máshová elhe-lyezni, de ő nem akart menni, elutasította őket.

Megfázott. A szülés alatt komplikáció lépett fel, végül elveszítette a ba-bát, és ő is alig maradt életben. Az orvosok megállapították, hogy többé nem lehet gyereke.

A barátom ezt nehezen viselte. Hallgatag lett, szenvedett a szívfájdító gondolatoktól.

Egyik hideg téli reggelen géppisztolyok hangja hasított bele a levegőbe.

BARÁTOM, EZT AZÉRT ÍROM, HOGY SOHA NE FELEDKEZZENEK MEG RÓLAD ÉS ILYETÉN MÓDON KÖSZÖNÖM MEG NEKED, HOGY MEGENGEDTED, HOGY MELLETTED ÁLLHASSAK.

II. TÖRTÉNET

Helyettes

1992 februárja

A tél még tartja magát. A hó körülbelül félméteres. Nustárt teljesen szétlőtték, a fehér hótakaró alatt mégis pompázik, minden látogatónak feltölti a lelkét.

Ezekben a napokban összejöttünk Szlavónia minden szegletéből. Laza volt a hangulat.

Parancsra a védelem két első vonalát is körüljártam. Bázisom a vin-kováci településen, Kisboszniában volt. Ott ismertem meg a HOS egyik tagját, az önkéntest, honvédőt, testvért, védelmezőt, vezetőt és harcost.

Találkozásunkra furcsa körülmények között került sor. Feladatom elvégzése után elmentem lazítani a kávézóba. Egyedül ültem a sarokban. Az egyik pillanatban megérkezett a kávézóba négy vagy öt katonai álcaruhás. Elkaptak egy gárdistát, aki éppen a pókergépen játszott, és kirángatták az utcára. Dühösen és vadul ütlegették.

A jelenlevők közül senki sem reagált. A helyiséget áthatotta a csend.

Ekkor az egyik az garázda elővette a pisztolyát és a megvert, vérző gárdista szájába nyomta a fegyver csövét, és ordított rá. Mondandóját nem értettem.

Valami elpattant bennem, felrúgtam az asztalt és kiléptem az utcára. Elővettem az átalakított jelzőpisztolyomat, amelyben vadászpuskacső volt. A levegőbe lőttem. A lövés akkorát dördült, mintha ágyúból löttek volna. Néhány ágacska is leesett. Mindannyian megtorpantak.

Megdöbbenve néztek rám, szétszedtem a jelzőpisztolyomat, kidobtam a hüvelyt, ismét megtöltöttem és összeraktam. Hanyagul tartottam, majd felszólítottam őket:

- Hagyjátok békén azt az embert!

Négyen úgy néztek rám, mint arra az emberre szokás, akinél fegyver van, de az ötödik ellenállt és visszaválaszolt:

- Mi a faszt érdekel, hogy mi mit csinálunk?! Takarodj, ne akard, hogy téged is agyon basszalak!

Elővettem a másik pisztolyomat és nyugodtan a fejére mutattam.

- Gyerünk - válaszoltam.

A többiek is a fegyvereik után nyúltak. Robbanásig feszült a helyzet.

Ekkor a lépcsőn megjelent Ő. Az egyik kezében cigaretta volt, a másikban Uzi, a géppisztolyt rájuk fogta és határozott hangon felszólította őket:

- *Letenni a fegyvereket és lefeküdni!*

Veszélyesnek és határozottnak tűnt. Szót fogadtak. Odaszólt nekem:

- *A „fejest” meghagyom neked!*

Ismét megfordult, nyugodtan visszatette a két pisztolyt a tokjába, elővette a kést és megindult a támadó felé. Kivette a pisztoly csövét az áldozat szájából és felém irányította. Odaléptem és ráhelyeztem a homlokomat a pisztoly csövére és elordítottam magam:

- *Lőj, szarházi csetnik!*

Elvette a fegyvert és ordítani elkezdett:

- *Nem vagyok én csetnik!*

- *Az vagy - válaszoltam -, ha horvát katonát versz és halállal fenyegetsz.*

Azt kiabálta, hogy a katona adósa maradt és meg akarta ijeszteni. De nem figyeltem rá.

Megfordultam és egymás szemébe néztünk a Segítőmmel. Ahogy felléptem az első lépcsőfokra, a „fejes” fenyegetőzni kezdett, hogy megöl engem, a Segítőmet és a gyerekeinket...

Ekkor megfeszültem, és abban a szent pillanatban megfordultam és már ugrottam is. Megragadtam a hajánál fogva, letepertem a földre, kést szorítottam a nyakához és megkértem, hogy ismételje meg az utolsó szavait. Elkezdett kérlelni, de én csak ordítottam a fülébe:

- *Engem megölhetsz, felnyársalhatsz, felgyújthatsz, de a gyerekeket és a családot ne említsd!*

Kivettem a pénztárcáját, fogtam a személyigazolványát, felrángattam, homlokon csókoltam és azt mondtam:

- *Isten veled!*

Mindeközben a Segítő le se vette a szemét a többiekről.

A bántalmazók elsomfordáltak, a bántalmazott meg visszatért a póker-géphez. Meg se köszönte a segítséget.

A Segítőmet itallal kínáltam. A horvát önkéntesek kézfogásával köszöntöttük egymást. Nem beszélünk sokat. Mindketten tudtuk, hogy jó társaságban vagyunk.

Nagyon fiatalnak tűnt, talán húsz lehetett, komoly arckifejezése többet mondott minden szónál. Nem sürgettem.

- *Majd ha teljesen elfogad engem, megnyílik, és majd megtudom, mi-*

lyen szörnyűségeket élt át és miért ilyen gondterhelt az arca - gondoltam.

Beszélgetés közben megtudtam, hogy majdnem szomszédok vagyunk. Az ő bázisa is Kisboszniában volt.

Másnap visszatértem és akkor értettem meg, hogy ők a HOS önkéntesei és hogy egyedül tartják a védő vonalak egy részét, méghozzá a legnehezebbet, arra Mirkovci felé. Nem tartoznak a horvát rendőrség kötelékébe. Nincs fizetésük és semmilyen élelmiszer-, lőszer- vagy üzemanyag-támogatást nem kapnak. Saját kézbesítőjük van a zágrábi HOS központjából.

Bizonyos indokolt nehézségek miatt a felszerelésük néha több mint egy hónapot is késik. Ami az ételről illeti, megoldották a Caritas és az Egyház segítségével. A pap megismerte és megszerette őket, mert rendszeresen jártak misére, és egyébként is különösen erkölcsös, segítőkész emberek voltak.

Húszan voltak. A bázisuk rendezett volt és náluk minden kitűnően működött, szervezettek voltak. Ők ilyen kis létszámmal áthatolhatatlan falat alkottak. Éberségük éjjel-nappal folyamatos volt.

Az én Segítőm volt a vezérük, egy nem tipikus katonai parancsnok. Teakintélyét a megbízhatóságával vívta ki, harcos társai ezt tisztelték benne.

Ezen a délelőttön kávét ittunk, és ő azt mondta nekem, hogy vissza kellene adnunk az erőszakot elkövetők vezérének a személyigazolványát. Helyeslően bólintottam.

Megérkeztünk egy gyönyörű emeletes ház elé, kovácsoltvas kerítése volt. Csengetésünkre egy szimpatikus idős bácsi jelentkezett. Azt mondtuk neki, hogy a fiának a barátai vagyunk, ő elmosolyodott és azt mondta:

- *A vőmnek a barátai.*

Megkínált minket itallal, étellel, kávéval. Elfogadtunk egy gyümölcslevet. Mindketten gyönyörködtünk a ház masszív, antik bútoraiban, művészi jellemvonásaiban, berendezéseiben. Fényképeket mutatott nekünk a lányáról és unokáiról, elmondta, hogy menekülteként élnek most Németországban, valamint mutatott a feladó címével ellátott borítékot is. A Segítő észrevétlenül felírta a címet.

És ekkor megérkezett a bántalmazó, a finom vő. Amikor meglátott minket, egészen elfehéredett. A Segítő már az asztal alatt tartotta az élesített Zbrojovkát. Lazák voltunk és jókedvűek, úgy viselkedtünk, mintha a bántalmazót régről ismernénk.

Egyértelmű volt, hogy a papa nem tudott az ő erőszakos oldaláról.

Visszaadtuk a személyigazolványát, a papának megköszöntük a vendéglátást, és elhagytuk a házat. A vő kikísért minket, és halkán, összeszorított fogakkal kezdett fenyegetőzni. A Segítő nyugodtan megmutatta neki a papíron olvasható német lakcímet és azt mondta:

- *Barátom, mi téged már rég elfelejtettünk, nem akarunk senkit sem eltemetni. Csak egy baráti kérés; te minket sose felejts el.*

Kinyújtotta felé a kezét, lekezelt vele és még annyit mondott:

- *Mindig megtalálász minket a HOS kisboszniai bázisán.*

Pár nappal később a vő tényleg eljött. Hozott sonkát, kávé és egy láda sört, és azt mondta, készen áll segíteni, szóljunk, ha még kellene bármi. A Segítő behívta a házba, megvendégelte és megismertette a jelenlévőkkel. Amikor a vő elment, azt mondta:

- *Jó lesz ő.*

És valóban, igazi logisztikussá vált. Beszerezte a burgonyát, húst, tisztálkodási szereket, üzemanyag utalványokat, a tisztítószereket. Nézetel-téréseink örökre elfelejtődtek.

Ő is érzett valami különlegeset a levegőben, ezért gyakran tartózkodott a HOS bázisán. A katonákkal vasárnapi misére járt. Majdnem a katonaság tagjává vált.

A Segítőn láttam, hogy továbbra is tele van aggodalommal. Megígérte társainak, hogy elintézi a státuszukat és a fizetésüket. A zágrábi központ-hoz fordult, de a végzés helyett csak ígéretet küldtek.

A III. Gárdista Brigád parancsnokságán leellenőriztem, hogy lehetséges-e ezt megoldani. A káderosztályon azt mondták, hogy lehetséges, de csak egy feltétellel:

- *Ha a gárdista brigád tagjává válnak. Így megkapnák az elmaradt fizetésüket, az egészségügyi és nyugdíjbiztosításukat. Amit ezért meg kellene tenniük: leveszik a fekete egyenruhát és a HOS jelvényt, a továbbiakban végrehajtják a felettes parancsait.*

Fennállt annak a lehetősége is, hogy áthelyezik őket és feltöltik velük a hiányos gárdista egységeket.

Nem fogadta el. Az én javaslatom felháborította.

A 90-es évek elejétől a HOS egységéhez tartozott. Titokban képezték ki őket. Önállóan szervezték meg a kifejezetten igényes katonai képzéseket. Fizetést, rangot és hírnevet nem is kértek és nem is vártak el. Egyetlen céljuk a független és szabad horvát állam volt.

Egymás közt a saját életükre esküdtek fel.

Ezért az én ajánlatomat arculcsapásként élte meg.

Másnap a szomszédnál találtam őket, segítettek lefedni a tetőt. Többször nem hozakodtam elő az ajánlatommal.

Este a vő szívességet kért. Közeli rokonának a háború előtt sikerült elszöknie Borovo Seloból. Elmenekült Németországba, ott dolgozott és egy szép összeget sikerült összegyűjtenie. Szerb felesége és a lánya a faluban maradt. A csetnikek erről tudomást szereztek és valamilyen furcsa kapcsolatokon keresztül eljutottak hozzá, felajánlották, hogy húszezer márkáért felszabadítják a családját.

Állítólag Mirkovciban voltak.

A Segítő azt mondta, hogy nem hisz az igazságos cserében, de megmondja a dolgot, és leellenőrzi, hogy tud-e bármit is tenni ebben az ügyben.

Segíteni akartam én is, és kapcsolatba léptem a Szemmel, a legügyesebb és a legjobb végrehajtóval Vinkovciban. Néhány nappal később üzenetet küldött, azt írta, hogy Mirkovciban egy házban csetnikek és a JNA tagjai nőket erőszakolnak és bántalmaznak.

A Segítő azonnal elhatározta, hogy cselekedni kell. Az elejétől ez egy rendkívül veszélyes és kockázatos művelet volt. Egyetlen katonai vagy rendőri parancsnokság sem engedélyezte ennek az akciónak a végrehajtását, és nem is engedélyezték volna, ha tudomást szereznek róla. Ha valami nehézség lépett volna fel, nem számíthattunk segítségre.

Az egyetlen dolog, amire számíthattunk, az a szankció volt.

Felvettem a kapcsolatot Szemmel, aki készen állt segíteni és részt venni az akcióban. A Szem nagy segítségnek számított. Kiválóan ismerte a teret, és sok embert ismert. A gárdista brigádból szereztem mesterlövész puskákat, Szem pedig hangtompítót. Összeállítottunk egy hétfős csapatot: Segítő, Szem, négy HOS-os és én. Beszereztünk fehér lepedőket és szőrméket...

Azon a hideg téli estén Szem vezetett minket oda. A mesterlövész feladatát rám osztották, nem azért, mert én voltam a legjobb lövész, hanem mert nemrég megsérültem a lábamon. A sebek maradandó nyomot hagytak rajtam, nem voltam elég gyors és mozgékony, csak feltartanám a csapatot.

Viszonylag gyorsan odaértünk. Segítettünk egymásnak magunkra erősíteni a fehér lepedőket.

Az előttünk elterülő nyolcszáz méteres síkság volt a legnehezebb rész.

Szem ment elsőnek. Rendes körülmények között ezt a távolságot tíz perc alatt tettük volna meg, kúszva azonban néhány órába is beletelt.

Az én menedékemet egy kidőlt fa jelentette. Szem megmutatta, hol vannak a taposóaknak és hogy mire kell külön figyelnem. Ők hatan egy sekély csatornában haladtak tovább. Követtem őket, velük voltam a távcsövön keresztül. A Segítő az egyik háznál mozdulást észlelt. Ő és még egy HOS-os lemaradtak, de Szem a többiekkel haladt tovább.

A megbeszélés szerint a munka elvégzéséhez egy óra kellett. Az akció a tervek szerint folytatódott. Szem mindent tökéletesen előkészített és kitervelt. Hétfőnként a csetnik éberség semmilyen. A csetnikek vasárnap este visszamennek Szerbiába és búcsúzáskor jól lerészegednek, ezért akik itt maradnak, azok vagy alusznak még vagy kábultak az alkoholtól. A megbeszélés szerint az egész akciót lövések és áldozatok nélkül kell végrehajtani.

Szem és csapata négy nőt kísért, és már félúton voltak. Ekkor a Segítő akcióba lendült. Ő és a HOS-sok késekkel elintézték három őrt és betörték a házba. Kijöttek egy zokogó fiatal lánnyal. Nem tudott járni. A Segítő vitte. Gond nélkül odaértek hozzánk, és úgy döntöttünk, hogy visszafelé nem kúszva megyünk. Isten segítsége és védelme kísért bennünket, mert amikor átléptük a vonalat és ismét biztonságban tudtuk magunkat, Mirkovciban lövöldözés tört ki.

A következő napokban a csetnikek megszegették a tűzszünetet és bombázták Vinkovcit és minden külvárosi települést.

A nő valóban nagyon segítőkész volt. Az asszonyokat és a lányt bevitte a kórházba. Nem voltak beszédesek, leginkább hallgattak, csak halkán válaszoltak igennel vagy nemmel, így hát nem is kérdeztük a nevüket.

Másnap meglátogattuk őket a kórházban. Megtudtuk, hogy az asszonyok fogva tartott horvátok, a lány pedig szerb. A lány egészen zavart és rémült volt. Akkor hagyta abba a sírást, mikor a Segítő és az egyik HOS-os megjelent. Az orvos is zavart volt, ő sem értette, mi történik. A lány azt nyilatkozta, hogy őt usztasák erőszakolták és verték meg, pedig akkor nyugodott meg, mikor megérkeztek a HOS-osok. A Segítő elmagyarázta az orvosnak.

- A csetnikek egy szerb család lányát rabolták el. Vasárnap délután végigment rajta egy egész autóbusznyi hétvégi csetnik. A hazai csetnik csöcselék folytatta a bűncselekményt éjjel és másnap reggel.

Segítő megkérte az orvost, értesítse erről a rendőröket, nehogy félreértés legyen belőle. A Segítő és a HOS-os bent maradtak a lánnyal a kórházban. Szerencsére a lány pár nap alatt teljesen felépült és elmondta az elkövetők nevét, legalább a hazaiakét, akiket ismert.

A horvát önkéntes, a HOS-os elhatározta, hogy segít a lánynak. Ő iszt-riai volt és a Segítőtől kért pár szabadnapot, hogy hazavihesse magához a lányt. A vő ismét több volt, mint hasznos: megszervezte az utat, biztosított ruhát a lány számára, sőt italt, ételt és még valamennyi zsebpénzt is.

Szem felvilágosította a vőt, hogy rokonának feleségét és lányát nem rabolták el, a nő maga szervezte meg a „váltságdíjas történetet” amikor meghallotta, hogy a férje Németországban van, hogy ezzel a pénzzel is segítse a szerb ügyeket, és most egy csetnik lázadóval él együtt. A lányát meg férjhez adta valahová Szerbiába.

Vő másnap elhozta a húszezer márkát és átadta a Segítőnek azon szavak kíséretében, hogy a férj a családjának szánta ezt az összeget, de mivel elvesztette a családját, a HOS-nak szeretne segíteni.

Segítő megkérte a Vőt, Szemet és engem, hogy adjuk át a pénzt a plébánosnak, hogy ossza szét azok között, akiknek igazán szüksége van rá. Vő és Szem hitetlenkedtek. Az átadás pillanatában a plébánost annyira megérintette a dolog, hogy sírva fakadt.

Lehet, hogy már holnap elmegy a Segítő a Caritashoz, hogy brazil konzervet, lisztet, rizst hozzon, ma meg ennyi pénzt elajándékoz. Nagy emberek mellett a saját szemünkkel látjuk és igazoljuk a nagy tetteiket, amelyeket örökre a szívünkbe zárunk.

A Segítő arcán még nagyobb töprengést láttam, meg kellett kérdeznem az okát. Egy ideig hallgatott, aztán válaszolt:

- *Bánt a lelkiismeretem. Én okoztam a tegnapi bombázásokat. Az összes kárért, az összes sebesültért és halottért...*

- *Nem te lötted és bombáztad a várost. A csetnikeknek nem kell ok ahhoz, hogy vaduljanak* - mondtam neki.

- *Megmentettem öt életet és elvettem hatot.* - válaszolta.

- *Nem vettél el te egy életet sem, hanem sokakat megmentettél az ő agressziójuktól.*

Viszont láttam, hogy szavaim egyáltalán nem vigasztalják meg. Magába fordult és gondolataiba zárkózott.

Időközben Nustárban kiéleződött a helyzet, és mondtam a Segítőnek,

hogy odamegyek. Semmit sem válaszolt, csendesen elfordult. Lekezeltem a többiekkel és elindultam az autó felé. Ő már az autóban ült, a hátsó ülésen volt a hátizsákja meg a fegyvere. Továbbra sem szólalt meg.

Nustár bejáratánál rutinszerűen megállított minket a rendőrség. Felismertek engem, a Segítő pedig egy karton cigarettát dobott ki nekik. Beigazolódott, hogy a helyzet nem volt kellőképpen veszélyes. Azt mondták nekünk, hogy egy helybeli önkéntes rohadt krumpliból készült pálinkát ivott és részegen az árokban szakszerűtlenül használta a Kalasnyikovot. Súlyosan megsebesítette az egyik társát, kettőt viszont könnyebben.

Mivel ez a helyi józan állapotában nagy segítségnek számított, a parancsnoka pedig egy jóságos ember volt, mímelte egy csetnik támadást és jelentést tett egy bátor védelemről. A részeg kijózanodott és megbánást tanúsított.

A megtörtént dolgokon már nem lehetett változtatni, és a parancsnok megmutatta emberi oldalát. Nem ítéltem el őt emiatt.

A Segítő azt mondta, hogy valamit egyedül kell elintéznie. Nem tettem fel kérdéseket.

Hamarosan mégis válaszokat kaptam a fel nem tett kérdéseimre. Az egyik rendőr ledolgozta a műszakot az őrhelyen és visszajött a központba. Felismert, kezet nyújtott, és azt mondta:

- Igazi vagány ez a te barátod!

Érdeklődve néztem és hagytam, hogy tovább beszéljen.

A sajátjaival érkezett Vukovárra még 1991 szeptemberének elején. Harmincan voltak. A vukovári védelem tízes csoportokba osztotta őket. Amikor jött a parancs, hogy a várost át kell adni, már csak nyolcan voltak, ebből egy súlyosan sérült, hárman pedig könnyebben. A te barátod nem volt sérült. Megkíséreltek áttörni Nustár felé. Egy parancsnok vezette őket, akinek a kezén volt könnyebben megsérülve. Eleinte csak éjszakánként voltak mozgásban. Na, de amikor a féktelen csetnikek tudatára jutottak, hogy nincs ellenállás, versengtek a rémtettekben és a rablásokban. És ha valahol lövést hallottak, azonnal odasiettek páncélozott kocsikkal és teherautókkal, amelyeket légvédelmi ágyukkal és minden más létező fegyverrel felszereltek.

Így az ő csapata kénytelen volt nappal mozgásban lenni, és akarva-akaratlanul fegyveres ellenállásba kerülni a csetnikekkel. Az első összecsapásnál a legsúlyosabban sérült társ löszert kért tőlük és megkérte őket,

hogy adják át édesanyjának az üzenetet:

- *Bocsáss meg, anyám!*

Bár vonakodva, otthagyták őt, muszáj volt. Mögöttük heves lövöldözés alakult ki. Száz méter után a parancsnok megfordult és visszafutott. Mindannyian követték. A csetnikek már elértek a társukig, letépték a fejét és a hullát felnyársalták. Amikor meglátták, hogy a mieink visszajöttek, közéjük futottak. Nem használtak puskákat, csak késeket. Pár perccel később teljesen véresek voltak. Hárman éltek csak túl, ebből az egyik késszúrással a hasában. A parancsnok meghalt. A csetnikek többségét megölték, talán kettő vagy három szökött meg. A te barátodnak csak egy kisebb karcolás volt az arcán. Késsel megpróbált kiásni egy sekély gödröt, hogy eltemesse a társait, de addigra már azok a csetnikek, akiknek sikerült megszökniük, erősítést hoztak. A vadászpuska golyóitól és a gránátok erejétől fák dőltek ki, és a kukorica is úgy repkedett, mint amikor learatják. A három túlélő a halott csetnikektől összeszedte a lőszert és a bombákat, majd tovább kúsztak. A csetnikek nem mentek utánuk, hanem PAM-okkal találmokra lőttek. Másnap ismét lövöldözésre lettek figyelmesek.

A te barátod felmászott egy fára és tudatta velük, hogy egy kukoricásban a csetnikek körülvettek néhány gárdistát, és megpróbálják őket legyilkolni. Ők ketten annak, aki a hasán megsérült, segítettek egy biztonságos menedékig eljutni. Ellátták valamennyi lőszerezellel és vízzel, és megígérték, hogy visszajönnek érte. Ekkor ők gyors léptekkel elindultak a kukoricás felé. A csetnikek háta mögé érkeztek. Egy precíz lövéssel mindketten könnyen behatoltak a megtámadott gárdisták közé. Szörnyű látvány fogadta őket. Több mint harminc gárdistát láttak, mindegyikük súlyosan megsérült. Néhány tetem, kéz- és láb nélküli torzó hevert szanaszét. A csetnikek nem tudták, mi történik, és hogy hány új gárdista érkezett. Mivel korábban már megjárták, kicsit visszahúzódtak és folytatták a bombázást biztonságos távolságból. A barátod ránézett a társára és azt mondta neki, hogy menjen, hívjon segítséget, Ő pedig ott marad. A társa szinte mindent otthagytott neki, a lőszereket és a puskákat is, csak két pisztolyt és egy bombát vitt magával. Lekezelték, aztán a társa elfutott. A csetnikek meglátták őt és utánaeredtek kamionokkal. Az a társuk, aki a hasán sérült, a menedékhelyről meghallotta a lövöldözést. Láta, hogy a csetnikek veszett farkasokként üldözik a cikk-cakkban futó és megszökni próbáló barátját. Felállt, feléjük fordult, elkiáltotta magát és lőtt egyet. A csetnikek

azonnal „elfelejtették” a menekülőt és a kukoricás felé fordultak. Esély sem volt kiegyenlített párharcra. Aknavetőkkal lőttek tá, a repeszek szét-tépték. A te barátod látta mindezt. A halottakról levette az ingeket, kötszert csinált és megpróbálta a sebesülteknek sérüléseit úgy-ahogy ellátni. Kihúzta őket a kukoricás szélére.

A halott gárdisták közé szorult valahogy egy Kalasnyikov. A nadragokból kötelet készített, amit aztán összekötött a Kalasnyikov zárszerkezetével, és megrántotta, hogy a puska lőjön. A csetnikiek többé nem merészkedtek be a kukoricásba, hanem bombázták és lőtték őket mindenféle fegyverrel. Az idő múlásával a gárdisták egymás után haltak meg a barátod karjaiban. Társának sikerült elérnie Nustárt, a vállán, a kezén és a fején is megsérült. Az öszzegyűlt gárdistáknak elmesélte a történeteket és megkérte őket, hogy segítsenek. Azt válaszolták, parancsot kaptak, nem szabad elhagyniuk az őrhelyeket, mert ők is kevesen vannak és támadást várnak, de kérdezze meg a zágrábiakat, akik most érkeztek. Egy helyi felajánlotta, hogy elvezeti őket, feltételezték, hogy a zágrábi önkéntesek részben HOS-tagok, részben pedig a Dinamo szurkolói, a Bad Blue Boysok.

Ők semmit sem kérdeztek. Sikerült eljutniuk a Segítőig és megmentettek öt túlélő sebesültet. Emellett nekik is volt tíz halottjuk és néhány sérültjük.

Ekkor láttam először a barátodat. Különlegesnek tűnt, minden sérülttel üdvözölték egymást, minden halott felett imádkozott. És ha Nustárba jön, mindig meglátogatja a sírokat.

Soha még nem láttam hozzá fogható harcost...

Alighogy a rendőr befejezte a mesélést a magas, atléta testalkatú Segítő visszaérkezett tiszta fekete egyenruhában. Felhívta magára a figyelmet, különlegesnek hatott, mondhatni szentnek látszott. Odajött, biccentett, de semmit sem mondott. Elmentünk az autóhoz és visszamentünk a bázisra. Elköszöntünk egymástól, és elmentem leadni a jelentést a djakovói gárdista brigád őrségének.

Különböző feladatok, jelentések és a dokumentációk miatt a parancsnokságon voltam néhány napig. Visszatérésem után azonnal elmentem a HOS bázisára. A Segítő nem volt. A sarokban megláttam egy égő gyertyát. Mindenki leszegezte a tekintetét. Egyikük odajött hozzám, megölelt és azt mondta:

- *Nincs többé, elment... Üzenetet hagyott az anyukájának: „ne haragudj, anyu”.*

Parancsot kapott Zágrábból, hogy kapcsolódjanak az aktív horvát katonai rendszerhez vagy a rendőrséghez, szedjék le a HOS jelvényét és a fekete egyenruhát. Ezt megmutatta a többieknek is.

Ezek után magányosan elvonult és kötéllel vetett véget életének.

Az apja eljött a holttestéért és elvitte Zágrábba, ahol a családi sírba temették el. Nehéz volt őt látni, nem mozdult a koporsó mellől, a fejét és a kezét le sem vette a fiáról.

Egy idő után csak a vérbe borult szemek árulkodtak a kimondhatatlan fájdalomról.

Ennek az önkéntes csapatnak egyetlen tagja sem lépett be a horvát katonaság vagy rendőrség kötelékébe. Elmentek Boszniába és csatlakoztak a Bosznia és Hercegovina védelmére alakult egységhez.

EZÉRT KÉRLEK TITEKET, LEGYETEK MEGÉRTÉSSEL A HONVÉDŐK IRÁNT. A HOS ÖNKÉNTESEIRŐL NE HIGGYÉTEK EL A HAZUGSÁGOKAT! IMÁDKOZZATOK A LELKÜKÉRT! ÉS JEGYEZZÉTEK MEG: ŐT NEM SZABAD ELFELEJTENI, AHOGYAN A TÁRSAIT SEM!

III. TÖRTÉNET

A város

,91. december, Eszék.

Vukovár elesése után megtámadták a Várost, folyamatosak lettek. Huszonnégy óra alatt a Városra és a külvárosi településekre több mint ezer különböző nehéztüzérségi bomba esett le.

A Szapónia gyár berendezései Nemetinnél voltak elválasztva. Nem messze voltak a katonák. Ezekben a napokban a csetnik és JNA egységek ezeken a gyümölcsösökön keresztül rengeteg vérszomjas katonát küldtek. A város lakosai nagy részének nem volt harcos vére és tömegével vonultak Magyarország és Zágráb felé. Igaz, egy részük elvitte a családját; gyerekeket, feleségeket, nagymamákat és barátnőket biztonságos helyre és azután azonnal vissza is jöttek, sokan pedig elfelejtettek visszajönni, amíg nem lett biztonságos. A Város védelmezőit később viccelődés közben , magyar brigádnak , nevezték.

A tömeges csetnik támadások miatt a városvédők többsége éjjel-nappalos műszakba volt beosztva és a fáradtság miatt néha hiányzott az emberségesség. Gyakran miután visszaverték a támadásokat a védelem egyik vonalán szó szerint futottak a másik vonalhoz. Csak kevésnek volt autója vagy kamionja. Ezek mind még jobban kimerítették a katonákat. Azonban, így a csetnikek azt érezték, hogy a védelem erősebb.

Egy decemberi napon, ő kiemelkedett a többiek közül és olyan bátorságot tanúsított, amelyet mások még álmodni sem mernének.

,91-ben úgy, mint a legtöbb horvát fiatal be lett hívva a JNA-hoz szolgálatra. Ez addig különleges eseménynek számított a katona és a családja életében is. Nagy ünnepléseket szerveztek; malacot sütöttek, kalácsokat és mindezt a katona megfelelő kikísérése érdekében. Nem volt ritka az sem, hogy tamburások zenéltek. Na de ebben az évben ez szomorú eseménynek számított. Így volt ezzel ő is, az én egykori polgártársam is, elment Szerbiába katonai szolgálatot teljesíteni.

Ahogy a helyzet rosszabbodott, úgy az ő élete is a JNA katonák sorában napról napra egyre nehezebbé vált. Ok nélkül büntették, megalázták, usztasának hívták. Az igazságtalanságot sztoikusán elviselte és esténként kérte az istent, hogy legyen ereje mindezt kibírni.

A rendőrgyilkosságok után Borovo Seloban, Mirkovácon, Tenjan, Dal-

jon, Aljmason, Erduton, kibírhatatlanná vált a helyzet. Elhatározta, hogy megszökik.

Sikerült megspórolnia valamennyi pénzt és még ha, különös felügyelet alatt is állt, sikerült kiszöknie az örök észrevétele nélkül, vett civil ruhát és vonatjegyet. A vasútállomáson sok katonarendőrre lett figyelmes. Bujkált, hogy ne hogy észrevegyék őt. Észrevette ezt egy ember, aki a családjával szintén utazott és meghívta őt, hogy csatlakozzon hozzájuk. Elfogatta a meghívást és segített nekik vinni az utazótáskákat.

Észrevette őt a katonai rendőség és elindultak felé. Az úr, aki segített neki, odaállt eléjük és azt mondta:

- Hagyják békén a fiamat, két fiam már a katonaságban van. Amíg ők ott vannak, ez nem megy sehová!

Ekkor a katonarendőrök visszahúzódtak.

A vonaton az Úriember felajánlotta, hogy tartózkodjon az ő házában, maradjon, ameddig csak akar és nem kell aggódnia a biztonsága miatt. Az Úriember szerb nemzetiségű volt.

Ő elutasította ezt az ajánlatot, mondván, hogy nem akar a terhükre lenni. Az Úr nagyon kitartó volt és a végén még valamennyi pénzt is adott neki. Mesélte neki, hogy az ő fia Pulán teljesít szolgálatot és reméli, ha neki lesz szüksége segítségre, akkor rajta is majd valaki így segít. Ő szívből megköszönte ennek a jó családnak a támogatást. Meghagyta nekik az adatait és a lakcímét, hogy jelentkezzenek, ha valaha segítségre lenne szükségük, mert szeretné meghálálni, amit érte tettek. Barátként váltak el.

Hazaérkezése után azonnal jelentkezett a Város katonai részlegén, ők meg, mert volt még több ilyen JNA- ból megszökött fiatal, megszerveztek egy különleges katonai egységet számukra, amelyben olyan katonai képzés folyt, amelyet úgy számítottak mintha folyamatos katonai szolgálat idejét töltenék le. Ilyen módon ellehetetlenítették a JNA titkos katonai rendőrségét, hogy őket ne lehessen a JNA katonai bírósága elé állítani. A város védelmének parancsnokai megpróbálták megkímélni és megóvni őket minden éles helyzettől. Nem helyezték őket a védelem első vonalába és ne küldték őket semmilyen más harci feladatra.

Na de ezen a napon erős támadások törtek ki több irányból. A könnyebben sérült katonák nem mentek kórházba, hanem maradtak a fronton és folytatták a harcot. Az erősebb támadások egyike egy gyümölcsösön keresztül történt. Az első frontvonalon több halott és sérült volt, de az

erős támadások miatt a védelem más pontjain is gondok voltak az emberek átcsoportosításával. A felderítő, a silónál, nagyobb mozgásokat észlelt a gyümölcsösökben. JNA a Mig-ek rakétaival és bombáival még jobban nehezítették a helyzetet.

A fiatalok többször kérték a parancsnokot, hogy engedje őket akcióba részt venni és amikor ő némán, igenlően bólintott a kitörő lelkesedés és az öröm áthatotta az egész Marat (öreg textil gyár). Erőteljesen és sürgősen elszaladtak a felszerelésig. Volt, akiknek sem puskájuk sem pisztolyuk nem volt.

Mégis mind, még ha felszerelés nélkül is, rohantak a kamionba.

Háromszáz méterre a gyümölcsös előtt a sofőr kitette őket és elmagyarázta nekik az utat a védelem első vonaláig. A golyók csak úgy repkedtek és süvítettek a fejük fölött vagy épp belecsapódtak a falba, betonba mellettük és félelmetesen szikrázott. Füttyültek a gránátok is sokszor a dörrenéstől és a sok törmeléktől aktiválódtak. Nekik ezek közül semmi sem aggatott. Rettenthetetlenek voltak. Sprintelve futottak a katonák felé. Abból az irányból amerre futottak kiáltást és lövöldözést hallottak. Ez őket arra készítette, hogy gyorsabban fussanak.

A frontvonal még épphogy csak nem volt áttörve, a kevés létszámú sérült és a kifáradt honvédők végső igyekezetükkel tartották fel a támadókat. Tíz méterre tőlük a fák mögött csetnikek rejtőztek és odáig lehetett kézigránátot dobni.

Mivelhogy rengetegen voltak, könnyen el lehet képzelni mennyire nehéz volt a helyzet. A fiatalok elfutottak az árkokig, néhányan elkezdtek beugrálni a menedékbe, de ő átugrotta. Puska nélkül, ordítva, elindult a csetnikek felé. A többség követte őt.

A csetnikek meglepődöttek voltak. Nem tudtak cselekedni sem, löni. Ahogy odaért az elsőhöz megfogta a puska csövét és kitépte a kezéből, rálőtt ezek után pedig tovább futott a többiek felé. Utána ment a többi harcos és bekapcsolódtak az árokban lévő katonák is. Ilyen kevesen rohantak a csetnikek után, akik fejvesztve menekültek. A hír villámgyorsan elterjedt az összes frontvonalon, és minden honvédőre ösztönzőleg hatott.

A csetnik támadásokat visszaverték. Hatalmas veszteséget szenvedtek el. Soha többet nem kíséreltek meg gyalogosan-motorizált támadást ezen a skálán.

Következő napokban, a megrázkódtatásokra szentelték a figyelmüket, a Városra és környékére megnövelték az élesített gránátok számát. A fiatalok, jobban mondva gyerekek, sima arcú katonák, megmutatták, hogy rájuk lehet számítani. Csak Isten segítségének és védelmének köszönhető, hogy köztük nem lett halott. Csak néhányan sérültek könnyebben.

Ő lett a sztár. Mindenki megtapsolta, le akartak kezelni vele, gratulálni neki, meghívni egy italra. Jól esett neki a katonai dicsőség az idősebb honvédők tisztelete. Ez volt az ő tűzkeresztsége. Ez a nap után még a parancsnokok is különös tisztelettel voltak iránta. Kivételes, megérdemelt helye volt. Ez a kivételezés nagyon jólesett neki.

Na, de a háborút még nem nyertük meg, a Város védeése továbbra is feladat volt, ő áthelyeztette magát, olyan harcossá vált, akik a különösen nehéz helyzetekhez voltak beosztva. Ilyenekből a Városban nem volt sok, és ezért az ő fiatal vállát valóban nagyon teher nyomta.

Hamar igény lett egy felderítő és kém csoport megalakítására, akiknek majd az ellenség hátterébe kell húzódnium és felmérni a koordinációs pontokat, amelyek az ellenséges csetnik tüzérség helyzetét jelölik ún. Kövér Bertákat. Ebbe a csoportba és műveletbe a résztvevők kizárólag önkéntes alapon vehettek részt. Ő az elsők közt jelentkezett. Gyors és hatásos tudásuk volt a katonai helyrajzról, tájékozódásról, Azimut levételéről, arról, hogy hogyan kell kiszámolni a tüzérségi elemek célzását, szögmérést és távolságmérést, hogy szükségszerűen be tudják állítani a tüzérségi lövéseket. Kiváló tanoncok voltak. Rekordidő alatt készen álltak a felderítésre.

Késő ősz volt, tél kezdete. A vegetáció már száraz nehezíti a követést.

A száraz ágak hangosan pattognak és messzire elhallatszik, a levelek lehulltak a fákról és a magas bokrokról is. A követés ilyenkor szinte lehetetlen, az örök ébersége meg fokozottabb. Éjszakánként komor sötétség van és lehetetlen átmenni az aknamezőkön, abból pedig volt elég a mi és az ő részükön is.

Viszont ők egy újonnan megalakult kémcsoport voltak és semmi áron sem szerették volna feladni.

Két csoportra oszlottak szét. A bűvároknak egy részen csónakkal kellett menniük, a másik részt viszont palackokkal alámerülve megtenni a továbbiakban pedig, ahogy a lehetőségeik megengedik. Meghatározták a találkozó helyét és idejét.

A másik csoport, amelyikben ő is volt, szárazföldön ment. A céljuk az

volt, hogy nappal minél jobban megközelítsék a csetnik helyeket, éjszaka-ként pedig részeg csetniket játszani, akik elcsatangoltak az aknamezőn, hogy elkerüljék az ő figyelmüket, ezt követően terv szerint folytatni, vagyis a lehetőségeikhez mérten.

Indulás előtt, mind elmentek a szent misére, gyóntak és úrvacsoráztak. Nem volt sok várakozás sem késleltetés. A csetnik Kövér Berta nagy károkat okozott a Városnak. A bűvárcsoport zökkenőmentesen végrehajtotta a váltást. Tökéletesen túljártak a csetnikek eszén és biztonságban megérkeztek a megbeszélés helyére és még sokkal előbb is, mint az meg volt beszélve.

A másik csoport az elejétől kezdve bajban volt. A számtalan mennyiségű akna a senki földjén visszakényszerítette őket az indulási pontig. Elindultak a legmegvigyázottabb úton az aszfalt melletti bal oldali csatornán. Az első pozícióban váltogatták egymást nehogy csökkenjen a figyelmük a lerakott aknákkal kapcsolatban. Lassacskán haladtak. Az aknák következtelenül voltak elhelyezve ezért nehéz volt észrevenni őket. Amikor már észrevették onnantól fogva a következő lépés „könnyű” volt. Egy nap helyett kettő kellett ahhoz, hogy megközelítsék a csetnikek által felügyelt és megszállt területet. Mielőtt kimentek volna az útra elővettek két üveg pálinkát kicsit leöntözték magukat és kicsit ittak is belőle. Két-három korty után, ő volt az első, aki felállt kifordította a sahovnicás sapkáját, a nadrágzsebébe tette, a rózsafüzért pedig a kabát zsebébe. Elkezdett énekelni valamilyen újkeltű nótát. Mivelhogy szerette ezeket hallgatni ez nem jelentett neki semmilyen gondot. A csetnik őrség meghallotta őt, kérdezték ki ő és a jelszót. Ő elkezdte szidni az usztasa anyjukat és kihívta a többieket a csatornából ezekkel a szavakkal:

- Brale, ez az út nem Belgrád felé vezet!

A többiek is betársultak a szemtelen, közönséges, vulgáris káromkodásba és ivászatba. Hamar csatlakoztak a csetnik örök is hozzájuk. Megjegyezték:

- Jaj, ti hülyék, csak tudátok, milyen közel voltatok a halálhoz!

Ők erre elkezdtek nevetni, mint a bolondok.

Ő ránézett a parancsnokra akar e cselekedni vagy folytatja a színészkedést.

Folytatták egy jobb helyzetig. Ittak a csetnikekkel, ölelkezve és nevetve bementek a helységbe.

A csetnik örök, akiknek otthagyták az üveg pálinkát maradtak tovább örködni, ők meg folytatták tovább.

Arra számítottak, hogy a falu szinte üres lesz, de az végül tele volt festett arcú szürkészöld ruhába öltözött emberrel. Az első ötletük az volt, hogy a főutcán mennek végig, de nem tudták eldönteni, hogy balra kell menniük a Dráva felé vagy jobbra. Senki sem ismerte a helyet és akadályba ütköztek. Nem ismerték az utcákat sem az akadályokat.

Emiatt úgy döntöttek, hogy kockáztatnak és a főutcán mennek végig, bal oldalon a házak mellett a forgalom irányába. Ha valakire ráfutottak, úgy tettek mintha beszélnének egymással, dörmögtek, káromkodtak és tovább haladtak. Na, már majdnem kiértek a faluból mikor körülvette őket egy részeg csetnik csoport és elkezdtek őket sértegetni; hogy ők nem is igazi csetnikek, hanem puhányok, beszarik, hogy meg kell baszni az anyjukat is meg a feleségüket is a gyávaságuk miatt. Az egyikük elővette egy hatalmas kést és az egyikük torkához szegezte.

- *Mi van? Beszartál!* - kiabáltak.

A másik elővette a revolverét és a lábukhoz lőtt és elkezdett ordíbalni:

- *Táncolj uzickot, az anyádat azt az árulót!*

A harmadik meg sorozatlövést adott le a srpkinjaból a levegőbe lőtt és felhördült:

- *Csend legyen! Énekeljétek el a „Deliját” együtt és mehetek!*

Ő ránézett a parancsnokra. A kése már egy ideje a rendelkezésére állt. Ha akarták is volna elénekelni ezt a dalt akkor sem tudták volna mert nem ismerték. A parancsnok csak helyeslően biccentett egyet és mindannyian nekimentek a hozzájuk legközelebb álló csetniknek. Többen voltak a csetnikek és némelyikük fizikailag kifejezetten erős volt és a késszúrástól nem esett el.

Még ha eleinte úgy is nézett ki, hogy legyőzik a túlerőt, néhány perccel később mögötte és előtte két csetnik rimánkodott és szurkolt, egy másik a csoportból élettelenül feküdt, a parancsnokot meg hárman fogták le, tartották a kezét; felé megindultak ketten és egy közeli udvarból még néhányan.

- *Menekülj!* - kiáltotta oda neki a parancsnok.

Ő erre megfordult és elrohant a sötétségbe. Minden irányból hangoskodást és kiabálást hallott. Egy híd betoncsöve nyújtott neki menedéket. Másnap ebből a csőből látta, ahogy elővonszolják a parancsnokot, és kéz-

zel, lábbal verik, rúgják, és megalázásként rávizelnek. Aztán megérkezett egy katonai terepjáró, amelyből a JNA magas rangú tisztjei szálltak ki. Ők folytatták a kínzást és a vallatást:

- *Hányan vagytok; honnan jöttetek, miért?!*

A parancsnok üvöltött és siránkozott a fájdalomtól, de nem válaszolt. Az egyik erre azt találta ki, hogy leönti benzinnel, meggyújtja, majd egy idő után eloltja a lángokat. És közben nevetett, mint egy bolond.

Ő pedig ezt mind a csőben rejtőzve figyelte. A parancsnokot, aki már félig halott volt, aztán egy fához kötözték, és mindenki, aki amilyen erősen csak tudta, ütötte kézzel, lábbal, vagy leköpte.

Amikor leszállt az este, ő óvatosan előbújt a rejtékhelyéről. Behúzódtott egy mellékutcába, és talált ott valamilyen fémcsővet, és amikor arra jött egy csetnik, leütötte a szerbet. Levette róla a kabátját és felhúzta magára, a sajátját pedig ráadta, majd ugyanazzal a csővel a felismerhetetlenségig szétverte az arcát. Megfogta őt a kabát gallérjánál, és kivonszolta a főutcára, azt kiabálva, hogy:

- *Itt van, itt van, baszom az usztasa anyját!*

Amikor többen összejöttek, elővette a zsebéből a sahovnicás sapkát, és azt mondta:

- *Ez volt a fején!*

Mindenki elkezdte köpködni a hullát, rugdosták, trágár szavakkal szidalmazták, és az usztasa anyját emlegették.

Elhúzták a közeli kávézóhoz, amely tele volt részeg csetnikkel. A zsebében volt a saját német százmárkása, azt elővette, kitette a pultra, és azt mondta:

- *A halott usztasa fizet nekünk. Mindenkinek italt, amíg van a pénzből!*

Ezért a pénzért sokat meg lehetett inni. Elment a WC-re, és ott kilopózott a kis ablakon. Majd a kikötözött parancsnok felé vette az irányt. Ahogy odaért hozzá, letérdelt elé, és azt akarta, hogy elvágja a köteleket, amelyek körülfojták a testet, és együtt megszökik vele. A parancsnok azonban haliban odasúgta neki:

- *Ölj meg, és folytasd a feladatot!*

Nem akart rá hallgatni, de amikor eloldozta a kötelet, meghökkent a látványtól, ahogy a törött bordák kiálltak a testéből, a nemi szerve, meg a lábai csontig leégetve. Borzalmas látvány volt.

Amíg őt így nézte, a háta mögött megjelent egy csetnik, aki azt mondta:

- *Mit csinálsz, te állat, hiszen én vagyok megbízva, hogy őrizzem ezt az usztrasát?!*

Ő erre kicsit hátralepett a parancsnoktól, és egy gyors, erőteljes mozdulattal elvágta a nyakát. Abban a pillanatban halott volt. Felkelt, beletörölte a kést a csetnikbe, és azt mondta:

- *Baszom a kíváncsiskodókat!*

Ez elhallgatott, meghökkent, és lelépett. Elvette a puskáját, ami a kerítésnek volt támasztva, és laza léptekkel megindult a főutcán a falu kijárata felé. A csetnik, nem mert rákérdezni a puskájára, mint ahogy senki más sem. Nyugodtan kísértált a faluból.

Száz méter után, amikor megbizonyosodott arról, hogy nem követi senki, letért egy mellékútra, és a gyülekezőhelyre igyekezett. Tizenkét órát késett, de titkon abban reménykedett, hogy a másik csapat megvárja. A remény beigazolódott. A bűvárcsapat parancsnoka ugyanis úgy döntött, hogy még vár huszonnégy órát, így „szerencséje” volt.

Elmesélte nekik az átélteket, majd folytatták a feladat végrehajtását, ekkor még inkább elszántak voltak arra, hogy sikeresen elérjék a céljaikat. A hátszágban nem volt őrség és ellenőrzés, így könnyen közlekedtek. Hamar felfedezték, hogy a rafinált csetnikeknek és a JNA-nak több könnyen észrevehető, ám nem igazi tűzérési állása is van fából készített makettek-ből felállítva, az igaziak pedig jól el voltak rejtve és álcázva.

Pontosan meghatározták az igazi célok koordinátáit, majd időben kapcsolatba is léptek a parancsnoksággal, és azt a feladatot kapták, hogy térjenek vissza ugyanazon az útvonalon, amelyiken a bűvárok mentek. Szerencsére ő erős testfelépítésű volt, kiváló úszó, és hamar elsajátította a bűvárkodáshoz szükséges alapismereteket.

A csetnikek nem felügyelték a folyó vizét, mert úgy vélték, hogy senki sem tud úszni a hideg Drávában decemberben. A csapat azonban ezt gond nélkül megtette.

A megszerzett koordináták segítségével a mi ágyúink aztán minden nehézség nélkül megsemmisítették a csetnik nehéztűzérési fegyvereket. A csapat a felettes tisztektől különleges dicséretet kapott és még egy hosszabb fizetett pihenőt is, amely egészen karácsony és újév utánig elnyúlt, hogy kipihenjék magukat és felépüljenek.

Az ismerősök ismét megveregették a vállát, italt fizettek neki, lekezelték vele, még ha ő nem is mondott nekik semmit a végrehajtott akcióról.

Valahogy mindeni leolvasta az arcáról az átélt nehézségeket. Aktívan kapcsolódott ki a társasággal, „pihent”, biliárdozott, pikádózott, ivott a kávézóknban.

Ebben az időben ismerte meg a leendő feleségét. A szerelem egyszerűen alakult ki és lobbant lángra közöttük. Mivel a háború legnehezebb fázisát éltek, nem volt idő romantikus sétákra, tervezgetésekre, szórakozásra és titkos találkozásokra.

Gyorsan összeházasodtak. Ugyanilyen gyorsan jött az első gyerek is. Ő nagycsaládból származott, ezért béreltek egy házat. A szükséges bérletre, rezsire és a többi háztartásbeli kiadásokra sok pénz kellett. Valahogy győzte, mint ahogyan mindenki. Megtanult nélkülözve élni. Aztán megérkezett a második gyerek is. A felesége viszont inkább önmagával foglalkozott, szerette volna, hogy többet segítsen a gyerekek és a ház körül és a konyhában. Szeretett volna sétálni vele, körbejárni a barátokat és a rokonokat.

Ő egyre gyakrabban ment el otthonról, és a katonatársakkal barátkozott. Egyik a másiknak elsírta a bánatát, panaszkodott, megittak egyet-kettőt, énekeltek, és így minden valahogy könnyebb volt, elviselhetőbb. Az asszonyok többsége viszont ezt nem értette meg.

Az ő felesége is ezt úgy élte meg, hogy kibúvót keres a felelősség és a kötelezettség alól. Viták, veszekedések alakultak ki. A gyerekek ezt látták és hallották. Ő meg mérgesen becsapta az ajtót, és elment otthonról. A felesége ezt nem volt hajlandó eltűrni. Nem volt megértéssel az ő „álmatlansága”, az ő háborúja iránt, nem akarta még elképzelni sem, nem-hogy hallani erről. Gyorsa elváltak, nem hivatalosan, de valósan. Vitt neki pénzt. Nem akarta, hogy a felesége vagy a gyerekei bármiben is hiányt szenvedjenek.

Kiegészítő munkából egyre kevesebb jutott, így pénzből is. Egyre jobban hiányoztak a gyerekei és a felesége. Az asszony néha visszafogadta őt, azt gondolván és abban bízva, hogy megváltozott, na de hamarosan megint az a régi lett, aki nem tud aludni, ezért muszáj elmennie, és nem is jön haza napokig. Ismét elzavarta őt. Ezúttal véglegesen.

Hamar visszatért, és kérlelte, hogy engedje be őt. Azt kiabálta, hogy szereti az asszonyt. De a felesége nem engedte be.

Ekkor elment, majd fél óra múlva visszajött. Berúgta a bejárati ajtót, elővett egy kézigránátot, és kijelentette, hogy megöli magát, ha nem fo-

gadja vissza a felesége, mert nem tud nélküle és a gyerekei nélkül élni.

Hallotta már számtalanszor ezeket a szívszorító kijelentéseket, és ő már megfogadta magának és a gyerekeinek is, hogy attól függetlenül, hogy szeretik őt, nem enged neki többé, hogy aztán századszor is átverje őket az ilyen kijelentésekkel.

Ő pedig belátta, hogy a felesége nem fog engedni neki, és felrobbantotta a kézigránátot. Az asszonynak az utolsó pillanatban sikerült belöknie a gyerekeket a másik szobába és a saját testével megóvni őket a detonációtól.

Ő pedig abban a pillanatban meghalt. A gyerekek átmentek a szomszédokhoz, és elmondták mi történt. A szomszédok először hangoskodást hallottak, azután dulakodást, de a félelemtől nem mertek belekeveredni ebbe. Majd rátaláltak a halott házaspárra. Senki nem emlékezett még ekkora temetésre, amilyen ennyi ember, ennyi fájdalom és könny volt jelen.

A gyerekeket elvitték a gyermekotthonba és nevelőszülőkhöz kerültek.

MÉG MA IS LÁTOM ŐT A LELKI SZEMEIMMEL OLYAN VIDÁMAN,
JÁTÉKOSAN ÉS NEVETŐSEN, AMILYEN VOLT.

TUDOM, HOGY MOST EGYÜTT VANNAK.

KÉREM ÖNÖKET, HOGY AMIKOR ELHUNYT HONVÉDŐK GYEREKEIVEL TALÁLKOZNAK, SZERETETTEL TELI SZÍVVEL VISELTESSENEK IRÁNTUK, LEGYENEK NEKIK A TESTVÉREIK, AZ APJUK, AZ ANYJUK, A BARÁTAIK.

IV. TÖRTÉNET

A kedvenc

A középiskolában ismertem meg őt. Külföldről jött haza a családjával sokévi munka után. Ott született, és meg is kaphatta volna az ottani állampolgárságot. Sokan a 90-es évek elején lázasan kerestek valamilyen kapcsolatot egy nyugati országgal az ottani állampolgárság megszerzéséért a betelepülés érdekében a menekültügyön keresztül. Valahogyan. Ezek voltak a mennyország kapui. Volt, akiknek ez sikerült is.

Ő azonban, aki pedig ezt könnyen megkaphatta volna, nem kérte. Rendkívül fiatalon jelentkezett a horvát katonaság önkénteseinek az egységéhez. Két fiú- és egy lánytestvére volt. A lány férjhez ment, és elköltözött Németországba vagy Svájcba. Segítette a testvéreit, ahogyan csak tudta, és kérlelte is őket, hogy jöjjenek ki hozzá. A lánytestvér megkülönböztetett módon kötődött hozzá, talán azért, mert a fiú fiatalabb volt, és megszokta, hogy vigyázz rá. A fiútestvérek szintén jelentkeztek önkéntesnek a horvát hadseregbe. Ugyanúgy óvták és vigyázták őt, mint a lánytestvér. Néha a testvéri törődésük még túlzásba is tudott esni.

- *Egyél! Öltözz fel melegebb ruhába!* - mondták neki, hiszen mégiscsak ő volt az ő kistestvérük.

A média kisebb rablásokról és olyan incidensekről kezdett hírt adni, amelyek a mieink és a csetnikek között robbantak ki Szlavónia területén. Augusztus végére a magyar falú, Szentlászló már állandó ellenséges fegyveres fenyegetettségnek volt kitéve. Ez az ún. félsziget ellenséggel volt körülvéve, és csak egyetlen út vezetett a biztonság felé, mégpedig Ernestinovo felé, de az is az ellenség állandó célpontja volt. Legtöbbször ágyúk és nehéztüzérség vette célba az utat.

Magyarország eközben kitarta a kapuit és befogadott mindenkit, aki a biztonságot választotta. Főleg gyerekek, idősek és betegek voltak ezek. Számukra a magyar kormány biztosított szállást, ételmezt, iskoláztatást és egészségügyi ellátást. Más nemzetiségű embereket is befogadtak. Magyarokat, horvátokat, szlovákokat, ruszinokat, még szerbeket is. A magyar nemzet úgyszintén nagy kálvárián ment keresztül a SSSR időszak alatt és tisztában voltak annak a helyzetnek a komolyságával, amelybe a horvátok kerültek. Mindig a horvát szenvedők mellett álltak, együtt sírtak és szomorkodtak. Vigasztalták őket, miután tudomást szereztek egy apa, egy

fiú, egy testvér, vagy épp egy férj elvesztéséről. Nem egyszer volt, hogy maguk a magyarok is jelentkeztek önkéntesnek, és együtt, a saját testvéreikkel védtek Szentlászlót. Sajnos, az ellenséges hadsereg kegyetlenül és teljes erejével lecsapott erre a kis helysége, így a helybeliek között is rengeteg volt a sebesült és a halott. A legtöbben nem foglalkoztak politikával, és fogalmuk sem volt arról, hogy a Jugoszláv Néphadsereg miért támadja őket. Egyszerűen rákényszerültek arra, hogy megvédjék a többszázéves otthonaikat, és amikor az ember a háza küszöbét védi, akkor nincs hiány bátorságból és határozottságból.

91. októberében és novemberében ő is Szentlászlón tartózkodott. Vele voltak a testvérei is. Egyik este az ő tudtuk nélkül jelentkezett egy felderítő akcióba. A figyelők a nap folyamán ugyan észlelték a teherautók és a harckocsik mozgását és áthelyezését, de mivel túl messze voltak, nem tudták pontosan megállapítani, miről is van szó. Emiatt alakult meg ez a kis felderítő csoport. Ez háborús ősz volt, a kukoricatáblák nem lettek learatva. Tökéletes menedékül szolgáltak, elrejtettek az emberi tekintetek elől, azonban ez a menedék semmiképp sem óvott meg a lőszerektől és gránátoktól. Nem kellett kúszniuk, hanem lehajolva közlekedtek. Sorban mentek egymás után, ő elsőnek jelentkezett. Sovány volt, magas, könnyű, szívós. Különösen jól fejlett ösztöne volt, megérezte a veszélyt. Egyszerűen csak megállt, hallgatózott, aztán minden különös ok nélkül visszafordult, vagy más úton ment tovább. Másnap bebizonyosodott, hogy egy aknamező következett volna, vagy valamilyen csetnik csapda. Nyugodtan vezette őket, lassan haladtak. Az úton kikerültek néhány ellenséges harcálláspontot is. Két órával később odaértek ahhoz a helyhez, ahová a felderítők irányították őket. A helyzet veszélyt sejtetett. Megállapították, hogy teherautókkal JNA tartalékosok érkeztek, öt új harckocsit és néhány aknavetőt is hoztak még. Világos volt, hogy újabb támadásra készülnek.

A felderítőcsapat vezetőjének motorollája volt és a veszély ellenére úgy döntött, hogy értesíti a helységben maradt katonatársait a veszélyről. Természetesen az ellenségnek is volt motorollája, és azonnal hajtóvadászatot indítottak a felderítőcsapat ellen. A felderítők ilyen feltételek között kénytelenek voltak megváltoztatni a visszaút irányát, és megbújni egy erdős részben. Sikerült behúzódnuk a legsűrűbb növényzet közé, és így a csetnikek kétszer-háromszor is elmentek mellettük, de nem vették észre őket. Részegek voltak, és könnyelműen hosszú sorozatlövéseket adtak le.

Szerencsére egyetlen egy golyó sem találta el a bozótosba bújt csapatot.

A testvérek reggel keresték a kis kedvencüket. Nem sikerült megtalálniuk és az idegesség eluralkodott rajtuk. Ekkor a csetnik háttérből lövéseket lehetett hallani. Mérgesen elmentek a parancsnokhoz, és az ő arckifejezése, bólogatása, vállvonogatása megadta nekik a választ. Az idősebbik megragadta az ingénél fogva és torkaszakadtából kiabált:

- Kértük szépen, hogy ne küldje őt sehová!!! Ha épp muszáj, akkor mi is megyünk vele! Vagy legalább az egyikünk! Ő nem tud vigyázni magára!

A parancsnok nyugtatta őket, és azt mondta, hogy minden ellenőrzés alatt áll, és a kiküldött csapat várja az estét, hogy visszainduljon. A mondata felénél a helységre számtalan tűzérési lövedéket kezdtek el kilőni. Por, törmelék és fülsiketítő hang kísért a robbanásokat. Még el sem oszlott a füst, a csetnikek már rohamoztak is minden irányból. A front egyes részeit áttörték, a honvédők ezért a halálos veszélytől függetlenül azokra a helyekre futottak. A kilátástalan helyzet ellenére a honvédők kitartottak és visszaverték a támadást.

Azonban a kis felderítőcsapat nehézségekbe ütközött. Ugyanazon az erdős részen találtak helyet maguknak a JNA tartalékos katonái is, és végül akaratlanul is megtámadták a felderítőket. Okos lépésnek bizonyult, hogy behúzódtak az átjárhatatlan bozótosba. Így a második éjszakát is az erdőben töltötték. Ő pedig az éjszaka folyamán odaosont az alvó tartalékosokhoz, és lopott tőlük egy kevés kenyeret, konzervet és vizet. Másnap reggel a katonák majdnem legyilkolták egymást a konzervhiány miatt.

Másnap a testvérek ismét letámadták a parancsnokot, aki azonban azt mondta, hogy nem tud mit tenni, és nincs elég embere a mentőakcióhoz. A testvérek egymásra néztek, és szó nélkül elkezdtek pakolni és felszerelkezni. Nem titokban indultak el, néhányan még csatlakoztak is hozzájuk. Amikor elindultak, még sokan oda is szaladtak hozzájuk. Amikor a parancsnok meglátta, hogy mekkora a csapat, elhatározta, hogy megakadályozza őket az indulásban. Azonban senki sem hallgatott rá. Határozottan és fenyegetően is rájuk parancsolt, de a szavai eltörpültek a fivérek elhatározása mellett, hogy segítenek a testvérüknek. Ők húszan kitartottak az elhatározásuk mellett. Ezzel egy időben az erdőben a JNA katonái valahonnan odahurcoltak egy nőt, és arra kényszerítették, hogy orálisan elégítse ki őket. Majd levetették a felsőruházatát, és a mellein égő cigarettát oltottak el. A nő sikítózott, kiabált. Két elmeháborodott meg nevetett

rajta. Az egyiknek eszébe jutott, hogy kutyapózba állítsa a nőt, felemelte a szoknyáját, levette az alsóneműjét és odahozott egy német juhászkutyát. A kutya ugatott, a nő sikoltozott.

Ő, a kedvenc, ezt már nem tudta tovább nézni. Határozott léptekkel megindult a búvóhelyről, és az elsőt, akit megpillantott, fejbe lőtte. Erre mindkét részről lövöldözni kezdtek. Ő felemelte a nőt, és futva megindult a kukoricás felé. A golyók repkedtek feléjük, de sikerült kitérni előlük. Isten segítségével sikerült átérniük a kukoricás másik oldalára, ahol volt egy kis sekély, de biztonságot nyújtó árok. Az ellenség lövöldözése letarolt egy egész kukoricaföldet. Nem mentek rá a kukoricaföldre, hanem 120 nm-es aknavetőkből lőtték azt. A robbanások ereje pusztító volt, dőrejük fülsiketítő. A csoportnak nagy szerencséje volt azzal, hogy rátalált arra a kis árokra. A testvérnek és csapatának megnyílt az út az erdőben, mert az ellenség az őrhelyeinél visszafordult, és nem is nézett már előre. Eszük ágában sem volt támadni. A testvérek nem tudták, hol helyezkedik el a csoport, és csak rohantak az ellenség felé. A csapat nagy veszteséget okozott a tartalékosoknak, meg a csetnikeknek, mert azok egyáltalán nem számítottak a támadásra. Hiszen tulajdonképpen ők lettek volna a támadók! A többségük így pánikba esett és csak menekült.

A testvérek a csapatukkal együtt egyre hosszabb távon követték a csetnikeket, útközben átnézték a házakat, hátha megtalálják a felderítő csapatot. A csetnikektől nem messze állomásozott a JNA egyik páncélos, gépesített dandárja, amelyet a csetnikek segítségül hívtak. A felderítőcsapat hallotta a lövéseket, és a parancsnok ismét bekapcsolta a motorollát, hogy a védelem parancsnokával egyeztesse és leellenőrizze a történeteket. A parancsnok figyelmeztetését hallották a csetnikek is, mivel nekik is volt motorollájuk.

A felderítő csapat tudott a JNA- egységről, és elindult a csapat irányába, hogy visszahozza azt. Időközben a csetnikek felismerték, hogy a horvát csapat eléggé kis létszámú és ezért ellentámadást indítottak. Megkezdődött a harc minden házért, minden menedékért. A golyók repkedtek, süvítettek, füttyültek, hullottak a gránátok. Mindent elborított a lőpor füstje és a kézigránátok zaja. A testvérek és a csapatuk visszavonulni kényszerült. Volt közöttük néhány könnyebben sérült. A csetnik őrhelyekről, hátulról feléjük lőttek. Úgy nézett ki, mintha csapdába estek volna. Na de ekkor a hátuk mögött észrevették a felderítő csapatot. Lövöldözve és ordí-

tozva a legkisebb testvér vezette őket. A csetnik őrség azonnal elmenekült. A csapat elfoglalta a menhelyeket és pontos lövésekkel segítette a honvédek és a csoport visszavonulását. Pár perccel később már mindannyian biztonságban voltak a magyar helyen. A testvérek nagyon haragudtak a kedvencekre, de később ki sem akarták engedni a karjaikból, örültek, hogy még velük van.

Néhány napig nem volt csetnik támadás. Itt-ott valamennyi ágyúzás. Épp csak annyi, hogy látszódjon az éberségük.

A védelem még tartotta magát néhány hétig, és akkor kapták a hírt, hogy elesett a hős város, Vukovár. Az Erdőd felé vezető út már el volt „vágva”, úgyhogy a helység már teljesen körül volt véve. Ezen a helyen majdnem az összes ház százszázalékosan le volt rombolva az ágyúzások miatt. Nem volt már mit vigyázni. Emiatt a védelem parancsnoka úgy döntött, hogy emberségesen lép fel. Ő is minél több honvédő életét szerette volna megóvni, és együtt készültek fel az áttörésre. Összeállítottak egy nagyobb csapatot a sérültekből és néhány kicsit, hogy átverjék a csetnikeket. A testvérek és még néhányan elindultak az Erdőd felé vezető útvonalon. A céljuk az volt, hogy eljussanak a bobotai csatornáig, aztán meg amellet a biztonságos helyig. Amikor odaértek a vasúti megállóhoz, a környező házakban észrevettek csetnikeket, ahogy épp kirángatnak férfiakat, nőket, gyerekeket és időseket a házaikból. Néhány lakót azonnal agyonlőttek pisztollyal, néhányat pedig halálra vertek. Az egyik pillanatban a csetnikek odahoztak egy traktort, és utánakötöttek egy terhes nőt. Ezután addig húzták az úton, amíg meg nem halt. Amikor elkezdték húzni a terhes nőt, ő már fel is pattant, és szinte futott, hogy majd segít neki. A testvéreinek sikerült elkapni őt az utolsó pillanatban és lent tartani a földön. Szörnyülködve figyelte a történeteket. A csetnik vadulásnak nem volt határa.

A csapat aztán óvatosan folytatta az útját, és sikerült a biztonságos helyre visszaérniük. Szentlászló, Erdőd, Antunovac és részben Ivanovac megszállása után a védelem első vonala áthelyeződött Harasztin, Lacháza és Ivanovac egyik részére. Ő ismét az első védelmi vonalban volt. A nehéztüzérségi lövések, a csetnik támadások már rutinná váltak a számára. A háborús félelmek és rémségek képei viszont mélyen belevésődtek a lelkébe. Az arcáról eltűnt a kisfiús mosoly. Csak egy tény nyújtott vigaszt számára, mégpedig az, hogy a horvát rendőrség és a katonaság egyetlen

háborús rémtettet sem követett el. Egészen addig, amíg egy horvát katona úgy nem döntött, hogy megbosszulja egy barátja halálát.

Előző nap néhány különösen pontos csetnik aknavető gránátjai megölték néhány szentlászlói és zágrábi honvédőt. Ez a horvát katona meg volt győződve arról, hogy a mi katonáink pontos elhelyezkedését egy közeli kis szerb faluból idős szerb asszonyok és férfiak árulták el a csetnikeknek. Odament, összeszedte őket, belökdöste őket valamilyen pincébe, és addig lőtt rájuk, amíg mind meg nem haltak.

Amikor ő ezt meghallotta, teljesen megváltozott. Nem hagyta nyugodni az a tény, miszerint egy horvát katona ilyen rémtettet büntetlenül megúszott. Elmesélte ezt otthon az apjának és a testvéreinek, ám ők azt mondták neki:

- Hagyjad ezt, nem rajtad áll, hogy végrehajtsd a törvényeket. Majd ő megkapja a büntetését a gattaiért, ha nem itt, akkor majd istentől.

Nem tudott megbékélni ezzel és elfogadni, hogy ez rendben van így. Kicsit már kezdte úgy érezni, mintha őt vádolnák meg azzal, hogy valami rosszat követett volna el. Egyre jobban magába fordult. Egy hideg téli estén elköszönt az apjától és a testvéreitől, és elment a homályos éjszakába. Egyszer csak a testvéreknek gyanús lett a dolog. Hirtelen az éjszaka csendjét egy erős robbanás törte meg. A testvére erre felugrott, mintha tört döftek volna belé. Kiment a hideg, fekete, téli éjszakába a másik testvérével együtt és szölongatták a kedvencüket.

Két falu között találtak rá szétroncsolt fejjel. Jajveszékélésük áttörte az éjszaka csendjét, hangosabb volt minden bombánál. A kezükben hozták haza, az édesapjuk térdre borult, és hangosan zokogott. A testvérek addig sosem látták az apjukat sírni. Nem sokkal a fia temetése után a szomorúságában ő is meghalt.

KÖSZÖNÖM ISTENEM, HOGY MEGENGEDTED AZT, HOGY MEGISMERJEK ILYEN HONVÉDŐKET. KÖSZÖNÖM, HOGY MEGENGEDTED, HOGY EGY PERCIG IS AZ ÁRNYÉKUKBAN ÁLLHATTAM. KÉRLEK, NE ENGEDD MEG, HOGY FELEDÉSBE MERÜLJENEK!

V. TÖRTÉNET

A tréfamester

A politikusok aláírtak valamilyen fegyverszünetet.

A terepre számos UNPROFOR- tag érkezett. Mi fehéreknek hívtuk őket a fehér egyenruhájuk és a fehér járműveik miatt. Időnként kisebb fegyveres összetűzések történtek a környéken - néha egy horvát katona vagy egy rendőr berúgott, és a levegőbe lövöldözött, a nyugodt, jó szomszédok, a lázadó szerb terroristák pedig aknavetőikkel válaszoltak, mert ezzel akarták igazolni a fehérek előtt, hogy őket megtámadták. A fehérek erre lelkiismeretesen felderítésbe is kezdtek, és a bűnös keresésébe fogtak. Természetesen a horvátok között. A se háború, se béke időszakában kitűntek közülünk a nyugodt, visszafogott, családos emberek, akik tele voltak okos elképzelésekkel, akik különösen a türelmességükről, a szófogadóságukról, a fegyelmezetttségükről voltak felismerhetőek. Öröm volt őket nézni, ahogy mindig elegánsak, frissen borotváltak voltak, ahogyan vasalt ruhában tisztelegnek a fehéreknek, akiktől riadtan várják a reakciókat, a válaszokat, a jelentéseket. A fehéreknek pedig ez még tetszett is, mert úgy tűnt, mintha még élveznék is a mi parancsnokaink zaklatását, akik pedig teljesen ártatlanok voltak, ők pedig ott keresték a bűnöst, ahol nincs is. Átnézték és átszámolták például a tüzérségi lövedékeinket, mintha mi saját magunkra lőttünk volna, és ehhez hasonló butaságokat találtak ki.

Behívtak a parancsnokságra és utasítottak, hogy kutassak fel a sorainkban egy ismeretlen mesterlövészt, aki addigra már súlyosan megsebesített nyolc csetniket. Olyan volt ez, mintha tűt keresnék a szalmakazalban. Nem ellenkeztem úgy, ahogyan általában szoktam, mert szerettem volna mozogni, ám nem hittem el mindazt, amit a csetnikek az UNPROFOR-nak mondtak. Úgy gondoltam, hogy csak egymás közötti vitáról van szó, amelyben olyannyira összevesztek, hogy legyilkolták egymást, de menet közben aztán kihasználták a helyzetet, és meghamisították a történeteket, ránk hárítva ezzel a felelősséget. A mi tisztjeink számára - „akik már korábban kiváló katonai tudásra tettek szert, és kiváló képességeik voltak”, azaz másképpen: az egykori JNA-tisztek, akik nálunk is magas rangot kaptak -, de még az alárendeltjeik között is voltak olyanok - akiket csak kedves katonai manökeneknek hívtunk -, akiknek a számára mindez

egyáltalán nem volt furcsa, így ezeket a csetnik támadásokat nagyon komolyan vették, és nagy buzgalommal fogtak az ügy megoldásához.

Miközben körüljártam a bázisainkat és az első vonalakat, mindig igyekeztem megismerni más egységek hozzánk hasonló honvédőit.

Így ismertem meg őt is: közepes testfelépítésű volt, olyan szlavóniai erős típus. Civilben autómechanikus, huszonöt év körüli. Mindig viccelődött, és készen állt a hülyéskedésre. Valamilyen nevetetős csínytevésre. Így például az egyik alkalommal bekente a parancsnok ajtaját fekete cipőkrémmel. Ez meg, miután ezt nem vette észre, össze is kente az arcát, és az így álcázott arccal valami fontosat magyarázott nekik, közben megemlítette:

- *Ki pucolta a csizmáját itt a szobában?*

Amire mindannyian nevetésben törtek ki. A parancsnoknak pedig mérgében még az arca színe is megváltozott. Nem volt nehéz kitalálnia, hogy ez kinek lehetett az ötlete. És azt sem, hogy ki az, aki szinte ok nélkül, egyfajta jutalomként túl sok alkalommal is őrségre vagy valamilyen szükségtelen ügyeletre lett beosztva. Ő azonban nem volt bosszúálló, épp ellenkezőleg, ez idő alatt is inkább kitalált valamilyen új bosszantást.

Na de ő nem csak tréfamester volt. Amikor valami jót kellett tenni, akkor is az élen járt.

Emlékszem, hogy egy alkalommal, amikor az egyik haverjától kapott egy öreg és rossz állapotban lévő robogót, napokig bütykölte azt, beszerzte a szükséges póalkatrészeket, és amikor végre megjavította, odaajándékozta azt az egyik katona fiának. Ez a katona ugyanennek az egységnek volt a tagja, nagyon szegény és négy gyermek apja volt. A legidősebb fia, akinek a tréfamester odaadta motort, harmincéves volt és a gyámja a fiatal húgainak és öccsének.

Az anyjuk valahol valamilyen furcsa alakokkal kavargott. Hazajött a katonai bérfizetésekor, megörvendeztetve ezzel az urát, majd fogta a pénzt, és megint eltűnt. Ez a legidősebb fiú pedig a testvérei anyja és apja volt egyszerre: öltöztette őket, főzött nekik, etette, fürdette és lefektette őket.

A parancsnok nagyon emberségesen bánt az apával. Hazaengedte, amikor csak lehetett, na de az első vonalban folyamatosan őrködni kellett, éjjel és nappal is, és ezekben a napokban is az apa az őrhelyén volt. A fiúk az ő egységéből megbeszélték, hogy az étel felét odaadják a gyerekeinek.

Így, amikor a fia ebédkor a kis robogóval megérkezett a szomszédos faluból, senki sem kötekedett vele, hanem ellenkezőleg, mindenki tisztelettel fordult feléje, és máris töltötte át az ételt az edényébe. Többször valamilyen cukorkát is adtak neki, amit ő szégyenlősen zsebre rakott ezekkel a szavakkal:

- *Örülni fognak neki a húgocskáim.*

Tréfamesterünk viccein pedig a fiú fergeteges, ártatlan gyermeki hangon hangosan nevetett. És egyszerre mindenki boldog és vidám lett, és nevetett.

A fiú érkezése mindig öröm volt a kis katonai táborban. Ha valami miatt késett, mindenki az óráját leste, és türelmetlenül figyel és várta őt. Amint azonban meghallották a robogó bűgását, az aggodalmuk elillant. A fiú pedig megmagyarázta, hogy meg kellett várnia, amíg a húgai befejezik a rajzot, amit a katonáknak készítettek hálából a cukorkákért.

Ezt a képet aztán a katonák mindjárt fel is tüzték az óvóhely falára.

A menedékhely valójában egy nagy lövészárók volt. A honvédők kihasználták egy mélyedést az erdő talaján a lövészárók megépítésére. Vrpolyból kaptak régi vasúti síneket. Ezeket mesterien kihasználták a tető megépítéséhez és mindegyik homokkal teli zsákokat tettek arra meg földet. A búvóhelyen gond nélkül lehetett állni még a magasabbak is, a közepén egy nagy kerek asztal volt padokkal, az egyik sarokban kályha, körös-körül meg tíz ágy. A világítást a kamion akumulatora töltötte, amire néha még az autó rádióját is rákapcsolták. Minden rendezett volt, tiszta, szabályos, ahogyan mondanák- mérce szerint, katonásan. Ez egy kifejezetten homogén katonai csoport volt. Aki nem tudta volna, hogy háború van az azt mondta volna, hogy kiránduláson vannak: annyira csinosnak hatott ez a menedékhely.

És akkor, a háború a szerb terroristákon keresztül megmutatta az ő legrosszabb bűncselekvő arcát.

Mindenféle bejelentés és előjel nélkül megkezdték a nehéztüzérségi ágyúkból való tüzelést. Azok a honvédők akik a menedékhelyen maradtak megsúzták sérülés nélkül de a azok akik kint maradtak mind szétvitte őket a bombázás. A testrészek szét voltak szóródva a fák lombjain, valamelyik hullákat fej nélkül találták meg, valamelyikeket kar, láb, alsó vagy felső, test nélkül.

A Tréfamester túlélte a támadást, de a fiú apja nem. Ahogy ez a kiál-

ló vonala a védelemnek az erdő szélén foglalt helyet a katonák testéért traktorral kellett menni. Aznap délben is hallatszódott a robogó bűgása, és minden túlélő katonának megszakadt, valami a szíve körül. A szemük megtelt könnyel, és amikor a fiú odaért hozzájuk nem tudtak megszólalni, a szavak bent maradtak a torkukban. A Tréfamester sem mondott semmit, csak erősem megölelte a fiút.

A fiú abban a pillanatban felnőtt.

- Láthatom e még egyszer az apámat?- kérdezte - mire mindenki szeme még jobban könnybe borult és csak lesütötték a tekintetüket és megfordultak. Ő még mindig tartotta a fiút, azután finoman elengedte és azt mondta neki:

- Minden úgy lesz, mint azelőtt: jó lesz.

- Soha többé nem lesz olyan, mint azelőtt, nincs többé apám. - felelte a fiú és elsírta magát.

Megint a vállához vonta, de ő maga sem tudta elrejtteni a könnyeit.

A katonák cserélődtek, de legalább ketten mindig a gyerekek mellett voltak. Az anyát nem találták. Nagy temetés volt: sok katonatárs jött el, és amikor a gyerekek sírtak az apjuk után, sírva szólították őt, soha egy helyen sem volt annyi könnyes szemű katona, mint akkor ott.

Nem sokkal a temetés után megjelent a gyászoló özvegy.

Nem telt el sok idő mikor dél körül ismét hallani lehetett a kis robogó zaját. A meglepődött katonák kíváncsian figyelték a fiút, aki szégyenkezve tartotta az éthordót. A Tréfamester odalépett hozzá, elvette az edényt, megtöltötte étellel, rakott neki néhány csokoládét a katonai élelmiszerek közül. Megcsípte az arcát és elmesélt neki egy viccet, na de a fiú nem nevetett. Szomorú, gondterhelt arca volt.

A Tréfamester félrehívta és kevés beszélgetés után megtudta, hogy az anya elvette tőlük azt a pénzt, amit a katonák összedobtak nekik és elment. Mindenki annyit adott amennyit tudott, de nem volt katona, aki nem adott volna semmit, mivel sok katonáról volt szó, így szép kis összeg gyűlt össze, amit átadtak a fiúnak. Most viszont a fiú és fiatal testvérei semmi nélkül maradtak még kenyérre sem volt pénzük.

A Tréfamester megsimogatta a haját, megcsókolta a homlokát, elővette a pénztárcáját és odaadta neki az összes pénzét és azt mondta, hogy minden szégyenkezés nélkül, bátran jöjjön hozzájuk minden nap ugyanúgy, mint azelőtt. Számukra mindig lesz elegendő ételük. A fiú megölelte őt,

felült a robogóra és haza ment. Amikor a történetekről tudomást szereztek a többiek, nagyon feldühödtek az anyára. Másnap mikor a fiú jött semmivel sem éreztették ezt vele, egyik kedvesebb volt felé, mint a másik és igyekeztek őt jobb kedvre deríteni. És akkor egyszer csak néhány napig nem jött. A katonák aggódni kezdtek és elhatározták, hogy meglátogassák őt. Minden gyereknek vettek játékot. A ház zárva volt, hiába kopogtak, szólították. Megkérdezték a szomszédokat, azok eleinte kedvetlenül csak vállvonogatással válaszoltak, aztán mondták, hogy szociális munkások elvitték a gyerekeket. Hová, azt nem tudták.

Minden visszaállt a régi kerékvágásba. Az egységet új katonákkal töltötték fel. Tréfamesterünk különösen összehaverkodott egy Dályhegyivel. Amíg ott tartózkodtam észrevettem, hogy valamit „kavarnak”, ha valaki odalépett hozzájuk abbahagyták a beszélgetést. Aztán hallottam egy önkéntes katonától a kávézóban, hogy egy külön akcióhoz gyűjtenek embereket, ha készen állok arra, hogy én is részt vegyek akkor nekem is „meghívóm” van.

A titkos megbeszélésen a Tréfamester nem kicsit lepődött meg, amikor meglátott. Rajtunk kívül, ott volt még a Dályhegyi, két önkéntes meg még két gárdista is. A Dályhegyit kivéve mindegyik harcos volt, akiknek már az akció pusztá gondolata is felkavarta a vérüket.

A Dályhegyinek a fia és felesége ott maradt Dályhegyen. Egyik alkalommal kiesett a pénztárcája abból pedig egy kép a fiáról és a feleségéről. Felemelte egy Unproforos a képet és gesztikulálva elmutatta, hogy látta az asszonyt. Gyorsan találtak egy fordítót és hamarosan minden világos lett. Az asszony fogoly lett, takarít egy erdői lokálban. Az Unproforos készen állt segíteni. Már ő maga is megkísérelte elhozni az asszonyt, de nem sikerült neki. Ő is tudta, hogy ez lehetetlen, csakis egy akcióval lehet megoldani. Sokáig terveztük az akciót mivel Erdődről volt szó, mélyen az ellenséggel a háttérben, többek között Arkan bázisa és a felkészítő központ is ott helyezkedett el. Az Unproforos mindenáron segíteni akart és ez ötletet adott nekünk: Szerzett nekünk fehér egyenruhát, a fegyvereinket meg a saját Unproforos autójában elrejtette. Meg kellett ígérnünk neki, hogy csak végső esetben fogunk fegyvereket használni. A Dályhegyit nem vittük magunkkal.

Nehézségek a mi átkelőhelyünkön: a horvát rendőrök gyanakodva figyeltek minket, na de amikor az igazi Unproforos elkezdett kiabálni ide-

gen nyelven, amit ők persze nem értettek, azonnal visszaadták a dokumentumokat és felnyitották a sorompót. A szerb terroristák csak intettek egyet és átengedtek minket. Érdeklődve figyeltük a környéket, amin áthaladtunk és próbáltuk felfedezni a nehéztüzérségi állomáshelyeket. Rengeteg csetnikkel találkoztunk, akik üdvözöltek minket és integettek.

Erdődön a ház bejáratánál az őr kézmozdulatokkal világosan elmutogatta, hogy itt egy nyilvános házról van szó. Bementünk, hozták a viszkít, pálinkát, sonkát. Mi hatan nem beszéltünk csak mosolyogtunk és útközben számoltuk az öröket. Úgy beszéltük meg, hogy egy-két órát maradjunk, hogy ne legyünk gyanúsak.

Bementünk a szobákba mintha kuncsaftok lennénk és elmondtuk az asszonyoknak, hogy miről van szó. Kezdetben nem hittek nekünk, de azután sírva fakadtak és átöleltek bennünket. Egyik azt mondta, hogy a gyereke nélkül sehová sem megy.

A gyerekeik a szomszédos házban voltak. Kérdeztük őket a Dályhegyi feleségéről és gyerekéről. Mindannyian a lesütötték a tekintetüket, aztán az egyik mondta:

- Nincsenek többé. Néhány nappal ezelőtt még itt takarított és főzött, de aztán feltűnt az egyik csetniknek. Erőszakoskodott vele, prostitúcióra kényszerítette ő ezt elutasította. Elment a fiáért és megfenyegette, hogy megöli, ha nem egyezik bele. Aztán az asszony az arcába köpött és kitépte a fiát a kezéből. A csetnik ekkor elment egy társáért. Egybe terelte az összes asszonyt és mindenki előtt még egyszer megfenyegette. - ha nem akarsz kurválkodni, itt fogom megölni a fiadat! És nem csak, hogy feküdj, de kielégíts minden kuncsaftot!

A nő megint odament hozzá és az arcába köpött. A csetnik elvigyorgta magát és késsel átvágta a fiú torkát. A nő ugrott a vérben fürdő gyermeke után. Ekkor a csetnik belesúrta a kést a nő szívébe.

Megrémültünk.

Az öröket könnyen legyőztük és bezártuk őket a pincébe. Összeszedtük a gyerekeket és asszonyokat, és mint beszálltunk az Unprofor járművébe. Mi leültünk a túsokat meg lefektettük a padlóra. Rövidebb úton jöttünk vissza. A csetnikek útközben üdvözöltek minket. A kijáraton most sem ütköztünk nehézségekbe. A mi rendőreink ismét elkezdtek kötekedni, hogy fel kell, hogy tartsanak bennünket és értesíteniük kell a feletteseiket erről. Nagy kínok árán sikerült kikönyörögnünk tőlük, hogy ezt ne te-

gyék, hogy az Unproforosnak ne legyen gondja ebből.

A kimenekített asszonyokat és gyerekeket Eszéken hagytuk, mi meg visszatértünk oda ahonnan indultunk. Ott várt bennünket a Dályhegyi. Senki sem tudta megmondani neki az igazságot, már önmagában a tény, hogy a családja halott, borzalmas volt. Térdre esett és így térdelve, zokogva megfogta az Unproforos lábát és sírva nyögdecselt.

- *Megígérte, hogy visszahozza őket.*

- *Az Unproforos is letérdelt és felemelte őt, együtt sírtak.*

A Dáljhegyi ezek után ott hagyta a horvát hadsereget. A Tréfamester meg abba hagyta a viccmesélést és soha többet nem törte a fejét mások bosszantásán. Hallgatag lett és elkezdett inni.

Egyik nap a Harmadik gárdista brigád Katonai rendőrsége egy Vinkovác környékbeli falúba lett rendelve közbeavatkozás céljából mivel egy horvát katona azzal fenyegetett egy családot, hogy megöli őket. A faluban észrevettük a tömeget egy ház előtt. A katonai rendőrök azonnal felálltak. A parancsnok után mentem, és ahogy benéztünk az udvarba megláttam a Tréfamestert, ahogy egy civil fejéhez tart egy élesített puskát. Megállítottam a parancsnokot és mondtam neki, hogy vonja vissza a rendőröket, ezt én elintézem gond nélkül. Bementem az udvarba, felismert engem, elmosolyodott és ráparancsolt az asszonyra, hogy hozzon egy széket, az után pedig odaszólt, hogy foglaljak helyet. Semmit sem értettem, de aztán kiáltott egyet és a fiú sírva odaszaladt. A Mi fiúnk, a robogós fiú. A fiú átölelte őt nekem meg a kezét nyújtotta. A Tréfamester azt mondta a fiúnak, hogy menjen ki az udvarból, a fiú pedig kérlelte, hogy ne csináljon semmi rosszat.

- *Látod még mindig milyen jó és jót akar ennek a szarházi embernek?* - mondta a Tréfamester.

- *Tudod -e mit tett a mi fiúnkkal? „megkapta” őt a szociális gondozóktól és arra kényszerítette, hogy az istállóban aludjon a marhákkal, de nézd, mekkora háza van és mennyi üres szobája! Hajtotta, mint egy lovat és kérdezd meg hányszor ütötte meg ököllel! Kicsit elbaszta, neki már nincs igazi apja, de vagyunk neki mi és senki sem fogja őt kínozni, verni, kihasználni!*

- *Igazad van* - válaszoltam és elővettem az átalakított jelző pisztolyomat és a földre lőttem.

A detonáció akkora volt mintha csak egy ágyúból lőttek volna, az örökbefogadó paraszt félelmében bevizelt. A Tréfamester elmosolyodott

és azt mondta, hogy még nála is örültebb vagyok. A paraszt elsírta magát, odaszaladt a felesége is és könyörgött az életéért. Mondtam nekik, hogy nyugodjanak meg és mikor megnyugodtak, kérdeztem tőlük, hogy szeretnének -e feljelentést tenni, bántotta és fenyegette -e őket valaki azzal, hogy megöli őket és intettem a parancsnoknak, hogy jöjjön oda. A paraszt kitérte a száját és mintha alá akarta volna támasztani azt, amit én kérdeztem, akkor a felesége megrúgta és mondta, hogy minden rendben van. A katonai rendőrség parancsnoka azt mondta:

- *A kérdés az ön férjének lett feltéve.*

A paraszt rémülten a szemébe nézett és sírva mondta, hogy nincs panasza a katonai rendőrség fellépésére sem senki másra. Hamarosan megérkezett a szociális munkás, elvitte a fiút és megígérte, hogy a testvéreket nem választja szét és együtt fogja örökbe adni őket. Megígérte, hogy a gyerekek új lakcímét is megadja majd nekünk.

A Tréfamestert ekkor láttam utoljára. Puskával ölte meg magát. Nem hagyott semmilyen üzenetet.

Csak a nagy üresség maradt utána és valahányszor meghalok, egy viccet mindig ő jut az eszembe, hogy ő milyen vicceket mesélt.

Nagy fájdalomunkban és szomorúságunkban csak most fogom fel, hogy az Unproforostól nem is kérdeztük a nevét és lakcímét. Még rosszabb, hogy meg sem köszöntük neki. Ezért most élek ezzel a lehetőséggel és csak annyit mondhatok:

KÖSZÖNÖM, UNPROFOROS NAGY ÚR. VÉGTELENÜL KÖSZÖNÖM ÖNNEK.

VI. TÖRTÉNET

Apuci

A honvédő háború alatt sosem harcoltunk egymás mellett, de barátoktunk, míg gyerekek voltunk. Talán ez nem jogosít fel engem arra, hogy a kutatások alapján úgy meséljek róla, mint harcosról - katonáról, hanem inkább, mint valóban értékes emberről.

A mi gyerekkorunk egy szlavóniai kistelepülés szélén zajlott. Oda költöztek a szüleivel ideiglenesen a nagyszülőkhöz, amíg az új házuk fel nem épül. Volt egy bátyja meg egy húga. A bátyja mindig vigyázott ránk, védelmezően állt hozzánk. Néha még játszott is velünk. A fiatalabb testvér és én különös kapcsolatot építettünk ki egymás közt. Együtt játszottunk, megosztottunk mindent és sokszor a húga is bekapcsolódott. A napjaink játsszal teltek el, bújócskáztunk, indián és cowboyosat játszottunk és még sok minden mást. Együtt csináltunk számtalan falusi házimunkát is: marhákra vigyáztunk, diót, szilvát, almát szedtünk, kukoricát raktunk. Játékon keresztül semmi sem volt nehéz.

Az idő gyorsan eltelt és az ő házuk egyre jobban elkészült. Elköltöztek arra a környékre, amit mi csak Új lakásoknak nevezünk. A távolság elszakított bennünket és egyre kevesebbet találkoztunk és társalogtunk.

Mindenki elindult a maga útján.

Akkor jöttek a kilencvenes évek. Az idősebb testvér, gondolkodás nélkül bejelentkezett a Tigrisekhez. Köztük hamar elsajátította az igazi tigrisek, harcosok díszítő elemeit. A háborús társai folyamatosan dicsérték és emelték. Amikor a csatában valami a legnehezebb volt vagy legveszélyesebb ő mindig kiemelkedett a rendkívüli bátorságával és nem egyszer sikerült neki a Tigrisek javára fordítani a csata állását. A bátorságáról eléggé beszél az a tény, hogy a harcok után megítélték neki a horvát katonai alkalmatlanságot, mégpedig 70% véglegesen, ő viszont kérte az alkalmassági bizottságot, hogy vegyék le neki 50% -ra, hogy vissza tudjon menni az I. gárdista brigád egységébe az első vonalra a katonatársaival. Mégis a Horvát katonaság és a gárdista brigád új előírásai alapján, nyugdíjazták őt.

A fiatalabbik testvér még gyerekkorában, serdülőkorában megbetegedett, rákos lett. Néhányan már elsiratták és leírták őt, amikor Ő megmutatta, hogy akarattal, harccal és hittel mindent le lehet győzni, így a rosszindulatú gyógyíthatatlan betegséget is. Sikeresen felépült és teljes

egésében meggyógyult valamint meg is nősült elvett egy gyönyörű nőt, akit imádott. Családot alapítottak és három gyermekük született. Az IPK-ban kezdett dolgozni. A jövedelem nem volt túl nagy, de egy szerény családban elegendő volt a boldog együttéléshez.

Ekkor belopózott a háború a mi szlavóniai kisfalúnkba is és mindent megváltoztatott. Önkéntesnek jelentkezett ,91-ben a Horvát hadseregbe bátran hozzájárult a védelem működéséhez. Nem olyan volt, mint a testvére- szikla, amelytől elpattant az ellenség és a sorozatlövéseitől holtan esetek össze, de nem is mozdult a helyéről mikor már sokan visszahúzódtak. Lehet azt mondani, hogy óvatos volt, igyekezett nem kitenni magát feleslegesen veszélynek. A társai és a honvédő katonák értékelték és tisztelték őt, mint a saját odaadó és szorgalmas társukat. A bázist - a házat, amelyben tartózkodtak ő maga tette rendezetté és tisztává, minden pillanatban készen állt arra, hogy kávéfőzön, ebédet készítsen, elmosogasson, és mindezek után kimenjen a frontvonalra és minden gond nélkül teljesítse a szolgálatát. Míg néhányan lustán és hanyagul viselkedtek az őrségben, alva figyelték az ellenséget, Ő egész idő alatt fáradhatatlanul szemlélődött, hallgatózott és vigyázott. Így néhány alkalommal megfékezte az ellenség meglepetésszerű támadási szándékát, mivel időben riasztotta a többieket. Igazi magának való katona volt, aki sokat ad és nem kér vissza semmit. Sosem emelkedett ki és nem dicsekedett, de mégis mindennek az alapja volt, egy olyan erő, amely díszíti a Horvát Hadsereget. Sokszor találkozott sebesült vagy halott katonákkal. Az ő számára azok nemcsak katonák voltak, hanem gyerekkori barátok, rokonok vagy helybeliek. Valóságos emberek, akiket ő ismert, akikkel együtt mulatott és örült lakodalmakban, búcsúkbán, keresztelőkben és szomorkodott a temetéseken. Ez mind szörnyen megviselte, de nem mutatta.

Idővel kezdett egyre jobban eltávolodni a többiektől, magába fordult. Csendesen gondolkozott.

* * *

Megélt és túlélte rengeteg csetnik bombázási támadást, az ellenséges erők Migeكبől való rakétázásait. Tankok támadásait.

A háború rémségeit a maga legszörnyűbb valójában élte meg. Az arcáról egyre jobban kezdett letűnni az a gyermeki mosoly. Ahelyett, valami

árnyék ült az arcára, a lelkét pedig leterhelték a gondok.

Egyik csetnik támadás alkalmával könnyebben megsérült, mégsem akarta otthagyni a társait vagy kórházba menni, hogy felépüljön. A terepvos kezeire bízta magát. Az összes harc befejeződése után kilépett a Horvát Hadseregéből. Vissza szeretett volna menni a régi munkahelyére az IPK-ba, amire ekkor, a többi ilyen vállalkozáshoz hasonlóan, privatizáció várt. Csak időszakosan dolgozott ezért csak minimálisan keresett. Hiába volt sérült a háború alatt nem igényelt semmilyen katonai támogatást, alkalmatlansági pótlékot vagy nyugdíjat.

Csak szeretett volna tisztességesen dolgozni a munkájáért pedig fizetve lenni. Minden munkát elvállalt.

Nem egyszer fordult az elő, hogy azok a mi újdonsült tisztességes munkaadóink átvették és nem adtak neki fizetést. Csendben elfogadta ezt a tényt és új munkát keresett.

A legnehezebb akkor volt neki, mikor hazaért a gyerekei meg éhesek voltak. Egyre nehezebben viselte el az ő kérlelő tekinteteiket. Még nehezebb volt mikor a gyerekek, ilyen kicsik, adták neki a darab kenyeret meg az almát, amit a szomszédoktól kaptak vagy valamilyen öreg nénitől, aki megszánta az éhező gyerekeket.

Látta maga körül azokat a katonákat és harcos társakat, akik nagy nyugdíjat kaptak, lakásokat vagy alkalmatlansági pótlékot. A gyerekei és a felesége miatt elhatározta, hogy ő is utánajár a nyugdíjának és él katonai jogaival, amik őt is jogosan megillették.

Egyik ajtótól a másikig ment, az összes létező igazolást összegyűjtötte. Amikor végre a végére járt ennek a végeláthatatlannak tűnő bürokratikusságnak, a Minisztériumból jelentették, hogy az első igazolás óta eltelt több mint hat hónap és szerezzen be újabbat. Ez az egész folyamat persze nem volt olcsó mulatság, sok pénzébe került, ami csak egy újabb, felesleges anyagi teher volt az ő amúgy is szegény családjának.

És így szöszmötöltek, minden alkalommal előlről. Mintha lett volna dobálni való pénz!

Az utolsó csepp is kifolyt a pohárból mikor egy lusta, trehány Minisztériumi tiszt azt mondta neki, hogy ő nem is igazi honvédő, nem volt sebesült, nem betegedett meg és nincsenek semmilyen jogai.

Barátainak, háborús és katonatársainak gyakran bejelentette, hogy ő öngyilkos lesz. Nem vették komolyan. Mert Ő volt mindig a legnyugodtabb és legfegyelmesebb! A legnehezebb pillanatokban mindenkinek támasza volt, egy váll, amelyiken kisírhatta magát az ember. Az ő racionalis hozzáállásával gyakran megnyugtatta őket és gyorsan visszaállította hangulatukat.

Ki is tudta volna elhinni, hogy ő áll a szakadék szélén!

Senki sem tudta megérteni, hogy most valóban mennyire nehéz neki. És egyre nehezebb lett, mert már a gyerekeinek alig tudta biztosítani a kenyeret is.

Egyik szerdán elküldte a gyerekeit meg a feleségét az anyjához, hogy segítsenek neki a kertben és már elő is készítette a terepet.

Bezárkózott a fáskamrába. Bekapcsolta a motorfűrész és rávetette magát.

A felesége hamar visszatért kezdte sejteni, hogy valami történik. Volt mit látnia. A látványtól, ami fogadta őt elájult.

Az ő fia felriasztotta nemcsak a mi falunkat és nemcsak a környéket, hanem egész Horvátországot is. Nem emlékezni ennyi emberre egy temetésen és ennyi kifolyt könnyre sem.

A felesége és gyerekei sírása megérintett mindenkit, aki ott volt.

A Minisztérium azonnal biztosította a családnak a katonai jogokat, amit Ő egész idő alatt próbált megszerezni.

Az öreg rogyadozó ház helyére gyorsan újat építettek és a család megkapta a katonai nyugdíjhoz való jogot.

Most a gyerekei többet nem éheznek és végre emberhez méltó életük van. Az ő apucijuk az életét adta értük.

Ők fáradhatatlanul a mai napig is kijárnak a temetőbe, hogy megosszának vele egy almát és elmesélik neki a történeteket.

BARÁTOM, IGAZI HONVÉDŐ, NEM VAGY ELFELEJTVE, SOHA NEM IS LESZEL.

VII. TÖRTÉNET

Kérlelhetetlen valóság

Együtt fejeztük be az általános iskolát. Már akkor mindenki csodálta őt az osztályból. Minden létező atlétikai gyakorlatot könnyedén végrehajtott a rúdon, a gerendán, a „bakon”. Más tantárgyak, amelyek sok igyekezetet és tanulást igényeltek, nem mentek neki valami jól, na de később megértettem miért.

Az édesapja súlyosan megbetegedett, a lábai felmondták a szolgálatot, és tolószékbe került. Volt egy öccse, meg egy húga. Az édesanyja nehéz fizikai munkát végzett a téglagyárban. Ő átvette a háztartás vezetését, a beteg apja és kistestvérei körüli dolgokat is neki kellett ellátnia. Emiatt nem volt ideje tanulni. Emellett még ősszel napszámba járt kukoricát merni, télen fát hasogatott, tisztította az utakat a hótól, tavasszal kukoricát, répát kapált, nyáron aratni járt vagy kukoricakoncert szedni. Minden létező módon igyekezett a szülei segítségére lenni.

Az édesapja egy idő után meghalt. Ő szerelmes lett, megházasodott és boldog családot alapított. Négy gyermeke született. Sajnos az egyik gyermeküket elvesztették. Nincs semmi borzalmasabb annál, mint amikor az ember a saját gyermekét temeti el. A kölcsönös szeretet és hit segítette őket, hogy folytassák az életüket.

Ezekben az években a horvátok nehezen jutottak jól fizetett álláshoz. Elhatározták, hogy külföldön fognak dolgozni. Hamarosan az egész család kint dolgozott külföldön: az anyja, öccse és a húga. Együtt könnyebben sajátították el a nyelvet. A munka sosem állt távol tőlük, ezért hamar kivívtak mások elismerését és tiszteletét. Velünk ellentétben a külföldiek értékelik és tisztességesen megfizetik a szorgalmat. Több mint jól ment nekik. Ekkor érezte ő a másikat a hívást a szívében, a másikat anya hívását, a horvát haza hívását és nem hezitált egy percig sem. Otthagyta a jól fizetett állását külföldön és az elsők között jelentkezett mint önkéntes a rendőrség egységénél. Ekkor úgy hívták ezt, hogy Különleges feladatok rendőrségi egysége.

Találkoztunk '91-ben Erdődön az ötödik hónapban. Első látásra meg sem ismertem, pedig meg sem változott. Egyszerűen nem számítottam rá ott. Mindkettőnknek nagy öröm volt, hogy együtt vagyunk. Azokban a számomra nehéz pillanatokban az ő barátsága, jelenléte, odaadása, mint

ahogy az enyém is neki, sokat jelentett nekem. A rendőrség különleges feladatokra szánt egysége, amellyel megérkeztem jómagam is Erdődre, azt a feladatot kaptam, hogy térjen vissza Zágrába. Később ebből az egységből alakult meg a II. gárdista brigád.

Szlavóniai vagyok és a rendőrség magas rangú tisztjei engedélyezték, hogy Szlavóniában maradjak Erdődön, és segítsek az addig szerzett tapasztalatommal az új különleges feladatokra szánt rendőrségi egység megalakulásában. Az egyik részéből alakult meg később a III. gárdista brigád, a másik része pedig megmaradt a rendőrség egységének. Megismerkedésünknek ezekben a napjaiban bizalmatlanságot tapasztaltam magammal kapcsolatban egy szintén külföldről jött rendőrtiszt részéről, és az igazi, odaadó barátom valóban sokat jelentett nekem.

Még ha egy-két napon belül is mi mind jó barátok lettünk, nehéz volt hűséges és tisztességes raktárost találni. De ő, az én barátom épp ilyen volt, és azt az egész káoszt, amely a raktárban alakult ki, rekordidő alatt megoldotta. Pedánsan és katonásan rendezte a katonai álcaruhákat, fegyvereket, lőszereket. Az ő megszervezése után minden olyan egyszerűnek és átláthatónak látszott.

A raktáros munka mellett, ő ellátta az összes többi feladatát is, mint ahogy a rendőrség más tagjai is. Nem is kell magyaráznom, hogy mekkora pszichés stressz alatt voltunk, mert több mint harminc napig csetnikek vettek körül minket, és mi csak harmincan voltunk összesen. Hogy ne is beszéljek a minden este ismétlődő csetnik provokációkról. Olyan őrséget tartottunk, amely csak figyelte a csetnikeket és az elhelyezkedésüket. Nehéz még elképzelni is azt az érzést, ami áthatol a csendes sötét éjszakában, mikor közvetlen melletted egy csetnik hármas vonul el, és te nem csinálhatsz semmit. Amikor eltávolodnak a biztonságos távolságig, akkor értesíted a bázist motorolán keresztül erről, ezek után elhalad még egy csetnik csoport, aztán még egy és végül te magad sem tudod, hogy hol helyezkednek el. De ő gyakran tartózkodott ezeken az éjjeli őrhelyeken, ahová mindig önként jelentkezett.

Nappal a csetniknek nem mutatkoztak. Feltételeztük, hogy a csetnik rejtékhelyen vannak ilyenkor.

Egyik éjjel jöttünk vissza az állomásponthoz ellenőrzésből, amikor ő kiszaladt az utcára, felemelte a kezét a feje fölé, puskát a kezében. Egyszer csak elkezdett robogni, dörögni minden oldalról. A lábai körül szikrák

szóródtak szét, golyók búgtak, füttyültek. Érezhető volt a golyók forrósága, amelyek elsuhantak az arcod előtt. Odakúszott hozzánk, és azt mondta, hogy ötven méterre tőlünk a csetnikek csapdákat állítottak. Igazolta, hogy emiatt hagyta el az őrhelyét.

- *Nem baj, jól tetted, megmentetted az életünket...* - mind ezt mondtuk neki.

Hallva a lövöldözést, a többi rendőr is megérkezett. A csetnikek szétzaladtak. Még ha másnap mind dicsértük is, ő csak szerényen vonogatta a vállát, és úgy nyilatkozott, hogy ő semmi különöset nem tett, és hogy más is ezt tette volna a helyében.

A következő napok éjjeli őrsege nagy csetnik mozgásokat jelentett. Kértük az engedélyt a városból, hogy adják meg az engedélyt a tüzelésre, hiszen egyértelmű volt, körbezárnak bennünket. Azt a választ kaptuk, hogy csak válaszolhatunk a támadásra, illetve míg a támadás tart, addig lőhetünk, de mi nem kezdhetjük a csatát. Szerencsére, a csetnikek között voltak részegek és drogosok, akik ok nélkül lövöldöztek. Rengetegen voltak, és emiatt gondolták, hogy mindennek vége.

Úgy döntöttünk, hogy a központot nem a központból fogjuk védeni, hanem a környező mezőkről, míg a csetnikek nem csoportosulnak. Mindent út közben beszéltünk meg. Már bejáratódott, összeszokott csapat voltunk.

Amikor észleltük a csetnikeket, vagy az őrség jelezte őket, feljűk rohantunk, egyszerre tüzelve a puskákból. Amikor ők válaszoltak a tüzelésre, mi bebújtunk valamilyen menedékbe, és pontos, egységes tüzeléssel visszavonulásra kényszerítettük őket. Így sikerült néhány csetnik csapatot visszaverni.

Na de ők gyorsan felfogták, hogy mi nem vagyunk valami sokan, ezért kézi rakétavetőkkal és minden más létező fegyverrel támadtak minket. Még csak kilesni sem tudtunk a menedékhelyünkéből. Az egyik közülünk úgy gondolta, hogy elkezd jajveszékelní, rimánkodni. Eleinte tényleg azt hittük, hogy megsérült. Ők rohantak felénk és egy kemény, egymás közti, éles puskalövésekkel vívott párbaj bontakozott ki. Az erőteljes lövöldözés alatt nem vettük észre, hogy két csetnik csapat jön a hátunk mögött.

Ő megint őrségen volt, amikor a csetnikek mozgásából kiismerte, hogy a csetnikeknek mi a szándékuk, ekkor tüzet nyitott rájuk. Így elárulta a saját helyét, és egyedül ő lett célpontjuk. Amikor rálöttek, eltüntették az

őt fedező bokrok felét, és letörték a fa ágait. Ő elkanyarodott jobbra, és így megmenekült a haláltól. Hagyta, hogy a csetnikek azt higgyék, hogy megsemmisítették őt, és amikor előjöttek a búvóhelyükről és feléje kezdtek közelíteni, megmutatta nekik, hogy mennyire is halálosan pontos tud lenni a puskája. Hajnalban kezdtek a csetnikek visszahúzódni. Megengedte nekik, hogy összeszedjék a halottaikat és sérültjeiket.

Reggel úgy tűnt, mintha az éjszaka csak egy rossz álom lett volna.

Másnap megtudtuk az egyik JNA-hadnagytól, hogy 150-200 csetnik támadott meg minket, akik Szerbiából, Borovo Selóból érkeztek.

Ismét megköszöntük neki a jól időzített segítséget, de ő szerényen lekicsinyelve az érdemeit visszatért a raktárba, és lelkesen a munkára fordította a figyelmét.

Egyértelmű volt, hogy valami nagy dolog készülődik, mert a Duna szerb oldalán rengeteg felfegyverkezett szerb gyűlt össze, és éjjel is láthatóak voltak nagyobb mozgások. Zágrábból is és Eszékről is azt a parancsot kaptuk, hogy csak életveszélyes fegyveres támadásra válaszolhatunk. Mintha mi harmincan, meg még ennyien a dályhegyi rendőrállomásról meg tudnánk állítani több száz állig felfegyverkezett csetniket, akik emellett még a JNA tankjainak és nehéztüzérségének a támogatását is élvezik.

Együtt döntöttünk, és azt az üzenetet küldtük el, hogy megtámadjuk a JNA egységét, elveszjük a nehéztüzérségi felszerelésüket, lehetőség szerint még tankot is, mert egyedül így volt ilyen-olyan esélyünk arra, hogy megvédjük magunkat.

Furcsa módon néhány órán belül a Dráván és a Dunán megérkezett az a folyami hajó, amely meghozta a váltást, minket pedig visszavitt a városba. Valamilyen ‚csoda’ eredményeként a csetnikek megnyitották a vízi útvonalat, ami addig átjárhatatlan volt.

Ő a városban maradt.

Hamarosan az előérzeteink beigazolódtak és a csetnikek a JNA tankjaival és tüzérségével együtt egy nem egyenrangú csata következtében elfoglalták Dályhegyet, Erdődöt és Almást.

Így a front első vonala áttevődött szinte magára a városra.

És ő ismét a front első vonalában volt.

Egyik alkalommal, amikor rendőrautóval száguldottak a fronton a gyümölcsösök felé, Nemetin környékén, a felüljárónál egy MiG-ből indított rakéta eltalálta őket, és mind megsérültek. A háborús veszélyhelyzet

és a halálesetek ellenére a mentősök hamar kiértek hozzájuk, és csak a gyors orvosi ellátásnak köszönhető, hogy megmenekült. A csetnikeknek és a JNA-nak nem sokat jelentettek a Vöröskereszt jelvényei és a fehér orvosi ruha sem. Épp ellenkezőleg, ők voltak sokszor a kedvenc célpontjaik. Mindennek ellenére a Mentőszolgálat emberei a lehető legrövidebb idő alatt értek ki a frontvonalra és ellátták a sérülteket.

Miután felépült és meggyógyult, visszatért a rendőrségre. Folytatta a megszokott rendőri feladatok elvégzését, a szolgálatteljesítés ideje alatt pedig kijárt az első frontvonalra.

Ebben az időben sem háború, sem béke nem volt, az Unprofor jelenlétében zajlottak az események, nem voltak csetnik gépjármű, illetve gyalogos támadások, mint ahogy nehéztüzérségi akciók sem. Néha itt-ott egy csetnik megkönyékezett minket, lőtt egyet, esetleg egy hónap alatt ledobtak néhány bombát, ami a kezdeti napi 1000-hez képest szinte említésre sem méltó.

Mégis, még mindig veszélyes volt a helyzet.

A „háborúnak” ezekben a napjaiban fontos nem háborús feladatok voltak. Mint pl. főzés, mosogatás, a bázis környékének rendezetté tétele és tisztán tartása, padok, asztalok, féltetők készítése, rostélyozásra és főzésre alkalmas helyek építése, fa begyűjtése, wc-k kiépítése és berendezése és más elsőre nem is fontosnak tűnő munkák, amelyek a bázist kényelmesebbé és élhetőbbé tették. Sokan rosszul voltak ezeknek a munkálatoknak a puszta gondolatától is, de ő fáradhatatlanul dolgozott és alkotott. Azt lehetett rá mondani, hogy a bázis, vagyis egy kis rendőrségi terepkempingezés jót tett.

A Bljesak és az Oluja akciók sikereit követően várható volt egy nagy csetnik támadás és megtorlás az elszenvedett vereségért. Szerencsére ez elmaradt.

Eljött a békés reintegráció és ő jelentkezett a folyami rendőrséghez, ahol úgyszintén kivívta a kollégái tiszteletét.

Az egyik télen valamilyen kötél tekeredett a rendőrségi hajó propellere köré. Ő gondolkozás nélkül levetkőzött és alámerült a hideg vízben. Mivel a kötél erős volt és jól rátekeredett, kellett neki idő, míg kioldozza azt, de sikerült neki.

Ezt az akcióját súlyos gyulladással megbetegedés követte és hosszú gyógyulás.

A rendőrparancsnokok nagyra becsülték és tisztelték őt. Még ha alkalmatlan is volt, sérülés és betegség miatt, és elmehetett volna nyugdíjba, ő mégis ledolgozta az összes munkaévét.

Megszokta a sok munkát, mindent beleadott a munkába, így a nyugdíjba vonulás nagyon nehezebbé esett. Addig kitűnő férj, apa és nagyapa volt. Mindenben mérsékelt, türelmes és nyugodt, ahogy a nagy gyerekeivel, úgy a kis pelenkás unokáival is.

Ekkor valami történt. Ő, aki sosem emelte fel a hangját, elkezdett kiabálni, veszekedni mindenféle ok nélkül. Elmászkaolt otthonról. Valamilyen oknál fogva többé nem volt türelme a feleségével, a gyerekeivel, az unokáival és a barátaival való beszélgetésekhez. Magába zárkózott, csendben gondolkozott és akkor megint valamilyen oknál fogva elköltözött a feleségtől és gyerekeitől, elment falura lakni.

A felesége imádta őt, szerette, fáradhatatlanul eleget tett minden kívánságának, és megbocsájtott, és azt kérte, hogy változtassa meg a döntését. Na, de ő kérlelhetetlen volt.

Nem telt el sok idő, amikor értesültünk a sokkoló hírről - felakasztotta magát!

Szomorúság, hitetlenkedés és sajnos a szörnyű valóság. A valóság hajtáhatatlan.

Bár ott voltam a temetésen, mégsem akarom elhinni, hogy nincs többé, hanem abban reménykedem, hogy találkozok vele, ahogy a felesége társaságában, unokákkal a karján mosolyog.

SOHASEM FOGOM AZT MONDANI NEKED, ISTEN ÁLDJON, HANEM CSAK ANNYIT: A MI KÖVETKEZŐ TALÁLKOZÁSUNKIG AZ ÚR LEGYEN VELED!

VIII. TÖRTÉNET

Robbanóanyag

Mint ahogy minden szlavóniai gyerkőc, szaladtam én is a labda után. Nem voltam focivirtuóz, de igyekeztem, és mindenekfelett szerettem játszani. A szomszédos magyar faluban mindig hiányoztak játékosok, így ott könnyedén bevettek engem játékosnak. Ott ismertem meg őt. Ő már akkor, azt lehetne mondani, hogy veterán volt, vagy még jobb: a foci Mozartja. És edzőhiány esetén még a tréner szerepét is vállalta.

Később, a feleségével egy helyi kis kávézót vezettek. Sokat dolgoztak, spóroltak, és az akkori viszonyokhoz képest jól szituáltak voltak. A kávézón kívül komolyan foglalkoztak mezőgazdasággal is.

A kilencvenes évek elején sokakhoz hasonlóan aktívan bekapcsolódott Horvátország védelmébe, elsőként csatlakozott a horvát katonasághoz.

Az ő településüket a háború nagyon gyorsan a védelem első vonalává tette. Vukovar eleste és a katonák Szentlászlóról való visszavonulása után az ő falujuk lett az új Szentlászló.

A mindennapos és egész éjszaka vívott komoly összecsapások az utolsó cseppig kifacsarták a katonák erejét. Eleinte még kicsit improvizálniuk is kellett néhány vadászfegyverrel és nagyon kevés számú kalasnyikovval. Talán kettő-három, maximum öt ilyen fegyverük volt. Emiatt sokszor bement a városba a rendőrség és a katonaság parancsnokságára segítséget kérni. Nem emberekből kellett a segítség, hanem fegyverekből és lőszeremből. Maga a parancsnokság is rosszul állt a háború első napjaiban, így szinte mindig dolga végezetlenül tért vissza.

Ekkor kapták a hírt, hogy a JNA tagjai őrizetlenül hagyták a TO-raktárt Lugon, Cepin közelében. Oda már sok egység megérkezett ugyan, de az ajtók és minden más is tele volt rakva aláaknázott feliratú jelzésekkel.

Ő indult meg a raktár felé elsőként. Nagyon gyorsan rájöttek arra, hogy ezeknek a jelzéseknek a nagy többsége csak álcaként volt odatűzve. Mégis, félték a repülő- és rakétatámadásoktól, ezért járművekkel gyorsan kihozták onnan a fegyvereket és lőszeret. Ebben a rohammunkában teljesen el is felejtkeztek a repülőgépekről, amelyek olyan alacsonyan szálltak, hogy amikor sikerült átlépniük a hangsebesség határát, a légrobbanás akkorát dörrent, mintha atombomba robbanása lett volna. A MiG-es repülő század a település és a lugi laktanya közötti területre dobta le a

bombáit. Sosem volt világos a számukra, hogy a repülősök ezt szándékosan csinálták így, vagy csak eltévesztették a célt. Akárhogy is volt, megköszönték az Isten segítségét és védelmét. Az ilyen életveszélyes rohanásban mindig volt néhány leleményes alak, aki csak úgy „véletlenül” néhány láda fegyvert „biztonságba” menekített. Később aztán ezt oly módon hasznosították, hogy kereskedtek velük, eladták a puskákat, a táraikat, a lőszereket, a TT-pisztolyokat.

Ő és az osztaga azonban a fegyvereket elvitte a parancsnokságra, azután pedig kölcsönként a szükséges mennyiségben puskát, lőszert és más fegyvert is. Így aztán azok a leleményes alakok végül nem jártak valami jól. Ugyanis a katonai és a polgári rendőrség, a hirdetéseik alapján megkereste őket, átkutatták a lakásaikat, és elkobozták a katonai felszereléseiket és a fegyvereiket, és még feljelentést is tettek ellenük.

A kapott fegyverekkel a helységnek nagyobb esélye nyílt arra, hogy megvédje magát. A védelmi tervet ő a parancsnokokkal együtt gondosan készítette el. Pontosán tudta, hogy hol helyezkednek el a lövészárkok, búvóhelyek, minden puskát számon tartott. Névről ismerte az összes katonát. Az volt a célja, hogy áttörhetetlen, lerombolhatatlan menedékhelyeket alakítson ki, hogy megvédje a katonákat a halálos ellenséges nehéztűzéségi és bombatámadásoktól. Mindennek ellenére többen is megsebesültek, és a legszörnyűbb is volt példa, amikor katonák haltak meg. Ez mind mély sebeket hagyott a lelkén. Az ilyen háborús rémségekkel nehezen tudott szembesülni, különösen azért, mert minden honvédővel baráti viszonyt ápolt. A veszteségeket pedig személyes vereségként élte meg.

A helybeliekkel megbeszéltek egy diverzánsakciót, hogy megpróbálják kiiktatni az ellenséges tűzéség egy részét. Egy kisebb csapat, amely lényegében helybeliekből állt, útnak is indult a feladat teljesítésére lett. Fekete egyenruhát viseltek, a lábukhoz pedig ragasztószalaggal tartalék táraikat erősítették magukra tele tölténnyel. A hátizsákokban magukkal vitték a kézigránátokat és robbanóanyagokat.

A csapat alkonyatkor indult. Az első akadályt a Vuka folyó jelentette. Nem akartak vizesek lenni, így átdobtak rajta két fatörzset. A helybeliek kiválóan ismerték a terepet úgy, hogy jól haladtak, és ügyesen kikerülték a csatornában haladva az aknamezőket és annak a lehetőségét is, hogy észrevegyék őket. Még a reggel beköszönte előtt odaértek az ellenséges helyhez.

A hely tele volt ellenséggel és nem tudtak azonnal akcióba lépni. Várták az estét és figyelték őket. Kellemetlen meglepetés volt, amikor az ellenség közt felfedezték a saját szomszédjaikat is - a hazai csetnikeket.

- *Még ő is ?! De olyan jó volt és becsületes...* - hitetlenkedve kommentálták a látottakat egymás közt.

Ő ez idő alatt szorongva várt valamilyen hírt a csapattól. Félt, hogy nem fordult-e rosszra valami, mert már vissza kellett volna érniük.

Az ellenség az ágyúk köré nem állított őrséget. A csapatnak sikerült odaosonni és kivenni a robbanóanyagot. Időközben, akkor fedezték fel, hogy egyikük sem tudja szakszerűen felállítani a robbanószerkezeteket. Pedig minden elő volt készítve. A robbanóanyag is, a lassan égő rúd is és a gyutacs is. Mindhiába, hiszen nem tudták kezelni. Hiszen ők nem kiképzett igazi katonák voltak, hanem csak egyszerű emberek, akik csak meg akarták védeni a falujukat még a saját életük árán is.

Végül úgy döntöttek, hogy a robbanóanyagot ott hagyják az aknavető mellett és kézigránátokat dobnak rá. Hatan háromszáz méterre eltávolodtak, ketten pedig, akik a rövidebb gyufát húzták, ott maradtak tíz méter távolságban. Aztán eldobták a gránátokat és már sprinteltek is a többiek felé.

A robbanás akkora volt, hogy a föld is beleremegett, és a fák derékba törtek. Akik a gránátokat dobták, azokat azonban szilánkok találták el. Azonnal elkezdtek jajgatni, ám a többiek odasiettek hozzájuk, feltették őket a hátukra, és megkezdték a visszavonulást.

Az ellenség aztán villámgyorsan minden oldalról megjelent, és mindjárt el is indult a robbantókra vadászni. Ők ugyanazon az útvonalon tartottak vissza, ahonnan jöttek - a csatornán keresztül. A két utolsó fegyveres nagy erőfeszítés árán meg tudta állítani az ellenséget még biztonságos távolságban. A robbanást hallva ő azonnal katonákat küldött értük, akik a Vuka folyó felé siettek. A gránátokkal ugyan spórolniuk kellett, ám ő a felettesek tiltása ellenére nehéztüzérségi tüzet nyitott az ellenségre.

Ezalatt az osztag, amely halálos helyzetnek volt kitéve, csak lassan haladt. A két sérült azt kérte, hogy hagyják őket ott és kúszva folytassák az utat nélkülük a biztonságos helyig. Ők pedig az utolsó pillanatig kitartanak, hogy biztosítsák a visszavonulást..

A többiek azonban hallani sem akartak a sérültek ilyen jellegű bátor felajánkozásáról. Folytatták az utat kúszva és harcolva. Lépésről lépésre

haladtak, vonszolva magukkal a sérült társaikat is. Tizenkét óra harc és kúszás után végre megérkeztek a helybéli honvédők közé, akik segítettek nekik. Ám az egyik csetnik kézigránátot dobott közéjük. Egy honvédő azonban ösztönösen az egész testével rávetette magát a gránátra, és ezzel a többieket megmentette a biztos haláltól.

Az ellenség ujjongott, a honvédők pedig még gyorsabban igyekeztek az osztag megsegítésére. A heves csatában az ellenség húzta a rövidebbet és kénytelenek volt visszavonulni. Puskatűzben és mesterlövészek tüze-lése közepette a honvédőknek sikerült kimenteniük a sérülteket. Sajnos azonban két katonát már csak holtan találtak meg. Azon kettő közül, akit akkor a robbanás következtében szilánkok találtak el, az egyik meghalt. A biztonságos helyre való visszatérés után keveredett bennük az öröm és a szomorúság. Öröm a sikeresen végrehajtott feladat és visszatérés okán és szomorúság a halott és sérült katonák miatt.

Ő ezekért a halálesetekért és sérülésekért is megint csak felelősnek érezte magát, nehezen fogadta a híreket, bántotta, hogy elküldte a helyi-eket az akció végrehajtására. Mindegyikükkel úgy volt, hogy több volt a számára, mint akit csak jól ismert. Már maga a gondolat is fájdalmas volt a számára, hogy értesítenie kell a halottak családjait. A feleségek jajveszé-kelei és sikoltozásai olyan fájdalmasak, mint amikor tört szűrnak az ember szívébe.

Mégis, tudta, hogy ezzel tartozik nekik.

A családokkal való beszélgetés után, mintha még egy ránc vésődött volna az arcáaa. Kevesebbet társalgott és minél jobban magába fordult átadta magát a saját gondolatainak.

És amikor részt vett egy beszélgetésbe, annyira elszánt volt, hogy min- dig neki kellett, hogy igaza legyen, gyakran mérgesen hátat fordított, be- vágta maga mögött az ajtót és elment. Gyakran valós ok nélkül.

Szerencsére, kisebb fegyveres incidensen kívül, igazi nehéz csata több már nem volt azon a vidéken. A háború mindenféle nagy csindaratta nélkül egyszerűen csak befejeződött. Az emberek nagy része leszerelt és megpróbált visszatérni a régi foglalkozásához és életéhez.

Neki szerencséje volt, mert üzletember volt, és a munka a továbbiak- ban is jól ment neki. Még ha volt is pénze, nem ment bele semmilyen privatizációs megállapodásba. Elégedett volt a vagyonával, és sokszor ön- zetlenül, másoknak is segített.

Ám valamilyen oknál fogva elkezdett gyakran veszekedni a feleségével és lányával. Az asszony egy ideig csendben, nyugodtan tűrte, és akkor belátva azt, hogy ez nem vezet sehová, úgy döntött, nem akar tovább veszekedésben élni. Elváltak. A felesége beköltözött a városba. Ő ott maradt egyedül. Egy idő után bezárta a kávézót. Végül már szinte senkivel sem beszélt.

Amikor rátaláltak, szétrepesztett halántékkal feküdt. Mellette csak a piztoly volt. Nem hagyott semmilyen üzenetet.

Egyszerűen elment.

IX. TÖRTÉNET

Tankelhárító

Együtt jártunk középiskolába, együtt lógtunk el az órákról, hogy a moziban Bruce Lee- vagy épp James Bond-filmet nézzünk... Együtt jártunk meccsre is szurkolni a nagy kedvencünknek, az NK Osijeknek. Akkor az a korszak különösen nehéznek tűnt, de most látom csak igazán, hogy nem hiába mondják, hogy a diákévek a legszebb évek. Gyorsan véget ért ez az időszak, és az élet külön irányba terelt bennünket. A kilencvenes éveket egy olyan kis szlavóniai faluban töltötte, amely többségében szerb lakosságú volt. A háborús hangulat egyre rosszabb és rosszabb lett, néhány szomszéd éjszaka, halkán a családjával együtt elment Szerbiába.

,91 őszén az egyik szomszéd a falu végéről - akit ismert és elég gyakran beszélgetett is vele, bement az udvarába. Azt felételezte, hogy valamit jött kölcsönkérni, valamilyen szerszámot, vagy hogy jöjjön neki segíteni valamiben. És nem, nem ezért jött, hanem hogy nyugodtan és nyíltan a szemébe mondja, hogy ő a családjával együtt azonnal hagyja el a falut, ha kedves neki a saját vagy a családjáé élete!

Nem hitt a saját fülének. Magas és atlétatermetű, erős testfelépítésű volt, így könnyedén megragadta az ingénél fogva, és kirakta az udvarából az utcára, és azt mondta neki:

- *Szégyellheti magát! Halállal fenyegeti a családomat!*

A szomszéd megpróbálta mentegezni magát.

- *Bocsánat... én nem... bocsáss meg, Istenem, a pusztá gondolattól is... én nem ... nem, nem! Csak jót akartam neked...! Te meg felém így... egyedül te leszel a felelős azért, ami történik veled! Veled és a családdal!*

Kikísérte enyhén sokkolt tekintettel. Odajött hozzá egy másik szomszéd, akivel úgy volt, mint a testvérével. Segítettek egymásnak mindenkiben.

- *Hallottad, hogy ez mit hordott össze?!*

A szomszédja csak nyugodtan ránézett és vállvonogatva így szólt:

- *Jól mondta! Minél előbb menjél el! Ne vigyél magaddal semmit- tedd a családotat az autóba és menekülj, amíg még nem késő! Elviszel valamit is, megölnek!*

Megfordult és bement a házba.

Ő továbbra is hitetlenkedve állt ott. Bement a házba, és mérgesen el-

mondta a feleségének, hogy épp most mit élt át.

Az asszony elsírta magát, és zokogva esett a karjaiba:

- *Mi lesz velünk?!*

Megpróbálta megnyugtatni.

- *Nem jelent ez semmit.... Hát ők a mi szomszédaink ... minden rendben lesz!*

Az asszony nem hallgatott rá. Erősködött, hogy szökjenek el.

Elvitte a gyerekeket, fogott némi ruhát, iskolatáskát, beült az autóba, és elment a szüleihez a városba.

Reggel ő elment a munkahelyére. Este hazajött. Minden a legnormálisabbnak tűnt. Hajnalban lövések hallatszottak. Házi papucsban és pizzamában kiszaladt az udvarra és a szomszédai ott várták őt puskával a kezükben. Az első puskatussal fejbe vágta. A földre esett, de ők folytatták tovább a verést. Odaszaladt az első szomszéd idős anyja és elkezdett kiabálni a támadókkal. Letérdelt mellé, letörölte a vért az arcáról, mérgesen ránézett a fiára és azt kiáltotta:

- *Állatok!!*

Segített neki felkelni, elvitte az ajtóig, a kukoricás felé mutatott és könnyes szemekkel megszólalt:

- *Bocsáss meg fiacskám, meghülyültek... Nem tudják, mit tesznek... Menj! Menekülj! Feltartom őket, amíg csak lehetséges!*

Mindene fáj az ütésektől. Összeszorította a fogait és elfutott. Nem követték. A távolból hallott lövéseket.

Hamar sikerült eljutnia a következő faluba. A falusiak, akik az őrséget tartották, ők fogadták. Kiabálva sikerült valahogy elmondani nekik, hogy ki ő és megkérni őket, hogy fogadják be. Még csak akkor fogadták be őt, mikor jött a rokona, aki kezeskedett érte. A falusiak különösen óvatosak voltak, mert félték az ellenség fondorlataitól. Az óvatosságból sosem volt elég és mindenkit, aki bejött a faluba, ellenőrizni kellett.

Így autó nélkül is maradt. Mégis, nyugodtabb volt, mert tudta, hogy a felesége és a gyerekei biztonságban vannak. Hamarosan a kegyetlen történetek után jelentkezett a Horvát Hadseregbe. Kivezényelték a falujánál lévő állásponthoz, ahonnan szinte láthatta a saját házát.

Vukovár és Szentlászló eleste után csendben az ő faluja is elesett. A honvédőknek nem volt tankelhárító felszerelésük. Megpróbálták puskákkal megállítani a tankokat, de egyszerűen, lehetetlen volt. Mindenféle

nagy ütközet nélkül kénytelenek voltak visszavonulni. A védelem vonala hátrahúzódott a városig. A városban ugyan jobb volt a szervezettség és a felszereltség, ám továbbra is hiány volt tankelhárító felszerelésből. Talán két OSA kézi rakétavető és gránátok kilövésére alkalmas néhány puska állt a rendelkezésükre. Elégtelen.

Igazi katonai szakértők az ilyen felszerelésre azt mondanák:

- *Ez semmi.*

Na de a honvédők kezében ez sok volt.

Az egyik honvédő fogta a papovkát, két bombát és ezekkel elment szinte másfél kilométert a védelem vonalától a csetnikiek felé. Kiásott egy mély árkot, hogy meg tudjon valamennyire állni és letakarta magát ágakkal. Várta a jelet a sajátjaitól, hogy mikor kezdenek az ellenséges tankok feléje közeledni.

Nem sok idő telt el, és a tankok megindultak. Gyorsan odaértek hozzá, a honvédő társa pedig motorolába beleordított, hogy:

- *Most!*

Mindenki érdeklődve figyelte, hogy mi fog történni. Ő a megadott jelre eldobta a bombát. Sikerült megsemmisítenie két tankot. A többi tank és a gyalogság pedig jobbnak látták, ha gyorsan visszavonul.

Fél órával később kicsempészte magát az árokból és megindult vissza. Az ellenség kiszúrta őt és löni kezdtek felé kézfegyverekkel és bombákkal. Könnyebben megsebesítették a kezét. Mégis sikerült neki visszaverekednie magát a biztonságig. A társai nagy örömmel fogadták. Üdvözölték őt mint Tankelhárítót és különös tisztelettel tekintettek rá. Ő még egy ideig ezen a védelmi vonalon tartózkodott, aztán néhány társával együtt átdobták egy erdő szélére, egy valamikori halastó mellé. Néhány napig a többi honvédővel együtt fáradhatatlanul dolgoztak a halastó megtisztításán, mert azt benőtték a szűrős bokrok és más kórók. Sikerült nekik a kedvezőtlen terepet átalakítani és egy élhető kis sarkot kialakítani. Még egy régi ösvényt is kitapostak a néhai halastó felé. Nagyon óvatosnak kellett lenniük, mert az előttük lévő honvédő csapat ugyanezt a területet már eléggé kiszámíthatóan elaknásította. Na de nem rótták fel nekik az alkalmatlanságukat. Hiszen tegnap még ugyanezek a honvédők ugyanúgy, mint ők is, földet szántottak, gazdálkodtak, különböző foglalkozások mesterei voltak. A katonai szakértelem igencsak távol állt tőlük. Már az is nagy siker volt, hogy egyáltalán sikerült nekik elaknásítani a területet. Az

átjárhatatlan, elakknásított halastóból a katonáknak végül sikerült egy élethez alkalmas területet kialakítaniuk. Minden munkához megfelelően fogtak hozzá és tisztességesen elvégezték azt. Néhány kisebb búvóhelyet is kialakítottak alvásra, a nappali tartózkodási helyük nem volt beásva, hanem az erdő szélének egy részét használták menedéknek, a tetőt és a falakat pedig homokzsákokkal biztosították. Minden katonának ebben a táborban megvolt a maga feladata és kötelessége. Esténként tábortűz és gitárszó mellett sütötték az aznap kifogott halat, néha a tűzön találta magát néhány fácán is. Ő szenvedélyes horgász volt, és gyakran adott nekik valamilyen kapitális példányt.

Volt nekik egy magasan megépített, jól álcázott lesük is, ahol mindig volt egy megfigyelő, aki távcsővel megállás nélkül figyelte az ellenség védővonalát és minden, kicsit is gyanús mozgásról értesítette a társait.

Az ellenség gyakran lőtt rájuk mesterlövész puskákkal és aknavetőkkel. Amikor egy katona megsérült, azonnal vitték a kezükben, keresztül az átjárhatatlan erdőn, kilométereken keresztül, egészen az útig, amíg nem jött a mentőszolgálat.

A szolgálatuk két-három hétig tartott. Kényelmesebben érezték magukat az első frontvonalban, mint otthon. A többségüket elüldözték a saját otthonából, így a családjukkal együtt valamilyen ideiglenes településen, vagy a rokonoknál, vagy a barátoknál laktak, akik rendelkezésükre bocsátottak egy lakást vagy házat. Ilyen szűk helyen gyakran veszekedésig fajultak a dolgok akár a feleségekkel, gyerekekkel, akár a szülőkkel. Legtöbbször apróságokon.

Terepen ilyen azonban nem volt. Ellenkezőleg, nagy egymás közti tisztelet, tolerancia és megértés uralkodott. A sem háború, sem béke pillanataiban gyakran szerveztek valamilyen vetélkedőt: volt belott, sakk, dominó, pikádó. Volt olyan verseny is, hogy ki főz finomabb ételleket. Főztek halászlevet, pörköltet, babot, káposztát, tököt.

A látszólag rövid, de mégis hosszú háborús időszak véget ért. Kis idő múltán az otthonának is sikerült visszaadnia a régi színét.

Egészségügyi problémák miatt azonban elment nyugdíjba. Ekkor kezdődtek a gondok. Mindaddig szinte idillikus volt a feleségével és gyerekeivel való kapcsolata, ám akkor hirtelen egyre rosszabb lett. Gyakoriak voltak az ok nélküli veszekedések a feleségével és a gyerekeivel is, ami aztán váláshoz vezetett.

Az asszony a gyerekekkel beköltözött a városba. Ő egyedül maradt. Az egyetlen, aki látogatta, az egy barátja volt az első frontvonalból.

Egyszer, három nap egymás után jött hozzá. Nem találta őt. A mobiltelefonjára sem jelentkezett. A végén az egyik szomszéd jelenlétében kénytelen volt betörni a házba. Felakasztva találtak rá a padláson, mellette egy üzenet a gyerekeinek, hogy bocsássanak meg neki mindenért, emlékeztetve őket az ő határtalan szeretetére. Feleségének csak egy szót hagyott:

- *Bocsáss meg!*

A TEMETÉS ALATT A FELESÉGÉNEK ADTÁK A HORVÁT ZÁSZLÓT. MINDANNYIUNKAT MEGÉRINTETT, AMIKOR A MELLKASÁHOZ EMELTE A ZÁSZLÓT, A GYEREKEK MEG A SÍRÓS ARCUKAT RÁHELYEZTÉK ÉS MEGSZÓLALTAK: AZ ÉN APÁM. SOKAN KIFOGÁSOLJÁK, HOGY AZ ÁLLAM TÁMOGATJA A KATONÁK TEMETÉSEIT.

X. TÖRTÉNET

Kifolyt vér nélkül

Az elsők közt jelentkezett mint önkéntes ,91 kora tavaszán a horvát hadseregbe, amelyet akkor úgy hívtak, hogy Védelmi egység.

Középkorú volt, de teli tudásvágygal. Akkor ismerkedtünk meg, amikor én egy rövid, a puska szétszedéséből és összerakásából álló bemutató gyakorlatot tartottam. A fegyver megtöltése, ürítése és a tromblon használata volt a feladat. Megjegyeztem őt, mert rengeteg hasznos kérdést tett fel. Mindjárt látszott, hogy tanulni akar.

A Védelmi egység tagjaira gyakran hangtompítós puskákkal lőttek a szerb terroristák városi lakásokból vagy tetőkről. Sok sérült volt, és sajnos, sok halott is. Még ha a honvédők nagyon kevés fegyverrel is rendelkeztek, (amely néha kölcsönként vagy a múzeumból való volt), gyakran veszélynek tették ki magukat azzal, hogy büszkén sétáltak a városban az álcaruháikban. Nem hagyták magukat megfélemlíteni az ellenség tetőkről való lövöldözéseitől. Ő különösen kiemelkedett ebben. Emlékszem egy esetre, amikor egy MíG szállt felettünk és bombázott, Ő meg csak állt a Pam mögött egy kiskamion platóján. Azt vártuk tőle, hogy majd löni fog, és mivel nem lőtt, haragudtunk rá és azt kiabáltuk neki, hogy gyáva. Ekkor elhatároztam, hogy felugrok az utánfutóra, mert azt gondoltam, hogy valamit elrontott. Volt mit látnom. A Pamnak egyáltalán nem volt kapcsa! Ez egy muzeális darab volt! Amikor ezt odakiabáltam a többieknek, hatalmas tapsal és kántálással dicsérték meg őt. Nagy erejének kellett lenni, hogy így ott állt egy ilyen Pam mögött, miközben egy JNA harci MíG repült felé! Minden elismerésem az övé!

Minden alkalommal kiemelkedett a bátorságával. Egyszer egy szerb család házának a pincéjéből puskából rálőttek egy rendőrautóra, amely véletlenül arra haladt el. Azonnal riasztották a különleges rendőrséget, amelynek tagjai villámgyorsan meg is érkeztek a helyszínre. Begyakorolt, képzett mozgással pikk-pakk körülvették a házat. Az egyik közülük nagyon ügyesen a pince bejáratához lopózkodott azzal a szándékkal, hogy majd bedob egy könnygázgránátot, amikor váratlanul egyszer csak a pincéből meglepetésszerűen előjött egy szerb terrorista és egy sorozatlövést adott le a mellkasába és a helyszínen megölte a férfit.

Ő valahonnan megjelent, odaszaladt a pince bejáratához és rádobott

egy kézigránátot, ún. kindertojást. A pincéből nyögés hallatszott és kibújt onnan egy fehér zászló. A specialisták kórházba szállították a sérült terroristákat, az egészségeseket pedig börtönbe.

Szomorú volt látni, ahogyan a harcosok gyengéden viszik az elhunyt barátjukat.

Világossá vált, hogy a városban létezik egy szervezett csetnik terrorista csoport.

A helyzet olyan volt, hogy sem idő, sem munkaerő nem volt a részletes felderítéshez.

Már az éjszaka kaptuk a bejelentést egy szakállas fegyveres férficsoportról, amely a Dráva és egy elővárosi helység közt tartózkodott. Úgy volt összeállítva a csapatunk, hogy az részben a Védelmi egység, részben a Speciális rendőrség, részben pedig a Különleges esetek rendőrségének a tagjaiból tevődött össze. Ő is jelen volt akkor. Magát az akciót a specialisták irányították, mert ők voltak a legképzettebbek és legfelkészültebbek. A specialisták parancsnoka felállt és odakiáltott a szakállas fegyveres férfiaknak:

- Tegyétek le a fegyvert! Adjátok meg magatokat! Körül vagytok véve a horvát rendőrség...!

Be sem sikerült fejeznie mondatot, és máris elkezdtek lőni rá és minden más irányba is. A szakállasok arzenáljában volt három-négy garonje, és amikor azok feldördültek, fütyült, búgott, dörgött minden irányban minden. A letört ágak estek mindenfelé, a fűvet meg mintha valami láthatatlan kaszáló nyírta volna! Valahonnan előhúztak rakétavetőket is. A specialisták mozgása így lehetetlen volt. Ebben a helyzetben jött oda hozzánk ő, és azt mondta, hogy mi fedezzük őket, amíg ők kúszva odaérnek a szakállasokhoz, és oldalról megtámadják őket késekkel. Nem is sikerült eljutnom addig, hogy azt mondjam neki, hogy az lehetetlen, ők már bátran el is indultak. A menedékhelyből egységes, célzott tüzeléssel rá akartuk kényszeríteni a szakállasokat arra, hogy kimozduljanak onnan, és elfoglaljuk a menedékhelyet. Azonban nekik eszük ágában sem volt visszavonulni, hanem jöttek felénk lövöldözve.

Mégis, a specialistáknak sikerült kivágniuk magukat úgy, hogy ugyan ritkábban lőttek, viszont minden lövésük célba talált, hiba nélkül. Mi egy kicsit leálltunk, és jobbra-balra mozgottunk fától fáig, és ezzel magunkra vontuk a csetnikek minden tüzét, és ez egyáltalán nem volt kellemes ér-

zés. Amikor pedig a specialisták, meg a Védelmi egység tagjai szinte egy időben odaértek a szakállasokhoz, és rájuk ugrottak, mi is azonnal a segítségükre siettünk. Mire mi odaértünk, a szakállasokat már leküzdték. Talán az Isten segítségével és védelmével, de senki közülünk nem sérült meg súlyosabban, és nem volt haláleset sem. Még a szakállasok között sem volt halott, csak néhány súlyosan sérült, és valamivel több könnyebben sérült. Mindegyiküket ellátták a városi kórházban, akik pedig nem sérültek meg, azokat a specialisták börtönbe szállították.

Fel sem lélegeztünk, máris jelentettek egy újabb gyanús helyzetet.

Ismét mindannyian a saját helyünkön voltunk.

Ő a Védelmi egység tagjaival visszament a bázisra a megszokott feladatokat ellátni. A civil életében ismert volt arról, hogy kiváló mechanikus. Mezőgazdasági gépeket javított, így hát még a horvát hadsereg megalakulása idején is mindig akadt az ő arany kezeinek megfelelő munka. Nekünk is játszi könnyedséggel oldotta meg a gyújtásproblémákat a Land Rovereken és teherautókon. Könnyedén javított meg más jellegű meghibásodásokat is. Sokan voltak olyanok, akiknek a háború előtt segített, és azok nagyon értékelték és tisztelték őt. Nem esett nehezére a nap bármely időszakában - akár este is - elmenni és megcsinálni valamilyen sürgős mechanikai beavatkozást.

Gyakran kiment a mezőre is, ha valamelyik traktor, kombájn, vetőgép vagy akármilyen más mezőgazdasági gépezet elromlott, legtöbbször a szezonális jellegű mezőgazdasági munkálatok idején. Sokszor a gazdák-nak nem volt pénzük, hogy kifizessék. Ő így aztán várt amennyit csak kellett, vagy cserébe az ő terményeiből kapott - kukoricát, búzát, burgonyát vagy malacot. Így aztán sok barátot szerzett. Ezek az ismeretségek egy-egy adott helyzetben nagy hasznára váltak.

Az egyik alkalommal a tudomásunkra jutott, hogy egy kis szlavóniai faluban, amely nagyrészt szerb lakosságú volt, értekezletre és fegyverkiosztásra kell menni JNA-tisztekkel. Valakinek eszébe jutott, hogy neki van ott ismeretsége. Felvettük a kapcsolatot a Védelmi egység parancsnokságával, és az ő beleegyezésükkel, bevettük őt az akcióba. Ő készen is állt erre, és azonnal válaszolt is a hívásunkra. Felhúzta civil ruháját, és beült a Stojadinba. Nem akarta, hogy valaki vele menjen, nehogy gyanús legyen. Elutasította a fegyverviselést is. Mi elkísértük őt a falu bejáratáig. Lekanyarodtunk egy kis földes útra, letakartuk az autót és hallgatóztunk.

Arra, hogy rossz vége is lehet a történetnek, nem is akartunk gondolni. Ha valami rosszul sülné el, majd ösztönösen cselekszünk. A falu ekkor még a megszokott életét élte. Nem volt sem barikád sem, semmilyen háborús készülődés a helyiek részéről.

Hamar visszajött.

- *A kolbász túl erős... a sör jéghideg...* - mondta, ezzel is nyugtatgatva bennünket.

Ekkor elnevette magát és azt mondta, hogy az ismerőse elmagyarázta neki, hogy a csetnikekkel és az ő szóvivőjükkel nem is akartak beszélni, és tisztelik Horvátországot mint saját hazájukat.

- *Ez mégiscsak a JNA.*

Azt mondták nekik, hogy aznap este 22 órakor egy civil kiskamionnal hoznak fegyvereket, amelyeket kiosztanak köztük, mindenki kölcsönbe kapja, és ezáltal egyben a JNA területvédelmi tagjává is válik.

A mi tervünk tiszta improvizáció volt. A falu előtt csetnikeket kellett eljátszanunk és átadni a fegyvereket. Neki civilben kellett maradnia. Közben, a tervünk nem úgy valósult meg, ahogy mi azt elképzeltük, mert a kiskamion előtt egy kisebb katonai csapat vonult. A sofőr és két tiszt. Ő úgy mutatkozott be, mint a falu területvédelmének a parancsnoka és a megbeszélt hely felé irányította a sofőrt és a két tisztet, hogy ne legyen semmi sem gyanús. Nekünk katonásan kellett átvennünk a fegyvereket, beírni a fegyverek sorszámát és kölcsönbe átadni a leendő területvédelmis tagoknak, később pedig elmenni hozzájuk és összehasonlítani az adatokat. Ők teljes egészében ezt elhitték neki és hallgattak is rá. Egyszerűen túl meggyőző volt!

Amint a kis csapat kicsit eltávolodott, a sofőrt és a sofőr mellett ülőt azonnal lefegyvereztük és kizavartuk őket a rétre. Ő átvette a volánt és a mi kíséretünkben elvezette a kiskamiont a parancsnokságunkra.

Másnap és az azt követő napokban is csend uralkodott. Senki sem érdeklődött a kiskamion után a fegyverek és lőszer után meg végképp nem.

Száz puska, amikor szinte egyáltalán nincs is lőfegyver (ha nem számoljuk a vadászfegyvereket) nagyon sokat számított a városnak és a falvak védelmének is.

A puskákhoz kaptunk még kiváló bojevói lőszeret is. És ami a legfontosabb, mindezt úgy kaptuk, hogy nem kellett érte egy golyót sem kilőni,

sem sérült vagy halálos áldozat nem volt. Az ő hozzájárulása volt az, ami sikerre vitte ezt az akciót. Emiatt őt javasolták parancsnoknak a Védelmi egységnél, na de ő ezt szerényen elutasította. Azt mondta, hogy ez neki túl sok lenne, és azért is hálás lesz, ha azon a helyen maradhat, ahol addig is volt.

* * *

A háború folytatódott a maga lendületével, Vukovár elestével, ami szinte harc nélkül kényszerített rá néhány falut a visszavonulásra. Ugyan-ez a sors érte utol az ő faluját is.

Hiába próbált helyet találni a családjának. Végül kénytelen volt kivinni őket Németországba. Ott maradt a háború végéig. Senki sem tudta ezt felróni neki. Amikor a legnehezebb volt, a legtöbbet adta, és mindenki dicshimnuszokat zengett az ő háborús részvételéről.

Bátor tetteit mindig is emlegették. A háború után sikerült felújítani és rendbe hozni a családi házát. A családjával nyugodt és boldog életet éltek. Minden jónak tűnt.

Mégis, a dolgok nem mindig olyanok, mint amilyenek tűnnek.

Néhány évvel később mindenkit villámcsapásként ért a hír, öngyilkos lett.

XI. TÖRTÉNET

Darázs

1991. november vége.

Vukovár és Szentlászló eleste után a háború gyorsan a faluhoz ért. Éjszaka minden helyi lakost evakuáltak. Alig tudtak felöltözni. Volt olyan, akinek sikerült zacskóban magával vinnie egy darab kenyeret. Minden hadra fogható férfi ott maradt, védeni a falut.

Csak Isten segítségével és védelmével sikerült megmenteni a falut a bukástól, azután pedig a megsemmisítéstől, a rablásoktól és a gyűjtogató-soktól. Számtalanszor bebizonyította már az élet, hogy nem mindig Góliát győzedelmeskedik. Ők pedig csak vadászfegyverekkel voltak felszerelve, de bátorsággal is, és szívvel és eltökéltséggel is. Védtek a gyerekek, a feleségek és az anyák visszavonulását. És ekkor a nyúlból oroszlán lett.

A kis létszám, a rosszul felszereltség, a folyamatos és erős csetnik harcokcsitámadások és a garázdálkodások ellenére nem hátráltak egy millimétert sem. Sajnos, voltak sérültjeik és halottaik is. Mégis, maradéktalanul sikerült a fő céljuk elérése, azaz az asszonyok és a gyerekek biztonságos kitelepítése, hiszen valamennyien sérülés nélkül és egészségesen megérkeztek a kijelölt helyre.

Sokan aggódtak értük a baráti Magyarországon. Akiknek családjuk volt Horvátország biztonságos részein, illetve Németországban vagy más országokban, elmenekültek hozzájuk. Így kerültek az én szűk és távoli családtagjaim is Podravínába. Rengeteg jó ember segített, közöttük olyanok, akik a lehetőségeik felett is segítséget nyújtottak.

Megkértem az orvosokat, hogy engedjenek ki a varazsdi kórházból pár napra. Szerettem volna a szüleimnek, a testvérem és a nagynéném családjának vinni néhány szükséges dolgot. Az orvos nemlegesen rázta a fejét, és közölte, hogy ez sehogy sem lehetséges.

Úristen, hiszen mankóval jár! A bal lába még mindig vérzik, maga meg menne az első vonalra!

Győzködtem, hogy nem harcolni megyek, és végül elengedett úgy, hogy aláírtam: saját felelősségemre megszakítom a kezelést.

Jó volt ismét felhúzni az álcaruhát. Sztojadinnal utaztam. Eszék felé nem volt nagy forgalom, de Eszéktől Zágráb felé szinte megszakíthatatlan, száz kilométer hosszú dugó volt. Soha nem is gondoltam volna, hogy

Szlavóniában ennyi autó van. Sok helyen megállítottak, átnéztek, ellenőrizték az útlevelemet és az engedélyeimet.

Sok idő kellett addig, amíg a városba értem. Valahol Alsó-Miholjac környékén az autósorot repülők támadták meg. Az emberek rémülten menekültek ki az autókból, buszokból, kamionokból és menedéket kerestek az árkokban, a mezőkön. A repülők nagy zajt csapva repültek, lőttek géppuskával, kilőttek egy-két kamiont és elmentek.

Ez az egész támadás mindössze pár percig tartott, de nekünk, megtámadottnak örökkévalóságnak tűnt. Mind lebénultunk, komorak és mérgesek voltunk. A gyerekek sírtak, a halálra rémült anyák próbálták őket megvigasztalni.

Autókkal odasiettek a rendőrök és gárdisták, beültették az embereket a járművekbe és helyreállították a forgalmat.

Sötétben értem a városba. Azonnal a katonai szakaszhoz mentem, aztán meg a rendőrségre, hogy megkapjam az engedélyeket. Az úton összelálokoztam régi háborús ismerősökkel. Egyikük felajánlotta, hogy töltsen az éjszakát nála, felhívva a figyelmemet arra, hogy nem ajánlatos éjszaka egyedül mászkálni a városban. Azaz a várost éjjel is gyakran bombázták és néhány olyan csetniknek sikerült is átsurrannia a mi védővonalainkon, akik természetesen előszeretettel lőttek a honvédőkre. Ezért sosem lehetett eléggé elővigyázatosnak lenni, és így elfogadtam a meghívást.

Az ismerősöm még egy katonát helyezett el a lakásában. Ekkor ismertem meg őt, a Darázs elnevezésű alakulat tagja volt. Egy középkorú, nős, két gyermekes honvédő volt, akit száműztek a saját otthonából.

A családja menekültként tartózkodott egy németországi rokonuknál. Mindenki tisztelte őt mint kivételesen szorgalmas, tisztességes és erkölcsös, családcentrikus embert.

Abban a pillanatban, amikor megismerkedtünk, egy rózsafüzért tartott a kezében. A nagy többségünk a rózsafüzért a nyakában vagy a vállán hordta, mert ez volt a mi vallási menedékünk a nehéz percekben.

Észrevette, hogy nagyon érdeklődően nézek a kezére.

- Nem imádkozom a rózsafüzéren, ha erre gondol. Hogy őszinte legyek, nem is tudok helyesen imádkozni vele. A kezembe vettem, hogy szívvel és lélekkel is közelebb legyek az Istenhez.... Hogy segítse a gyerekeimet, adjon nekik ételt, nézze át a házi feladataikat... játsszon velük malmot... tegye őket boldoggá... Itt van, ezt kértem a kegyelmes Istentől! - felsóhajtott,

megcsókolta a keresztet és a nyakába akasztotta a rózsafüzért.

Akkor főzött nekünk kávé, és így kezdtünk el beszélgetni, hosszan bele az éjszakába. Mindenféléről beszélgettünk. Egy húron pendültünk, mintha mindig is ismertük volna egymást.

Másnap a mi közös ismerősünk visszament a katonai szakaszhoz, én meg a Darázssal elmentem egy üdítőre még kávéra mielőtt még elválnánk.

Az utcán mentünk, amikor egyszer csak gránátfütyülés hallatszódott, méghozzá úgy, mint amikor a közelben esik le. Abban a percben levettem magam az aszfaltos útra és odakúsztam egy ilyen-olyan menedékhez. És akkor valahol fel is robbant a gránát, a cserepek repültek mindenfelé egy fülsüketítő robbanás kíséretében. Ő nyugodtan állt ott, és egy kis mosollyal az arcán felém fordult, megfogta a mankót és azt mondta:

- *Menjünk!*

Nem telt el öt perc sem, amikor ismét hallottuk a gránátfütyülést. Ő ugyanolyan nyugalommal állva maradt, én meg megint ledobtam magam a földre valamilyen menedék után kutatva. A negyedik gránátrobbanás után nyugodtan azt mondta nekem:

- *Ha így folytatja, sohasem fogunk odaérni a kávézóhoz! Ha ez van elrendelve, semmilyen menedék nem fog segíteni! Álljon készen az Isten elé állni! Gyónjon meg, tisztuljon meg a bűnöktől és a félelem el fog tűnni! Isten magával van, velünk, mellettünk és egy nap mindannyian hívva leszünk. Kik vagyunk mi, hogy eldöntsük mikor és milyen módon lesz ez?*

- *Rendben.* - válaszoltam - *de Isten azt is mondta: , Segíts magadon, és az Isten is megsegít!'*

Folytattuk az utunkat tovább. Azonban többé már vetődtem a földre minden gránát közeledtekor, csak összerándultam.

A kávézó a pincében volt. Az ajtók és ablakok előtt keresztbe lerakott deszkák, rajtuk pedig két sorban homokzsákok. Még ha korán reggel is volt, a kávézó szinte teli volt vendégekkel, amint megláttak, segítettek bemenni. Mindjárt lett szabad szék is, és elkezdtek fizetni nekünk.

Hangos zene szólt, szlavóniai tamburások. Darázs felvilágosított arról, hogy a pincérnek van két motorolája - egyik a rendőrséghez, a másik viszont a katonai parancsnoksághoz, és ha szükséges, valamennyier elindulnak a megtámadott helyszínre, vagy Darázs esetében az aknavető lőállásig.

A rádió horvát hazafias számokat kezdett el játszani és Darázs megkérdezte, hogy egy akcióban vele tartanék-e. Igenlően biccentettem a fejemmel.

- *Ha harcias számokat közvetítenek, akkor valahol nehéz mulatság van!*
- mondta.

- *Nincs semmi gond, a katonaságot leszolgáltam, az aknavetőknél voltam, a 120 mm-eseknél, tudok segíteni.*

Vagány voltam, a katonaságot őrmesteri fokozattal szolgáltam le - feleltem neki, és valóban hasznára akartam lenni.

És tényleg, nem telt el sok idő és a pincér lekapcsolta a zenét, felkapcsolta a villanyokat és azt mondta, hogy Nemetinnél forró lett a helyzet.

Mindenki kiszaladt és beugrott az autójába. Még a csomagtartóban is utaztak. A kávézóban volt még egy férfi, aki a Darázs elnevezésű alakulathoz tartozott, és mi is elindultunk autóval az ő aknavető állásukhoz. Úgy vezetett, mintha autóversenyen lettünk volna, és gyorsan meg is érkeztünk. A Darázsak már cselekedtek, hat aknavető volt szakszerűen felállítva, beásva. Ő bekapcsolódott a szolgálatteljesítésbe, én meg a parancsnokhoz mentem, ahol a löelemek javítását végeztük. Egy megfigyelő a silóból jelezte, hogy az első sortüzünk a csetnikek mögött robbant. Elkezdtem kiszámolni az új adatokkal a következő lövéshez, amikor odaszaladt egy katonaánk a tűzvonalból és megkérdezte, hogyan is állunk. Amíg én azt mondtam neki, hogy egy kicsit várjon, addig ő már meg is kérdezte a megfigyelőt a mi tüzelésünk találati pontosságáról, majd odament az aknavetőhöz, kicsit méricskélte az aknavető célját, kicsit magasabbra és jobbra állította, majd kilőtte a gránátot.

- *Telitalálat!* - jelentette a megfigyelő, majd a parancsnok odakiáltotta:

- *Jelentsd a többieknek a szöveget és a távolságot!*

Ő azt válaszolta:

- *Nem tudom én azt!*

Mindketten egymásra néztünk meglepődve és elcsodálkozva.

Mégis, sikerült gyorsan párhuzamosítanunk az aknavetőket, és a sortüzünk halálos pontosságú lett, így a csetnikek azonnal vissza is vonultak. Ez jó volt. Nem volt valami sok gránátunkt, és mindegyikre vigyáznunk kellett. Kilövés előtt nem lehetett hiba, és kizárólag akkor lőttük a csetnikeket, amikor ők támadtak.

Odamentem ahhoz a precíz Darázshoz és megkérdeztem hogyan sike-

rült olyan pontosan kilőni azt a gránátot.

- Egyszerűen csak érzem! Kicsi koromtól csúzlival játszottam, köveket dobáltam, és a többiektől eltérően, én mindig célba is találtam! Ez bennem van! Egyszerűen érzem, hogy mit kell tennem és tudom, hogy az ablakot is el tudnám találni... Egyszerűen tudom, hogy erre képes vagyok! És ennyi!

Megveregettem a vállát, elnevettem magam és elindultam a mankóimmal a parancsnok felé. Elvette tőlem az egyiket és segített nekem. Mind nagyon együttérzőek voltak.

A parancsnokkal a pozícióváltásról beszélgettünk, mert a tüzelés után a csetnikeknek nem kell sok ahhoz, hogy elkezdjék lőni a pozícióinkat. Végül abban állapodtunk meg, hogy megkérdezzük az összes Darazsat erről. És tényleg, az egyiknek eszébe jutott egy erdős rész, amelyiknek a szélén földkitermelés miatt egy mélyedés van.

Teherautók lettek odarendelve, a Darazsak egy része a mérnökökkel elment kiásni az árkokat és menedékhelyeket. Épp, hogy csak a kamionokhoz kapcsoltuk az aknavetőket és épp, hogy csak száz métert eltávolodtunk a pozíciónkra, máris elkezdtek potyogni a lövedékek az éppen elhagyott állásokra. Még látni és hallani is rossz volt a gránátok hangját, de még borzasztóbb belegondolni, hogy mi történt volna, ha ott maradunk. A Darazsak és a parancsnokuk is minden elismerést megérdemelnek. Csodálni és tisztelni lehetett őket ezért. Tökéletesek voltak.

* * *

A Darazsak együtt maradtak és együttműködtek a katonai feladatok teljesítéséig. Rengeteg csatában vettek részt, és erőink igazi támaszai voltak.

Ő elvitt az autóig. Elköszöntünk egymástól, és mindketten megígértük egymásnak, hogy újból találkozni fogunk.

Visszatértem a szülőfalumba, megraktam az autót és az utánfutót pokróccal, takaróval, ruhával, cipővel, iskolatáskával és visszamentem Podravinába. Minden szükséges engedélyem megvolt, és az úton semmilyen problémám nem akadt. A családom úgy örül, mint a kisgyerekek, amikor meglátta a saját dolgait. Kérdezősködtek a férjeik, az apjuk, a házaik felől. Hazudtam, mert azt mondtam, hogy mindenütt milyen nyugalom van, csend és hogy egyáltalán nincsenek harcok. Másnap jelentkeztem az or-

vosomnál a varazsdi kórházban. Teljes hangerővel ordított rám, amikor meglátta a bal lábamat, amelyik már bepirosodott és elkezdett kékülni.

- *Megérte ezt ?!* - megdorgált.

Halkan néztem rá, és helyeslően bólintottam.

Sokáig a kórházban maradtam.

Nemrég, mikor a kölykök petárdát dobtak a közelembe, eszembe jutott Darázs, és elhatároztam, felkeresem őt és üdvözlöm. Jelentkeztem egy harci társamnál, aki ezt válaszolta:

- *Hát te nem tudod? Ő itt hagyott minket... Elment...*

Elmesélte nekem, hogy ő a békés reintegráció után a családjával együtt visszatért a saját házába. A dolgaik felét sikerült magukkal hozni, az aszszony a gyerekekkel, kamionnal visszament a dolgaik másik feléért, míg ő egyedül maradt a házban. Amikor visszaértek, a gyerekek hiába szólították:

- *Apa! Apa!*

Felakasztva találtak rá a fogason.

Az ismerősöm és én együtt elmentünk a sírjához, imádkoztunk és csendben megemlékeztünk az igazi hősről.

A KÖVETKEZŐ TALÁLKOZÁSUNKIG LÉGY JÓL, BARÁTOM!

XII. TÖRTÉNET

Vanga

Szokatlan körülmények közt ismerkedtünk meg. 1992 nyarán áthelyeztek a pulai nagy laktanyába. Ott akkor elbocsátásokra került sor, mert a sorkatonák nem engedelmeskedtek a tisztjeiknek. A katonai kiképzés összes tisztje és altisztje ugyanis gyakorlatilag a JNA egykori tagjai közül került ki.

Ahogy az már lenni szokott, egy sorkatona elkezdte terjeszteni, hogy ezek a tisztek egyáltalán nem valók a csatatérre. Még ha, hogy őszinték legyünk, voltak azért olyanok is, de tényleg kevesen, ennek az állításnak a lényege az volt, hogy egyszerűen nem akartak ezeknek a tiszteknek engedelmeskedni, sem pedig a katonai tiszteletet megadni nekik. Így a gárdista brigád néhány tisztjét és altisztjét, akik a katonai kiképzésben és felkészítésben tapasztaltnak számítottak, kisegítés céljából áthelyezték ide, beleértve minket is a III. gárdista brigádból.

Amint megláttak minket a sorkatonák, azonnal felálltak, üdvözöltek minket, tapsoltak, így egyértelmű volt, hogy nem lesz semmi gond. Nem rendelkezünk ugyan a JNA katonai akadémiáján szerzett végzettséggel, de félelmetes háborús tapasztalatunk volt, és a mi hozzáállásunk a katonasághoz és a katonákhoz drasztikusan eltért az általuk addig ismerttől, különbözött a „hagyományos” tisztségviselőkéétől. Számunkra minden katona egyedi személyiségnek számított, és mindegyikük valami miatt különleges és fontos volt. Olyan, aki a legtöbbet tudja nyújtani abban, amiben ő a legjobb. Nem csináltunk a katonákból név és vezetéknév nélküli pusztaságokat, olyan alárendeltek, akiket csak kiküldünk a háborús vágóhídra - ahol a katonai akadémiát végzetek háborúsdit játszanak kiskatonák és gyerekek életeivel -, hogy ott egy ágyú húscafatokat csináljon belőlük.

Arra tanítottuk őket, hogy a saját fejükkel gondolkozzanak, és ha hibát követnek el, beszéljenek a parancsnokaikkal. Mert a parancsnok meghallgatja őket és a lehető legjobbat fogja megtenni. Mert hát ő is csak egy ember és hibázhat. Azonban a mi háborús parancsnokaink éppen ezért nagyok, mert képesek voltak másokat is meghallgatni és ki tudják javítani a hibákat. Közöttük ugyanis nincs rosszmájú.

Gyorsan az egység parancsnoka lettem. Az egyik altiszt, egy volt ten-

geralattjárós, árulta az autóját, és együtt indultunk el kipróbálni. Nem fogyasztottam alkoholt, na de ő ragaszkodott hozzá, hogy az adásvételt meg kell ünnepelni. Gondoltam, egy fröccstől nem lesz semmi bajom. Na, de nem fejeződött be egynél. Egyik kocsmából a másikba mentünk, így az egyik sörözőben mindenkit, aki szereti Horvátországot, meghívtunk egy italra. Egy embert kivéve mindenki elfogadta az italt. Ő pedig, aki nem fogadta el az italt, azt mondta:

- Nem iszom egy usztasa bandával! És ez nem Horvátország, hanem Jugoszlávia!

Fogta a poharat, kiöntötte az italt, és köpött egyet. Egy pillanat alatt rávettem magamat, és rákényszerítettem, hogy térdeljen le, miközben azt ordítottam:

- Fel fogod nyalni az utolsó cseppig!

Erre ő elsápadt, sírni kezdett, könyörögni, majd azt kiabálta, hogy szereti Horvátországot. Könyörgött, hogy bocsássak meg neki.

Nem engedtem meg, mert a bennem levő alkohol nem engedte, hogy megértő legyek.

És akkor lépett elő ő, aki 180 cm magas volt, feketébe öltözve, atléta testfelépítésű, fekete sapkával és kendővel a nyaka körül, Zbrojovka pisztoly a tokjában, övre szerelve. Rátette a vállamra az egyik kezét, a másikat meg a térdepelő felé nyújtotta, hogy felsegítse őt, és felajánlott neki egy italt, hogy Horvátországra ürítse a poharat. Azonnal elfogadta és lehúzta, mint mindenki, ezután meg összecsókolgatott engem is, meg őt is. Ekkor aztán ő minden jelenlévőt meghívott egy italra, hogy Horvátországra hajtsunk fel egy pohárral.

Amikor fizetett, megfordult, és a kijárat felé indult. Ő megállította, és azt mondta neki:

- Várj, megiszol még egyet velünk! Ezt az italt a tisztas szerbek és montenegróiak tiszteletére isszuk!

És megint fenéig ürítette a poharat. Ez megint elsápadt, de ő azt mondta neki:

- Ne szégyellj a származásodat, és gondolkodj, mielőtt igazságtalanul ítélsz. Tőlünk nem kell félned, félj a csetnikektől, mert számukra te is csak egy usztasa vagy.

Ő pedig ezek után már nem is ment el, hanem maradt velünk, akik aztán horvát, olasz, montenegrói és még valamilyen szerb népzene is

énekeltünk. Ő egyébként arról lett híres, hogy mindig és mindenhol Horvátországot és annak katonáit védte, és gyakran még a vele azonos nemzetiségűeket is kizavarta a házából, ha azok ennek az ellenkezőjét mondták.

Ő és én már akkor különleges kölcsönös kapcsolatot alakítottunk ki egymással. Ő annak a katonai egységnek volt a tagja, amelyet úgy neveztek, hogy Vanga egy legendás tengeri szörny után, amely a Brijuni szigetvilág Vanga nevű kis szigetét övező tenger mélyén él.

Az elsők között jelentkezett és csatlakozott, 90 nyarán a zágrábi HOS-hoz. Rendkívül nehéz és megerőltető katonai kiképzést járt végig. A saját spórolt pénzéből illegálisan vásárolta meg a fegyvereit: egy revolvert és egy amerikai rohampuskát.

,91 májusában ő és még néhány más HOS-tag önként jelentkezett egy veszélyes feladatra: a zágrábi JNA- laktanya benzinkútjának az aláaknázására.

Ekkor még az volt az általános meggyőződés, hogy a szlovénekkal együtt lépünk akcióba és egyszerre támadjuk meg a JNA-laktanyákat Horvátország-szerte. Ők azonban HOS-osok voltak, így aztán nekik nem szóltak időben, hogy az akciót felfüggesztették. Ő és még néhány HOS-tag pedig már két napja lépésről lépésre közelítette meg a laktanya benzinkútját. Nem volt velük folyamatos kapcsolattartási lehetőség, így aztán két HOS-os eredt utánuk azzal a szándékkal, hogy majd megállítják őket az akció kivitelezésében. A drótkerítés alatt kiástak egy alagutat, és már elhelyezték a robbanóanyagot is a JNA-laktanya szívében, amikor ez a kettő odaért a parancssal, hogy az akció lefűjva. Együtt, már nem rejtőzködve így odarohantak az alagút bejáratáig. A JNA katonái észre is vették őket, és löni kezdtek rájuk. Ő maradt utolsónak, és épp abban a pillanatban, amikor felemelkedett, hogy beugorjon az alagútba, eltalálta egy puskagránát a vállát. Szerencsére a JNA-katona nem szedte le a biztosítékot, így a gránát nem robbant, de eltörte a jobb vállát, és ledöntötte őt a földre. A társai előbújtak az alagútból, és behúzták őt oda. A laktanya előtt már helyi lakosok, gárdisták és rendőrök tömege gyűlt össze, így a JNA tagjai már nem indultak el keresni a csoportot. Több hónap kellett neki, mire felépült, és ismét használni tudta a jobb karját.

Időközben parancsot kaptak a Horvát Köztársaságtól, hogy átalakítják a HOS-t, és ő ekkor csatlakozott a Vanga nevű alakulathoz.

A Zára területén végrehajtott akció idején a Vangák nagy feladatot

kaptak. A többi egységgel együtt végrehajtottak egy olyan támadó akciót, amikor az ellenséget visszavonulásra és menekülésre kényszerítették. Tudni kell, hogy nagyon pusztító az ágyúgolyó, amikor kőre esik: nem csak a szilánkjával gyilkol, de még a kővel is, amely nagy sebességgel robban szét minden irányba. A Vanga tagjai kimentek a nyílt csatatérre, és szinte közelharcban menekülésre kényszerítették a csetnikeket. Mélyen benyomultak az ékhez hasonlóan az ellenség területére. A többi egység is visszaverte az ellenséget, de ezek az alakulatok nem követték őket ilyen messze.

Egyszer a Vanga tagjai is felismerték, hogy túl messzire mentek, és vissza kell térniük a saját vonalaik mögé a többi egységgel együtt. Lassan elkezdtek visszavonulni. Idő közben megérkezett a csetnikek erősítése, és így ellentámadást indíthattak. Ekkor a Vanga tagjai elég kellemetlen helyzetbe kerültek. Ő akkor jobbra és balra, előre és hátra szaladt, megszakítás nélkül, folyamatosan tüzelt, és utolsóként húzódott vissza, hogy ezzel is elősegítse a többiek visszavonulását. Körülötte minden repedt, füttyült, szikrázott, porzott, na de ő fáradhatatlan volt. Még azt is meg tudta csinálni, hogy ordítózva rohant a csetnikek felé, ők meg, még ha tudták is, hogy ő egyedül van, eldobták a puskáikat és megfutamodtak. Ő pedig amikor odaért, fogta a puskákat, egyiket a vállára akasztotta, a másikat a kezébe vette, és lőtt rájuk, majd ismét visszavonult. Csak Isten oltalmának köszönhető, hogy egyszer sem találták el.

Szinte kihívóan hívta fel a csetnikek figyelmét önmagára, akik aztán így csak rá lőttek, és ez lehetővé tette a többieknek az akadálytalan visszavonulást. Ám a háborús bajtársak a Vanga egységéből sem hagyták őt a pácban: hangoskodva és lövöldözve ilyenkor a segítségére siettek, így egész álló nap harci csetepaték mellett vonultak vissza az ellenséges hárországból. Sokszor támadtak a csetnikek oldalról is. Minimális veszteséggel sikerült visszatérniük és a többi egységhez csatlakozniuk. És itt óvóhelyeket és lövészárkokat alakítottak ki. Jó védelmet kellett biztosítani maguknak, mert a csetnikek a támadásunk után rengeteg ágyúval megszakítás nélkül lőtték a mi állásainkat.

A Vanga alakulat tagjai kiválóan együttműködtek a szomszédos egységekkel. Ő tökéletes hallgatóság volt, így szerzett tudomást egy helybelitől arról, hogy van egy út, amelyiken az ellenség hátába lehet jutni bizonyos kockázat mellett, mert ahhoz át kellett menni egy aknamezőn. A helybeli

már néhányszor elment oda felderítés céljából, és adatokat hozott a csetnikekről és a tankjaik, ágyúik helyzetéről. Emellett még azt is hallotta, hogy egy bizonyos házban horvát civileket tartanak fogva. Néhányszor engedélyt kért a parancsnoktól, hogy felderítéskor elmehessen az érintett helybelivel. Azonban amikor végre zöld utat kapott, a helybeli már nem volt sehol. Elment néhány nappal azelőtt, és ugyan már régen jelentkeznie kellett volna, de nyoma veszett. Ez benne csak felerősítette a felderítő akcióval kapcsolatos elhatározását. Végül a parancsnok elengedte azzal a kéréssel, hogy vigyázzon magára, és ne tegye ki magát halálos veszélynek.

Fogta a fegyvereit, egy kis ennyivalót, meg vizet és elindult. Megbeszélte egy kódot, hogy felismerjék arra az esetre, ha nem érne vissza a megbeszélte időre. A kód az volt, hogy Anya, a válasz pedig Haza. És így lazán kúszva elindult a sötétben. Nappalra odaért egy „szárazfalhoz” ahogy azt a helybeli is mondta. Settenkedve amellet indult tovább. Sikerült átvergődni a csetnik őrség mellett. A szerbek egyáltalán nem számítottak arra, hogy kihallgatják vagy megfigyelik őket. Összegyűltek a tűz körül, ittak, beszélgettek, énekeltek. Ő pedig hamarosan rá is bukkant az első ágyúkra. Óvatosan megszámolta őket, meghatározta a koordinátáikat a térképen, és beírta őket a füzetbe. Folytatta az útját. Gondosan felírta a látottakat, precízen feljegyezte a csetnik állások koordinátáit, mint ahogy az ágyúkét is. Az ötödik éjszakát töltötte már a csetnikek hátszágában. És amíg éjszaka így, halkán lopakodott, egyszer csak zenét hallott valahonnan. Ledobta magáról a hátizsákot, a többi kiegészítőt, és csak a legfontosabb harc felszereléssel - puskával, kézigránáttal, késsel, pisztollyal - elindult a zene irányába.

Hamarosan meglátott egy kivilágított házat mezőgazdasági épületekkel. Megállt, imádkozott, visszatette a rózsafüzért a nyakába, elővette az álcázáshoz szükséges zselét, és az ujjával bekente az arcát. Halkan, óvatosan, lopakodva odaért a házhoz. A házban néhány csetniket látott meg, akik az asztalnál ülve részegen ölelkeznek, a levegőbe emelik a kezüket, poharakat és üvegeket tördelnek. Tisztában volt vele, hogy gyorsan kell döntést hoznia arról, hogy mit is tegyen. Úgy döntött, először átkutatja a többi épületet is, hogy nincs-e ott véletlenül még több csetnik. Amíg így nézelődött, valahonnan nyögéseket hallott. Sehogy sem tudta beazonosítani, hogy honnan jönnek ezek a hangok. Egy órán keresztül nézte át az épületeket, és semmit sem talált.

És akkor hirtelen feltűnt neki a szennygödör ajtaja. Odament és hallgatózott, kinyitotta a fedelét, érezte a bomló tetemek szagát és látott egy kezet, amely felé nyúlt. Egy másodpercre megijedt, de aztán megértette, hogy itt emberekről van szó. Megfogta a kinyújtott kezet, és kiemelte az embert.

Felismerte a helybelit, aki magyarázta neki az utat. Néhány helyen készel össze volt vagdosva, összeverve és meg volt ijedve. Azt kérdezte tőle, hogy van-e még túlélő. A helybeli lehajtott fővel tagadóan rázta a fejét. Semmi mást nem kérdezett tőle. Egy kicsit messzebb vonszolta őt, de felfogta, hogy így nem tudnak haladni. A helybeli nedves volt, átázott a fekáliától, és vérzett. Ott hagyott neki egy kis Beretta pisztolyt és azt mondta neki:

- Ha nem jövök vissza tíz perc múlva, egyedül kell feltalálnod magad.

Ő pedig óvatosan a bejárat ajtóhoz ment, kinyitotta és bement. Az ajtóból elordította magát:

- Szerb testvéreim, adjátok meg magatokat vagy meghaltok!

Egy pillanatig meglepődve néztek rá és amikor látta rajtuk, hogy elgondolkoznak, azzal a kezével, amelyikben a Zbrojovka volt, kilőtt egy golyót a magnóra, ami azonnal abbahagyta a zenélést. A másik kezében az amerikai rohampuska volt, amit pedig rájuk, a célpontokra szegezett. Először csak egy emelte fel és tette a feje mögé a kezét, aztán a többiek is.

- Mindenkinek ragaszd össze a kezét és a lábát!

A csetnik ezt meg is tette, aztán meg ő ragasztotta össze a csetnikét, és mindegyiknek ragasztószalagot tett a szájára is, és közben ellenőrizte, hogy a csetnik mindenkit jól megkötözött-e.

A ragasztószalagot a tartalékeszközök rögzítésére használta, egyik a másik mellett volt, kézen vagy lábon, hogy lopakodás közben ne zörögjenek. Emellett, harc közben, amikor szükséges volt, kéznél volt a gyorsabb újratöltéshez, vagyis a tölténytár cseréléséhez.

Odahívta a helybelit, aki alig tudott elmenni a házig. Melegítettek vizet, hogy megmosakodjon.

A csetnikeknél talált kötszert, meg port a sebeire. Megtisztította és bekötötte a helybeli sebeit. Kerestek neki másik ruhát és lábbelit is. Megkérdezte a helybelitől, hogy mit csináljanak a foglyul ejtett csetnikekkel, ő mérgesen ránézett és így szólt:

- Hogy tudsz ilyet kérdezni?! Menj és nézz bele a gödörbe, mit tettek ők

a mieinkkel! Volt, akiket legyilkoltak, másokat meg kalapáccsal összeverték! Számukra nincs kegyelem!

Ő megfogta a kezét, mélyen belenézett a szemébe és azt mondta:

- Nem! Mi nem vagyunk állatok, mint ők. Harcban, az valami más, de így nem és nem! Nem fogom megengedni neked sem, hogy bepizskold a kezed. Minden rendben lesz, ne aggódj. Fogom a személyes adataikat, mindent felírok és odaadom a parancsnokságnak, amikor visszaéruünk. Amikor a háború befejeződik, a bíróság majd elítéli őket. Attól az Istentől meg úgysem tudnak elmenekülni.

A helybeli ezzel sehogy sem tudott egyetérteni. Rászánt egy kis időt, és egyenként elbeszélgetett minden csetnikkel, azután meg kivitte és beledobta őket a szennygödörbe, és annyit mondott nekik:

- Csak használom a ti börtönötöket. Szép és kellemes itt-tartózkodást kívánok.

Ezután, ők ketten magukhoz vettek néhány fegyvert, a többit meg elrejtették. Ő távozáskor még felrakott egy „meglepetésbombát” a bejárati ajtóra és távozott. Elindultak vissza a horvát hadsereg állásai felé. Lassan és óvatosan közlekedtek, állandóan visszatekingetve. Nem sok idő telt el, és az aggodalmuk beigazolódott. A csetnikek a nyomukba eredtek. Mivel a helybeli nem tudott gyorsan mozogni, ő elhatározta, hogy maga után csalja a csetnikeket egy másik irányba, hogy a helybelinek legyen ideje visszaérni a mieinkhez. Gyorsan elbúcsúztak egymástól. Ő elindult a csetnikekkel szembe. Jól megnézte magának a terepet és talált egy menedék-helyet is, hogy a háta majd biztosítva legyen meneküléskor. Elkészítette a tartaléktárat, lefeküdt és hagyta, hogy a csetnikek ötven méterre megközelítsék. Ekkor tüzelni kezdett rájuk. Mindjárt az elején néhány csetnik felnyögött, aztán szétszóródtak és rátámadtak.

Pontosan lőtt, és ezzel biztonságos távolságban tartotta őket. Nem számított rá, hogy a csetnikeknek kézi rakétavetőjük is van. Amikor azzal elkezdtek őt löni, felfogta, hogy búvóhelyet kell változtatnia. Otthagyta a hátizsákját, és rátette a sapkáját. Összerakott egy kevés követ, azt letakarta a sátorlappal és otthagytott egy elcsent csetnik puskát. Felállt, löni kezdett, azután meg kúszva elhagyta a menedéket. Hagyott néhány kézigránátot is a rakáson. Sikerült neki kétszáz métert elkúsznia, amikor rettenetes detonáció hallatszódott. A csetnikek a kézi rakétavetővel eltalálták a kézigránátkupacot. A helybeli ezt mind biztonságos távolságból figyelte, de nem

látta, hogy ő hogyan húzta ki magát a csávából, és hogyan sikerült neki biztonságba menekülni. Azt hitte, hogy meghalt. Ezt a csetnikek hamarosan rádión keresztül be is jelentették.

- *Megöltük az usztrasát. Semmi sem maradt belőle, csak a sapkája a jelvényekkel.*

Természetesen, a mi rádiósunk is hallotta ezt a bejelentést, és jelentette az ő egységének, hogy meghalt. Hamarosan a mi tartózkodási helyünkig sikerült elérnie a helybelinek, aki mindezt alátámasztotta, és sírva magyarázta, hogy ő feláldozta az életét az övéért.

A Vanga tagjai a tiltás ellenére tüzet nyitottak és spontán támadásba lendültek. A barátjukat, a harcostársukat holtan sem szerették volna ott hagyni a csetnikeknek. Senki sem követte őket. Mégis sikerült áttörniük a csetnikek első vonalát, és rákényszeríteni őket a menekülésre. Kevesen voltak, de annál határozottabbak a tervük megvalósításában. A parancsnok akkor határozott parancsot kapott, hogy sürgősen térjenek vissza a kiindulási állásaikba. Leghűségesebb társai megtagadták a parancsot, de a többiek egy része visszament a parancsnokkal. Az ottmaradt néhány katonára egy horda veszélyes csetnik rohant rá, és így egyszerűen nem bírták tovább tartani magukat.

Heves tűzpárbaj közepette sikerült nekik is visszatérniük a kezdő állásaikhoz, ahol néhányan még lőszer nélkül is maradtak. Ám ez a támadás segítette őt a biztos visszatérésben.

A Vanga tagjai büntetést kaptak amiatt, hogy szükségtelenül veszélynek tették ki magukat, és engedély nélkül támadtak.

Nem sokkal ezek után a védelem főparancsnoka személyesen jelent meg, és megdicsérte őket. Sok taggal kezét is fogott, ami nagyon sokat jelentett nekik.

Ez mind természetesen azok után történt, hogy megtudták, mekkora veszteséget is okoztak ezzel a csetnikeknek. Ő csak lassan közeledett a mi állásaink felé, és vissza is tért, ám egy másik egységhez. Hiába kiabálta nekik a jelszót. Végül, amikor a Horvát Hadsereg egyik tagja odaszólt neki, hogy:

- *Add meg magad, tedd le a fegyvert!*

Elhatározta, hogy így fog tenni. Ám ez nagy hiba volt. A mieink ugyanis azt gondolták, hogy egy csetnikkel állnak szembe. Megtalálták nála az ellenség állásainak a koordinátáit, a személyes adatokat, térképet, idegen

fegyvert. Azt hitték, hogy ő egy különleges feladattal megbízott csetnik. Ütötték, verték, ahol csak érték, fojtogatták egy hordó vízben, amibe mosogatószert öntöttek és azt kiabálták:

- *Ismerd be!*

Hiába próbálta megmagyarázni nekik, hogy ő egy horvát katona. Végül összekötötték a lábát és a kezét, a nyakára pedig kutyaláncot akasztottak és kikötötték a kutyaház elé. Szerencsére az egység egyik tagja megbetegedett, és orvost kellett hívni hozzá. Mivel a Vanga alakulatnak saját orvosa volt, így ő jött megnézni a beteget. Megérkezése pillanatában azonnal felfedezte őt, és megkérdezte az egység tagjaitól, hogy:

- *Ki az aki ki van kötve?*

- *Egy csetnik specialista.* - válaszolták neki. - *Képzeld, meg akart győzni minket arról, hogy ő egy horvát katona. Majdnem el is hittük, na de amikor azt mondta, hogy ő az a mi elhunyt bajtársunk, azonnal tudtuk, hogy ő egy csetnik specialista.*

Az orvos megvizsgálta a beteget és visszatért az egységéhez, ahol értesítette a parancsnokot. A parancsnok jelentette a parancsnokságnak és katonai rendőrségnek, az ő barátai meg rohantak, hogy kiszabadítsák őt. Űgy vezettek, mint akik autóversenyen vannak.

Amikor meglátták őt, sírva fakadtak örömben, kiszabadították, öleltek, csókolták a homlokát, azután pedig lefegyverezték az egység tagjait és megkérdezték őket, ki bántotta, kínozta és ki volt az, aki kikötözte.

Nem tudott megállni a lábán, alig beszélt, de valahogy kinyögte.

- *Senki. Talán én is hasonlóan cselekedtem volna a helyükben. Mindent megbocsátok nekik. Sőt, megdicsérem őket. Ti is hagyjátok őket, semmi sem történt. Az a lényeg, hogy időben érkeztetek.*

Az egység minden tagjával kezét fogott, ám egyikük sem tudott a szemébe nézni.

Egyikük elsírta magát, a lábai elé térdelt, és azt mondta:

- *Bocsáss meg!*

Ő is térdre borult, átölelte, és azt válaszolta:

- *Felejsd el, minden rendben van.*

Megérkezett a mentő, a katonai rendőrség és néhány katonai ügyintéző. Ő pedig kórházban kötött ki, ahol a sérüléseit, a töréseit gyógyították. Néhány hónapig kórházban gyógyult, aztán meg otthoni felépülés következett. Ez nála egy napot jelentett. Azonnal jelentkezett az egységénél.

Az egységet mindjárt a sikeresen elvégzett feladat után visszarendelték az anyabázisra. Ott az egység első ránézésre könnyebb feladatot kapott: fiatal katonák, újoncok befejező képzését és természetesen szükség esetén a tartalékosok összetételének a növelését, az egységek feltöltését egész katonai ranglétra hosszában és a harctéren való részvételig. A szakaszok és az egységek parancsnokait minden két-három hónapban katonai továbbképzésekre vitték, amelyek néhány naposak voltak, de néha hosszabbak is. Ezért az egység minden percben rendkívül rövid idő leforgása alatt el tudott indulni akármilyen harci feladat elvégzésére.

Ő ebben az egészben nagyon kiemelkedett. Az ő példás tanulni akarása, a folyamatos katonai továbbképzés iránti elkötelezettsége húzta magával az egész egységet, annak minden egyes tagját, hogy a saját képességeikhez mérten a maximumot nyújtsák. Mindenki nagyon tisztelte, becsülte, csodálta őt, az idősebb és aktívabb tagok viszont szerették őt mint a testvérüket. Mindig készen állt segíteni, a jóságnak és az önzetlenségnek nála nem volt határa. Sokszor a saját fizetését is elosztogatta, amikor látta, hogy valamelyik katonának nincs pénze, vagy ha valamelyik munkatársának pénzügyi nehézségei voltak. Nem adott kölcsön, de ha elhatározta, hogy segíteni fog, akkor egyszerűen csak megvette a katonának a buszjegyet és egy kis zsebpénzt rakott a zsebébe. A munkatársának kifizette a rezsijét, a gyerekének befizette az óvodát, és még ilyen-olyan házi kellékeket is vásárolt neki. Soha ezt nem említette nekik, és mások előtt sem kérkedett ezzel sosem. A Horvát Hadsereg, a haza, az egyenruha az első helyen állt a szívében. Kellő tisztelettel viseltetett az ilyen dolgok iránt. A katonaruhát nem vette le még a szabadidejében sem. Rajta mindig kifogástalanul tiszta, rendezett, vasalt volt az egyenruha. A csizmája fényesre volt glancolva. Egy tökéletes katonatiszt tökéletes kinézettel.

Ahogy telt, múlt az idő, az egységen rengeteg sorkatona ment keresztül. Ő sem és maga az egység sem vett részt a Horvát Hadsereg Bljesak és Oluja nagy felszabadító akcióiban. De az ő fiatal sorkatonái az ezekben az akciókban részt vevő más brigádok tagjaiként igen, ott voltak. Ezek a katonák a maguk tisztességes katonai hozzáállásával, a viselkedésükkel, a bátorságukkal és a felkészültségükkel ünnepelték őt is és az egységet is. Ez az egység volt a fő tartalék arra az esetre, ha valamikor valamiben megszorulnak és segítségre lenne szükség. Isten segítségével mindkét akció a parancsnokok tervei szerint alakult, és ennek az egységnek nem kellett

bekapcsolódnia az akciókba. Neki ez elég rosszul esett, de igazi katona volt, és szó nélkül teljesítette a parancsot.

A békés reintegráció után világos volt, hogy a katonai feladatok befejeződtek.

Ő továbbra is az életét teljes egészében a katonaságnak szentelte, saját egységének, saját hazájának. Teljesen elhanyagolta a magánéletét. A szülei imádták őt, és biztosítottak számára mindent, amit csak a szíve kívánt. Rendezett anyagi helyzete volt, amilyenről sokan ma is csak álmodni tudnak. Mégis, ezt mind elhanyagolta, és csak az egységének és a Horvát Hadseregnek élt. És akkor a választásokkor hatalomváltás következett, aztán a Horvát Hadsereg újrakonfigurálása, újrászervezése következett, amit meg az a parancs követett, hogy megszüntetik az egységet. Elrendelték, hogy azok a tagok, akiknek megvannak ehhez a feltételeik, azokat nyugdíjaztatják, a többieket másik egységhez irányítják. Ez nagyon rosszul esett neki. Hallgatag lett, visszahúzódó. Egyik nap villámként hasított a hír: megölte magát pisztollyal a kedvenc kávézójában, ahol a barátaival gyakran találkozott.

Gyakran imádkozom a lelkéért.

A MI KÖVETKEZŐ TALÁLKOZÁSUNKIG, LÉGY JÓ, BARÁTOM!

XIII. történet

Szeretném leírni, hogy a családomnak sosem tettem semmi rosszat. Ám az értelmetlen dolgaim egyike az volt, amikor tizenöt évvel ezelőtt elmentem otthonról. Senkinek sem mondtam meg, hogy hová megyek, és mikor jövök vissza. Egyszerűen csak elmentem. Kószáltam, csellengtem, lődörögtem, körbejártam azokat a helyeket, ahol csak a társadalom számkivetettjei, hitevesztettjei fordulnak meg. Kerestem valamit, de még magam sem tudtam, hogy mit. Így kötöttem ki négyszáz kilométerre az otthonomtól, Zágrábban. Időnként jelentkeztem a feleségemnél valamilyen telefonfülkéből, kérleltem őt, hogy bocsásson meg nekem, azután meg folytattam ott, ahol abbahagytam. A feleségem pedig a fiúnk elől bujkálva titkon, keserűen sírdogált, és azon gondolkozott, hogy miben is hibázott, mit tett, mi rosszat mondott... végül aztán talált magában annyi erőt és szeretetet, hogy megölelte a fiúkat, és minden szabadidejét neki szentelte. Ha pedig a fiú rákérdezett apa hollétére, azt válaszolta neki:

- *Ő terepen van.*

Igyekezett elrejtetni a fájdalmát és a fiúnk apjának a hülyeségét vagy betegségét - vagy akármi is ez - eltitkolni. Imádkozott Szűz Máriához, hogy adja vissza a férjét, azt, aki háború előtt volt. Imádkozott és éjszaka csendben sírt. Reggel reménykedve körüljárta a lakást, de én nem voltam sehol. Senkinek sem panaszkodott, nem siránkozott. A fiúnk erős ölelése és a fény a szemében az apjára emlékeztette őt, és erőt adott neki, hogy kibírja. Amikor felhívtam, nem dorgált meg, és nem is ítélkezett felettem. Nem, azt mondta, hogy szeret engem, és hogy térjek vissza mindennek ellenére. Érezte a nagy terhet a vállamon és a fájdalmat, ami belülről feszített. Hiába kerestem a megoldást a szenvedésemre ott, ahol az nem volt. És ekkor egy zágrábi kávézóban megismertem őt. Épp egyedül ült az asztalnál, egyenruhában a kávézó közepén. Körülötte törött poharak és sörösüvegek voltak. Meg sem szólalt, senkivel sem társalgott. Amikor a rádióban valamilyen horvát vagy szlavóniai, tamburás zene szólt, mindjárt széttört egy üveget vagy poharat, ami épp a keze ügyében volt és felemelte a kezét a feje fölé. Látszott, hogy a magasba emelt kezek nem örömet, ünneplést jelentenek, hanem valamilyen mély fájdalmat és szomorúságot. A pincér azonnal odaszaladt, ő meg elővett egy köteg pénzt, amit odadobott neki. Sokkal több pénz volt ott, mint amennyire szükség lett volna, de a pincér

nem adta vissza neki a visszajárót. Lehajolt, összeszedte, visszament a pult mögé, és hozott neki még egy sört, meg poharat. Egy idő után pénz nélkül maradt, és a pincér nem akart újabb italt hozni neki.

Odamentem az asztalhoz és megkínáltam egy itallal. Elfogadta egy laza bólintással. Mindjárt duplán rendeltem. Mielőtt elmentem volna WC-re, szóltam a pincérnek, hogy nekem almaszörpöt hozzon fehérbor helyett, mert nem jól viseltem az alkoholt. Így, egy szó nélkül ittuk meg az italt. Záróra után az alkohol már annyira megfogta, hogy nem is tudott a lábain megállni. Megfogtam a kezét, ő rám támaszkodott és így kivittem.

Mint menekült kapott egy kétszer kettes szobát, amelyben emeletes ágyak voltak. A hosszú folyosónak a végén volt a közös fürdőszoba. Volt ott még vagy húsz ilyen szoba és bennük szlavóniai menekültek. A szobatársa nem volt ott, így én aludtam az emeletes ágy felső részén. Ebédre a laktanyába mentünk, ahol valamilyen katonai kollégium is volt. Mind halkak és lassúak voltunk, nem volt nevetés, sem vidám beszélgetés. Ebéd után elmentünk egy italra a közeli kávézóba. Kávét rendelt. Összeismerkedtünk és megkérdezte, hogy mit keresek Zágrábban. Amikor meghallgatta az én történetemet, nem tudta elhinni. Elkísért a telefonhoz, és amikor elsírtam magam, és szégyenemben kiengedtem a telefonkagylót a kezemből, ő jelentkezett be, és röviden annyit mondott:

- *Semmi gond, asszonyom, az első autóbusszal hazaérkezik.*

És letette a kagylót. Felemelt és azt mondta:

- *Legyél apa, férj, fiú, testvér, barát, mert te mindez tudsz lenni! Van, akinek legyél, nekem nincs, nekem mindenkimet megölték, de neked van! Legyél az miattam és sok más hozzám hasonló miatt is, legyél az igazi! Legyél igazi férj és mutasd meg, hogy nem sikerült minket tönkretenniük, elpusztítaniuk! Nézttem rá könnyes szemekkel, és azt mondtam:*

- *Bocsáss meg, de nem megy! Annyiszor megígértem, hogy nem fogok többet, aztán megint visszaesek, és megint elmegyek, megint hülyeséget csinállok...*

Erősen megragadta a vállam, megrázott, és tiszta hangerőből rám ordított:

- *FEJEZD BE!*

Olyan hangosat kiáltott, hogy néhány járókelő meg is fordult. Nem érdekelte. Megragadta a karom és mérgesen azt mondta:

- *Semmit sem mondj nekem! Semmi sem érdekel! Ebben a pillanatban*

visszamegy a családjához! Ne akard, hogy a kezelnél fogva vigyelek vissza, mint egy gyereket! Istenemre mondom, ezt is meg fogom tenni, ha kell!

Elmentünk a buszmegállóba, ahol jegyet vettem. Meghívtam hozzánk őt is.

- *Most nem* - válaszolta. - *De eljövök, mindenképp.*

A busz indulásáig kicsit több mint egy óra volt még. Leültünk egy padra és ő elkezdte a saját történetét...

* * *

Nekem is volt csodálatos feleségem és fiam, testvérem, anyám és apám... Már 1990-ben csatlakoztam a horvát rendőrséhez. Rendőrként Horvátország-szerte részt vettem rengeteg védelmi és biztosítási akcióban is. 1991-ben az én kis szlavóniai falumban a háború az ajtó elé érkezett. A feleségem szerb nemzetiségű volt. Ő is és a szülei is, mint ahogy a fiú- és lánytestvére is, egyszerű emberek voltak. Tiszteletre méltó család volt a szerbek és a horvátok közt is. Büszkék voltak arra, hogy a vejük a horvát rendőrségnél van. Segítették egymást, amennyire csak tudták. Amikor az ajtajukhoz szerb agitátorok jöttek, elzavarták őket. Közismert, elismert és viszonylag vagyonos család voltak. Gyakran segítettek a szegényeken különféle dolgokban és gyakran pénzt is kölcsön adtak. Nem voltak ellenségeik egyik oldalról sem. Az ő szavukra mindenki odafigyelt és meghallgatta azt. Soha senkinek sem okoztak kárt. Ugyanúgy, mint az én családom. Szinte ugyanolyan alapelvek szerint élünk, amit három szóban össze lehet foglalni: szeretet, család, otthon.

Vukovár eleste után átdobtak a szlavóniai harctérre, hogy az addig szerzett harci tapasztalataimmal tegyem biztosabbá a védelmet.

Gondolom, hogy okkal kaptam meg a parancsnoki rangot. Ösztönöztem a társaimat, hogy mélyebb árkokat ássanak és biztonságosabb menedékeket alakítsanak ki. Bevezettem a jelszavas, műszakos őrséget, és kutyákat is szereztem. Azok amint valami furcsát észleltek, azonnal ugattak és így megakadályozták mindenféle kellemetlen meglepetést. Mégis, minden eshetőségre felkészülve, kidolgoztam egy tervet az evakuálásra, amikor is mindenkinek név szerint, pontosan meghatároztam, mit fog tenni, ki fogja biztosítani a visszavonulást, ki fog segíteni az idősebbeknek és betegeknek, ki megy majd elsőnek, milyen útvonalon megyünk majd, stb.

Amikor felforrósodott a helyzet a falum közelében, elmentem a feleségemhez és a fiamhoz, és a szüleimhez irányítottam őket, gondolván, hogy ott biztonságban lesznek, mivel ők szerbek.

Az én falum honvédői nem voltak ilyen jól szervezettek, még ha nekik sokkal nehezebb is volt. Azaz, a helybeliek több mint fele szerb nemzeti-ségű volt, és sokan nyilvánosan is proszerbnek vallották magukat. A falu védelmének a parancsnoka egy jótét lélek volt, aki sok szerb családnak megengedte, hogy kiköltözzenek, és magukkal vigyék a dolgaikat és még az állataikat is. Néha még fuvert vagy a honvédők segítségét is biztosította a számukra. Sokan a társai közül mondogatták is neki, hogy ez a jele annak, hogy támadás fog bekövetkezni, de ő - mint ahogy mi mind akkoriban - az általános horvát lelkesedés befolyása alatt állt, és semmitől sem félt.

Azt gondolta, hogy a falu nem fog elesni.

Na, sajnos, a jugo katonaság egy időben több oldalról, azokról az oldalakról, ahol nem volt tankelhárító fegyver, rengeteg tankkal és gyalogossal megtámadta a falut, és bejöttek ezeken a nem védett részekben a helységbe.

Még ha a védelem vonalán nehéz csatát is vívtak, és a csetnikeknek nagy veszteségeket okoztak, azok, akik más oldalról jöttek be, vagyis a nagy részük már a falu központjában volt, és horvát házakban garázdálkodott. Egy tízévesnek sikerült az apjához szaladnia a lőállásba. Elmondta az apjának, hogy a csetnikek már odaértek az ő házukhoz. Ekkor megkezdődött a visszavonulás terv és rendszer nélkül. A parancsnoknak nem volt szíve megtiltani a katonáknak a saját családjuk menekítését. Szinte az következett be, hogy „mentsd magad, ahogy tudod”. Mégis, a védelem parancsnoka harminc honvéddel együtt, akik nem voltak odaválósiaik, lassan vonult vissza. A csetnikek már kaptak a „farkukra”, de fel is fogták, hogy a mieink visszavonulnak és nem tették ki magukat túl nagy rizikónak. Így a lakosok többsége biztonságosan tudott kimenekülni. A tegnapig még szomszédaiknak mondott emberek puskával lőttek rájuk. Nem válogattak a célpontok között, kisgyerekekre is lőttek...

Mégis, Isten segítségével a többségük biztonságos helyre érkezett. A sebesültek tömkelegét a kórházban ellátták. Amikor meghallottam, hogy a faluban még maradtak helybeliek, akik védték a falut, visszafordultam. A csetnik tankok már elfoglalták a helyüket, és megkezdték a tüzelést. A föld megremegett a robbanások erejétől, a levegőt meg füst és lőpor

töltötte ki. Amikor látták, hogy a frontális támadásból nem lesz semmi, néhányan a bátor katonák közül autókkal beszáguhdottak a helységbe, és összeszedték az ottmaradt lakosokat. Földes kerülőutakon mentek. Tíz-ből csak négynek sikerült visszajönni. Sikerült kihozniuk két családot. Az autók meg voltak tömve, a katonák megsérültek, mint ahogy a családok némely tagja is.

Nyugtalan voltam. Semmit sem tudtam az apámról, az anyámról és a testvéremről. A feleségemről és fiamról azt gondoltam, hogy biztonságban vannak. Körüljártam azokat a helyeket, ahol a helyiek ideiglenesen tartózkodtak és fáradhatatlanul kérdezősködtem. És akkor az egyik szomszédától hallottam, hogy az apám kijelentette, hogy őt az ő házának küszöbéről és az örökségéből senki sem fogja elzavarni! Ezt követően azt a szobát, ahol tartózkodott, titokzatosság vette körül. Az újvidéki televízió bejelentett egy hírt, és bemutattak egy szakállas csetniket, amelyik legyilkolt emberekre mutat egy ház küszöbén, és azt ecseteli, hogy ezt az usztasák tették. Magyarázta, hogy az usztasák kivájták a szemüket, levágták az orrukat és a fülüket. A lábuk alatt az én szüleim és testvérem voltak.

Ekkor eszembe jutott a feleségem és a fiam, és valami még erősebben megmarkolta a szívem. Próbáltam telefonon elérni a feleségem családját. A vonalak nem éltek. A fájdalom egyre jobban elhatalmasodott bennem. Időközben megtámadták az állásunkat. Nem hátráltunk egy millimétert sem. Megsemmisítettünk két tankot és a csetnik gyalogságnak is nagy veszteséget okoztunk. Másnap elhatároztam, hogy végrehajtok egy akciót. Kiválasztottam néhány hozzám hasonló embert, akik már elvesztettek valakit a családjukból. A helyettesemnek elmondtam mindent arra az esetre, ha nem jönnek vissza. Mire mi elindultunk, jött a parancs, hogy megtiltanak mindenféle akciót. Csak elmosolyodtam, és azt mondtam a többieknek, hogy:

- *Hallottátok, aki nem akar, annak nem muszáj jönnie, én megyek.*

Senki sem állt el a tervtől. Kihasznaáltunk minden létező menedékhe-lyet, de a saját biztonságunkra nem igazán figyeltünk oda. Valamilyen erő tolt bennünket előre. Mikor odaértünk húsz méterre a csetnik álláshoz, megálltam, letérdeltem, és elővettem a rózsafüzért.

Az imádságot ezekkel a szavakkal fejeztem be:

- *Istenem, töltsd meg a szívemet kegyelemmel a csetnikek iránt, mert bennem már nincs ilyesmi.*

Mindenki követett. Letettem a puskát, kibiztosítottam a pisztolyt és visszatettem a tokjába megfogtam a kést. Ránéztem a többiekre, és azt mondtam:

- *Menjünk!*

Lazán felegyenesedtem, mint ahogy a többiek is, és megindultunk a csetnikek felé. Az egyik csetnik felkiáltott:

- *Usztasák!*

Ekkor teljes erővel rohanni kezdtünk feléjük. A félelemtől nem is tudtak reagálni. Ketten- hárman ledobták a puskájukat és fejvesztve menekültek, míg a többiek félelmükben úgy megdermedtek, mint akiket oda-szögeztek. Abban a pillanatban már rajtuk is voltunk, letepertük őket a földre. Amikor már felemeltük a kezünket, hogy megtegyük azt a bizonyos utolsó halálos késszúrást, akkor az a pánikszerű félelem a csetnikek arcán mindenkinek megállította a kezét. Közülünk egyikünknek sem volt szíve elvenni az életüket. Felemeltük, összegyűjtöttük őket és hagytuk, hogy egy beszéljen. Elmondta, hogy erőszakkal mozgósították őket, nem lőttek ki egy golyót sem, és hogy a nagy többségük nem is volt szerb. Elmagyarázták nekünk, hogy a szerbek az első sorba kényszerítik és erőszakkal mozgósítják a magyarokat, a vajdasági horvátokat, a muszlimokat, a németeket és mögöttük meg rabok, börtöntöltelékek vannak, akiket az összes szerbiai börtönből szedtek össze. Közölték, hogy ők átjönnek velünk horvát oldalra, ha bevesszük őket. Egyedül annyit kértek, hogy ez ne derüljön ki, mert a csetnikek lemészárolják a családjaikat. Azt is mondták, hogy valamivel messzebb a mozgósított rabok és csetnikek erőszakot követnek el a foglyul ejtett civiliken.

Ezzel a néhány ellenséggel otthagytam egy katonát, kettőt meg fogtam közülük, hogy mutassák az utat, és tovább indultunk. Gyorsan odaértünk egy egykori szövetkezet épületéhez. Onnan sikoltozások és lövések hangja hallatszott. Láttuk, ahogy a csetnikek a hajánál fogva vonszolnak egy nőt. Öten megfogták, letépték a ruháját, aztán meg rákényszerítették, hogy meztelenül körbe fusson, ők meg addig a lába mellé lövöldöztek. Voltak, akik azon kívül, hogy megtépték a haját, megközelítették, és az intim testrészeit fogdosták. Szegény nő jajveszékelt és könyörgött, hogy fejezzék be. Volt ott sok szerb helybeli, de senki sem segített neki. Rengeteg álig felfegyverzett csetnik volt még ott, úgy hogy mi, néhányan nem tudtunk tenni semmit. És akkor valaki ebből a bandából letepert egy nőt és meg-

erőszakolta. A hangárból kihoztak még néhány nőt és egy fiatalembert is. Őt szintén megerőszakolták, méghozzá többen is. Némán egymásra néztünk a társaimmal. Nem hittünk a szemünknek. Muszáj volt lépnünk valamit. Épp amikor készen álltunk arra, hogy lőjünk, a csetnikek szinte ugyanabban a pillanatban legyilkoltak néhány dróttal megkötözött, álcaruhába öltözött honvédőt. Az arcukon látszott az öröm és a kielégülés a végrehajtott tetteik után.

Ez volt az, ami kiverte a biztosítékot nálunk és tetre készítette a csapatot. Fejbe lőttük őket, ez alkalommal nem volt kegyelem. A támadás rövid volt, de erőteljes és halálos. Az a két foglyunk is betársult hozzánk, ugyanolyan határozottan lőttek, mint mi. A csetnikek sokkal többen voltak és hamar rákényszerültünk a visszavonulásra. Egytől egyig mind megsebesültünk, voltak, akik egyszerre több helyen is, de folytattuk a harcot. Körülöttünk dörgött, bűgött, füttyült, szikrázott minden oldalról. Na, de nem adtuk fel.

Egyik elesett, mert golyót kapott a lába, de továbbra is lőtt. Amikor kiürítette az összes tárat, elővett egy kézigránátot, mert szét akarta robbantani magát vele, de abban a pillanatban odaugrott hozzá egy csetnik, megfogta a kezét és kivette a kézigránátot a kezéből. Felegyenesedett mellette és rátette a lábát, mintha egy őzet fogott volna és így dicsekedett a többiek előtt. Valahonnan szerzett benzint, leöntötte vele a sérült honvédőt és felgyújtotta. Az ő síró hangja borzalmasan visszhangzott. Megtettem az egyetlen dolgot, amit tenni lehetett, levettem magamról a kabátot és futottam felé. A többiek puskalövésekkel védtek közben. Körülöttem minden szikrázott, de nem figyeltem arra. A gondolatomban csak a felgyújtott katona volt. A kabátommal eloltottam a tüzet. Még ha a látvány iszonyatosan meg is rémisztett, semmivel sem mutattam ezt ki. A katona a fájdalmai ellenére rám mosolygott. Óvatosan felemeltem és elindultam vele vissza. A honvédők folyamatosan lőttek, ezzel a csetnikeket a menedékhelyeiken tartva nekem biztosítottak - úgy ahogy - biztonságos visszavonulást. Odaszaladt hozzánk az a meztelen nő és a többi megerőszakolt nő is és még a fiatal fiú is. Egy közeli házban találtunk ruhát, meg takarót, amit hordágnak használtunk ki. Két honvédő addig, egész idő alatt folyamatosan lőtt, hogy a csetnikeket biztonságos távolságban tartsa. Gyorsan kiesztünk egy tervet: az asszonyok a fiúval viszik majd a sérültet négy honvédővel együtt és megpróbálnak eljutni a mi állásainkhoz.

Jómagam és még három társam lövésekkel próbáltuk elterelni a csetnikeket egy másik irányba, és igyekeztünk nekik elég időt biztosítani, hogy kihúzzák magukat. Ez szinte öngyilkos terv volt.

Mi négyen alkonyatkor kiabálva és lövöldözve rohantunk ki a házból. Kiderült, hogy ezt az utolsó percben tettük meg. Robogtak felénk a csetnik tankok. Mindjárt elindultunk utánuk, ágyúkból löve.

Viszonylag közel voltunk hozzájuk, így az ágyúlövedékek átrepültek felettünk. Miután átfutottunk egy utcán, udvaron és kerten, megálltunk egy percre, hogy levegőhöz jussunk és ekkor észrevettük, hogy nincs az egyik honvédő. Elhatároztuk, hogy visszamegyünk. Ez bölcs döntésnek bizonyult. Nem találkoztunk ellenséggel, de a csetnikek számára váratlan lépést tettünk és különösebb keresés, kutatás nélkül a csetnikek elmentek mellettünk. Ez alkalommal a pajtába bújtunk el. Onnan a szövetkezet udvarára nyílt a kilátás. Láttuk, ahogy ott rengeteg egyenruhás ember és civil is közlekedik.

Az éjszakát a pajtában töltöttük. Másnap felismertük, ahogy egy csapat csetnik vonszolja a barátunk holttestét. A hangárból kivezettek néhány dróttal megkötözött honvédőt és egy nagyobb civilekből álló csoportot is, ami néhány idősebb korú férfiból, nőből és gyerekből állt. Szemmel láthatóan rémültek voltak, a gyerekek hangosan sírtak. A csetnikek bementek a civilek közé és kegyetlenül megverték a férfiakat. Csak a tompa ütések és a nyögések hallatszódtak. Egy idő után a megkötözött honvédőket kezdték el bántalmazni. Mi a pajtából már sem nézni, sem hallani nem bírtuk tovább a kínzásait és bántalmazásait. És akkor halottuk a tank dübörgését. A csetnikek tankkal átmentek a halott társunk testén, az után meg rákényszerítették a civileket, hogy szedjék össze a test maradványait, kézzel mossák fel a vért és minden maradékot dobjanak be a disznóhoz. A foglyul ejtett civilek sírtak, hánytak, kegyelemért könyörögtek... egyetlen dolog, amit a csetnikektől meg az összegyűjtött civilektől kaptak az a gúnyolódás és az ütlegetés volt. A civil foglyok gyorsan abbahagyták a hangos sírást, nyögést és imádkozást, csak a könnyeik folytak végig az arcukon. Ez a csetnikeket, meg az összegyűlt civileket még jobban felbosszantotta, és az beszólásaik még utálatosabbak lettek, az ütések meg erősebbek és kegyetlenebbek. Mi ezt mérhetetlen haraggal némán figyeltük. Utolért bennünket még egy éjszaka a pajtában. Elég vizünk volt, igaz, hogy ételünk nem volt, de éhséget nem is éreztünk. Ez idő alatt az asszo-

nyoknak, a fiatalembernek és a sérült katonának sikerült visszajutniuk az egyedül maradt katonához és ellenséghez, és együtt eljutottak a horvát állásokhoz. Nem tudták, mi történt velünk, azt hitték, hogy feláldoztuk magunkat az ő megmenekülésükért. Mi a következő napot is úgy vártuk meg, hogy végignéztük, hogy a csetnikek, milyen véresen is élik ki magukat rabjaik felett.

Kivezették az összes rabot és mindenki előtt két honvédőre céloztak, azután meg mindenkit visszatereltek az improvizált cellákba. Ismét alakítottak egy „célzó” csapatot ugyanezek elé odaállítottak két honvédőt, két idősebb foglyul ejtett civilt és két nőt, és megcélozták őket. Közülük volt, aki térdre rogyott, volt, aki elvágódott, és volt olyan is, aki állva maradt. Vaktöltényekkel lőtték őket. Mikor látták a megcélozott emberek rémült arcát, elkezdtek röhögni, mint valami bolondok. Ugyanezt a rémséget megismélték még néhányszor, néha ugyanazokkal a rabokkal, néha meg kicserélték őket. De minden tízedik alkalommal éles fegyverrel lőttek.

Tudom, nekünk a pajtából mennyire volt ezt kínszenvedés végignézni, hát még a raboknak megélni ezt a kínszenvedést, nehéz még elképzelni is. A napok csak múltak.

Az egyik magára hagyott házban találtunk szalonnát és sonkát, így megoldottuk az éhezés problémáját, ami már igen erősen úrrá lett rajtunk. Sajnos, a szövetség udvarán lévő helyzet nem változott. Újabb rabok érkezését láttuk. A raboknak érkezésükkor egy csetnik sorfal mellett kellett elvonulniuk, azok meg csak ütötték, verték őket különböző eszközökkel. Ütötték őket irgalom nélkül. Egyiket halálra verték. Éjszaka még rosszabbak voltak. A megerősökolt nők, gyerekek, fiatal férfiak sikoltozásai hátborzongatóan szakították meg az éjszaka csendjét és minden egyes sikollyal mindörökre sebet ejtettek a mi lelkünkön is. A másik három honvédő azon volt, hogy induljunk el, vagy szabadítsuk ki a rabokat, de lebeszéltem őket erről. Azon voltam, hogy várjunk még egy napot. Abban reménykedtem, hogy a csapatunk másik felének sikerült visszatérni a mieinkhez, és elmesélték a látottakat a parancsnoknak, és mindenről értesítik a Vörös keresztet, az UNPROFOR-t, hogy eljőjenek ehhez a fogolytáborhoz, írják össze a névsort és ilyen módon mentsek meg az életüket. Nem is magyaráztam el a barátaimnak végig a terveimet, amikor a szövetség udvarában megjelent négy fehér Land Rover UNPROFOR-os autó és kérték a csetnikeket, hogy nyissák ki a börtönt. Ők ezt elutasították.

ták. Ekkor gyorsan megjelent egy JNA-jármű, amelyből kiszállt egy idősebb, magas rangú tiszt és szívélyesen lekezelt az UNPROFOR-osokkal. Hamarosan kinyitották a börtönöket. Az UNPROFOR szorgosan felírta a foglyok nevét. Éjszaka megérkezett egy autóbusz és elvitte a civileket, a JNA-tiszt és az UNPROFOR-os hangos párbeszédéből kiderült a számunkra, hogy a katonarabok további kihallgatásra mennek a JNA-hoz, és ha nem igazolódnak be a háborús bűncselekmény vádjai, akkor csere következik. Semmi többet nem kellett tolmácsolnom a társaimnak. Azon az éjszakán visszafordultunk. Úgy döntöttem, visszafele menjünk a vasúti sínek vonalán. Lassan és óvatosan mentünk. Gyakran bizonyos részeken kúszva mentünk át. Kikerültünk minden létező érintkezést az ellenséggel. Hála Istennek, megérkeztünk a horvát állásokhoz. Mindegyikünknek volt valami kis sérülése, azonnal kórházba szállítottak minket. Az orvosi ellátás után visszatértem a saját állomásomhoz. A katonák lelkesedve fogadtak. Nem adtam át magam a dicsőség élvezetének és az eufóriának. Nyugodtan folytattam a megszokott napi feladatok végrehajtását. A védelmi vonal körüljárásának alkalmával lekezeltem és beszélgettem minden honvéddel, aztán ha lehetséges volt, elmentem templomba. Ott nyugalmat, derűt találtam, és átadtam magam a feleségemért és fiamért elmondott imádságokban. Hiába próbáltam minden úton-módon kapcsolatba lépni velük. Nem sikerült. Még az UNPROFOR-on keresztül is próbálkoztam. Az eredmény ugyanaz: semmi.

Közben, továbbra is szinte minden nap elmenetem a templomba, imádkoztam és reménykedtem. Pár nappal később a fiúkkal a fronton voltam, mikor a csetnikek rádiókapcsolaton jelentették, hogy küldenek nekünk egy horvát nőt ajándékba. Azonnal teljes készülséget rendeltem el, mert valamilyen csetnik bosszút gyanítottam. Hamarosan felfedeztünk egy nőt, akinek valamilyen deszka volt a nyaka köré akasztva, és azzal botladozik felénk. Rögtön önkéntesen jelentkeztek páran, hogy elindulnak felé. De elutasítottam ezt, mert csapdára számítottam. Akkor fogtam a távcsövet, és jobban megnéztem a nőt. Majd szó nélkül letettem a távcsövet, és hatalmas léptekkel futottam a közeledő nő felé. Az a néhány önként jelentkező követett. Amikor odaértem az asszonyhoz, a nyakáról levettem a deszkát, amelyikre azt írták:

„Küldjük a szerb kurvát”

Egy átlátszó, nyári ruhában volt, ami szakadt és véres volt. A nő össze

volt verve, és reszketett a hidegtől. Felemeltem a karomba és elindultunk vissza. Ő az én feleségem volt.

A közelben volt egy mentőautó, és azonnal kórházba szállították. Minden pillanatban mellette voltam. Nem beszélt, csak sírt. Az orvosok számos sérülést találtak rajta, és belső vérzést is megállapítottak. Hiába próbáltak segíteni rajta. Nem volt segítség. A kezeim között halt meg. Egy szót sem szólt.

Vele együtt mintha én is meghaltam volna. A parancsnokságot átadtam a helyettesemnek. Otthagytam az összes fegyveremet és azt mondtam nekik:

- *Megyek, megkeresem a fiamat.*

Az úton elindultam a csetnikek felé. Nem bujkáltam, emelt fővel közlekedtem. Furcsa módon a csetnikek egy golyót sem lőttek ki rám. A helyettesem azonnal értesítette a parancsnokságot, azok pedig az UNPROFOR-t. Ahogy odaértem a csetnik vonalhoz, azok rám ugrottak, ledöntöttek a földre és rugdosni kezdtek. A horvát katonák mindjárt löni kezdtek, de ennek nem sok hatása volt, ugyanis a csetnik állomáshelyek nem voltak elérhetők a számukra. Amikor abbahagyták, nyugodtan felgyenesedtem és hallgattam. Egyikük felismert engem, elzavarta a többieket, és motorolán jelentette a csetnik parancsnokságnak, hogy megadtam magam. Nagyon hamar megérkezett a katonai vezetés és rendkívüli óvatossággal betettek a járműbe. Körültekintően bántak velem, felajánlották, hogy fürödjek meg, öltözzek át, egyek és pihenjek. Elutasítottam az ajánlatukat és mondtam, hogy:

- *A fiamért jöttem.*

Semmit sem válaszoltak, nem is zártak be. Négy állig felfegyverzett, kopasz, kigyúrt csetnik állandóan mellettem volt. Negyedik nap bekötöték a szemem, beraktak egy autóba és egy nagy ház elé vittek. Belül nagy luxussal volt berendezve. Az örök hellyel kínáltak. Elutasítottam és akkor szembe jött a feleségem nagybátyja. Emlékeztem rá a lakodalmunkból. Nagyon szívélyes volt és mosolygós. Kezet nyújtott. Azt is elutasítottam, hogy üdvözljem. A feleségem nagybátyja nem hibáztatott ezért, azt válaszolta:

- *Rendben, megértem.*

Megismételtem:

- *A fiamért jöttem.*

- *Tudom* - válaszolta - *ülj le, hogy elmagyarázzam.*
- *Nem kell, köszönöm.* - válaszolta. - *inkább állok.*
- *Jól van* - válaszolta a feleségem nagybátyja és elkezdte:

- *Nem tudom, honnan kezdjem. Ez a szerencsétlen háború, sajnos minket is utolért. Ahogy azt már te is tudod, a mieink felszabadították a helyet az usztasáktól. Néhány nappal később pár bosnyák csetnik betört a testvérem házába. Valaki azt mondta nekik, hogy a házban van egy usztasa felesége és gyermeke. A testvérem és az unokaöcsém próbálták megvédeni a feleséged és a fiad. Fejbe lötték őket, aztán a testvérem feleségét is, akkor pedig többszörösen megerőszakolták az unokahúgaimat. Ugyanezen az éjszakan az egyik unokahúgom megölte magát. A te feleséged és ne feledd, hogy az én unokahúgom, görcsösen harcolt a fiatok életéért. Mindenbe belement, mindent megtett, hogy ő életben maradjon. Amikor megtudtam mi történt, megesküdtem az életemre, hogy az összes bűnöst megbüntetem, mint ahogy azokat is, akik ezt nem akadályozták meg.*

Ez a szélhámos banda ezt meghallotta, és az egész már halott családot elvonszolta a vágóhídra és a mészárszéki gépben ledarálta őket, hogy elrejtsek a testüket. Ezt csinálták a te fiaddal is, de az unokahúgommal, a feleségeddel, nem tudom pontosan, hogy mi történt. Állítólag valamilyen cserét hajtottak végre.

Amikor ezeket megtudtam, csak térdre rogytam, beletemettem a fejem a kezembe és keserű sírásba kezdtem.

A feleségem nagybátyja megvárta, hogy lenyugodjak, azután megpróbált felségíteni és azt mondta:

- *Eddig elkaptam és elintéztem öt gyilkost, de a többi hatot is előkerítem, és azt is megbánják, hogy megszülettek. Te, ha akarsz, itt maradhatsz, semmiben nem fogsz nélkülözni. Egy hajszálad sem fog meggörcsülni. Vagy, ha azt akarod, mi visszaviszünk.*

Semmit sem feleltem, csak megfordultam és elindultam kifelé. Visszavittek a frontvonalra és az UNPROFOR meg átvitt a horvát oldalra.

A társaim odajöttek hozzám és részvétet nyilvánítottak. Mondták, hogy rájuk mindenben számíthatok. Mit válaszolhattam volna? Lehajtott fejjel, könnyes szemekkel, egy összetört ember járásával elmentem a templomba, leborultam az oltár elé, és keservesen sírtam. Sokáig tartózkodtam a templomban és imádkoztam a családomért.

A parancsnokok elküldtek Zágrábba pihenőre felépülni. Na, de itt

maradtam. Többet semmi sem volt fontos. Minden nap kértem az Istent, hogy szólítson magához és vezessen a családomhoz. Katolikus vallásban nevelkedtem és ott megbocsájthatatlan bűn öngyilkosságot elkövetni...

Itt van, látod barátom, ez az én történetem, és remélem most már világos neked az, hogy miért kell, hogy visszatérj a csaláodhoz, és igazi férj és apa legyél. Legyél az miattam és sok más hozzám hasonló miatt is.

* * *

Néhány hónappal később a családommal Zágrábba látogattunk el néhány órára és elhatároztam, hogy felkeresem őt, és bemutatom neki a családomat. Ez alkalommal a szobatársát találtam ott, amikor róla kérdeztem, csak lehajtotta a fejét, megrántotta a vállát és annyit mondott, elment. Összeverve találtak rá egy parkban. A szobatársa már nem emlékezett rá, hogy a súlyos sérüléseibe halt bele vagy megfagyott.

ISTEN VELED, BARÁTOM, KÖSZÖNÖM NEKED, HOGY SEGÍTTÉL VISSZATÉRNI A HELYES ÚTRA. SOHASEM LESZEK MÉLTÓ HOZZÁD. LÉGY A VÉDŐANGYALOM ÉS SEGÍTS, HOGY BÜSZKE LEHESS RÁM! SOHA NEM LESZEL ELFELEDVE SE TE, SE A CSALÁDOD.

ÉRTELMEZÉS

55- *tank típusa*

84- *olyan tank, amelyiknek számítógépes dobásai vannak, azt a célpont vagy az irányt ahonnan a lövések érkeznek felismeri és tíz másodpercen belül kiszámolja a szöveget és a távolságot is és hiba nélkül eltalálja a célpontot.*

Garonja-

HOS- *horvát felszabadító erők*

JNA- *jugoszláv néphadsereg*

Kalasnjikov- *puska típus*

Kundak- *bot*

Likvi- *mosogatószer*

Maljotka-

Míg- *katonai repülő*

Motorola- *walkie-talkie: kommunikációs eszköz mely rádióhullámok segítségével működik*

Papovka- *gyenge puska típus*

Punkt- *ellenőrző pont: leggyakrabban egy lakott terület kijáratánál vagy bejáratánál*

Stojadin- *auto típus Zastava 101*

Tamic- *kiskamion TAM típus*

TO- *territórium védelme*

Uzi- *pisztoly típus*

Zbrojevka- *puska típus*

A szerzőről

Nyári János 1963-ban született Lacházán. A családi házban két nyelven beszéltek, magyarul és horvátul.

Az általános iskola elvégzése után a belgrádi katonai akadémián folytatja tanulmányait, de néhány hónap eltelte után lemond tervéről, miután magyar származása miatt kolégái agresszív és intoleráns viselkedést mutattak irányába.

Eszéken folytatja tanulmányait elektrotechnikai középiskolába, majd elvégzése után rendőrtiszti főiskolára jelentkezik, melyet a legjobbak között végez el. Đuđevac-on kapott állás és itt dolgozik mint rendőr 1990-ig.

A háború kezdetétől mint önkéntes vesz részt a harcokban.

Több helyen került bevetésre míg 1991. júliusában a Szentlászlóért vívott harcban súlyosan megsebesült. Sikerült túlélnie az orvosok csodálatára.

Zrínyi Miklós renddel lett kitüntetve hősie helytállása miatt. 1992-ben Pulában tevékenykedik mint kiképzőtiszt, de 1997-ben romló egészségi állapota miatt nyugalmazták.

Az Isztriában eltöltött éveket nehezen viselte szeretteitől és rokonságától való távolléte miatt.

2000-ben visszatért Szlavóniába. Ma Ernesztinóban él.

